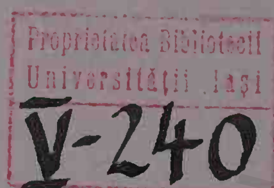

V
240





DIN TRECUTUL OMERȚULUI MOLDOVENESC

ȘI MAI ALES AL CELUI IEȘAN

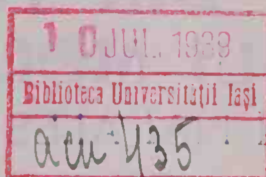
PRODUCTELE SOLULUI. PORTURI, TÂRGURI ȘI IARMAROACE. MĂRFURI ȘI NEGUSTORI BĂȘTINAȘI ȘI STRĂINI. TRATATE, LEGIUIRI ȘI HRISOAVE. PREȚURI CURENTE. IMPORT ȘI EXPORT. MIJLOACE DE COMUNICAȚII ȘI POȘTE. VĂMI ȘI DĂJDII. STATISTICE. MONEDE. MĂSURI. BRESLE NEGUȚITOREȘTI ETC. ⁘ DOCUMENTE, MEMORII ȘI NOTE, CULESE ȘI COMENTATE DE N. A. BOGDAN. ⁘ TIPĂRITE DIN INIȚIATIVA ȘI CU O PREFAȚĂ A D-LUI N. V. ȘTEFĂNIU, PREȘEDINTELE CAMEREI DE COMERȚ ȘI INDUSTRIE ȘI AL SFATULUI NEGUȚITORESC DIN IAȘI.

CU 89 ILUSTRAȚII FOTOTIPICE



IAȘI ⁘ MCMXXV

INSTITUTUL MODERN DE ARTE GRAFICE N. V. ȘTEFĂNIU & D. ȘTAIERMAN
Str. Cuza-Vodă No. 67. (Curtea Camerei de Comerț).



SCRIERI DE N. A. BOGDAN

Orașul Iași. Monografie istorică și socială. Volum în 4°, de 522 pag., cu 5[illegible] ilustrații. Iași, 1913—1915. Ediția II.

Regele Carol I și a doua sa Capitală. Relații istorico-politice. Volum în [illegible], de 660 pag., cu 170 ilustrații. București, 1916.

Monografia Universității din Iași, de la înființare până la 1906. Volum ine it in-folio, de 1049 pag., cu 55 ilustrații fotografice. (In colaborare cu *Const. Climescu* Rectorul Universității ieșene).

Societatea Medico-Naturalistă și Muzeul Istorico-Natural din Iași. 1830–1919. Documente, scripte și amintiri. Volum in 4°, de 178 pg., cu 65 ilustrații. Iași. 19[illegible].

Asistența Socială în Basarabia, în ultimul veac. Monografie scrisă din însărcinarea Ministerului Sănătății, Muncii și Ocrotirilor Sociale. 1922. București.

La Roumanie, pays que les Français devraient mieux connaître. Broșură, cu 28 ilustrații. Ed. II, a *Revistei Foreziene,* din St.-Etienne. Franța, 1902.

Lupta pentru viață. Revista sociologică și literară. Iași, 2 vol. 1903–1905.

Nuvele, Amintiri din teatru, Cronici, Versuri, 4 volume.

Povești și Bazaconii din Moldova. Un volum in 12°, de 352 pag. Ediția III, Librăriei Socec, București, 1923.

Cincisprezece Comedii. Originale și prelucrări. Volum in 12°, de 278 pagini. Ediția Librăriei Șaraga, Iași. 1897.

Alte cincisprezece Comedii. Originale, Prelucrări și Traduceri. Volum in 12°, de 362 pag. Ediția Librăriei Socec, București. 1924.

Ana Doamna. Dramă istorică, în 5 acte. (In revista *Lupta pentru viață*).

Bogdan I. Tragedie în versuri, în 5 acte. Volum in 12°, 1890. Oradia-Mare.

Ciceron. Dramă în 5 acte. Vol. in 12°. Iași. 1892.

Alte piese de teatru, originale și prelucrări. 6 volume și broșuri

Piese de teatru, traduse din franțuzește. 42 bucăți.

Arta de a vorbi, recita și declama. Studiu artistic. Iași. 1 volum., 1899.





DIN TRECUTUL COMERȚULUI MOLDOVENESC

ȘI MAÍ ALES AL CELUI IEȘAN

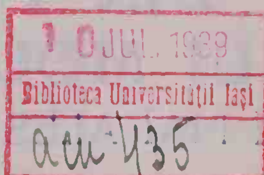
PRODUCTELE SOLULUI. PORTURI, TÂRGURI ȘI IARMAROACE. MĂRFURI ȘI NEGUSTORI BĂȘTINAȘI ȘI STRĂINI. TRATATE, LEGIUIRI ȘI HRISOAVE. PREȚURI CURENTE. IMPORT ȘI EXPORT. MIJLOACE DE COMUNICAȚII ȘI POȘTE. VĂMI ȘI DĂJDII. STATISTICE. MONEDE. MĂSURI. BRESLE NEGUȚITOREȘTI ETC. ○ DOCUMENTE, MEMORII ȘI NOTE, CULESE ȘI COMENTATE DE N. A. BOGDAN. ○ TIPĂRITE DIN INIȚIATIVA ȘI CU O PREFAȚĂ A D-LUI N. V. ȘTEFĂNIU, PREȘEDINTELE CAMEREI DE COMERȚ ȘI INDUSTRIE ȘI AL SFATULUI NEGUȚITORESC DIN IAȘI.

CU 89 ILUSTRAȚII FOTOTIPICE



IAȘI ○ MCMXXV

INSTITUTUL MODERN DE ARTE GRAFICE N. V. ȘTEFĂNIU & D. ȘTAIERMAN
Str. Cuza-Vodă No. 67. (Curtea Camerei de Comerț).



SCRIERI DE N. A. BOGDAN

Oraşul Iaşi. Monografie istorică şi socială. Volum în 4⁰, de 522 pag., cu 550 ilustraţii. Iaşi, 1913—1915. Ediţia II.

Regele Carol I şi a doua sa Capitală. Relaţii istorico-politice. Volum în 4⁰, de 660 pag., cu 170 ilustraţii. Bucureşti, 1916.

Monografia Universităţei din Iaşi, de la înfiinţare până la 1906. Volum inedit in-folio, de 1049 pag., cu 55 ilustraţii fotografice. (In colaborare cu *Const. Climescu,* Rectorul Universităţii ieşene).

Societatea Medico-Naturalistă şi Muzeul Istorico-Natural din Iaşi. 1830—1919. Documente, scripte şi amintiri. Volum in 4⁰, de 178 pg., cu 65 ilustraţii. Iaşi. 1919.

Asistenţa Socială în Basarabia, în ultimul veac. Monografie scrisă din însărcinarea Ministerului Sănătăţii, Muncii şi Ocrotirilor Sociale. 1922. Bucureşti.

La Roumanie, pays que les Français devraient mieux connaître. Broşură, cu 28 ilustraţii. Ed. II, a *Revistei Foreziene,* din St.-Etienne. Franţa, 1902.

Lupta pentru viaţă. Revista sociologică şi literară. Iaşi, 2 vol. 1903–1905.

Nuvele, Amintiri din teatru, Cronici, Versuri, 4 volume.

Poveşti şi Bazaconii din Moldova. Un volum in 12⁰, de 352 pag. Ediţia III, a Librăriei Socec, Bucureşti, 1923.

Cincisprezece Comedii. Originale şi prelucrări. Volum in 12⁰, de 278 pagini. Ediţia Librăriei Şaraga, Iaşi. 1897.

Alte cincisprezece Comedii. Originale, Prelucrări şi Traduceri. Volum in 12⁰, de 362 pag. Ediţia Librăriei Socec, Bucureşti. 1924.

Ana Doamna. Dramă istorică, în 5 acte. (In revista *Lupta pentru viaţă*).

Bogdan I. Tragedie în versuri, în 5 acte. Volum in 12⁰, 1890. Oradia-Mare.

Ciceron. Dramă în 5 acte. Vol. in 12⁰. Iaşi. 1892.

Alte piese de teatru, originale şi prelucrări. 6 volume şi broşuri

Piese de teatru, traduse din franţuzeşte. 42 bucăţi.

Arta de a vorbi, recita şi declama. Studiu artistic. Iaşi. 1 volum., 1899.





N. V. ȘTEFĂNIU

Președintele Camerei de Comerț și Industrie și al Sfatului Negustoresc din Iași

P R E F A Ț Ă

> *Istoria după Biblie, trebue să fie și a fost totdeauna, cartea de căpetenie a popoarelor și a fiecărui om în deosebi, pentru că fiecare stare, fiecare profesie, află în ea reguli de purtare, sfat la îndatoririle sale, învățături la neștiința sa, îndemn la slavă și la faptă bună.*
>
> M. COGĂLNICEANU
>
> (Cuvânt introductiv la Cursul de Istorie Națională)

Mare dreptate avu Cogălniceanu când rosti aceste vorbe, căci luminarea cât mai desăvârșită a vieței din trecut, în toate manifestările ei, ne aduce nu numai lămurirea vremei în care trăim, dar totodată ne deschide și orizonturi pentru viitor și ne dă îndemn la muncă.

Din istorie, în adevăr, poate culege învățătură nu numai cărturarul, ci și omul care și-a închinat viața unei activități practice, cum este industria sau comerțul.

Viața economică a unui neam nu este, nu poate fi izolată; ea este în strânsă legătură cu viața sufletească și politică a lui. Istoria ne arată că epocile de belșug din viața popoarelor, coincid de obicei cu acele de strălucire culturală și politică.

Industriașul și negustorul nu sunt numai niște agenți economici; ei sunt în acelaș timp și propagatorii culturali, cari înlesnesc răspândirea cunoștințelor și a civilizației. Negustorul fenician, prin afacerile lui comerciale, a răspândit civilizația orientală în popoarele europene; negustorul grec a lățit în lume cultura strălucită a neamului elin, iar limba și civilizația latină a pătruns totdeauna prin negustori, înaintea legiunilor, în țările cucerite.

Țările noastre, din vremuri foarte vechi, au fost atinse prin negoț de diferite curente culturale, cari au adus mari servicii în desvoltarea și progresul lor.

Mai pe urmă, când poporul românesc s'a format și s'a întins până în Dunăre și Mare, în ținuturile lui mănoase, și așezat la încrucișarea drumurilor mari negustorești, cari legau țările Apusului cu cele ale Orientului, s'a putut dezvolta un puternic comerț, întemeiat atât pe schimbul mărfurilor proprii, cât și pe acel al mărfurilor străine.

Datorită acestui comerț Moldova, în deosebi, ajunse la o însemnată înflorire economică, în vremea sa de strălucire politică și militară, când teritoriul său era întreg și când pe cetățile dela Dunăre, Nistru și Mare fâlfâiau steagurile Voevozilor Moldoveni.



N. V. ȘTEFĂNIU

Președintele Camerei de Comerț și Industrie și al Sfatului Negustoresc din Iași

PREFAȚĂ

Istoria, după Biblie, trebue să fie și a fost totdeauna, cartea de căpitenie a popoarelor și a fiecărui om în deosebi, pentru că fiecare stare, fiecare profesie, află în ea regule de purtare, sfat la indatoririle sale, învățături la neștiința sa, îndemn la slavă și la faptă bună.

M. COGĂLNICEANU

(Cuvânt introductiv la Cursul de Istorie Națională).

Mare dreptate avu Cogălniceanu când rosti aceste vorbe, căci luminarea cât mai desăvârșită a vieței din trecut, în toate manifestările ei, ne aduce nu numai lămurirea vremei în care trăim, dar totodată ne deschide și orizonturi pentru viitor și ne dă îndemn la muncă.

Din istorie, în adevăr, poate culege învățătură nu numai cărturarul, ci și omul care și-a închinat viața unei activități practice, cum este industria sau comerțul.

Viața economică a unui neam nu este, nu poate fi izolată; ea este în strânsă legătură cu viața sufletească și politică a lui. Istoria ne arată că epocile de belșug din viața popoarelor, coincid de obicei cu acele de strălucire culturală și politică.

Industriașul și negustorul nu sunt numai niște agenți economici; ei sunt în acelaș timp și propagatorii culturali, cari înlesnesc răspândirea cunoștințelor și a civilizației. Negustorul fenician, prin afacerile lui comerciale, a răspândit civilizația orientală în popoarele europene; negustorul grec a lățit în lume cultura strălucită a neamului elin, iar limba și civilizația latină a pătruns totdeauna prin negustori, înaintea legiunilor, în țările cucerite.

Țările noastre, din vremuri foarte vechi, au fost atinse prin negoț de diferite curente culturale, cari au adus mari servicii în desvoltarea și progresul lor.

Mai pe urmă, când poporul românesc s'a format și s'a întins până în Dunăre și Mare, în ținuturile lui mănoase, și așezat la încrucișarea drumurilor mari negustorești, cari legau țările Apusului cu cele ale Orientului, s'a putut dezvolta un puternic comerț, întemeiat atât pe schimbul mărfurilor proprii, cât și pe acel al mărfurilor străine.

Datorită acestui comerț Moldova, în deosebi, ajunse la o însemnată înflorire economică, în vremea sa de strălucire politică și militară, când teritoriul său era întreg și când pe cetățile dela Dunăre, Nistru și Mare fâlfâiau steagurile Voevozilor Moldoveni.

Despre acest comerț moldovenesc din trecut tratează cartea de față, prin sârguincioasa și priceputa muncă a cunoscutului publicist N. A. Bogdan. Ea vine să ne arăte că Moldova a împlinit un rol de frunte nu numai în viața culturală și politică, ci și în **acea economică a neamului Românesc.**

Și dacă după epoca de strălucire, când trupul Moldovei a fost sfâșiat prin răpirile unor vecini nesățioși și când cetățile dela Dunăre și Nistru, adevărate chei ale comerțului moldovenesc, au lunecat din mânile Moldovenilor, a venit o vreme de stingherire în economia Moldovei noastre, suntem încredințați că astăzi, când teritoriul său s'a întregit, ea este menită, — în cadrul mare al României moderne, — să implinească un rol și mai însemnat încă în viața economică a neamului întreg.

De aceea am socotit drept o imperioasă datorie pentru Camera de Comerț și Industrie din Iași, să înlesnească, prin sacrificii chiar, publicarea acestei prețioase lucrări.

Fie ca cetirea ei să provoace îndemnuri noi la muncă, pentru prosperitatea economică a Moldovei și prin ea, pentru prosperitatea României întregi.

N. V. ȘTEFĂNIU
Președintele Camerei de Comerț și Industrie
și al Sfatului Negustoresc din Iași.

Câteva cuvinte ale Autorului

Iniţiativa luată de Onorata Cameră de Comerţ şi Industrie din Iaşi, de a se scrie şi tipări o carte, în care să se rezume ceea ce, fără prea mari sforţări intelectuale sau materiale, se poate afla la noi, în partea de ţară în care'şi are mai ales acţiunea ei acea Cameră, relativ la trecutul comercial şi productele Moldovei de odinioară, este o operă onorabilă şi de sigur folositoare, atât pentru semenii noştri de astăzi, cât şi pentru cei viitori ; căci, dacă în momentele actuale se găsesc încă unele însemnări, documente, tipărituri diferite, din cari putem sorbi anumite cunoştinţi relative la subiectul ce ne preocupă, mâni, poimâne, peste o vreme relativ scurtă, se poate întâmpla ca cele mai multe din datele ce ne stau încă la îndămână să dispară cu totul. Şi e păcat, ca un popor ca al nostru, care de atâtea veacuri s'a manifestat în chipul cel mai serios pe târâmul naţional, economic, caşi cel cultural, să nu se bucure, în viitorul ce credem că'l aşteaptă, de consideraţia şi meritul cu care alte popoare, mai înaintate în civilizaţie, caut a se înpodobi şi mândri.

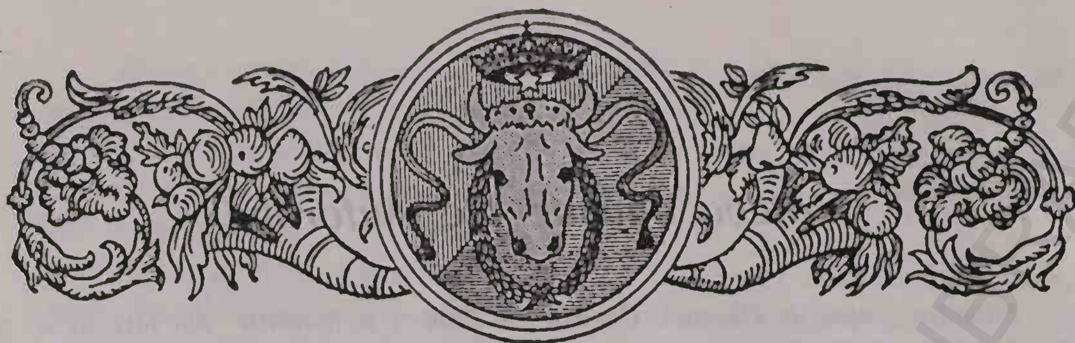
In acest scop apare scrierea de faţă, care nu este istoria întreagă a comerţului Moldovenesc, *ci numai o spicuire, o culegere şi o închegare a cunoştinţelor din trecutul neguţitoresc al Moldovei, cu lămuririle trebuitoare, din ceea ce am putut găsi, fără zăbavă multă şi preţui ca vrednic de a fi cunoscut de oricine, astăzi şi în viitor.*

N'am crezut de nevoie să încarc textul acestei cărţi cu sutimi de note ori trimeteri la izvoare, în josul fiecărei pagini, lucru obicinuit în alte asemenea opuri, scrise de savanţi... pentru savanţi ; *am închegat această lucrare numai pentru mulţimea ahotnică să afle ceva cunoştinţi şi pilde din valurile trecutului neamului nostru. Am dat însă adesea-ori în chiar textul scrierei întregi, indicaţiile unor anumite opuri de cari m'am folosit, mai ales acolo unde, din ele, s'ar mai putea găsi ori complecta ideea sau faptul citat, mai adăugând şi în pagina următoare, o înşirare a isvoarelor bibliografice ce mi-au slujit pentru făurirea acestei lucrări şi din cari se pot folosi încă, de cetitori, şi alte asemenea cunoştinţi preţioase.*

Pentru însărcinarea ce mi s'a dat, de a scrie acest op, am de mulţămit onoratului Consiliu al Camerei de Comerţ şi Industrie din Iaşi, D-lui Preşedinte al acestei Camere N. V. Ştefăniu, cât şi Secretarului, Dl. Gh. I. Mirăuţă, cari mi-au pus la dispoziţie mai multe documente şi isvoare bibliografice, cum şi mijloacele trebuitoare pentru tipărirea lui.

Iar dacă în cercetarea scrierei de faţă se vor găsi oarecari lipsuri, sau chiar erori, faptul se va datora atât greutăţilor vremei de faţă, în ce priveşte informaţiile trebuitoare, cât şi lucrărei tehnice,—în multe puncte însă şi „rezistenţei“ unor persoane cari ar fi fost poate în stare să-mi procure încă şi alte note ori îndrumări.

N. A. BOGDAN



ISVOARE BIBLIOGRAFICE

(Tipărituri şi documente consultate şi de consultat).

1. *Actele organizărei Băncei Naţionale din Moldova*, Broşură. Iaşi. 1852.
2. *Albina Românească*. Revistă politică şi literară. Iaşi. 1832—1848.
3. *Arhiva Albinei Româneşti*. Revistă. Iaşi. 1844.
4. *Arhiva Românească*. Revistă redactată de M. Cogălniceanu. 2 vol. in 8⁰. Iaşi. Ediţia II, 1860.
5. *Arhiva Societăţei Ştiinţifice şi Literare*. Revistă lunară. Iaşi. 1888—1923.
6. *Asaki, Gh.* Calendare pentru Români. Diferite volume. 1841—1870.
7. *Băicoianu, I. C.* Istoria politicei noastre vamale şi comerciale. 1 vol. in 8⁰. Bucureşti. 1904.
8. *Beldiman, Vornicul Alecu*. Eterie sau Jalnicile scene prilejite in Moldova la 1821. 1 vol. in 8⁰. Iaşi. 1861.
9. *Bianu I.* Catalogul Manuscriptelor Româneşti din Academia Română. 1 vol. in 8⁰. Bucureşti, 1907.
10. *Blaremberg, N.* Essai comparé sur les institutions et les lois de la Roumanie. 1 vol. in 8⁰. Bucureşti. 1885.
11. *Bogdan, I.* Documente Moldoveneşti din Secolul XV şi XVI în Arhivele Braşovului. Broş. Bucureşti. 1905.
12. *Bogdan, N. A.* Oraşul Iaşi. Monografie istorică şi socială. Ediţia II. 1 vol. in 4⁰. Iaşi. 1913—15.
13. *Brătianu, G. I.* Le Commerce Génois sur le Danube. Broş. Bucureşti. 1922.
14. *Buletin, Foae Ofiţială*. Septămânală. Iaşi. 1833—41.
15. *Buletinul Şedinţelor Adunărei ad-hoc a Moldovei*. Iaşi. 1857.
16. *Burada, T. T.* Condica Şireţilor. Broşură. Iaşi. 1895.
17. *Cantemir, Dimitrie*. Descrierea Moldovei. 1 vol. in 12⁰. Iaşi. 1851.
18. *C... (Cara I. L.)*. Histoire de la Moldavie et de la Valachie. 1 vol. in 16⁰. Jassy (?). 1777.
19. *Catalogul de productele României* expuse la Frumoasa. Broş. Iaşi. 1865.
20. *Ciuchi, Comandor*. Istoria Marinei Româneşti. 1 vol. in 8⁰. Galaţi. 1914.
21. *Codrescu, Theodor*. Uricarul, colecţie de documente. Iaşi. 25 vol. în 12⁰.
22. *Colson, Felix*. De l'état présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie. 1 vol. in 8⁰. Paris. 1839.
23. *Drăghici, Post. M.* Istoria Moldovei în timp de 500 ani. 3 vol. în 8⁰. Iaşi. 1857.
24. *Dumbravă, Bucura*. Pandurul, trad. de Elisa I. Brătianu. 1 vol. în 8⁰. Buc. 1912.
25. *Ecoul Moldovei*. Ziar septămânal. Iaşi. Diferiţi ani.
26. *Foaie Ştiinţifică şi literară*. Iaşi. 1844.
27. *Furnică, Dum. Z.* Din Istoria Comerţului la Români. Un vol. in 8⁰. Buc. 1908.
28. *Gazeta de Moldavia*. Ziar septămânal. Iaşi. 1850—51.
29. *Ghibănescu, Gh.* Surete şi Izvoade. 12 vol. in 8⁰. Iaşi.
30. *Hagemeister, Jules de*. Mémoire sur le Commerce des ports de Russie, Moldavie et Valachie. 1 vol. in 8⁰. Odessa. 1835.
31. *Haşdeu, B. P.* Arhiva Istorică a României. 3 vol. in 4⁰. Buc. 1865—7.
32. *Haşdeu, B. P.* Istoria critică a Românilor. 1 vol. in 4⁰. Buc. 1875.

33. *Hauterive, Le Comte d'.* Memoriu despre starea Moldovei la 1787. 1 vol., in 8⁰. Bucureşti. 1902.

34. *Hurmuzachi, Eudoxiu de.* Documente privitoare la Istoria Românilor. In 4⁰. Bucureşti. Diferite vol.

35. *Instrucţiunea Publică.* Revistă săptămânală din Moldova. Iaşi. 1864.

36. *Ioan Neculcea.* Buletinul Muzeului Municipal din Iaşi. 4 vol. 1921—24.

37. *Iorga, N.* Documente Româneşti din Arhivele Bistriţei. 1 vol. in 12⁰. Buc. 1899.

× 38. *Iorga, N.* Istoria Comerţului Român. 2 vol. in 8⁰. Vălenii de Munte şi Bucureşti. 1915—1925.

39. *Iorga, N.* Negoţul şi Meşteşugurile la Români. 1 vol. in 12⁰. Buc. 1906.

40. *Iorga, N.* Studii şi Documente. Dif. vol. în 8⁰. Bucureşti. 1902.

41. *Karaczay, I. de.* Beiträge zur europäischen Länderkunde. Die Moldau, Wallachey, Bessarabien und Bukowina. 1 vol. Wien. 1817.

42. *Kogălniceanu, M.* Letopiseţele României. 2 vol. in 4⁰. Iaşi. Ediţia II.

43. *Laurian, A. Tr.* Tesaur de monumente istorice. 1 vol. in 4⁰. Bucureşti.

44. *Longinescu, St. G.* Legi vechi Româneşti şi isvoarele lor. 1 vol. in 4⁰. Bucureşti. 1912.

45. *Longinescu, St. G.* Istoria Dreptului Românesc. 1 vol. in 8⁰. Bucureşti. 1908.

46. *Manualul Administrativ al Moldovei.* 2 vol. in 4⁰. Iaşi. 1856.

47. *Minescu, C. I.* Istoria Poştelor Române. 1 vol. in 4⁰. Bucureşti. 1916.

48. *Neugebauer, I. F.* Beschreibung der Moldau und Wallachey. 1 vol. Breslau. 1854.

49. *Nistor, Dr. I.* Handel und Wandel in der Moldau. 1 vol. in 8⁰. Cernăuţi. 1912.

50. *Obedenaru, M. G.* La Roumanie économique. 1 vol. in 8⁰. Paris. 1876.

51. *Peyssonnel, de.* Traité sur le commerce dela Mer-Noire. Paris. 1770.

52. *Râşcanu, P.* Lefurile şi veniturile Boerilor Moldovei, în 1776. 1 vol. in 8⁰. Iaşi. 1887.

53. *Reichesdorf, George.* Chorographia Moldaviae. Broşură. Viena. 1541.

54. *Revista Nouă.* Lunară, sub direcţia lui B. P. Haşdeu. Bucureşti.

55. *Revista pentru Istorie, Arheologie şi Filologie.* Trimestrială, redactată de Gr. G. Tocilescu. Bucureşti.

56. *România Militară.* Revistă lunară. Bucureşti. 1901.

× 57. *Schwarzfeld, Dr. E.* Din Istoria Evreilor. 1 vol. in 12⁰. Bucureşti. 1914.

58. *Semaphore de Marseille.* (*Le*) Ziar. Marsilia. 1839.

× 59. *Suţu, Prinţul Nicolai.* Notiţe Statistice asupra Moldovei. 1 vol. in 12⁰. Iaşi. 1852.

60. *Tarifa pentru preţul mărfurilor de exportaţie în ambele Prinţipate.* Broşură in folio. Iaşi. 1848.

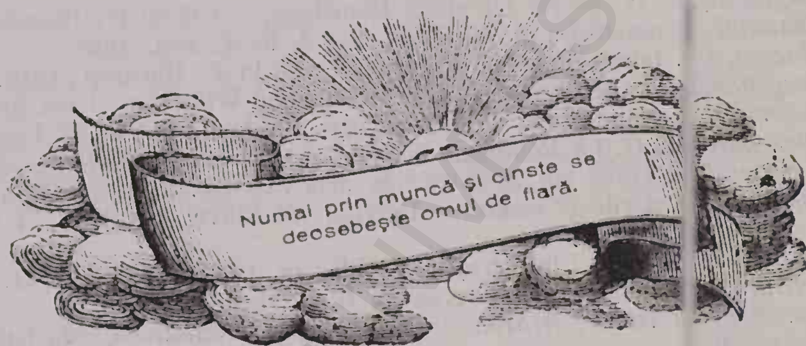
61. *Thornton, Tomas.* Etat actuel de la Turquie, de la Moldavie et de la Valachie. 2 vol. in 12⁰. Paris. 1812.

62. *Wachmann.* Despre Corporaţii (bresle). Broş. Bucureşti. 1902.

63. *Wilkinson.* Tableau historique, géographique et politique de la Moldavie et de la Valachie, 1 vol. in 12⁰ . Paris. 1824.

64. *Xenopol, A. D.* Istoria Românilor, în 6 vol. Iaşi. 1896.

65. *Zotta, Sever.* Mânăstirea Golia. Broş. Iaşi. 1925.


Numai prin muncă şi cinste se
deosebeşte omul de fiară.

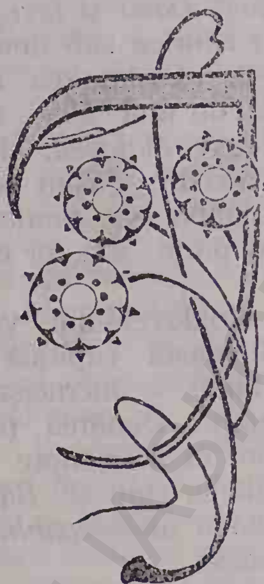


Legenda fundărei Principatului Moldovei: Bogdan I, zis Dragoş, în luptă cu zimbrul. (După o veche gravură lapidară, din arhiva Ministerului Instrucţiunei publice).

1

Din cele mai vechi vremuri ale înfăptuirei Moldovei

Constituirea şi produsele naturale ale naţiei şi solului.



Întregul pământ, precum şi întreaga poporaţie a ţarei, ce într'un moment dat a luat denumirea de Moldova, din cele dintâi clipe ale închegărei acesteia sub formă de stat autonom, au fost puţin cunoscute în istoria popoarelor ce vor fi existat contimporan în Europa, întrucât desele prefaceri ale neamurilor şi întâmplările fireşti din acele vremi, n'au îngăduit să se producă aici oameni şi în special scriitori, cari să ne lese însemnat pe hârtie, ori altcum, amintirea principalelor fapte ale aşezărei şi persistenţei poporului moldovenesc în această regiune.

Din vechile neamuri ce locuise pe acest pământ, rând pe rând sau împreună: *Daci, Romani, Geţi, Goţi, Iazigi, Sciţi, Sarmaţi* etc., cu trecerea vremei s'a plămădit şi închegat neamul românesc, care, în partea dintre Carpaţi, Nistru, Marea-Neagră şi Dunărea, ş'a luat numele de *Moldoveni*. Odată creată această poporaţie, constituită în stat propriu, ţara Moldovei, amestecul din trecut n'a mai continuat decât într'o măsură foarte restrânsă, selecţionându-se oarecum rasa noastră şi mărginindu-se la un contact de nemurie doar cu naţii mai

înaintate în cultură sau civilizaţie, ca *Grecii*, *Italienii*, *Polonii* etc., şi numai în cazuri rare de tot cu naţii mai îndepărtate şi mai ales profesând alt sistem de viaţă, sau o altă religie decât acea adoptată în genere de Moldoveni, precum fură *Armenii*, *Tatarii*, *Ruşii*, *Ungurii* etc.

Ceeace se poate cunoaşte despre trecutul economiei sociale a acestei ţări, e doar că, ea fiind aşezată pe un pământ absolut prielnic agriculturei, silviculturei, păscuitului, creşterei animalelor domestice, vânatului etc., Moldova s'a bucurat întotdeauna de darurile naturale cele mai bogate, pentru o viaţă omenească bună, îndestulătoare oricărei societăţi şi proprie civilizărei continue a locuitorilor săi.

Intinsele şesuri ori tăpşanuri aşternute cu un pământ negru, din cel mai potrivit pentru rodirea oricăror seminţe, aruncate de vânturi ori semănate de mână omenească; păduri seculare şi livezi întinse, pline de arbori de toate speciile, ce pot creşte în continentul Europei mijlocii; râuri mari cu peşti în abondenţă, păşuni bogate pe care animalele de orice soi să poată să se prăsească, fără nici o restrângere, animale sălbatice, ce servesc totuşi omului ca vânat, fie pentru pieile lor, fie şi pentru hrană, de toate acestea Moldova s'a bucurat oricând şi mai posedă şi astăzi cu prisosinţă.

Neamurile ce au locuit în Moldova şi principalele localităţi cunoscute în vechime.

In ce priveşte chipul în care s'a urmat viaţa socială ori publică din vremile cele mai vechi, despre care putem avea oarecare cunoştinţi, se povesteşte doar că odinioară, această ţară, ce se zice a se fi numit cândva şi *Atelcuza*, (Săulescu, *Arhiva Albinei*, 1844), ca regiune specială a vechei Dacii, fusese rând pe rând ocupată de neamuri deosebite, ori înrudite între ele, dintre care cei mai dominanţi au fost *Dacii* şi *Iazigii*, aceşti din urmă mai fiind cunoscuţi în diferite scrieri istorice sub denunumiri de *Iasoni*, *Sighini*, *Iazighini*, *Alani*, *Oseţi* etc. Denumirea de Daci însăşi a fost de multe ori schimbată, zicându-se de unii *Davi*, de la care ş'ar fi tras chiar numele *Mol-dava*, apoi *Moldau*, *Moldova*, alţii confundându-i cu *Cumanii* etc., până ce, în vremile noastre găsim păreri că însişi Germanii de astăzi, în propria lor limbă se numesc *Deutsch*,—ceteşte *Daici*,—convinşi fiind că şi ei, sau parte din ei cel puţin, ş'ar trage originea dela Daci.

Dintre localităţile sau târgurile mai de samă ale Moldovei din vechime, se cunosc în primul loc mai bine *Succava*, foastă capitală a ţărei, *Iaşii*, târg situat drept în mijlocul teritoriului, unde se încrucişau liniile de comunicaţie sau drumurile dintre Marea-Neagră, Dunărea (cu pământurile de dincolo de acest fluviu) şi ţările dinspre miază-noapte şi apus ale Moldovei, ca Polonia, Litvania, Ungaria şi altele, cum şi *Bârladul*, despre care se crede că forma un fel de capitală a unei *republici*, mai veche încă decât data înfinţărei statului moldovenesc.

Puţin lucru se ştie despre vremea şi chipul în care se va fi fundat Suceava, deşi unii autori se încumet a o arăta ca înfiinţată de unul sau mai mulţi „cojocari Unguri“ numiţi „soci“ în limba lor; această părere aparţinând mai mult domeniului poveştilor decât realităţii. Despre Bârlad, în mijlocul unui ţinut numit *Tutova*, iarăşi avem puţine lămuriri; unii îi

atribue în primul loc denumirea de *Paloda*, alţii contestă acest lucru.

In ce priveşte însă oraşul Iaşi, se crede şi cu mult temei, că-şi trage denumirea dela poporul *Iazig*, fie că numele acesta l'a avut din mai adâncă vechime, fie că prin năvălirea Dacilor şi Iazigilor într'un timp dat, această localitate, ce va fi purtat înainte alt nume poate, s'a botezat din nou cu numele acestor din urmă. Dar nu numai oraşul propriu zis, ci întreaga regiune, formând provincia ori judeţul în al cărui mijloc stă Iaşii, au căpătat aceeaşi denumire, atât în partea din Moldova, de-a dreapta râului Prut, cât şi în acea din stânga sa, căci, e cunoscut că şi actualul judeţ *Bălți*, din Basarabia, înainte de desmembrare din Moldova, era numit tot *Iașii*, compunând o singură unitate administrativă *(isprăvnicie)*, cu judeţul din Moldova propriu zisă. A existat odinioară se pare, după cum vedem şi în *Istoria Românilor* de Gr. Tocilescu, *un Principat al Iașilor*, tot pe aceste locuri, ceeace justifică în deajuns perpetuarea numelui Iaşii, la judeţul şi oraşul cu această denumire.

Dintr'o hartă a lui Ptolomeu, din veacul al doilea după Hristos, putem culege o sumă de alte denumiri de localităţi în Moldova ca: *Petrodava*. *Carbidava*, *Utidava*, *Aiutia* (poate *Adjudul*) *Komidava*, *Ramidava* şi altele, astăzi cam greu de identificat.

Iazigii sau Iaziginii sunt, după toate probabilităţile, denumiţi mai scurt *Siginii* sau *Sighinii*, prin derivarea de la *Iazigini-Sigini*, în opul *Istoria critică a Românilor* de B. P. Haşdeu, care ni-i descrie ca având calitatea principală de *crescători de cai renumiți*, cu ajutorul cărora ei făceau *cărăușie*, pe socoteala lor, sau a altor producători de diferite mărfuri. Ei fură de asemenea şi buni călăreţi, aşa că prin această însuşire puteau face legătura între diferite neamuri, fie în interes social ori negustoresc, fie în cazuri de năvăliri răsboinice.

Iazigii se mai distingeau prin valoarea hainelor ori armurelor lor şi a armelor ce purtau, probabil fabricate de ei înşişi, ceeace denotă o oarecare stare de civilizaţie la ei. Sunt arătaţi de asemenea şi ca negustori de metale preţioase, aur în principal, aşa că unii autori *(Rougemont)*, îi confundă, greşit desigur, că ei ar fi descinzând din rasa semită, care numai calităţi răsboinice n'a avut cândva.

Deşi Haşdeu crede, fără nici o dovadă sigură, că Siginii, ar fi locuit cândva prin Oltenia şi Temişiana şi că unii ar fi ajuns chiar aproape de Marsilia. alte isvoare ne informează mai cu rost, că ei au locuit în părţile Moldovei-de-sus şi că numai mânaţi, cândva, sau goniţi de împrejurări, ei ar fi emigrat mai târziu spre centrul Ungariei, unde şi până astăzi se găseşte provincia *Iazigia* sau *Iaszock*, denumită aşa dela vechiul neam de care vorbim, al Iazigilor.

Produsul principal ce'l speculau Iasigii, pare deci a fi fost *aurul* şi numai în al doilea rând grânele, pe cari le produceau un alt neam semi-barbar, acel al *Agatirșilor* (Herodot). Acestora şi Sciţilor li se mai atribue pe lângă calitatea plugăriei, în primul loc şi produsul albinăritului, *mierea și ceara*, ce se putea obţine în chip aproape natural.

Grânele ce le cultivau Sciţii din josul Dunărei, nu erau doar numai atâta cât le trebuia pentru propria lor consumaţie, ci le recoltau mai cu samă pentru vânzarea la alte neamuri, ce nu aveau putinţa sau terenul priincios să şi le procure aşa de îmbelşugat ca Sciţii. Zonele câmpeană şi danubiană, zice Haşdeu, ne apar, acum două mii patru sute de ani,

tot atât de *plugare* şi în *interes de vânzare, iar nu numai pentru uz local*, după cum ele sunt chiar în momentul de faţă în ţara noastră.

Geograful *Pliniu*, trăind pe la începutul erei creştine, arată că în Dobrogea năvălise o droaie de *Sciţi plugari*, veniţi toţi din părţile nordice ale Dunărei (Moldova); ceeace ar indica oarecum o emigrare a locuitorilor agricultori din susul Moldovei, fapt care poate explica presenţa de mai târziu a elementului românesc în zisa Dobroge.

După cum se vede întreg teritoriul ţărei noastre, cucerit de oştile romane dela Daci şi neamurile cu care erau uniţi sau pe cari ei le stăpâneau, atât înainte cât şi după ce cuceritorii s'au retras, din diferite împrejurări, a fost la dispoziţia altor năvălitori efemeri, cari purtau denumiri diferite ca: *Sciţi, Goţi, Agatirşi, Huni, Teutoni, Bulgari, Bistoni, Alani, Odomanţi, Neuri* etc., ce curgeau în diferite epoci dinspre continentul asiatic. Dar despre chipul cum s'a urmat viaţa şi activitatea omenească pe aceste locuri în orice vremi, foarte puţine documente ne pot lămuri până astăzi. Găsim totuşi unele indicaţii că, cu vre-o cinci veacuri înainte de Hristos, cel dintâi mare istoric grec, *Herodot*, presupunea doar că prin această regiune viaţa ar fi fost aproape cu neputinţă, deoarece, cei ce l'au informat arătau că n'au putut, trecând din Tracia (Dobrogea) peste Dunăre, să străbată mai adânc pe un asemenea pământ, căci el era în întregime invadat de *roiuri nesfârşite de albine*, ce nu îngăduiau oamenilor să înainteze mai departe. Că vor fi întâlnit aşa ceva informatorii-exploratori ai lui Herodot e cu putinţă, dar e mai cu putinţă de asemenea ca ei să fi nimerit în niscaiva prisăci naturale întinse, în spaţiul pe care au debarcat, printre nişte bălţi nesfârşite, ca cele ce şi astăzi se găsesc cu îndestulare pe malurile Dunărei,—aşa că, poticnindu-se în drumul lor, sau lipsindu-le mijloacele de a străbate uşor şi răpede mai în interiorul ţărei, ei s'au întors îndărăt de unde plecase, —povestind ceeace Herodot o dă ca lucru constatat.

Strabon, geograf ce trăia cam pe vremea lui Hristos, scrie că neamurile ce locuiau pe atunci în vechea Dacie, erau foarte ahotnice de *creşterea tuturor felurilor de animale casnice*: cai, boi, oi şi altele, iar agricultura era îndeletnicirea lor *de preferinţă*; că erau foarte *primitori de străini*,—sentiment numit în greceşte *filoxenie*, de la care pare a-şi fi tras chiar porecla, din o epocă mai veche, însăşi Marea-Neagră, ce fu numită de Romani şi Greci: *Pontus-Euxinus*, zicere ce ar însemna *Mare ospitalieră*.

Iubirea sau interesul de prăsire a animalelor al locuitorilor Daciei, se atestă mai cu samă printr'un număr de gravuri de pe *Coloana lui Traian* din Roma, pe care sunt desenate diferite faze ale războaielor Romanilor cu Dacii şi alţi vechi locuitori ai acestor pământuri,—de unde se vede că pe lângă băştinaşi se ţin, mai în orice mişcare, turme numeroase de vaci, cai, oi etc.

O producţie mare de animale şi grâne presupune negreşit şi un imediat negoţ, prin faptul că nici o gospodărie sau comunitate nu s'ar fi putut mărgini în a consuma ea singură tot ce producea într'o ramură oarecare; aşa că *schimbul* devenea absolut necesar şi deci negoţul între diverse regiuni trebuia să iee fiinţă, fără doar şi poate, pentru obţinerea unor anumite produse ale altor localităţi, de cari populaţia unei ţari putea avea absolută nevoe.

Legăturile cu negustorii străini din depărtări şi întemeierea celui dintăi port de mare moldovenesc.

Din unele documente străine se cunoaşte că prin veacurile al optulea, al noulea ori al zecelea, mai mulţi mari negustori din părţile de miază-zi şi apus ale Europei, şi de pe lângă Marea Mediterană, numiţi mai în genere *Levantini*, căutau să răsbată cu corăbiile lor în Marea-Neagră, cu scopul ca în jurul acestui enorm lac să-şi găsească anumite ţermuri, unde să-şi poată stabili oarecari aşezăminte, spre a desface deosebite produsuri ale ţărilor lor, de alte specii, bine înţeles, decât acelea ce se puteau afla crescând sau efectuându-se pe pământurile din jurul zisei mări.

Aceştia fură, mai ales, Bizantinii, Grecii, Veneţienii, Genovezii, Dalmaţinii, Francezii chiar. de pe litoralele Mărei citate, care îşi trimeteau din când în când vasele lor plutitoare, încărcate cu mărfuri de valoare şi marinari încercaţi şi viguroşi, cari să pătrundă cât mai departe şi să poată găsi ori fixa pe pământuri nouă pentru ei, localităţi potrivite pentru vânzarea sau schimbul mărfurilor ce prisoseau în ţările lor de origină, contra celor de care duceau oarecare lipsă.

Unul din cele mai favorabile locuri de fixare a unor astfel de târguri, fu, întrucât ne priveşte, desigur. terenul aflător lângă gura fluviului Nistru, care se varsă în Marea-Neagră. Aici, se pare că navigatori Italieni şi mai în special Genovezii, mai înainte de alte popoare europene, cari stabilise poate şi alte târguri mai din vechime pe maluri mai depărtate, crezură potrivit şi putură să stabilească un punct de sprijin spre pământul Moldovei prin întemeierea unui târg, în mijlocul unei populaţii mai puţin culte, cum erau deoparte Moldovenii, de alta diferite rase de Slavi şi alte naţii ce se mai aflau pe acolo. amestecate prin anumite întâmplări.



Călăreţi din neamuri semi-barbare, pe cai de rasă moldovenească, purtând arme şi zale fabricate de ei înşişi, cu care se serveau la lupta în vreme de răsboi, sau la negoţ în vreme de pace. (După o gravură foarte veche).

Acest punct, ca să servească mai bine şi mai sigur interesului navigatorilor de care vorbim, trebui să fie garantat împotriva oricărui atac ori jaf din partea semi-barbarilor, ce pe acele vremi erau foarte cu putinţă în orice regiune. Acolo, dar, se crede că Genovezii cei dintăi ridicară ziduri mari de aparare în jurul unei tabere negustoreşti ce înfiinţară ei, lucru ce dădu naştere apoi unei cetăţi, numită, se crede, mai întâi *Tyras*, după însuşi numele vechiu al Nistrului, ori *Ermonactu*, apoi de Moldoveni *Cetatea-Albă*, iar mai târziu, de alte naţii, cu diferite alte denumiri, ca *Moncastro*, *Maurocastro*, *Asprokastron*, *Bielgorod*, *Bialogrod*, *Weisstadt*, *Weissenburg*, *Akerman* etc.

Se găsesc urme că încă de pe la 1387 negustorii genovezi făcuse un tratat comercial cu un oare-care *Prinț Ivanco*, din Dobrogea; iar în portul Kilia, ce era și pe atunci al Moldovenilor, se vede instalat un Consul genovez, *Pietro Embrone*.

La Cetatea Albă se puteau aduce mărfuri de orice soi, de pe drumuri lungi și îndepărtate, din întreaga Moldovă, din Polonia, din Rusia nordică (Ucraina), din Crimeea, Tataria și alte regiuni, spre a se face schimbul sau negoțul necesar fiecărui popor, de unde apoi urmau să se îndrumeze îndărăt, pe cale pământească sau fluvială, alte mărfuri obținute în schimb sau tocmite pe bani.

Se prea poate ca cel mai important negoț de pe Marea-Neagră să se fi făcut aici, la Cetatea Albă, între Moldoveni și Genovezi, cu toate că se mai aflau și alte porturi streine pe alte țărmuri, mai cu samă din pricina afinității limbei moldovenească și italienească, de origină comună și chiar a obiceiurilor sau năravurilor înăscute între răstrămoșii ambelor neamuri.

Matteo da Murano, venețianul doftor a lui Ștefan cel Mare, descriind bogăția Moldovei în tot felul de grâne, vinuri și pășuni bogate, pe care s'ar putea crește peste 10.000 cai etc., zice că a văzut în Cetatea Albă negustori Italieni, Francezi, Greci și alții, cari veneau din Constantinopole timp de 15—20 zile, și care erau *dușmanii neîmpacați ai Turcilor*.

Căi de comunicație și mijloace de transport. Stingherirea negoțului Moldovenesc prin navala Turcilor în Europa.

Scurgerea produselor prisositoare din Moldova către țările mărginașe din juru-i, ca Polonia, Ungaria, Muntenia, Ucraina, Tataria, etc., urmă să se facă bine-înțeles prin drumuri sau căi croite din adânci vremuri, pe loc drept ori peste vaduri de râuri, fie printre crestăturile munților Carpați, drumuri ce înlesneau circulația, încrucișându-se dela un capăt la altul al țării, de la munți la mare, sau de la un târg oarecare la altul.

Se pomenește în unele acte vechi de *drumul moldovenesc*, sau de *drumul tătăresc*, ce erau croite de-a curmezișul întregei Moldove; de drumul dela gura Siretului spre trecătoarea Oituzului și altele; acel dela Suceava la Cernăuți, spre Snyatin, Colomea, Lemberg, Kracovia și apoi prin Polonia, spre Lituania, Germania și mai departe; alt drum dela Suceava spre Hotin, sau spre Iași, ori pe valea Siretului spre Roman, Bacău, Bârlad, Focșani, de unde se trecea în Muntenia și chiar peste Dunărea, pe la Călărași. Tot pornind din Suceava, centrul politic, și economic al Moldovei, se trecea prin Câmpulung în Transilvania, spre Bistrița mai întâi, apoi cârnind spre miazăzi, spre Brașov, Făgăraș, ori Sibiu, iar mai departe pe pământul unguresc și apoi spre cel italian.

Orașele moldovenești mai comunicau cu Transilvania și prin diferite *pasuri*, sau trecători, printre șirurile Carpaților, pe la Bicaz, Tulgheș, Oituz, Trotuș, Ghimeș etc. Mai frecventat va fi fost însă drumul Suceava-Hârlău-Iași-Țuțora-Lăpușna, spre Kilia, Ismail ori Cetatea-Albă, pe unde trebuia să se scurgă grosul productelor destinate exportului prin Marea-Neagră ori Dobrogea, ce era și pe atunci, ca și acum dealminterea, lip-

sită în mare parte de o îndestulătoare producţie a grânelor necesare consumaţiei populaţiei băştinaşă.

Aceste drumuri, create prin purtarea oamenilor, vitelor ori cailor trăgători la felurite vehicule, au fost şi pe atunci, cum multe altele mai sunt dealtminteri şi astăzi în ţara noastră, urme numai de tălpi omeneşti, de copite ori de roate de car, însemnate fără nici o îngrijire, sau cunoştinţi speciale; iar în ce priveşte trecerile peste râuri, sau ape diferite, lucrul se făcea cele mai adeseori prin vaduri, late, dar nu prea adânci, pe podeţe inprovizate, ori pe şeici, plute sau dubasuri (luntre înfundate),—şi foarte rar numai pe poduri anume făcute pentru cară sau vite, trase cu frânghii de pe un mal la altul, sau mânate cu lopeţi ori vâsle ce se sprijineau pe fundul apei, spre a duce podul într'o parte ori în alta.

De un singur pod zidit, mai de samă, avem cunoştinţă că a existat în veacurile trecute: e acel numit *Podul Inalt*, din judeţul Vaslui, celebru prin bătălia ce a urmat pe lângă el între oştile lui Ştefan cel Mare şi potopul năvălitor al oştilor turceşti.

In ce priveşte drumurile prin munţi, ele erau strîmte şi accidentate, afară de trecătoarea dela Oituz, care era mai largă şi mai potrivită unei circulaţii de cară sau încărcături mai mari. Drept aceasta se citează faptul că Vodă Alexandru Lăpuşneanu, cerând să i se aducă o trăsură mare şi luxoasă din Bistriţa, ea trebui să fie dusă pe căi încunjurătoare, spre a trece Carpaţii, tocmai prin pasul Oituzului, deşi prin celelalte trecători s'ar fi scurtat foarte mult drumul spre Iaşi.

De aici rezultă că prin pasurile obicinuite ale munţilor, transportul diferitelor mărfuri se făcea numai pe spinarea vitelor sau a oamenilor, iar nu cu cară sau trăsuri, ceeace pricinuia prin urmare un mare încunjur pentru transporturile voluminoase.

Circulaţia carălor şi a harabalelor devenea însă adeseori cu neputinţă chiar pe locuri mai plane, când urmau ploi mari, sau omături abondente, aşa că animalele şi roatele vehiculelor se înfundau de multe ori în gloduri enorme, ori nu erau în stare să treacă vadurile sau pâraiele umflate de apele din ploi sau din desgheţuri răpezi.

In ce priveşte mijloacele de transport, se vede că Moldova a avut totdeauna la dispoziţie belşug de animale trăgătoare, ca boi, cai, din producţia proprie prea îndestulătoare; pentru căile de apă s'a servit pe râurile interioare, sau de graniţă, de plute, şeici şi alte asemenea vase plutitoare uşoare, iar pentru Dunărea, ce-o mărginea spre miază-zi, ţara noastră poseda tot din vremuri vechi şi vase mai mari, care intrau deseori şi cu anumită siguranţă, chiar pe capricioasa Marea-Neagră.

Acest din urmă mijloc de negoţ moldovenesc, mai târziu, într'un moment dat, trebuia să fie stânjenit mult, întrucât, prin veacul al XV-lea, Europa a avut să sufere invazia hoardelor turceşti din Asia; aşa că, după ocuparea Constantinopolului, aceşti musafiri nepoftiţi, făcându-se stăpâni pe intrarea şi eşirea din Marea-Neagră, crezură de cuviinţă să împiedece orice mişcare negustorească a altor popoare, în întreg cuprinsul, ca şi în jurul acestei colosale ape.

Prin această împrejurare negoţul moldovenesc pe apă se văzu restrâns, pentru câteva veacuri chiar, numai la relaţiile cu Turcii, iar pe uscat numai cu popoarele din jurul graniţelor ei, ceeace produse, o stin-

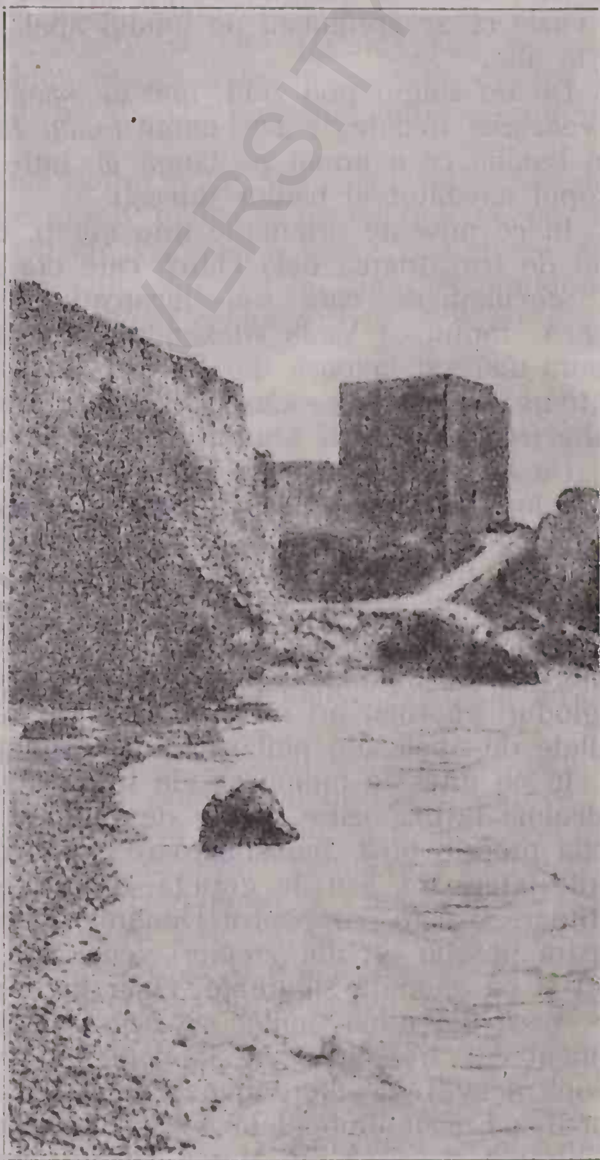
gherire grea, şi o dezorganizare însemnată a mijloacelor de circulaţie pe uscat şi pe apă, cu care locuitorii băştinaşi se deprinsese, în contactul ce au avut timp îndelungat cu marii negustori levantini.

Negustoria de graniţă. Iarmaroacele, import şi export. Relaţii cu târguri străine.

In ce priveşte localităţile din întreaga ţară şi mai ales de pela marginele ei, pe unde trebuia să se facă în principal negoţul şi schimbul în proporţii mai însemnate, se cunoaşte, ca târguri principale, *Hotinul*, dinspre Polonia, Litvania, Podolia şi Rusia-mică sau Ucraina, *Suceava* şi unele trecători prin munţi, pentru Transilvania şi Ungaria, *Bârladul* şi *Focşanii* pentru relaţiile cu Muntenia, *Galaţii*, *Ismailul* şi *Kilia* pentru Dobrogea şi Turcia, *Tighina* şi *Cetatea-Albă* pentru Rusia de jos, Tataria, Crimeea etc.

In fiecare din aceste puncte, în afară de negoţul local obişnuit, se ţinea câte un număr stabilit de iarmaroace, în fiecare an, la cari, la date fixe, mergea tot grosul mărfurilor ce negustorii din ţară îl aveau spre desfacere, şi unde veneau şi alţi negustori din ţările vecine, cari, cumpărând sau schimbând cu mărfurile moldoveneşti, le duceau pe acestea în ţările lor, sau şi mai departe, unele făcând chiar luni întregi de drum, spre a ajunge în Prusia, Bohemia, Olanda, Franţa etc.

Nu-i vorbă şi unii din negustorii moldoveni dese ori treceau graniţele ţării lor, fie ducând marfa proprie spre desfacere în alte târguri streine, fie spre a cumpara de aiurea alte mărfuri de care se simţea nevoie în ţara noatră.



Vederea Cetăţei-Albe, cel dintâi port moldovenesc la Marea-Neagră.

Se ştie că mulţi Moldoveni faceau curse dese şi regulate mai întâi în *Liow* (Lwow, sau Lembergul de astăzi), oraş principal al Galiţiei poloneze, unde unii din ei stăteau

mai multă vreme, aşa că au contribuit chiar la zidirea unei *biserici ortodoxe moldoveneşti*, în care să-şi poată face rugăciunile de care simţeau trebuinţă ca buni creştini.

Alţii mergeau în fiecare an mai departe la *Lipsca* (Leipzig), în Saxonia, unde aveau prilejul să cumpere tot soiul de lucruri manufacturate, pentru îmbrăcămintea de lux, sau pentru orice alte nevoi sau trebuinţi ale populaţiei noastre; mai mergeau de asemenea şi la *Frankfurt*, unii chiar la *Viena*, cu toate marile greutăţi ale drumului pe atunci; dar chiar şi produsele animale, ca boii, caii, pieile, blănurile etc., erau duse uneori aproape luni întregi până cine ştie unde, spre ţările apusene ale Europei.

In veacul al XV-lea, Moldova avu multe relaţii de negustorie cu oraşul, unii zic cetatea *Bistriţa*, precum şi cu *Braşovul* şi *Sibiul* din Transilvania. Dela Bistriţa mai ales, unde existau probabil şi anumite fabrici, se aduceau la noi mult postav, unelte, arme şi alte lucruri făurite, ori



Cărăuşi moldoveni transportând mărfuri, pe vechile drumuri din ţară.

manufacturate, iar în schimb, se trimeteau acolo mari transporturi de vase cu vin, peşte, lână, boi, ceară, pânză groasă, sumane şi alte produse moldoveneşti. Veneau în Moldova din Bistriţa şi mulţi meşteri zidari, ferari, chiar lemnari, de câte ori Domnitorii noştri sau alţi boeri mari aveau nevoie de clădiri frumoase, ori de mobile mai alese. De acolo, ca şi din Polonia, poate şi din Orient, şi-or fi adus Domnitorii moldoveni meşterii ce au zidit minunatele monumente religioase, cum au fost bisericile clădite de Alexandru cel Bun şi urmaşii săi, până şi pentru capodopera înfăptuită de Vasile Lupu-Vodă, *Trei-Sfetitele* din Iaşi

De aceea, printre actele rămase din vremuri, de corespondenţă între Suceava, Iaşi, Hârlău (Bahlui) şi alte oraşe moldoveneşti cu Bistriţa, se găsesc scrisori domneşti, din cari unele hrisoave ce acordă diferite privilegii sau favoruri cetăţenilor din Bistriţa, pentru afaceri de negoţ, unele dela Roman Vodă din 1447, dela Petru Rareş, Despot-Vodă, Ştefăniţă Vodă din 1523 etc.

Bistrița fu stăpânită chiar un timp de Petru Rareş, Domnul Moldovei, impreună cu mai multe mine de aur şi argint ce se aflau în apropiere.

Intr'un cuvânt această localitate, dealtmintrelea ca şi Braşovul şi Liovul, avu în cursul veacurilor precedente cele mai multe relații de negustorie cu Moldova.

Negoțul moldovenesc pe Dunărea şi Marea-Neagră. Pirați şi corsari moldoveni.

In çe priveşte negoțul pe apă, propriu zis, avem de arătat, că, pentru poporul moldovenesc, acesta a fost o ramură din cele mai importante ale activității sale sociale, căreia s'a datorit, după cât se vede, în mare parte, atât reputația de vrednicie, cât şi principalul izvor de bogăție al țărei.

Fie prin contactul avut cu Genovezii şi alte popoare civilizate de pe malurile mărei Mediterane, fie prin alte împrejurări, ce nu le putem defini, Moldovenii au arătat din cele mai vechi vremi mari calități de negustori şi de navigatori, atât pe Marea-Neagră cât şi pe Dunărea, aşa că în veacurile XIII şi XIV chiar, se găsesc urme de aşezări negustoreşti moldoveneşti în *Kilia, Galați* (vechea *Dinogeția*), *Cetatea-Albă* şi alte câteva puncte, din care pricină, unii scriitori istorici botezară în operile lor Marea-Neagră cu numele de: *Lac Moldovenesc.*

S'au fost înființat tot din vremuri vechi şi nu numai în porturile Moldovei, dar chiar şi în Suceava, capitala ei de odinioară, Agenții speciale, *Consulate* chiar, ale Genovezilor şi altor neamuri, cari nu puteau să aibă alt motiv de existență decât doar numai în interesul negustoriei.

In epoca marelui Voevod al Moldovei Alexandru cel Bun, relațiile politico-comerciale dintre statul nostru şi țările levantine erau foarte strânse, iar vasele de plutire pe mare sau fluviu ale Moldovei fură mai numeroase de cât oricând, ceiace dovedeşte un interes material, negustoresc, din cele mai de samă.

Cu ajutorul Polonilor, cu care se înrudise Alexandru cel Bun, acesta reuşi a îndrepta drumurile şi a apăra punctul de razăm al negoțului moldovenesc Cetatea Albă, de toți barbarii jăfuitori, ce adesea se încercau să prade şi să nimicească negoțul onest al țărei acesteia.

Tot în interesul asigurărei negoțului pe apă mai ales, Alexandru cel Bun întări cu noi ziduri mai mari Cetatea Albă, Kilia, şi înființă încă şi alte cetăți sau târguri mai mici întărite, atât pe Dunărea cât şi pe Nistru.

A trebuit o sforțare mare, mai târziu, Turcilor, ca, după ce au ocupat cea mai mare parte din peninsula Balcanică şi au pus ghiara pe Marea-Neagră întreagă, să atace şi să-şi apropie cetățile moldoveneşti de pe malul Dunărei şi dela gura Nistrului, cum şi vestita cetate tătărască şi port din Crimeea, Caffa, unde, cu toată stăpânirea de fapt a Tatarilor, Moldovenii uniți cu Genovezii făceau daravere negustoreşti mai însemnate decât oricare alte nații continentale. O luptă însemnată fu dată de o parte din oastea şi vasele plutitoare moldoveneşti ale lui Ştefan Vodă cel Mare, împotriva Turcilor, care atacase Caffa şi luase de acolo multă avere, marfă şi mai ales robi şi roabe, luptă care se sfârşi

prin a relua din ghiarele Turcilor cea mai mare parte din prada lor, eliberând mai ales pe cei ce fură robiţi de dânşii.

De câteva ori cetăţile Albă şi Kilia au fost trecute când la Turci, când îndărăt la Moldoveni, aşa că, în urma acestor hărţueli Ştefan cel Mare şi-a văzut o mare parte din vrednicii săi ostaşi căzuţi sub spada Turcilor, luptând pentru neatârnarea Moldovei şi păstrarea celor mai principale ale sale târguri de negustorie şi vrednicie ale ţărei.

La 5 August 1484 căzu definitiv Cetatea Albă în mâinele Turcilor, şi dela această tristă dată negoţul maritim al Moldovenilor urma să se stânjenească pentru veacuri întregi.

Dovezi indiscutabile de stăpânirea Mărei-Negre de către Ştefan cel Mare, se mai găsesc încă şi actualminte, atât pe inscripţii vechi ce s'au găsit acolo, cât şi în mănăstirea Zografos, din Muntele Athos, pe o piatră ce se află aşezată în turnul bisericei, cu o veche inscripţie, în care se poate ceti: *„Io Ştefan-Voevod, cu mila lui Dumnezeu, Domn ţării Mol- „dovei, fiu al lui Bogdan-Voevod, am zidit acest turn pentru corăbii, în „anul 6982* (dela Hristos 1475). Turn pentru corăbii, vasăzică bine-înţeles: *far luminător.*

Nu-i vorbă, multă linişte şi bucurie de prada lor n'au avut tocmai Turcii hrăpareţi, căci vasele şi marinarii Moldovei, ne mai putând exercita un negoţ făţiş şi onest, găsiră totuşi putinţa de a ataca pe neaşteptate foarte deseori corăbiile turceşti, transformându-se într'o specie de corsari sau piraţi, cari pricinuiau pagube nenumărate celor mai dârji duşmani ai ţărei lor, ceeace făcu pe cotropitori ca multă vreme să nu îndrăznească a eşi la larg şi a înainta prea mult în Dunărea, unde puterea Moldovenilor adesea îi nimicea.

Incetul cu încetul au dispărut însă corăbiile mai mari moldoveneşti, ne mai rămânând decât *şeicele, luntrele de păscari* şi felurite plute conduse de mici cărăuşi de diferite obiecte de hrană sau trebuinţă casnică, cari în vremea ernei se retrăgeau în susul râurilor din ţară, Siret şi Prut, iar primăvara îşi relua îndeletnicirea lor printre ostroavele şi bălţile Dunărei.

Mai târziu, mulţi din marinarii Moldoveni fură chemaţi şi angajaţi de comandanţi Turci, ca să servească pe vasele lor, fiind recunoscuţi ca buni meşteri în arta plutitului şi a evitărei primejdiilor pe Dunărea şi Mare, cât şi mai ales pentru destoinicia lor în construirea vaselor plutitoare. După un timp însă, când şi Ruşii îşi întinseră puterea asupra Mărei-Negre, în luptele ce aveau de susţinut cu Turcii, angajară şi ei mulţi marinari Moldoveni, cărora le recunoscură meritele meseriei lor, aşa că unii din aceştia ajunseră într'un moment dat chiar comandanţi supremi ai flotilei ruseşti, atât comerciale cât şi militare.

Tranzitul, caravanele şi schimburile productelor sau mărfurilor străine şi locale.

Negustorimea ce căuta în diferite epoci să cutreere continentele, de la marginea apusană a Asiei spre interiorul Europei, ori vice-versa, navigând peste întinsa apă a Mărei-Negre, avea putinţa de a trece mai deadreptul prin pământul Moldovei, un asemenea drum prezentându-le o economie de mers, de timp şi de cheltueli, cum şi o mai mare siguranţă pentru avutul pus în mişcare.

In afară însă de faptul că ţara aceasta putea servi bine de tranzit pentru marii negustori din diferite părţi ale lumei, cată să vedem din ce se compunea atunci produsele, sau marfa ce ea o putea oferi spre export străinătăţei, cât şi ce putea, sau trebuia să i se ofere în schimb, ca import, de negustorii străini din largul lumei? Lucrul e aproape de înţelesul oricui, că o ţară aşa de puţin înaintată în cultura sistematică a bogăţiilor naturale ale solului ei, cum era atunci Moldova, nu putea să ofere străinătăţii decât produse asemenea, ca grânele, lemnul şi vegetale, mulţimea animalelor domestice, ce se reproduceau cu o repegiune de mirat, în mijlocul bogatelor şi nesfârşitelor păşuni şi poene ale tării, vânatul fiarelor ori animalelor salbatece sau al păsărilor, cari produceau o cantitate imensă de piei, blăni sau pene, lânuri pentru diferite întrebuinţări, coarne şi oase de vite şi în acelaş timp, ca mineral, o cantitate respectabilă de sare de bucătărie, ce se scotea din vremi necunoscute de către Moldoveni, fie de sub pământ, prin săpături adânci, fie prin evaporare din anumite bălţi ori isvoare.

Se pomeneşte de asemeni şi de exploatări ale unor fântâni de păcură, cum şi unele extrageri de metale preţioase, ca aurul şi argintul, după cum se poate deduce din anumite dispoziţii proibitive ale exportului unor asemenea metale, prin tratate vamale vechi ale lui Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare şi alţi Domni moldoveni, despre care vom vorbi mai departe; dar despre acestea, amănunte mai de samă n'au prea ajuns până la noi.

Unele din mărfurile produse în Moldova apucau calea Munteniei, ce trăia ca stat deosebit, altele spre Galiţia, cum am arătat, mai puţine însă spre ţara tătărască sau căzăcească, ori spre Tracia, apoi Turcia şi porturile asiatice, duse în mare parte de corăbii străine, dar şi de unele vase plutitoare moldoveneşti, ce porneau din unicul port mai de samă al ţarei, Cetatea Albă, întrucât gurile Dunărei fură din cele mai vechi vremi foarte puţin accesibile intrărei vaselor mari plutitoare, din pricina înprăştierei apelor lor pe câmpuri plate, ce formau mai pretutindenea mlaştini şi pârăe, pe cari plutirea era foarte puţin îndemânatică.

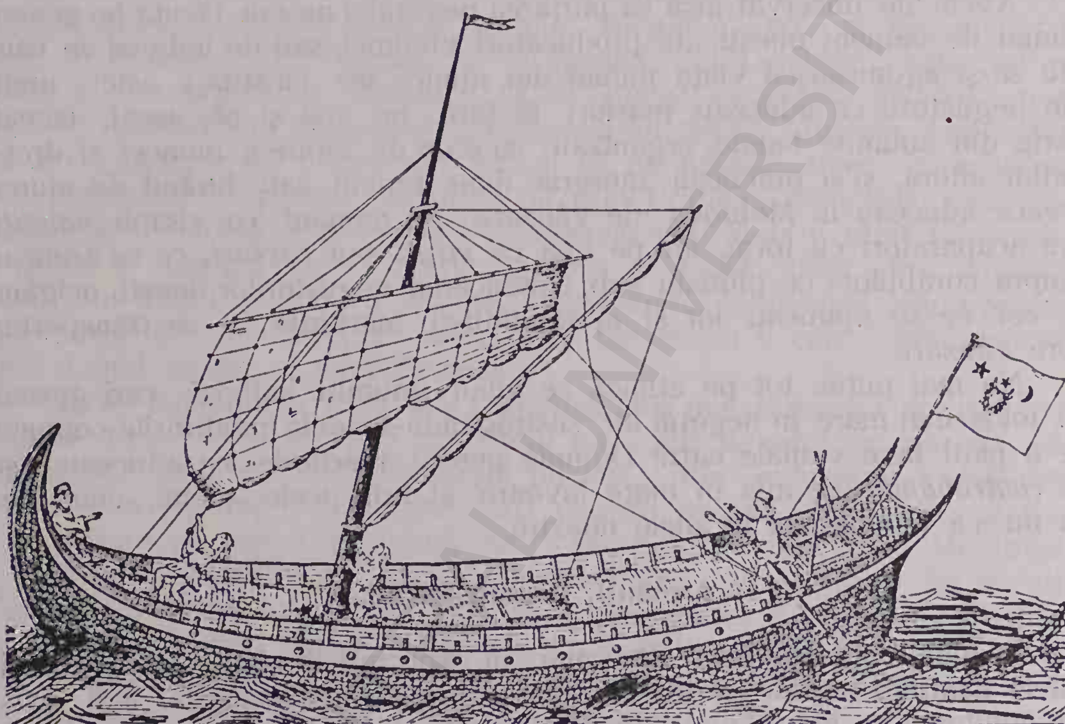
Portul de care am vorbit fu inima negoţului Moldovei, ori poarta prin care trebuia să se strecoare cea mai mare parte din activitatea economică a ţarei acesteia. Aici descarcau şi de aici trebuiau să pornească îndarat carauşii ce urmau să ducă tot felul de marfuri scurse din Moldova, sau sosite în port de pe apă, formând astfel *caravane* lungi, încunjurate şi păzite de cete de oameni armaţi, întrucât călătoria prin pustiurile Basarabiei va fi fost pe atunci şi grea şi primejdioasă, din pricina rărimei populaţiei şi a târgurilor, cum şi a necontenitelor incursii ale hoardelor semi-barbare, compuse din Slavi, Tatari şi alte triburi, ce'şi aveau aşezarea în părţile de jos ale Rusiei, dincolo de Nistru.

Daca pentru export grija pazei caravanelor trebuia să o aibă mai numai Moldovenii, la import, adică la întorsul cărăuşilor de la Cetatea Albă spre susul Moldovei, paza se întărea desigur cu proprietarii, sau oamenii special naimiţi ai negustorilor, ce'şi aduceau din afară marfa lor spre a o desface în ţara noastra, sau a o trece mai departe.

Nu rareori însă, aceşti transportatori aveau de susţinut lupte dârze cu bandele straine din vecinătate, lupte în cari marfa sau avutul lor erau expuse prădăciunilor sau distrugerei. Odată ajunse însă mărfurile de im-

port în târgurile din centrul sau susul Moldovei, ele puteau mai sigur să-şi aleagă drumul ce le convenea, mai ales pentru acele ce nu se întrebau, sau nu se puteau vinde cu preţurile cerute în Moldova, dar aveau toată înlesnirea de a trece peste graniţe, în ţările dinspre centrul Europei.

Astfel, în schimbul-negoţ urmat pe pământul acestui principat, al materialelor prime de export, se întroducea negreşit produsele şi fabricatele străinătăţii, atât din Asia, cât şi din Byzanţ, peninsula Balcanică, Italia, Franţa, Anglia şi alte ţări europene, ca pânzeturi şi stofe fine, pielărie meşteşugit lucrată, metale în felurite forme şi pentru orice întrebuinţări, obiecte de găteală sau lux, de artă şi altele.



Corabie moldovenească pentru Marea-Neagră, din 1400. (Din „Istoria Marinei Române" de Comandorul Ciuchi).

Caracteristica celor ce au neguţitorit în Moldova. Infiinţarea crâşmelor. Negustori oneşti, piraţi, contrabandişti.

Ce fel de indivizi ori de ce neamuri anume erau aceia care-şi trimeteau reprezentanţii lor să negustorească mărfurile sau productele lor ce se aduceau în portul Cetatea-Albă, sau pe cât posibil pe apele Dunărei, până la micile localităţi ce se fundară ocazional, tot din vremuri necunoscute, pe ambele maluri ale acestui râu, cari mai târziu luară numele de Kilia, Ismail, Reni, Tulcea, Galaţi, Brăila etc., căci e lesne de înţeles că numai băstinaşii din Moldova nu puteau acoperi exclusiv ei atari îndeletniciri ?

Din cunoştinţele transmise până la noi se constată că cei ce făceau negoţul cel mai însemnat în Moldova, de prin veacurile al treisprezecelea

şi următoarele, când acest stat fu întemeiat mai solid sub Domnii regulate, aparţineau mai multor din naţiile cunoscute din vechime că aveau aptitudini speciale în ramura de activitate a negustoriei propriu zisă ; de unde rezultă că cei mai numeroşi străini din părţi mai departate, ce au răsbătut şi s'au înţelenit apoi în pământul acesta, au fost, în afară de Genovezii (Italienii), despre care am vorbit, Armenii, Grecii şi Evreii în primul loc, şi pe lângă ei, în proporţie mai redusă, vecinii de peste graniţă : Polonejii, Nemţii, Ungurii, Saşii etc.

Se pomeneşte chiar, pentru aceste două naţii din urmă că ele au avut specialitatea de a dota Moldova cu una din negustoriile cele mai... regretabile, adică acea cu *produsele alcoolice şi înfiinţarea crâşmelor*, cari, în poporul băstinaş al ţării din vechime, erau încă necunoscute.

Avem de observat însă că purtarea negoţului nu era făcută în genere numai de oameni oneşti, de producători vrednici, sau de indivizi ce căutau să-şi agonisească viaţa numai din munca lor cinstită ; căci mulţi din neguştorii ce aduceau mărfuri în ţară pe apă şi pe uscat, făceau parte din anumite bande, organizate cu scop de răpire a muncei şi drepturilor altora, şi'şi practicau meseria doar răpind sau furând de aiurea ceeace aduceau în Moldova de vânzare, pe pământ ca simpli *bandiţi*, sau acaparatori cu forţa, iar pe apă ca *piraţi* sau *corsari*, ce se aruncau asupra corăbiilor ce pluteau sub conducerea negustorilor oneşti, ucigând pe cei ce se opuneau lor şi apropiindu-şi mărfurile ce se transportau spre vânzare.

Nu mai puţin, tot pe atunci, se aflau anumiţi indivizi, cari găseau un folos mai mare în negoţul lor sustrăgându-se dela îndatoririle comune, de a plăti taxe vamale către Domnie pentru mărfurile ce aduceau, aşa că *contrabanda*, se afla în mare favoare şi prin acele vremi, cum încă ea nu s'a potolit nici în zilele noastre.

Armenii, Grecii, Evreii.

In mai toată Moldova, dar mai în special în Iaşi, între principalele neamuri străine ce au întrodus negoţul, se cunoaşte dar a fi existat odinioară un număr mai mare de Armeni, Greci şi Evrei. In ce priveşte pe cei dintâi, se găsesc şi azi urme istorice, bine documentate, despre vechea lor aşezare, mai multe decât pentru celelalte naţii de care vorbim.

Aşa, prin veacul al XIV-lea, o comunitate numeroasă de Armeni, se vede a fi existat în centrul Iaşului, unde ei îşi clădiră o mare biserică de zid masiv, ce poartă data de 1395. O versiune însă susţine că o altă biserică, mai veche, alăturată celei Armeneşti, având astăzi patronul Sf. Sava, ce serveşte şi acum din timpuri aproape necunoscute cultului ortodox-moldovan, ar fi aparţinut, în ce epocă nu se ştie, tot Armenilor, dela cari ar fi trecut la Moldoveni prin vânzare, ori prin luare silită de către vechile ocârmuiri ale ţărei.

S'a încercat de unii să se conteste data de 1395 a bisericei Armeneşti din Iaşi, de care am vorbit mai sus. Cercetătorii competenţi şi sinceri vor putea însă oricând să se convingă de realitatea şi adevărul acelei inscripţii, atât prin examinarea lespedei ce se păstrează încă acolo, cât şi din argumentele ce am publicat asupră-i, în opul meu *Oraşul Iaşi.*

Din inscripţia lapidară păstrată până astăzi în biserica cu hramul

Sfintei Născătoare de Dumnezeu, ce se atestă a fi zidită de „Epitropul" *Haceico*, părintele *Iacob* din Gis, *Hagi Macarie* din Ciuha şi *Hagi Kirkor* (Grigore), toţi vechi negustori locali, la data Armenilor 844, iar a ortodoxilor 1395, rezultă îndeajuns că credincioşii respectivi, în număr cât se poate de mare, posedau în Iaşi o organizaţie si o avere apreciabilă şi erau stabiliţi de mult, în afară desigur şi de alţii ce puteau fi trecători, în interese de negustorie ambulantă.

Nici un motiv serios n'ar fi avut Armenii de odinioară, ca şi cei din epoca de faţă de altmintrelea, să falşifice data zidirei bisericei lor, dând-o îndărăt cu un veac sau două, deoarece ei nu vor fi căutat prin aceasta să-şi revindice drepturi politice de vechime, de nobilitate sau de orice alt soiu în ţara aceasta, fapte care să-i silească a'şi constitui dovezi de antica lor stabilire în acest oraş, negăsinduse nici o urmă deasemenea pretenţii în vechile noastre scripte. Alegaţia, apoi, că Armenii ar fi venit în Moldova din Polonia, şi în special din Lemberg, este tot ce poate fi mai nepotrivit, deoarece, ca să ajungă ei în ţara leşască, pornind cu mărfuri sau emigrând din vechea lor patrie Armenia, Asia Mică, ori din Turcia, e la priceperea oricui că nu puteau trece înconjurând prin pământurile aproape sălbatice de prin Crimeea, Caucazia etc., stăpânite de Tatari şi alte neamuri asemenea, cari le-ar fi răpit fără doar şi poate şi mărfurile sau averile proprii şi chiar viaţa. Era singurul drum mai direct şi mai cu putinţă, acela de-a curmezişul Mărei-Negre, spre portul moldovenesc, de unde li se deschidea o cale mult mai sigură şi mai scurtă, şi spre Polonia.

Grecii începură a intra mai numeroşi abia mai târziu în această ţară şi prezenţa lor avu de efect mai întâi nu atâta negoţul propriu zis, cât mai ales acapararea unor funcţiuni oficiale, prin influenţele conaţionalilor lor din Byzanţ ori Stambul, cari veneau deseori în relaţii politice şi financiare cu unii din Domnii, sau candidaţii la domnie ai Moldovei.

Alipindu-se astfel pe lângă boerimea ţărei, prin spiritul lor ascuţit şi captivator, Grecii ajung să facă averi însemnate şi să acapere bunuri ori funcţii, ba chiar să se încuscrească cu multe familii din cele mai de samă băstinaşe. Cei ce reuşesc a se înstări aicea, atrag apoi un număr tot mai mare de compatrioţi, aşa că într'un moment dat, cea mai mare parte din funcţiile şi comerţul ţării ajunse pe mâna Grecilor, dela Domnitor până la cel mai mic zapciu.

In ce priveşte pe *Evrei*, prezenţa lor în Moldova, a fost şi este încă mult discutată în diferite scrieri, unii susţinând că ei ar fi incurs în acest teritoriu chiar odată cu coloniile aduse de Romani pentru popularea Daciei, pustiită de răsboaie, alţii arătând că ei au venit cu mult mai târziu, întrucât documentele istorice vechi încep a pomeni de ei, ca aşezaţi aici, abia prin veacurile al XVII-lea şi următoarele.

Cea mai puternică probă ce vor să dea Evreii de stabilirea lor în vechea capitală a Moldovei, ar fi aflarea unor pietre funerare în vechiul cimitirul Israelit din Iaşi, cu inscripţii greu de înţeles, cari ar dovedi prezenţa lor aici din vremi necunoscute. Cu toate cercetările făcute însă, n'am putut da de urma unor atari inscripţii, ce se zice că au fost decalcate de fostul profesor şi arheolog Nicolai Beldiceanu, care nu a dat publicităţii nimic în privinţa aceasta şi nici la Academia Română, unde se susţine că ar fi fost depuse, nu le-am putut afla.

Polonejii, Ungurii, Saşii, Nemţii.

Despre Poloneji avem date certe că ei au intrat adesea cu duiumul în Moldova, prin faptul mai ales că Domnitorii acestei ţări se încuscreau foarte des cu familiile domnitoare din Polonia, şi că boerimea ţării îşi făcea adesea educaţia sa şi a descendenţilor în şcoli poloneze, de unde aducea şi profesori ori *guvernante* pentru tinerime, meşteşugari de samă, ce lipseau între băştinaşi şi chiar oameni de serviciu, oameni culţi în genere, cari apoi se stabileau în ţară, practicând fie oarecari negustorii, fie meşteşuguri, arte, educaţii etc.

Catolicii şi protestanţii, într'un cuvânt, de alte origini, au intrat în diferite timpuri în Moldova, însă în numar totdeauna mai restrâns, stabilindu-se ca negustori, ori industriaşi, şi deşi catolicii mai ales pretind a fi avut mai multe biserici în Moldova, încă din veacul al treisprezecelea, totuşi niciodată aceste neamuri nu se vede a fi avut vre-o preponderenţa însemnată în negoţul ţarii, fie ca număr, fie ca avere.

Aceste incursii numeroase de străini cari au acaparat în diferite epoce negoţul ori afacerile publice în Moldova, ne dovedesc ca, dela început, băştinaşii acestei ţări n'au avut multă tragere de inimă spre negustorie şi meşteşuguri, dedându-se în orice timp mai mult ocupaţiilor agricole şi domestice, de ordin patriarhal, afara de puţinii ce au putut parveni în posturi oficiale, politice ori militare.



Hergheliile de cai admirabili, produse în Moldova.
(După emblema unei hărţi geografice din veacul al XVI-lea).

Iaşii târg al Filistenilor.

Odinioara şi până chiar în vremea lui Ştefan cel Mare, se dovedeşte cu mai multe hrisoave ca Iaşii s'ar fi numit şi *Forum Philistinorum*, adica *Târgul Filistenilor*, mai ales în corespondenţa diplomatica. Aceasta ne indica doar ca din vremi mai vechi vor fi fost pe aici mulţi *negustori străini*, cari pare ca se concentrau în acest punct mijlociu al ţarei, la Iaşi, unde constituiau un fel de *târg* ori *iarmaroc*, ca să zic aşa *internaţional*, în care se vor fi aglomerat depozite de mărfuri straine, şi de unde, apoi, ele urmau să se desfacă ori împraştie spre alte localităţi.

Numele de *Philisteni*, ce l'a purtat odinioara o naţie din regiunea

Palestinei, care, fără să fie de origine evreiască, avuse din potrivă, încă din vremurile biblice, lupte înverşunate contra acestora, este atribuit în timpurile de care ne preocupăm, după cum se vede în diferiţi autori străini, unor *negustori* din anumite localităţi din Asia-Mică, ce cutreerau Europa întreagă mai ales prin evul de mijloc, cu mărfurile şi daraverile lor; şi, întrucât prezenţa lor determină la noi denumirea însăşi a unei localităţi principale, ca *for al Filistenilor,* aceasta ar putea dovedi sigur că negoţul ce se făcea aci avea o importanţă deosebită, care domina regiunea întreagă a ţărilor vecine.

Aceşti *Filisteni* se crede a fi fost, cel puţin în parte, afini, dacă nu chiar acelaşi neam cu *Iazigii*, despre care am vorbit în paginele precedente, căror de asemenea li se atribuia calitatea de abili *negustori;* în nici un caz însă nu pot fi confundaţi cu Armenii sau cu Evreii, al căror nume şi origine erau destul de bine cunoscute strămoşilor noştri, pentru ca să-i numească, fie şi în diplomaţie, altfel decât pe numele lor ştiut de lumea întreagă.



Bogdan-Voevod, fundatorul Principatului Moldovei.
(După o litografie din Colecţia G. Asaki).

Cele mai de samă produse ale Moldovei, caii şi boii.

E lucru stabilit că deverul cel mai mare al exportului Moldovei s'a făcut în vechime mai ales cu animale şi în special cu cai şi boi. Incă de pe vremea stăpânirei Dacilor asupra acestui pământ, se poate vedea la ce cinste şi preţuire erau considerate de ei cele mai de samă din animalele casnice ale omului. Calul figurează în marca, pe steagurile şi pe monedele Regatului Daciei. Specia bovină este deasemenea întâlnită în diferite faze sau manifestări ale vieţei Dacilor.

Despre producţia cailor în Moldova ne vorbeşte însuşi marele poet al Romei *Ovidiu*, care, exilat în Tomis (Constanţa de azi), e informat prin sine însuşi, sau prin cei ce vor fi călătorit prin această regiune, că aicea se produce *cai admirabili*, ceeace se vede din nişte versuri ale sale, din care unul figurează şi pe o hartă veche a Moldovei, probabil din veacul al 16-lea, al cărei cartuş (emblemă) ne înfăţişează o herghelie de cai, de o conformaţie aleasă, iar zeiţa Diana, cu un crai-nou de-asupra frunţei, rezemată pe un piedestal, pe care stă scris *Moldavia*, ţine în mână o bandă purtând inscripţia: „Admiratur equos. (Ovidiu)". Harta în chestie, pe care am găsit'o între multe alte documente vechi,

într'o anctivărie din Berlin, se poate vedea în original în Arhiva Statului din Iaşi, cărei am cedat-o.

Şi în însăşi marca oraşului Iaşi, foastă atâta vreme capitală a Moldovei, se vede, încă din veacul al 17-lea, dacă nu de mai înainte, desemnul unui cal, care se menţine până la jumătatea veacului precedent, când a fost înlocuit, fără motiv serios, prin alte insignii. In marca judeţului Iaşi, precum şi în marca judeţului *Bălţi*, care după cum am mai spus, până la răpirea Basarabiei făcea parte tot din acel al Iaşului, (odinioară considerate ambele aceste regiuni ca *Ţara Iaşilor*, a *Iazigilor*, ori ca *Principat al Iaşilor* chiar), calul a fost şi este menţinut şi până astăzi, chiar şi sub dominaţia rusească, ca o dovadă că aceste locuri produceau, prin întâmplare sau ca dar al naturei, cei mai buni şi mai frumoşi cai din regiunile încunjurătoare.



Marca Statului şi a monedelor întrebuinţate de poporul Dac, reprezentând un cal, în diferite poziţii.

După cele scrise de *Reichesdorf*, din vremea domniei lui Stefan cel Mare (1541), în Moldova se produceau cai foarte aleşi, „turceşti şi moldoveneşti", cum şi cai „de Asturia", renumiţi pentru graţia mişcărilor lor şi alte specii foarte bune şi în mare număr. Domnia însă nu îngăduia exportul unor asemenea cai, din cei mai buni pentru armată mai ales, decât doar unora din soli sau ambasadori ai puterilor vecine, cărora li se dădea excepţional numai învoirea de a scoate din Moldova câte un mic număr oarecare.

Cu toate însă că ţara aceasta nu era închinată încă formal Turcilor, totuşi Ştefan, în momente de pace şi bună înţelegere cu dânşii, le trimetea pe fiecare an câte un peşcheş de 500 cai, din cei mai aleşi şi mai ageri, şi câte 300 de şoimi deprinşi la vânătoare.

Sunt indicii că toţi vecinii, mare parte duşmani, ce i-am avut în veacurile de mai demult, erau ahotnici după caii moldoveneşti, căci vedem din tratatele urmate între Domnitorii noştri şi zişii vecini, cum cei mai buni cai,—acei ce trebuiau să servească mai cu samă în lupte, sau spre apărarea ţării, erau opriţi de a fi exportaţi din ţară, ori ce preţ s'ar fi încercat a se plăti, ca cost sau ca vama pentru ei.

Lucru raţional fu, ca odată cu creşterea hergheliilor de cai, să se prăsască pe acest pământ, înbelşugat în păşune, ori în codri de toate mărimele şi cirezi de boi, turme de oi şi capre, bivoli, odinioară *zimbri* sau *bouri* chiar, după cum dovedeşte marca Moldovei, „un cap de zimbru" , precum şi, de asemenea, animale sălbatice, ca cerbi, căprioare vulpi, jderi, veveriţe, urşi, lupi, epuri etc., ale căror vânătoare dădeau o cantitate foarte însemnată de blănari, piei de o valoare remarcabilă, ori chiar carne de consumaţie.

Legenda lui Bogdan, supranumit sau confundat cu Dragoş, căruia i se atribue fundarea Moldovei, de a-şi fi înaugurat Domnia prin vânătoarea unui respectabil dar înfiorător bour sau zimbru, după care şi-ar fi luat chiar ţara marca sa, e încă un motiv sprijinitor al tradiţionalelor vânători ce se făceau prin aceste pământuri, cum şi în aceiaşi vreme o dovadă de bogăţia în animale de tot soiul, ale căror valori produceau mijloace însemnate de existenţă şi negoţ populaţiei din acele vremuri. Prăsirea boilor în special, e însemnată din epoce şi mai vechi, ce nu ne sunt îndestul cunoscute, întru-cât se găsesc indicii fie pe unele monede antice, fie pe diferite monumente, sculpturi ori inscripţii, că în



Marca oraşului Iaşi în 1650, reprezentând un cal.



Marca oraşului Iaşi în 1834, reprezentând un cap de bou, un cal şi doi peşti.



Marca judeţului Iaşi, din Moldova şi Basarabia, reprezentând un cal.

viaţa poporului ce moşteni pământul pe care'l locuim, desemnul boului sau capul de bou (uneori atribuit zimbrului) a figurat la loc de cinste, ca emblemă fie a statului, fie a comunelor sau a conducătorilor lor.

Şi acum vre-o doi ani, în săpături făcute în portul dobrogean Balcic, ce odinioară se crede a fi fost stăpânit un timp oarecare de Domnii Moldoveni, s'au găsit pietre mari de arhitectură ornate cu capete de bou, încunjurate de lauri, lucru ce se poate atribui şi stăpânirei moldoveneşti prin acele locuri,—cu atât mai mult că şi una din localităţile de pe litoralul Mărei-Negre din partea Dobrogei, a purtat, cum se vede în unele hărţi mai vechi, denumirea de Moldavia.



Marca ţinutului Eşii, în 1828.



Marca Primăriei oraşului Jassi în 1862.

2

In epoca lui Alexandru cel Bun şi a urmaşilor săi.

Mijloace de producţie. Cine făcea negustorie în ţară.



'a bucurat Moldova întotdeauna de folosul păşunilor şi a pădurilor, de produsele îmbelşugate ale apelor curgătoare din ţară, râuri şi iazuri, cele mai multe scurgându-se din munţii Carpaţi, cari produceau o cantitate enormă de peşti şi alte animale de apă. Dar mai ales Dunărea, cu gurile şi bălţile ei nenumărate, producea în regiunea vărsărei lor în mare un vânat din cele mai abondente, relativ uşor de obţinut, cu toate că mijloacele de păscuire atunci nu erau aşa de perfecţionate ca în timpul de faţă. Mai în special păscuirea *moronilor*, cari puteau îndura un transport mai îndelungat până în ţările străine, aducea bine-înţeles un câştig mult mai însemnat întregei ţări, decât alte soiuri de păscării.

Dar, după cât ne putem informa, nu numai poporul fără ranguri de nobleţe ştia să facă negoţ în ţara Moldovei; mulţi boeri, unii Domni, sau alţii cari candidau la Domnie, fie pentru câştig, sau ca să ajungă la scopurile lor, făceau diferite acte de negustorie, cum se văd adesea înşişi Voevozii Moldovei, printre cari Alexandru cel Bun, care aduce din Polonia arme, ţesături, argintării ş. a., Ştefan cel Mare, ori descendenţii lor, ca Ştefăniţă, Petru Rareş, care din tinereţe îşi alesese meseria de păscar, Lăpuşneanu şi mai ales Aron-Vodă supranumit cel Cumplit, care după ce vagabondează prin Polonia, Germania, poate şi în alte locuri, ajungând în Constantinopol, unde nădăjduia să intre în favoarea Sultanului şi a celorlalţi mari demnitari turci, ca să capete tronul Moldovei, şi neavând bani îndeajuns spre a înbuiba cu bacşişuri pe cei ce trebuiau să-i sprijine năzuinţele, fu silit să se ocupe cu negoţul de... *pietre scumpe*, pe care poate că le agonisise prin moşteniri, sau prin alte împrejurări necunoscute.

Se mai ştie că pe când era Domn Petru Rareş, trimetea la iarmaroacele din Galiţia turme de câte 1000 de boi, pe lângă alte mărfuri; Iancu Sasu-Vodă de asemeni trimetea tot în Polonia spre vânzare câte 1800 capete de boi. In schimb însă aceşti Domnitori aduceau din ţările vecine, fără multă cheltuială şi cu scutiri de taxe, orice alte mărfuri le trebuiau, fie pentru Curtea lor, fie chiar pentru... revindere cu câştig, cum vedem că mai târziu şi alţi stăpânitori ai ţărei, ca Ghiculeştii,

Duculeştii etc., se ocup cu asemenea daraveri, până şi prin mijlocirea Domniţelor lor.

Diferite fapte de negoţ se văd citate în multe hrisoave Domneşti şi prin unele tratate încheiate de Domnii Moldoveni cu Regii Poloniei, sau cu alţi demnitari străini din epocile respective. Un document din cele mai vechi, inainte de descălicarea lui Bogdan, ne dă indicaţii că prin anul 1134, *Ivanco Rostislavovici*, ce se crede a fi fost Prinţ al *Republicei Bârladului*, ce exista pe atunci sub suzeranitatea Regelui Galiţiei, ar fi scutit pe anumiţi neguţitori din Mesembria, de plata vămei la descărcarea mărfurilor aduse de peste Dunărea, ce se făcea în oraşul *Galiciu-mic*, care fusese constituit astfel într'un fel de portofranc, dându-le însă posibilitatea de a o plăti în Tecuci, Bârlad, ori în alte oraşe; asemenea numitul mai scuteşte şi pe alţii de plata vămilor la încărcatul mărfurilor pământene şi cele ungureşti, ruseşti şi boeme, în oricare altă localitate, afară numai de *Galiciul-mic*, unde urma a plăti după preţuirea ce va face-o însuşi Voivodul mai sus numit.

In 1421 Alexandru Vodă cel Bun despărţindu-se de soţia lui Ringala, sora Regelui Poloniei, îi acordă o pensie de 600 zloţi, care, dacă nu ar fi răspunşi la vreme de Domnitor, Regele să aibă dreptul să aresteze pe toţi *negustorii Moldoveni*, ce s'ar găsi prin Polonia, cu deosebite interese. Acesta de altfel era modul prin care se înplineau pe atunci datoriile între state străine, căci se apuca cel dintâi conaţional al datornicului, ce se afla în ţara creditorului şi se înplinea de suma datoriei, rămânând însă acestuia dreptul, când va reveni în ţara lui, să apuce la rându-i pe adevăratul datornic şi să-l înplinească de ceeace i s'a luat silit pentru el.

Despre Alexandru-Vodă Lăpuşneanu, se vorbeşte că şi el făcea negoţ până şi cu Veneţia, unde trimetea boi şi alte producte moldoveneşti, primind în schimb diferite manufacturi sau obiecte de lux, cu care îşi înpodobea desigur Curtea. Ar fi fost chiar prea luxos acest Domnitor, căci îl vedem asemenea, din alte acte, că aduce din Transilvania mobile, stofe speciale, vinuri străine, medicamente diferite,—cerând să i se trimeată în Iaşi şi diferiţi meşteri, printre cari şi *fabricanţi de bere*... băuturică pentru care era foarte ahtiat Lăpuşneanu-Vodă şi soţia lui chiar.

Cel mai vechiu tratat şi convenţie vamală între Moldova şi Polonia.

In lipsă de alte documente, cari vor fi existat, credem, între statul moldovenesc şi unele din ţările vecine, tratatul sau convenţiunea vamală ce se cunoaşte că a avut fiinţă în veacul al cincisprezecelea, încheiat de Alexandru Vodă cel Bun, cu reprezentanţii comunali ai Capitalei Galiţiei, bine-înţeles după aprobarea şi a Regelui Poloniei, cu data de 8 Octombrie 1408, prezintă un interes deosebit pentru cunoaşterea trecutului organizaţiei administrative, financiare şi vamale în ţara noastră, ca punând baza unei reglementări scrise, despre care până la dânsul nu putem avea nici o idee

Acest act s'a redactat şi încheiat în Suceava, capitala Moldovei de pe atunci şi în el găsim o sumă de amănunte asupra productelor ţării noastre, cât şi asupra modului de percepere a dărilor către stat. Tratatul de care e vorba cuprinde următoarele dispoziţii:

Cu mila lui Dumnezeu, Noi Alexandru Voevod, Domn ţărei Moldovei, am încheiat cu sfetnicii şi târgoveţii din târgul Liov (Lemberg), următorul aşezământ vamal, după cum trebuie să umble ei cu mărfurile lor în ţara noastră, plătind *vame mai uşoare de cum au fost în trecut,* şi anume:

Dintâi vama de căpitenie dela Suceava, la descarcarea postavurilor se va plăti acolea câte 3 groşi de la 1 grivnă; tot atâta pentru cumpărarea mărfei tătăreşti în Suceava: matasă, piper, camhă (un fel de stofă aurită), tebencă (o stofă de mătasă), temiap (?), cvas grecesc (un fel de vin dulce). Iar cumpărând aceste lucruri în alte oraşe ale noastre, acolo la locul cumpărăturei se va plăti câte 2 groşi dela 1 grivnă şi apoi la Suceava tot câte 3 groşi dela 1 grivnă şi numai astfel va fi slobod a le revinde la alţii.

Scoţind vite din ţară la Lemberg se va plăti în Suceava dela 1 vită câte 1 groş, asemenea dela 10 porci, 10 oi, 100 veveriţe; dela 1 cal sau 1 iapă câte 6 groşi; 100 vulpi, 10 groşi, 100 piei crude de oaie 4 groşi, 100 piei de miel 2 groşi, 100 piei de bou 15 groşi. Atâta pentru vama de căpetenie dela Suceava.

Exportând mărfurile spre ţările tătăreşti, se va plăti dela 12 cântare în Suceava câte 1 rublă de argint, în Iaşi, 30 groşi, în Cetatea-Albă 1/2 rublă de argint; iar mergând nu prin Cetatea-Albă ci prin Tighina, se va plăti acolo vama Cetăţii-Albe, afară de plata trecătoarei, şi încă şi la strajă se va mai da dela tot carul câte 12 groşi.

Ducând vite din Moldova la Tatari, se va plăti de pre toată vita în Suceava câte 4 groşi, în Iaşi 2 groşi, de asemeni în Tighina; iar de pre 100 oi în Suceava 60 groşi, în Iaşi 30 groşi, de asemenea în Tighina. Aceasta e vama pentru export la Tatari

Postavurile cată a se vinde chiar la locul descărcărei în Suceava, iar nu cumva în alte oraşe ale noastre, şi apoi cu banii prinşi din vânzare slobod va fi de a umbla şi de a târgui orice lucruri în toată ţara noastră. Exportul postavurilor la Unguri şi la Munteni este slobod, anume: pentru exportul muntenesc se va plăti în Suceava dela 1 grivnă 3 groşi, şi la graniţă la Bacău dela 1 grivnă 3 groşi, şi apoi la întoarcere din Valahia cu marfă de acolo, fie piper, fie lână fie ori şi ce, se va plăti în Bacău dela 12 cântare, 1/2 rublă de argint; iar pentru exportul postavurilor la Bistriţa, în Ungaria, se va plăti în Suceava dela 1 grivnă 3 groşi, în Baia dela 1 grivnă 1 ½ groşi, asemenea la Moldaviţa: şi apoi la întoarcerea din Ungaria cu marfă de acolo se va plăti de la 1 terhat în Moldaviţa 2 groşi, tij în Baia.

Exportând postavuri la Braşov se va plăti în Suceava dela 1 grivnă câte 3 groşi, la Bacău, 1 ½ groşi, tij la Trotuş; şi la întoarcere de acolo dela fiecare terhat în Trotuş, câte 2 groşi şi tij în Bacău.

Slobod este a se exporta în Galiţia caii moldoveneşti cei în preţ de 3 grivne, precum şi caii ungureşti sunt slobozi plătindu-se la locul cumpărăturei, dela tot calul câte 4 groşi, la depozit în Suceava câte 6 groşi, în Siret 2 groşi, tij în Cernăuţi, iar scoţându-se cai sau iepe la Cameneţ în Podolia, se va plăti în Dorohoi vama Siretului şi în Hotin vama Cernăuţului: aceasta este vama pentru cai şi iepe.

Cumpărând vite sau cârlani în Bacău sau în târgul lui Roman, sau în Baia, sau în Neamţ sau în alte oraşe ale noastre, la locul cumpărăturei se va da vamă: dela 1 vită 1 groş, tij dela 10 oi, sau dela 10 porci, sau dela 100 piei de miel: dela 100 piei de bou 10 groşi; dela 100 piei crude 2 groşi; şi apoi să se eie o mărturie pecetluită dela vameş, care se va arăta la vama de căpetenie în Suceava, fără a se mai plăti undeva a doua vamă.

Vama dela Siret este: dela mărunţişuri, pielărie, nădragi, coarde de arc, săbii, de la care toate se va plăti de la o grivnă 3 groşi; iar exportând din ţara noastră, din Suceava prin Siret, se va plăti în Siret pentru piei, lână, piele de oaie, pentru toate câte o jumatate din vama Sucevei; aceasta este vama Siretului.

In Cernăuţi se va plăti: de la un car nemţesc vama 4 groşi, dela un car armenesc 6 groşi, o vită 1 groş, tij, 20 porci sau 10 oi, un cal sau o iapă 2 groşi, iar pentru trecătoare, fie cu care nemţeşti, fie cu care armeneşti, 4 groşi: aceasta este vama Cernăuţului. In Cernăuţi carele să nu se răscolească, ci numai neguţătorul să încredinţeze, că nu are în car *mărfuri oprite,* adică *jderi, argint, ceară* şi *cai moldoveneşti de cei buni.*

Preţul postavurilor să fie în Suceava după preţul curgător din Lemberg. Lembergenii cari vor voi să meargă la Brăila după peşte, vor plăti câte 1 ½ groşi dela 1 grivă la vama dela graniţă; sau la Bacău sau la Bârlad; iar carul sau peştele să nu li se supere; şi apoi luându-şi de acolo mărturie pecetluită să vie slobozi la Suceava, unde la vama de căpetenie să mai plătească câte 3 groşi dela 1 grivnă, fără ca să li se

supere car sau peşte; după aceia în Siret să mai plătească dela 1 grivnă 1½ groşi, fără alt amestec la car sau peşte; însfârşit în Cernăuţi să se iee vamă după car.

Lembergenii carii vor aduce din Ungaria *argint ars*, mai nainte de toate *ne vor vinde nouă cât ne va trebui*, şi apoi din ce le-ar rămânea să vândă şi altora. Importul cerei munteneşti şi braşoveneşti este slobod, plătindu-se vamă de la o roată de ceară în Bacău 1 groş, la depozit în Suceava tij şi în Siret tij. Importul jderilor ungureşti e slobod, plătindu-se vamă dela 1 grinvă în Baia 1½ groşi, în Suceava 3 groşi, în Siret 1½ groşi; din care jderi slobod este a vinde numai după ce noi ne vom alege cât ne va trebui nouă.

Slobod este Lembergenilor a ţine în Suceava o casă a lor (agenţie), în care însă să nu fie crâşmă, să nu se fiarbă *bere*, nici miere, nici să fie căsăpie sau pielărie; căci pentru călcarea acestei opriri îngrijitorul casei va fi dat afară.

Atâta am făcut pentru Domnul nostru Regele Poloniei, din toată Galiţia şi Podolia, care toate mai sus scrise făgăduim a păzi totdeauna în vecii-vecilor, nestrămutat niciodată, pe cinstea noastră şi pe credinţa noastră, după dreptul creştinesc.

Marturii noştri sunt: Panul Juri Staroste, pan Mihailo dela Dorohoi, pan Vlad dela Siret, pan Oană Vornic de Suceava, pan Iaţco, pan Iiaş Paharnic; iară din partea oraşului Lemberg au fost marturi ambasadorii: Măcico Kulikowski, Zemirstan Hanăs, Hanăs Verzest, Rus Niklius şi pisărul dela Lemberg Hanăs. Spre mai mare tărie am poruncit credinciosului nostru Brateiu Logofăt a scri şi apune pecetea noastră cea mare.

Suceava, 6910, Octombrie 8 (1408).

După cum am văzut din cuprinsul acestui document, se pare că el nu este aşezământul vamal cel mai vechi, ce trebuie să fi existat în Moldova, sau între Moldova şi alte ţări vecine, căci chiar din primele rânduri se vede că e vorba de o uşurare a taxelor ce se plăteau în trecut şi ca atare atrage dela sine ideia despre existenţa unor alte acte precedente, făcute de Domnitorii mai vechi ai Moldovei.

Din înşirarea taxelor diferite, pe mărfuri de tot soiul, ne putem face o ideie aproximativă de felul obiectelor ce se exportau şi importau în Moldova pe acele vremuri, cum şi de trebuinţele publice şi particulare pentru existenţa întregei poporaţii din ţara aceasta. Se văd deasemenea productele speciale ale pământului nostru şi întrebuinţarea ce urma să se facă din anumite obiecte ce puteau circula dela un capăt la altul al ţării, sau să fie scoase peste graniţă. Preocuparea de a se proibi eşirea unor articole, precum anumite blănuri uşoare sau de lux, ca acea de jderi, a argintului, care probabil era absolut necesar Domniei pentru batere de monede în *tarapanaua dela Suceava*, a cerei ce se întrebuinţa atât pentru cultul creştinesc, cât şi pentru luminatul caselor celor mai bogaţi, şi mai ales a *cailor moldoveneşti de cei mai buni*, cari trebuiau să slujească armatei, ori alaiurilor domneşti, dovedeşte că şi atunci, ca şi în zilele noastre, vama trebuia rânduită în interesul nu numai a perceperei unui venit domnesc sau al statului, dar şi pentru economia generală a ţărei şi a locuitorilor săi.

Avem de însemnat aici că moneda *groşi* sau *groşiţă*, avea valoare de a 36-a parte din 1 *grivnă*, care şi ea era egală, pe cât se pare, cu o *jumatate pfund de argint prusian*, sau *o rublă ucraniană*.

O însemnată imigrare de negustori Armeni, Greci şi Evrei.

Pela 1418, tot sub domnia lui Alexandru cel Bun, intrară în Moldova un număr de vre-o 3000 Armeni, cari fugise din patria lor, Armenia din Asia-mică, de groaza năvălirei Turcomanilor şi a Persanilor, cari-i prădau şi ucideau fără nici o cruţare. Aceşti fugari căpătară în-

voire domnească să se stabilească în diferite oraşe, sau chiar prin sate din ţara noastră, începând cu Cetatea-Albă, unde se opriră dintâi cei mai mulţi, răspândindu-se apoi prin Bârlad, Bacău, Iaşi, Roman, Botoşani etc. până la Hotin. Parte dintr'înşii însă trecură şi mai departe prin Galiţia.

Aceşti musafiri ai Moldovei după, cât se vede, trebuiră să se ocupe mai mult cu negustoria şi mai puţin cu diferite meşteşuguri pe care puteau să le practice aici, unde obiceiurile şi productele ţărei difereau mult de cele din Asia.

Tot atunci au năvălit în Moldova şi un mare număr de fugari Greci din Constantinopol, unde aceştia de asemenea erau jefuiţi, maltrataţi şi goniţi de Turcii ce cuprinsese vechea capitală a Bysanţului. Grecii aceştia, caşi Armenii, cu aptitudini particulare într'ale negoţului, şi prin o concurenţă specială, reuşiră să ia cele mai multe îndeletniciri din mâinele băştinaşilor, cari fură siliţi astfel să se restrângă tot mai mult numai la munca ogoarelor, a crescătoriilor şi a celorlalte treburi grele ale pământului.



Alexandru cel Bun, Voevodul Moldovei, dela care ne-a rămas cel dintâi tratat şi convenţie comercială şi vamală.

E de notat că în multe hârtii vechi ajunse până la noi, adesea se vede că numele de *arman*, este asimilat cu acel de *negustor*, pe când acel de *grec*, se atribuie mai mult mânuitorilor de bani, zarafilor, cămătarilor şi slujbaşilor boereşti ori domneşti, cu caracter special de şiretlic sau uzură.

Tot în această epocă un număr important de Evrei, fiind persecutaţi şi goniţi din Polonia şi Ungaria, obţinu o învoire specială dela Alexandru cel Bun să se aşeze în Moldova, în anumite localităţi. Li se impuse însă ca ei să nu se ocupe cu crâşmăritul, nici să ţie trunchiuri ori căsăpii de carne, nici pitării pentru creştini, spre a nu concura pe negustorii pământeni; această proibiţie dealtmintrelea era în acelaş timp aplicată şi pentru Armeni.

Daraveri negustoreşti cu Braşovul şi alte localităţi de peste graniţă.

Relaţiile comerciale ale Domnilor Moldovei, în veacul al XV-lea, privesc mai cu sama localitaţile din Polonia şi Transilvania, din cari ţari oraşele *Lembergul* (*Liov*), *Bistriţa* şi *Braşovul* sunt mai ades menţionate în diferite hârtii ce au mai ajuns până la noi.

Astfel, un fiu a lui Alexandru cel Bun, *Ştefan al II-lea*, în cursul

anului 1435, dă un privilegiu (de almintrelea cum se vede a fi dat şi părintele său), tuturor neguţitorilor braşoveni, să umble în voie bună în întreaga Moldovă, plătind însă cuvenita vamă domnească de fie-care povară (legătură, buccea etc.), câte 4 groşi, iar alte mărfuri, ce s'ar taxa pe valoare, să plătească de fie-care grivnă câte 2 groşi.

Se prevede de asemeni ca nimeni să nu poată pune *zălog* (sechestru) pe marfa târgoveţilor şi a oamenilor lor, pentru datorie străină, afară numai dacă cine-va îşi va afla vre-un datornic al său,—atunci să-l pârască *după lege* înaintea Domnului (adică să-l cheme în judecată), fără să cuteze altfel a-i face singur silă; — condiţional însă ca şi Braşovenii să se poarte tot aşa cu Moldovenii.

Tot pe atunci, acelaş Domn scrie Ispravnicilor judeţelor din Bacău şi Totruş, că primind plângeri multe din partea Braşovenilor, că pe acolo li se fac multe pagube şi piedeci oamenilor şi târgoveţilor lor, să ţie samă de ordinele ce le dă, ca să nu-i nedreptăţească, aşa ca să nu i se mai adreseze nici o jalbă.

Doi ani mai târziu, Ştefan-Vodă arată într'un hrisov al său că a venit la el soli din Braşov şi din ţara Bârsei, cari s'au rugat „pentru pace şi vamă“, ca să rămâie cu aceleaşi drepturi cum au fost pe vremea părintelui său, spre a plăti de povară (care se socotea cam la 100 ocă) câte 4 groşi în toată Moldova şi la toate vămile, ori-ce s'ar afla în povară, afară de postav, care urma a plăti câte 12 groşi de povară; şi să fie slobozi a-şi vinde marfa lor în toată Moldova, *numai cu cotul să nu vândă*; iar dela vitele ce vor cumpăra să plătească vama şi *scrisul* (socoteala) ca şi mai înainte; să nu li se oprească în veci neguţitorilor Moldoveni, marfa pentru datorii din ţara lor, nici Braşovenilor în Moldova, „macar răzmiriţă de ar fi, Doamne-fereşte de una ca asta“; şi să iasă cu toată marfa la ţara lor, fără nici o piedică din partea vre-unui dregător, vameş sau globnic (înplinitor) Moldovan.

In alt hrisov, fără dată; „Ştefan Voevod, din mila lui Dumnezeu, Domn a *toată ţara a Moldovlahiei*“, scrie Şoltuzului şi Pârgarilor din Braşov şi tuturor oamenilor buni din ţara Bârsei, că venind la el, din partea lor, *Hanea Arcaşul*, i-a cerut să se învoiască umblarea Braşovenilor cu mărfurile lor în toată Moldova, fără să se facă nimănui nici o opreală pentru marfa străină, cu drept de reciprocitate a negustorilor Moldoveni în Transilvania; „iar dacă vreunuia dintre ai noştri i s'a făcut vre-o nedreptate de oamenii lor, acela să meargă la Braşoveni să le facă dreptate, cum şi din potrivă“.

Ilieş-Vodă, tot fecior a lui Alexandru cel Bun, urmând în domnie, confirmă diferite privilegii ce aveau Braşovenii dela tatăl său, ameninţând pe vameşul sau vornicul, sau orice alt dregător care ar face altfel, că va plăti *cu capul*, „iar dacă se va întâmpla cuiva să aibă vre-o pagubă în Secuime, nimeni să nu îndrăznească a opri marfa lor, ci să oprească din acel scaun (instalaţie), unde s'a făcut paguba, fie postav fie altă marfă“.

La 1442 acelaş Ilieş, spre a mulţămi Polonilor că i-a dat ajutor să se suie în scaunul Moldovei, pe care i-l disputa fratele său Ştefan, se obligă a le plăti un tribut de *100 cai, 400 bucăţi pânză de matasă* (probabil că asemenea marfă se producea atunci şi în ţara Moldovei, din cultura vermilor de mătasă), *400 boi şi 300 cară cu moroni*, pe an, a-

duse dela Dunărea şi poate şi dela Marea-Neagră, prin Cetatea Albă, ori din alte porturi dunărene.

Prin 1447, un nepot a lui Alexandru cel Bun, *Roman-Vodă*, scrie prietenilor săi iubiţi, Judeţilor şi Şoltuzului şi Pârgarilor şi tuturor negustorilor *mari şi mici*, ca să ştie toţi că i-a ajutat Dumnezeu şi şi-a dobândit moşia sa adevărată (Domnia), aşa că ei să vie la el şi în ţara sa, cu negustoriile şi mărfurile ce au, fără să se teamă de vre-o pagubă, căci ţara Moldovei le este deschisă şi nimeni într'însa nu va suferi vre-o strâmbătate, ci se vor păstra aceleaşi drepturi şi obiceiuri ce erau şi în vremea sfânt-răposatului său moş Alexandru. „Căci e pace din toate părţile", încheie Roman-Vodă.

Petru al II-lea Vodă, prin un hrisov din 1448, reîntăreşte şi el toate vechile drepturi ale braşovenilor. Tot aşa face şi urmaşul său în Domnie Alexandru-Vodă, zis Alexăndrel, în 1449, arătând că au dreptul de a umbla slobozi şi în bunăvoie prin toată ţara şi prin *cetăţi* şi prin târguri, ca să-şi vândă marfa lor: pânza şi boboul (citurile), să le vândă cu cotul, iar postavul numai cu bucata. Ca vamă urmau să plătească pentru un postav de *Polonia* 12 groşi, pe unul de *Lenbia* 18 groşi, pe unul de *Bâtvar* 8, pe unul de *Cehia* 4 groşi, iar vama de Suceava să n'o plătească aiurea decât numai acolo, macar de ar merge *până dincolo de Marea*. Şi să fie slobozi a-şi cumpăra boi, vaci şi orice altă marfă, ce cumpărau pe vremea lui Alexandru-Voevod. Iar când ar voi să mâne boi din Moldova în ţara Ungurească, atunci vor plăti câte 2 groşi de bou, dar mai mult nimica.

Observăm că tot în acest hrisov se mai vorbeşte şi de cazurile de furturi de vite, arătându-se că: „dacă cineva îşi va cunoaşte la Braşoveni caii sau boii, ori unde în ţară, şi'i va dovedi cu oameni buni (marturi) că sunt de furat, iar braşovenii nu vor putea pune chezaş pentru acei cai sau boi, ei vor perde aceste vite, fără să mai plătească şi altă gloabă. Dacă Braşovenii vor voi să stee la judecată chiar înaintea Domniei, să fie slobozi s'o facă.

La 1456 *Petru Aron-Vodă* încheе un tratat cu Polonii, îndatorindu-se prin el ca să le dea, în cazuri de rasboi, un ajutor de 400 călăreţi şi ca *provizie 400 de boi*. Tot acest Petru reînoeşte şi el privilegiile Braşovenilor, în termeni identici aproape cu ai predecesorilor săi

Prin 1465 era Cămăraş şi Mare-vameş al Moldovei un oarecare italian sau genovez *Dorino Cattaneo*, care în acelaş timp avea şi calitatea de bărbier (medic) al Curţii Domneşti.

Ceva mai târziu un alt hrisov dela acelaş Domnitor, e trimis „Boerilor şi Vornicilor şi Şoltuzilor şi Pârgarilor şi Juzilor şi Vatamanilor şi ţării întregi, că oricine va avea vreun datornic la Braşov să nu ia nici un zalog dela târgoveţii veniţi de acolo, ci când îşi va cunoaşte cineva datornicul în faţă, numai atunci să fie silit să plătească acel adevărat datornic"; deci o orânduire nouă, protivnică obiceiului despre care am vorbit mai în urmă. Apoi se mai scrie în acelaş hrisov: „iar dacă va fi luat cineva ceva Braşovenilor, nesocotind drepturile pe care ei le au din vechime în Moldova, să li se întoarcă tot până la un fir de aţă, ca să nu vie să se mai jăluiască, căci cine nu va asculta de o asemenea poruncă, acela va suferi mare pedeapsă dela Domnie".

3

In epoca lui Ştefan Vodă cel Mare şi după.

Alte tratate, privilegii şi fapte negustoreşti.



omnitorii ţărei Moldovei înainte, ca şi după Alexandru cel Bun, luau negreşit anumite dispoziţii în orice împrejurare cerută pentru asigurarea nevoilor ţării lor. atât politice cât şi economice, dar cele mai multe din actele încheiate în acela vremi îndepărtate au dispărut, şi numai unde şi unde întâlnim câte unul, sau câte o scurtă relaţie despre unele fapte ce s'au petrecut pe atunci.

Din asemenea indicii putem deduce că nici o clipă ţara noastră n'a încetat corespondenţa ori tratativele cu ţările vecine, din care se găsesc încă anumite relaţii cu târgurile de peste graniţă, şi mai ales cu cele din Transilvania, ca Bistriţa şi Braşovul de care am mai vorbit, ambele aceste localităţi având o industrie bogată şi o negustorie organizată, aşa că puteau face faţă trebuinţelor nu numai ale regiunei lor, dar şi ale celor mai multe din ţinuturile încunjurătoare.

Continuând să culegem astfel încă o serie de note despre faptele negustoreşti, îndeplinite în epoca următoare, găsim că în anul 1459 Ştefan cel Mare, Voevodul Moldovei, închee un tratat de pace cu Cazimir Regele Poloniei, prin care, pentru a sfârşi odată luptele şi devastările reciproce, ce urmase multă vreme între ei, promite să cedeze Polonejilor Cetatea Hotinul, acordându-i şi libertatea de a păscui în apa Nistrului, cum şi dreptul de a face negoţ liber în Moldova, cu condiţia însă, ca un rival al lui Ştefan la Domnie, Petru Aron, să nu mai fie îngăduit a locui în Hotin, sau în apropiere de Moldova, de unde el căuta necontenit să facă intrigi şi să stăruiască sau să se linguşească pe lângă Poloni, spre a-i da ajutor ca să lupte cu Ştefan spre a-i lua scaunul.

Dela Ştefan cel Mare ne-a mai rămas şi ajuns până la noi, un document, aproape de aceiaşi natură ca acel al lui Alexandru cel Bun, ce l'am reprodus în paginele precedente, care a fost păstrat, după cum se vede, în Arhiva comunală a oraşului Lemberg. E un tratat, convenţie sau aşezământ vamal, ce se deosebeşte în unele puncte de cel al predecesorului său străbun, fiind încheiat tot cu reprezentanţii oraşului Lemberg.

Din acest act se poate observa micile prefaceri ce le-a adus timpul

în trebuinţele şi practica vamală a ţării Moldovei, după o trecere de 57 ani dela precedenta convenţie a lui Alexandru Vodă, cât şi o specificare mai amănuntă a diferitelor produse ale ţărei noastre.

Convenţia vamală a lui Ştefan cel Mare cu Polonia.

Iată acum textul actului despre care vorbim:

Cu mila lui Dumnezeu, Noi Ştefan Vodă, Domnul ţărei Moldoveneşti.

Facem cunoscut cu acest act al nostru, tuturor cui îl va vedea sau îl va auzi cetindu-se, cui va fi aceasta de trebuinţă, că a venit înaintea noastră prietenii noştri Burgarii (consilieri comunali) de la Leopole (Lemberg), aducându-ne privilegiul cel mare ce'l au de la moşul nostru, răposatul Ştefan Vodă şi de la toţi strămoşii noştri, şi rugândune a uşura vămile din acel vechiu privilegiu.

Deci noi sfătuindu-ne cu boerii noştri şi cu Divanul, le am îngăduit acel drept, cum adecă vor avea să umble neguţitorii lor în ţara noastră cu libertate şi de bună voie şi cu ce fel de obiceiu vor avea a plăti vămile pentru mărfurile lor.

Şi de'ntâi în vama principală, la depozit în Suceava (Capitala Moldovei), vor plăti de cumpărătură de grivnă 3 groşi.

Iar de feluritele mărfuri mărunte, precum *pânză litvană* şi *pânză de Krosno* şi *pânză albastră* şi *catifea* şi *postav în bucăţi* şi *cizme* şi *farsă* (o stofă de lână uşoară dar cam aspră) şi *cuţite* şi *coase* şi *lucruri de costor*, precum şi *vase*, *cofiţe*, brâne ferecate (chimiruri) şi alte unelte, asemenea *şofran*, *cuşme*, *fiere de plug*, *săbii ungureşti*, *paloşe* şi alte lucruri mărunte, cât intră în negoţul cu amănuntul, de toate aceste se va plăti vamă în Siret de grivnă 3 groşi.

Iar cumpărând în Suceava marfă tătărască (de la Kaffa), sau *sineală*, *matasă*, *piper*, *camhă*, *tebencă*, *tămâie*, *vin grecesc* sau *scorţişoară*, vor plăti vamă de grivnă 3 groşi.

Iar cumpărând marfă tătărască în alte oraşe ale noastre, vor plăti acolo la locul cumpărăturei de grivnă 2 groşi, şi apoi la vama principală în Suceava, de grivnă 3 groşi; şi de aici vor fi slobozi a desface acea marfă cui vor pofti.

Iar cine duce la Leopole marfă moldovenească, va plăti în Suceava de *vită cornută* 1 groş, de zece *porci*, 1 groş, de 10 *oi*, iarăş un groş, de 1 *cal*, sau 1 *iapă*, 6 groşi, de 100 *veveriţe*, 1 groş, de 100 *vulpi*, 10 groşi, de 100 *piei de oaie*, 4 groşi, de 100 *piei de miel*, 2 groşi, de 100 *piei de bou*, 15 groşi; aceasta e vama Suceveană.

Iar cine merge la ţara tătărască va plăti de 12 cântare de marfă cântărite în Suceava, 1 rublă argint; apoi în târgul Iaşilor 30 groşi, la Lăpuşna 30 groşi şi la Cetatea Albă jum. rublă argint.

Iar cine nu va merge la Cetatea Albă să dea la Lăpuşna şi cât era să dea la Cetatea Albă.

Iar la Tighina se va plăti vama şi acuma după obiceiul de mai înainte şi la strajă se va da de car 12 groşi.

Iar cine va duce vite la ţara tătărască, va plăti în Suceava de vită 4 groşi, în Iaşi 2 groşi, şi în Lupuşna 2 groşi, de 100 oi în Suceava 60 groşi, în Iaşi 30 groşi şi în Lăpuşna 30 groşi.

Postavurile să nu se vândă în nici un oraş al nostru, afară numai în Suceava; şi apoi cu banii dobândiţi să-şi poată târgui după plac în toate târgurile noastre.

Exportarea postavurilor la Ungaria, la Basarabia (Muntenia), la Kilia şi la Turcia e liberă.

Cine va duce postavuri la Basarabia, va plăti vamă în Suceava, de grivnă 3 groşi, iar în Târgul Romanului, în Bacău, în Adjud, în Putna, în Vaslui, în Bârlad şi în Tecuciu, de car 2 galbeni (turceşti).

Iar întorcându-se din Basarabia sau din Turcia cu piper, cu lână sau cu altceva, va plăti în Bacău, în Roman şi în celelalte oraşe mărginene de mai sus, de car 2 galbeni turceşti şi apoi în Suceava, cântărindu-se, se va plăti de 12 cântare 1 rublă de argint.

Cine va duce postavuri la Bistriţa sau în Ungaria, va plăti în Suceava de grivnă 3 groşi, în Baia de grivnă 1 jum. groşi şi în Moldaviţa de asemenea.

Iar întorcându-se din Ungaria va plăti în Moldaviţa de fiecare sarcină sau tarhat 2 groşi şi în Baia tij.

Cine va duce postavuri la Brașov, va plăti în Suceava de grivnă 3 groși, iar în Roman, Bacău și în Trotuș (Totruș) de fiecare sarcină sau tarhat câte 2 galbeni.

Iar la întoarcere în Trotuș și în Bacău câte 2 groși de sarcină.

Cumpărarea cailor moldovenești celor de 3 grivne și a cailor unguréști fie și în preț de 100 galbeni, e slobod; iar în cari orașe vor cumpăra, acolo vor plăti de cal 4 groși, apoi în Suceava de cal 6 groși, în Siret de cal 2 groși și în Cernăuți tij.

Ducând cai sau iepe la Cameneț (în Podolia), vor plăti în Dorogun (Dorohoi) vama Siretului și în Hotin vama Cernăuțului.

Vama fie de cal, fie de iapă e tot aceeași.

Cumpărând vite cornute sau necornute în Bacău, în Roman, în Neamț, în Baia sau în alte orașe moldovenești ale noastre, se va plăti vama numai la locul cumpărăturei și se va lua dela vameș adeverință cu pecete.

Iar la locul cumpărăturei se va plăti vama de vită cornută 1 groș, de 10 oi 1 groș, de 10 porci 1 groș, de 100 piei de bou 10 groși, de 100 piei de miel 1 groș, de 100 piei de oaie 2 groși.

Și apoi să meargă la vama de căpetenie în Suceava.

Iar *vama tătărască* ce era așezată în Cetatea Albă o am iertat locuitorilor din Leopole ca să nu o mai plătească nici un ban, nici chiar de mia de galbeni și nici chiar când îi va fi așteptând acolo, fiul hanului tatărăsc (ca să cumpere dela ei marfă).

Iar în Siret va urma a se plăti de lucruri mărunte de grivnă 3 groși, cum scrie mai sus.

Iar tot ce va merge din Moldova prin Suceava în dreptul Siretului, fie piei, fie lână, fie alte producte de oaie, de toate se va plăti în Siret, jumătatea vămei Suceava; aceasta e vama Siretiului.

In Cernăuți, de un car furmănesc (nemțesc) vamă 4 groși, și de un car armenesc 6 groși, de vită 1 groș, tij de 10 porci sau de 10 oi, iar de cal sau de iapă 2 groși; și la trecătoare de orișice car fie nemțesc fie armenesc, câte 4 groși; însă de vor trece acele care cu plute sau pe ghiață sau prin vad, atunci nu vor da nici un ban; asta e vama Cernăuțului.

Iar în Cernăuți vameșul să nu scuture carele, ci să se mulțumească cu declarația negustorului că nu duce cu el *mărfuri oprite*, precum *jderi, argint, ceară* sau *cai buni moldovenești.*

Iar *prețul lucrurilor în Suceava* să ie ca în Leopole.

Iar Leopolenii, ce vor merge la Brăila sau Kilia după pește, să plătească vama la hotar în Bacău sau în Bărlad de grivnă $1^1/_2$ groși și pește din car să nu li se iee; apoi luând de acolo *adeverință cu pecete,* să vie slobozi la Suceava și să plătească de grivnă 3 groși, și iarăși pește din cară să nu li se eie, precum nici în Siret, unde vor plăti de grivnă $1^1/_2$ groși și în Cernăuți, unde vor plăti vama obișnuită.

Iar aducând Leopolenii postavuri sau ori-și-care altă marfă, nimenea să nu iee de la ei nici măcar un cot cu sila fără bani, nici vameșii, nici boerii, nici chiar noi înșine; ci dacă ne va trebui postav sau altă marfă, multă sau puțină, noi sau vameșii noștri să târguim și să ne luăm cât ne va trebui, după ce vom fi făcut plata.

Iar din *argint ars* ce vor aduce Leopolenii din Unguria, Transilvania, mai întâi ne vom cumpăra de la ei cu bani gata cât ne va trebui și apoi rămășița vor avea voe să scoată din țară.

Iar scoaterea din țară a cerei Muntenești și Unguréști e slobodă, plătind vama de fie-care roată de ceară în Bacău, sau în Bărlad, sau în Baia câte 1 groș, în Suceava tij și în Siret tij.

Scoaterea din țară a jderilor unguréști e slobodă plătind vama la graniță, în Baia sau în Bacău de grivnă $1^1/_2$ groși, în Suceava 3 groși, în Siret iar $1^1/_2$ groși.

Iar din acei jderi cât ne va trebui nouă, vom cumpăra cu bani gata și restul să-l scoată slobod din țară.

Am mai dat Leopolenilor dreptul de a ține în Suceava o *casă negustorească,* în care casă *să nu fie însă nici crâșmă, nici căsăpie, nici brovar sau berărie*; căci, întîmplându-se vreuna din aceste, *agentul lor va fi dat afară din casă,* cu toate lucrurile.

Aceste le-am îngăduit negustorilor Leopoleni ai Domnului nostru Regele Poloniei din toată Galiția și Polonia; iar cele scrise făgăduim a ține și îndeplini nestrămutat în veci, noi și loctiitorii noștri, fără amăgeală și fără șiretenie, cu cinstea și cu credința noastră, după dreptul creștinesc.

Iar martori sunt: Mitropolitul nostru și Sfetnicii regali, veniți tocmai acum în ambasadă din partea Domnului nostru Regele, anume D-l Chalecki și D. Bagowski și boer din Sfatul nostru moldovenesc, D-lui Dumu Brăescu, D-lui Stanciu, D-lui Vlaicu, D-lui Goian Vornic, D-lui Cetco Scibor, D-lui Coste Dănescu, D-lui Toma Chinde, D-lui Micu Cral, D-lui Petru Ponescu, D-lui Albu, D-lui Lazea, D-lui Isaia de'a Neamț, D-lui Stețco Dămăscuş, D-lui Cozmiță, D-lui Buhtea, D-lui Ion Fătu, D-lui Sacăş Spătaru' D-lui Iuga Visternicu, D-lui Crasniş Postenicu, D-lui Tudor Paharnicu, D-lui Sbiarea Stolnicu, D-lui Ion Comisul, și încă D-lor Burgari și Sfetnici din Leopole, cari au venit acum și au întocmit cu Noi aşezământul de față anume: D-lui Climent, D-lui Michal, D-l Petru și D-l Nimant scriitorul oraşului.

Iar pentru mai mare tărie a tuturor celor mai sus scrise, am poruncit credinciosului nostru D-lui Dobrul Logofăt a scrie și a acăța pecetea noastră către acest act al nostru.

In Suceava.

In anul 6968 (1460) luna lui Iuliu în 3.

Tot în cursul acestui an găsim că Ștefan-Vodă intervine la Cazimir Regele Poloniei în favoarea Cancelarului său, marele *Logofăt Mihul*, care, pe lângă importanta-i slujbă, se pare că mai făcea și o întinsă negustorie de export de vite, aşa că acesta obține un privilegiu special spre a putea face ori ce fel de comerț în țara leşească, fără a plăti vre'un fel de vamă.

Stilul deosebit în care e scris acest document, în limba latină, ne îndeamnă de a'l reproduce în întregime aici, — dispensându-ne de a'l mai da și în traducere, întrucât tot cuprinsul seu se rezumă numai în scutiri de vamă, sau alte taxe pe teritoriul polonez.

Kazimirus Dei gracia rex Polonie magnus dux Lithwanie Russie Prussieque dominus et heres etc. Significamus tenore presencium quibus expedit universis. Quod attendentes fidelia seruicia et constantis fidelitatis obsequia quibus generosus Michael Cancellarius Moldawie fidelis noster grate dilectus nostre meruit complacere mayestati sibi et factori suo theolonia in regno nostro ubilibet solvi solita duximus indulgeri et presentibus indulsimus. Ipsumque et factorem suum, quem a se cum mercibus viuis et mortuis alias cum pecoribus et quibusuis alys mercancys pellium et sericeorum pannorum el aliarum rerum duxerit videlicet Hrynyecz Rutenum a solucione ipsorum thelonorum nostrorum quorumqumque et nauigiorum eximinis absolvimus et relaxamus tenore presencium mediante. Ita ut per Leopolim versus Cracouiam, de Cracouia versus Leopolim aut Lithwaniam, et ubicumque per dominya regni nostri idem factor suus Hrynecz Rutenus libere et secure sine ipsorum theoloneorum et navigiorum soluciona transire permittatur. Quocirca vobis vniversis et singulis Pallatinis Castellanis Baronibus Militibus Proceribus Capitaneis Tenutariis Burgrabiis Procuratoribus Magistris civium Consulibus Juratis Civitatum et Opidorum, castrorum fortaliciorum Gubernatoribus de viarum Custodibus et Theoloneorum ac navigiorum exactoribus et universis officialibus et subditis Regni nostrj mandamus serioase omnino hec volentes quatenus dictum Michaelem et suum factorem prefatum Hrynecz quem a se duxerit cum mercibus suis superius descriptis quoqumque nomine appellatis videlicet pecoribus pannis sericis simplicibus que et pellibus universarum... mercantiis per civitatis opida... navigia et queuis loca dominiorum nostrorum.. morarj stare negociarj et mercarj libere et secure salvis rebus suis et personis permittatis et permitti faciatis sine quavis theoloniorum solucione et absque omni impedimento detencione vel aresto.. in rebus suis... dampnum aliquot perpetiat vel quomodocumque nostro sub otentu aliud non facturi, presentibus infra huic. duntaxat beneplacitum voluntatis valituris. Harum quibus sigillum nostrum presentibus est subappensum testimonio litterarum. Datum in Leopole feria sexta post dominicam Iudica proxima. Anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo.

Relacio venerabilis Johannis
de Brzezys Doctoris utriusque
iuris Archidiaconi Gneznensis
et Regni Poloniae vice-cancellary.

Originalul acestui document, cu un mare sigil atârnat de el, s'a aflat în Arhivele generale din Moscova.

Privilegii acordate Braşovenilor de Ştefan cel Mare.

Alte documente din această epocă prezintă iarăşi un interes deosebit şi din aceste putem cita, ca model de urbanitate, următoarea scrisoare, din 3 Ianuar 1470, a lui Ştefan cel Mare, adresată Braşovenilor.

Io, Stefan Voevod, din mila lui Dumnezeu Domn a toată țara Moldo-Vlahiei, dă domnia-mea această scrisoare şi făgăduință, precum se face în toată lumea şi cum se cuvine unor drepți creştini, adevăraților noştri prieteni, Soltuzilor şi Pârgarilor şi tuturor orăşenilor şi tuturor negustorilor din Braşov, dela mare până la mic, spre aceia ca să vie şi să treacă la Domnia mea şi la țara Domniei mele, slobozi şi în bună voe, cu toate negustoriile lor şi cu tot avutul lor, mult puțin cât ar avea. Şi să vie şi să treacă slobozi şi în bună voie, fără nici o piedecă ori pagubă, la Domnia mea, cu negustoriile lor. Şi dacă ne vom învoi la târguială cu prietenii noştri, precum e drept, să ne învoim; iar dacă nu ne-om învoi, Domniile lor să fie slobozi şi volnici la noi şi în țara noastră să-şi cheltuiască avutul lor (spre a cumpăra marfă care s'o scoată din țară), fiecine cât va voi, fie prin târgurile, fie prin satele din țara noastră, fără piedică şi fără pagubă. Şi tot aşa opreli să nu se facă nicăeri în țara noastră, nici prin târguri, nici prin sate, nici pe la vămi, ori pe unde vor trece ei. Şi iarăşi când le va veni vremea să se ducă pe la locul lor, la Braşov, Domniile lor să meargă slobozi şi în bună voie cu toate mărfurile şi cu tot avutul lor, oricât ar avea cineva, fie mult fie puțin, fără grijă şi fără pagubă, cum am scris mai sus şi am făgăduit prietenilor noştri din Braşov, neguțitorilor mari şi mici. Şi spre aceasta e sufletul şi credința Domniei mele mai sus scrisului Ştefan Voevod şi sufletul şi credința tuturor boerilor Domniei mele, mari şi mici.

Scris-am în Suceava, la anul 6980 (1472) luna lui Ghenarie în 3.

Printr'un alt act după acesta Ştefan Vodă făgădueşte tuturor neguțitorilor „din Sfânta Coroană a Ungariei" că vor fi slobozi să vie în Moldova, cu ori-ce negoț şi marfă, *fie în vreme de pace, fie în rezmeriță*. Această făgăduială o face „pe cinstea şi pe credința noastră creştinească, fără înşelăciune şi fără vicleşug".

La 18 Fevruar 1476 Ştefan scrie Şoltuzului din Braşov „prietenul iubit", să lase pe sluga sa *Mihai meşterul* să vie în Moldova, cu *săbii* şi cu *arme*, ca să le aibă *împotriva păgânilor*.

Negustori mari, importatori şi exportatori de mărfuri diferite, în Polonia şi Rusia.

In afară de Transilvania, afaceri de negoț urmau negreşit pe o mai restrânsă scară şi cu țările dinspre miază-noapte, în Polonia de sus şi în părțile Rusiei dincolo de susul Nistrului.

Se vede însă că unii din negustorii Moldoveni căutau câte odată să se sustragă de la plata vămei în țările străine, fie cerând asemenea privilegii la şefii statelor respective, fie întrebuințând alte mijloace spre a evita astfel de cheltueli.

In asemenea împrejurare Regele Cazimir al Poloniei, în anul 1472, acordă oraşului său Liov, în interesul prosperărei sale, înființarea a două iarmaroace mari pe an, dispunând însă totodată ca „negustorii transmarini (?) din Moldova" să nu poată face comerț cu regiunile de sus ale Poloniei, decât numai după ce vor plăti vamă în oraşul Liov.

In ce priveşte Rusia propriu zisă, se vede că vitele, caii şi oare-cari

alte mărfuri moldoveneşti, se strecurau dese ori şi pe acolo, căci, pe la 1458, Andrei Odrowanschi, Palatinul şi Căpitanul Rusiei, dispune printr'un rescript al său ca, în cazul când cine-va dintre locuitorii *Voivodatului Rusiei*, va afla vre-un bou ori vre-un cal al său la negustorii ce vin din Moldova sau din Liov, călătorind prin Rusia, dânşii să nu înpiedece pe negustorii aceştia din drumul lor, ci să-i urmărească până la oraşul Colomeea, unde să ceară a li se face dreptate, de către Consulii acelui oraş.

Ca exportatori şi importatori, cum am zice astăzi angrosişti, ori comisionari, găsim pe la 1480 un grec, *Chiracolos*, ce se afla că Vistier şi tot odată şi Vameş al Moldovei, iar în 1500 se vorbeşte despre marii negustori *Neculai Brânză* din Târgul Siret, *Iacob Bobul*, *Tudosie* din Suceava, *Tudor Românul*, de asemenea şi alţii. Se mai citează şi numele altor negustori de samă ce făceau export, mai ales în părţile transilvănene, ca, *Lavrenti* (Laurenţiu), *Sido*, *Andrică*, *Stănilă*, *Gavrilă*, *Tudor Cozma* etc., iar ca *negustori Armeni sau Saşi* sunt numiţi *Avac*, *Gaspar*, *Vârtan*, *Ivaşcu*, *Dragan*, *Măgărdici*, *Anghel*, *Hanăs*, *David*, *Martin*, *Bărbunea* etc.

Prin 1526 se pomeneşte în mai multe acte de un *Giani Grecul*, ce se îndeletnicea cu negustoria în Moldova a diferite lucruri, dar mai cu samă *de spiţerie* (băcălie).

Tratate de pace cu clauze comerciale.

Intr'un tratat de pace şi alianţă ce s'a încheiat între Ioan Albert, Regele Poloniei şi Ştefan cel Mare, în anul 1499, între alte condiţii stabilite, se află şi aceea, că Albert acordă neguţitorilor din Moldova dreptul de a face fără nici o înpiedecare comerţul ce ar voi în tot cuprinsul Poloniei, având numai îndatorirea de a plăti vama stabilită mai de mult. Asemenea şi negustorii poloni să plătească vămile în Moldova, după cum le plătesc şi alţi negustori străini.

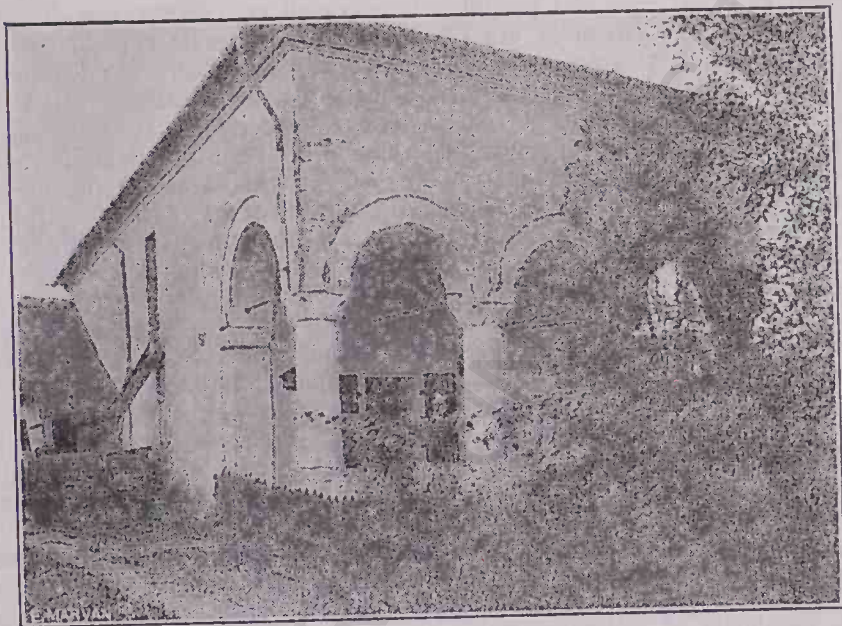
Printr'un alt tractat de pace încheiat între Bogdan-Vodă, fiul lui Ştefan cel Mare şi Sigismund Regele Poloniei, în anul 1510, pentru încetarea răsboiului dintre ei şi încheerea unei păci durabile, se prevede, între alte, ca Bogdan să înapoiască Poloniei pe toţi prinşii din răsboiul ce urmase între ei, precum şi Sigismund să restitue Moldovei pe toţi oamenii ce i-ar fi luat în diferite împrejurări ; negustorii poloneji să aibă dreptul de a face ori-ce comerţ liber în Moldova, în Turcia şi în Valahia, precum şi negustorii Moldoveni să poată face ori-ce comerţ liber în ţările Poloniei şi ale Litvaniei, având numai fie-care datoria de a plăti respectivele taxe la vamă după vechile legiuiri.

O carte de judecată a lui Ştefan-Vodă cel Tânăr, pentru târgul Vasluiului.

Un act de interes negustoresc, un hrisov a lui *Ştefan-Vodă cel Tânăr*, datat din anul 1525, s'a dat la iveală cu prilejul unui proces civil dintre locuitorii şi proprietarii târgului Vaslui, în veacul precedent. Acestui act, deşi publicat de B. P. Haşdeu în colecţia sa de documente *Arhiva Istorică a României*, cât şi în *Uricariul* lui Teodor Codrescu, i-a fost con-

testată însă de unii autenticitatea, bănuindu-se a fi fost întocmit în interese personale. Textul seu e următorul:

Noi Ștefan Voevod Boji milosti gospodar zemli Moldavscoi. Facem știre Domnia Mea, la boeru nostru Cărăbățu, părcălab de Vaslui, adică precum aceste credincioase slugile noastre, Mihociu ușierul *Curții Domnești* din Vaslui și Cocuz paharnicul și părcălab biv-pârgar, și *Cotae cupețul* și *Hilat cupețul*, bătrânii târgului Vaslui, ci veni cu voinicii de oaste a târgului la tabăra noastră aice în prestanicea Milcovului, și cu mare obidă plânsese înaintea noastră și înaintea alor noștri moldovenești boieri: și *Armenii* și *Jidovii* și *Grecii*, care se află acolo în târg oploș, precum multe neajunsuri și nagete cășuna-le-ar la toți a lor târgoveți, că se *bagă la toate cupețiile Moldovenilor*, la care cei străini n'au dreptate pre legea bătrână, meserniți (căsăpii), cârciume și pitării a ține, cum acolo în acel târg țin; *ma cumpără și locuri ocini de case, și de fânețe și de prisăci, și vaduri ae făcăie (iazuri)* și țin și dobitoace cum țin toți târ-



Tip de magazii și dugheni din veacul al XVI-lea, dintre cari o clădire asemenea mai există și azi în Iași, în curtea Mînăstirei Golia, ce fusese destinată probabil pentru economatul acelei Mînăstiri. Pe la 1865—68 a locuit în această clădire și Diaconul Ion Creangă, povestitorul popular.

goveții, la care șoltuzii și pârgarii parte ar ținea acelor străini, și îngăduială peste legea cea bătrână; ș'au cerșut să le facem dreptate pe legea bătrână și pe uricul de danie ce'l au dela *cel mare Stefan Vodă*, moșul Domniei Mele, cum izbândi cea mare bătălie dela *Racova*, și vinge *pe Turci și pe Munteni*, și-i frânse și-i fugări pentru pamîntia ce-i vencili, cumpără pe banii săi toată moșia dela cei bătrâni moșnenii, și făcu sfântă Rugă și Curte Domnească și adăvase târg acel Vaslui, cu cei voinici, *ciuntiți și sluțiți din bătălie* (invalizi de răsboiu), și așeză târgoveți și *bani le dete* a cupețire, și toată moșia o dăruiră ocină (patrimoniu) *în veac a fire târgoveților Moldoveni*, cari se vinge cu Turcii acolo și voinicește se luptă de povedi atâta mulțime de păgâni ce nepădise în țară.

Cum văzum Domnia Mea și toți boierii Domniei Mele, uricul cel de danie, și alt uric de întăritură de'a părinte-a Domniei Mele *Bogdan Vodă*, Dumnezeu pomenească'l, ca să aibă acei târgoveți Moldoveni și tot rodul seminția lor din neam în neam până în veac, a stăpâni acea moșie în tot locul, cu tot venitul, din câmp, din păduri, din apă și din fânețe și din lunci și din locuri de țarină și din vatra târgului, vo'nici a-și lua venitul din toate ca de pe dreaptă a lor ocină și moșie, numai pe legea altor-alanți târguri să aibă la vreme de pas că'ări voinici de oaste a dare mistiți cu toate cele de

treabă la bătaie, cum și cum au voinicii lor aicea în tabăra noastră ; și văzând Domnia Mea plânsoarea slugilor noastre, cei mai sus scriși și a târgoveților din Vaslui, și dacă văzum și uricile cele bătrâne, iată numai ce'ți scrim și tare'ți poruncim, cum a-mână veniți-va cartea Domniei mele, să nu într'altfel faci, numai ce de sârg să vă strângeți cu șoltuzii și cu pârgarii, și să chemați pe cei toți străini cupeți, Armeni și Greci și Jidovi, să le luați sama cu ce derese cumpără ocini, locuri de casă, și de fânețe și de prisaci, și de țarină și vaduri de făcăe ; și având drese, savai domnești de-ar fire, să le luați dela mâna lor și să le trimeteți la Domnia Mea, ca să le rumpem, ce n'au legi Armenii și Jidovii ocini a ținere în pământul nostru moldovenesc.

Cu atare tocmeală și lege fostau nușii primiți de strămoșul Domnia (?) bătrânul Alexandru Vodă cel Bun, tînd aceste linghi curse întâi în pământul nostru moldovenesc, fugăriți din țara Ungurească și dintr'alte țări pentru legea alor săi părinți ; cari li se dete voie și lege dela Domnii și dela țară cu seimi de obște a-și ține legile lor și a face veri ce cupeții, fără ce mesernițe și crâșme și pitării a nu ține, ca nu care cumvașilea pe creștini spurce, cum datina lor ar fi...

Și pentru una ca asta iată tare vă poruncim Domnia mea ca de sârg pe toți cei străini Armeni și Jidovi care sâ-i propiți a face cupeții cu crâșme, veri cu meserniți, veri cu pitării, numai fără ce Grecii ar vra (?) cu volnicie la aceste cupeții, ma ocini nimeni veri care străini fire ar și grec, nare volnicie în pământul nostru moldovenesc cu a ține veri a birui, că n'au lege dela cei bătrâni Domni și moșneni, care agonisi pământul esta cu sângele lor, îl țin și'l aratuie și'l păstră moșia a fire pentru rodul lor și pentru semințenia lor până în veac, că nu'și vărsară sângele lor pentru cei străini, căci n'avură nici un păs pentru moșia noastră, cum și noi până în ziua deastăzi, ținemu-ne moșia cu sabia și cu sângele nostru ; și pentru aceea toți străinii ceștia, Armeni și Jidovi și Greci, cum se dete legea Rușilor și Leșilor și Ungurilor și Bulgarilor, care vin din dorul lor de a sluji în țara noastră la oaste și vrură pentru belșugul pământului a se aciua și hălădui la noi să-i agonisească cu muncesta veri cu cupeție pita lor, a-și ține case și locuri de pământ unde ar putea gâsi cu năimală dela moșneni, așișderea lege dedese și estora, și Dumneata aflând ocini cumparate de veri care străini, numai ce să le ei zapisele și să le întoarcă târgoveții banii cât s'ar scri zapisele și vrând străinii aceia a hălădui și a ține, acele locuri să se învoiască cu târgoveții cu nămală a le ține, și care ar vrea dobitoace pentru a lor case a ține pentru pășune să dea pe vară câte un ug la biserica Domnească și mai mult voie nu li se facă, ca să poată și dânșii a hălădui în pământul nostru și a-și agonisi pita lor, și ce's așezați a da peste tot anul la visteria Domnească și banii steagului cetății Vaslui.

Așa poruncimu-ți pârcălabe și cată a da ascultare deplină la porunca noastră și înturnândune din mila lui Dumnezeu cu sănătate la scaunul nostru, să ne faceți de știre de toate ceste ce se plânse Vasluienii și cum în cale pusuții, ca și noi dela noi să le dăm și să-i miluim și să le întărim dania și miluirea moșului nostru, Dumnezeu pomenească'l, cu uricul nostru întărit cu cea mare a noastră pecete. Și ca mai nu îndrăsneze veri care dregător a calcare legea bătrână de a îngăduire cupeții, cupeții cu cârciumi și meserniți, și pitării Armenilor și Jidovilor și ocini a cumpărare veri cari străini de rodul moldovenesc în pământul nostru și în moșia noastră, poruncitam pe legea bătrână unii ca aceia cu spânzurătoare să se omoare, care atare poruncă datu-am Domnia Mea credincioși boierilor noștri, Hatmanului, și celor mari Vornici ai țării de jos și ai țării de sus, s'o plinească numai decât.

Ot *Topliceni*, u veleat 7034, Mesița Septembre 20. Ia Movilă piser am script.

Din cuprinsul acestui act putem constata că lupta între negustori și populația locală pe deoparte și diferite categorii de negustori străini pe de alta, este veche, de veacuri întregi, și totdeauna a provocat neînțelegeri sau plângeri, fie d'ntr'o parte fie din alta, asupra preponderenței sau acaparărei unor anumite treburi din țara noastră. Mai ales chestia alimentelor a preocupat întotdeauna și pe strămoșii noștri ; dar după cum se vede, măsurile luate odinioară, ca și în răstimpuri, mai târziu, n'au putut niciodată înlătura în chip absolut hotarât nici specula, nici acapararea, din orice parte ar fi venit ea.

4

In veacurile XVI şi XVII, şi epoca lui Vasile Lupu-Vodă.

O biserică moldovenească în Lemberg, făcută de negustori.



Vechii boeri Moldoveni, despre care se spunea uneori că n'aveau altă ocupaţie decât să mânânce de-a-gata şi să petreacă pe socoteala muncei aprige a ţăranului sau robului, pare că au fost cam nedreptăţiţi de cei ce au căutat să-i zugrăvească astfel: căci pe lângă calitatea lor de buni comandanţi de armate, de iscusiţi soli în felurite misiuni diplomatice cu cari erau trimişi de Domni în alte state vecine, sau chiar la Stambul, ca să apere drepturile strămoşeşti şi să încerce de a îndulci nevoile ţărei, ei mai făceau adesea şi negustorie cu folos, atât pentru ei cât şi pentru locuitorii ţărei; mulţi se mai îndeletniceau de asemenea cu facere de aşezăminte religioase, biserici sau mânăstiri, în care se oploşau bolnavi sau nevolnici, ori schilozi rămaşi pe urma unora din multele lupte ce se întâmplau ades în Moldova, prin incursiile diferitelor hoarde de peste graniţe. Astfel se pomeneşte pe la 1565 de un fost Vameş-Mare al Moldovei Constantin Cornea, ori Corneac, care trecu într'o vreme în Polonia, stabilindu-se în Lemberg, unde se ocupă cu negustoria de cai şi vite, şi fu ca ctitor unei biserici moldoveneşti, ce se înfiinţase mai de mult în acel oraş tot de diferiţi negustori, cu ajutorul şi a unor Domnitori Moldoveni, cari fiind încuscriţi cu Regii Poloniei, zăboveau adesea prin capitala Galiţiei şi simţeau negreşit acolo nevoia de a avea aproape de ei un locaş de rugăciune, potrivit credinţei ortodoxe a neamului şi poporului lor.

Pe lângă alte tipuri de voevozi moldoveni, între care şi a lui Ştefan cel Mare, pe păreţii zisei biserici se află zugrăvit şi acela al fostului vameş şi negustor Cornea.

Cum se pedepseau crimele sau furturile.

Fie că va fi fost stabilit în vreo legiuire contemporană, ori că chibzuiala Sfatului ţării şi a Domnului ar fi găsit cuviincios, dar o procedură sumară, cu rezultate practice, se urma în Moldova, la cazuri de crime sau prădăciuni întâmplate la drumuri mari, sau în anumite alte împrejurări. Vedem astfel că pe la 1570 *Bogdan Lăpuşneanu-Vodă*, într'un hrisov al său arată că a luat satul Albotenii pe sama Domnească,

pentrucă în el s'a ucis de nu se ştie cine un negustor grec. Atunci însă se râdică boerul Albotă, Staroste de Cernăuţi şi plăti Grecilor ce reclamau, o despăgubire pentru moartea negustorului în chestie, dând *158 de boi şi vaci, 600 oi, 7 cai* şi *13 iepe*, drept care Vodă îi lăsă slobod satul de care e vorba, în care boerul Albotă îşi avea aşezarea principală a familiei sale, după cât se crede.

Asemenea obiceiuri s'au urmat multă vreme în Moldova şi ele dădeau rezultate bune, se pare, căci toţi locuitorii erau siliţi să facă ei însişi paza drumurilor şi asigurarea vieţei şi averei călătorilor, întrucât altminterea, fie vinovat, fie nevinovat, oricine era silit să răspundă cu averea sa de prădăciunile întâmplate pe un teritoriu oarecare.

Ce constată un călător Francez în Moldova.

Călătorul francez Blaise de Vignères, ce a stat câtăva vreme prin Moldova, scrie în anul 1573, că băştinaşii ţărei acesteea nu prea au tragere de inimă pentru lucrarea pământului, întrucât ei pot să se folosească mai uşor, spre a-şi asigura traiul, prin crescătorii de vite de tot soiul, căci pământul le oferă cele mai admirabile păşuni, aşa că ei fără multă greutate îşi înzecesc răpede vitele, pe care apoi le exportă în Ungaria, Rusia, Polonia, Silezia, Prusia, Italia sau Turcia. Cel mai mare profit însă îl dau *caii moldoveneşti*, care sunt de o rasă minunat de bună şi pot ţine la drumuri lungi, respirând mai uşor decât alte animale de soiul lor.

Pe atunci importul în Moldova consta din tot felul de băcălii, pânzării sau ţesături scumpe, destinate oamenilor bogaţi numai, întrucât clasa de mijloc şi acea de jos se îmbrăca mai totdeauna cu *ţesături făcute de femeile lor*. Din Italia se aducea prin portul Caffa, din Crimeea, stofe aurite numite *camhă* şi alte stofe de matasă ce le zic *tebencă*, catifele şi postavuri fine, cari, deşi de provenienţă italiană, dar fiindcă sunt trecute prin Tataria, se numesc în deobşte *mărfuri tătărăşti*, iar de unii li se zicea şi *mărfuri transmarine*, sau *ultra-marine*, care arată anume că sunt aduse de peste mări.

Din Polonia se importa în acel timp felurite ţesături, numite *pânză de Litvania*, sau de *Krosno*, pânză vânătă şi stofe de lână numite *hars*, din care unele apoi se exportau în Ungaria. Se mai aduceau tot din Polonia piei lucrate, căciuli, pălării, nadragi, (pantaloni largi), unelte de lucru pentru meseriaşi, cuţitărie, vase diferite, coarde pentru arcuri, arme de luptă etc.

Strămutarea unor iarmaroace şi vămi. Alungarea negustorilor Evrei.

In urma mai multor şicane ce le făcură vameşii leşi din Galiţia negustorilor moldoveni, încă de pe vremea lui Alexandru-Vodă Lăpuşneanul şi a lui Ion-Vodă cel Cumplit, cari au strămutat vămile şi depozitele de mărfuri, sau iarmaroacele, din oraşul Sipineţ în Cetatea Hotinului, lucru care îngreuia oarecum comerţul galiţian, Petru-Vodă al Moldovei, pe la începutul anului 1579, adună un sfat de boieri şi negustori, care după înţelegerile avute, hotără să se restabilească şi întrucâtva să se uşureze starea lucrurilor de mai înainte, şi în acelaş timp să se alunge din acele localităţi mai mulţi negustori Evrei, ca unii ce ar

fi vătămători negoţului locuitorilor băştinaşi ai ambelor ţări, lucru despre care se făcu cunoscut Sfatului Municipal din Lemberg, căruia-i se ceru să facă şi Moldovei anumite înlesniri.

Documentul în care se relatează despre aceste dispoziţii s'a aflat de B. P. Haşdeu în Arhiva Primăriei din Lemberg.

Iată cuprinsul actului acestuia, în traducere după textul polon:

Noi Petru-Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domnul ţării Moldovei, stăpân şi moştenitor.

Negustorilor şi producătorilor din Lemberg şi din celelalte părţi ale regatului Polon, cui se cade a şti, arătăm mulţumirea noastră megieşească. Negustorii şi alţi oameni nevoiaşi din ţara noastră Moldovenească se plâng foarte mult, pentrucă mergând ei după obicei, pentru interesul fiecăruia, în iarmaroacele Regatului (Polon), mai înainte nu sufereau nici o vătămare, căci se plăteau vămile cele din vechime aşezate; iar acuma de o bucată de vreme încoace, aţi fi început a le cere alte vămi prea grele şi în afară de lege.

Noi înşine, din potrivă, de la chiar înscăunarea Domniei Noastre, prin mila lui Dumnezeu, am păstrat vechile obiceiuri, fără a le reînoi sau ridica cât de puţin, primindu-vă în ţara noastră cu dragoste şi fără asuprire, precum vom urma a face şi de astăzi înainte, întru cîtă vreme ne va păstra Dumnezeu în Sfânta mila sa.

Văzând dar şi auzind bocetul şî durerea supuşilor noştri, ne-am îndurat, şi ne mai putând răbda nedreptăţile câte li se fac în regatul Polon, am chemat pe toţi negustorii noştri moldoveneşti şi pe boierii de ţară, întrebându-i despre starea de mai înainte a negoţului nostru dinpreună. Ni s'a răspuns cum că din vechime locul iarmaroacelor era în Botoşani, mai pe urmă negustorii şi-au ales un târg mai aproape de graniţă, anume în Sipineţ şi în satul Lenteşti; apoi Alexandru Vodă şi înaintaşul nostru Ion Vodă, au mutat iarmaroacele tocmai la Hotin, făcându-vă astfel o pagubă la vămi.

Acum dară pentru a vă feri de asemenea pagubă şi la Prietenia Inălţimei sale Regelui, noi reînfiinţăm iarmaroacele în Sipineţ, unde se vor aduna negustorii noştri cu mărfurile lor.

Făcându-vă ştire despre aceasta vă mai aducem aminte cele de mai înainte ale noastre plângeri, despre următoarele necuviinţe: mai înainte vreme, până nu de mult, vameşii voştri dela Colomeia şi de aiurea luau dela neguţitorii noştri trecători câte 3 groşi de un car fie cât de încărcat; iar acum ei le iau câte 5 groşi şi mai iau deosebit câte 10 groşi de o bucată de postav de Lund, şi apoi mai venind şi vameşii dela Lemberg mai cer de o bucată de postav câte un taler şi de tot insul din Moldova, oricât de sărac, câte 4 zloţi leşeşti.

Pentru înlăturarea acestor nemulţămiri în paguba supuşilor noştri, nu numai am reaşezat locul iarmaroacelor în Sipineţ, ci încă pe credinţa noastră, zlobozim pe neguţitorii voştri, câţi vor veni acolo, de vama cea veche a Sipineţului: câte un ban de tot boul şi de orice altă vamă pentru oricare lucru; mai înştiinţându-vă acuma că cele dintâi iarmaroace se vor ţine la Paresime, iar despre celelalte vă vom da de ştire deosebit.

In sfârşit să vă fie cunoscut alungarea Evreilor din ţara noastră, nu numai din pofta noastră, ci din pricina desnădăjduirei neguţitorilor noştri, cari îşi prăpădesc vremea aşteptând la hotar sosirea cumpărătorilor de vite, pe când evreii, trecând alăturea şi aducând la noi postavuri leşeşti, după ce le desfac, îşi cumpără şi scot vite din lăuntrul ţării, lăsând pe negustorii noştri dela hotar cu buzele umflate: Noi nu i-am opri să-şi cumpere vite şi înlăuntrul ţării, dacă nu le-ar ajunge cele dela hotar, dară ca să ruineze pe neguţitorii noştri, una ca aceasta n'o putem îngădui.

Pentru mai multă credinţă şi tărie am poruncit a se pune pecetea noastră Moldovenească.

Iaşii, anul mântuirei 1519, Ghenar 8.

Nu ştim ce rezultat favorabil sau nu pentru comerţul ţării ar fi avut asemenea dispoziţii luate de Petru-Vodă, dar fapt este însă că mijlocul cel mai practic pe acea vreme de a se putea vinde, schimba sau cumpăra orice producte, era numai iarmaroacele, cari au continuat a se ţine şi mai departe, mai ales prin localităţile învecinate cu ţările de care eram înconjuraţi.

Incercarea de convertire a Armenilor din Iaşi la catolicism.

După cele scrise de un preot catolic, anume Mancinelli, ce călători, tot cam în vremea aceea, pe la 1580, în Moldova, se vede că în Iaşi se afla atunci un număr foarte însemnat de Armeni bogaţi, cari făceau diferite acte de comerţ, dar mai cu samă vindeau lucruri aduse din Orient, ca *băcălii, aromate, stofe* etc. Numitul preot, ce aparţinea Congregaţiunilor Iesuite, făcu încercări atunci de a atrage pe acei Armeni la religia catolică, în care scop frecventă deseori cele două biserici Armeneşti din Iaşi; dar rezultatul opintirilor sale se pare a nu fi fost prea favorabil, întrucât, în Iaşi şi în Moldova în genere, vechii Armeni au continuat să rămâie în credinţa ortodoxă, contrar de ceeace s'a întâmplat în Austria, Ungaria şi Polonia, unde mulţi din ei au adoptat ritul catolic.

Tratatul comercial dintre Petru-Vodă Şchiopul şi Regina Elisabeta a Angliei.

Prin anul 1588 călători în Moldova un reprezentant diplomatic al Reginei Elisabeta a Angliei, anume Wiliam Hareborne, care venise din Constantinopol. El fu probabil anume trimis spre a cerceta starea economică a ambelor Principate dunărene, în interesul, bine-înţeles, de a stabili oarecari legături comerciale, întrucât depe atunci Anglia era cunoscută şi renumită pentru industria sa mare, pe care avea nevoe s'o pună în valoare, răspândind'o mai ales în părţile orientale ale Europei, mulţumită vaselor de navigaţie de care acel Regat a dispus întotdeauna, mai mult de cât oricare altă ţară din lume. Acest Hareborne fu primit cu deosebite onoruri la curtea lui Petru-Vodă şi ca urmare încheе un tratat de comerţ, între Moldova şi Anglia, prin care se dădea dreptul supuşilor Englejì ai Reginei Elisabeta, de a veni în ţară, a locui şi a face orice negustorie ori industrie, fără nici o restricţie, lucru ce nu se întâmplase încă până atunci, după-cât se ştie, cu nici unul dintre celelalte state, cu care ţara noastră va fi încheiat acte sau privilegii comerciale.

Textul tratatului de care vorbim e următorul, după o traducere din limba latină, în care fusese încheiat:

Noi, Petru Voevod, prin mila lui Dumnezeu Domn al Valachiei şi al Moldovei, facem ştiut prin aceasta tuturor şi fiecărui cui se cuvine sau se va cuveni, că în înţelegere cu seniorul William Hareborne, dragoman al prea luminatei şi a tot puternicei Regine Elisabeta, prin mila lui Dumnezeu, Regina Engliterei, a Franţei şi Hiberniei (Irlandei), pe lângă prea luminatul şi prea puternicul Impărat al Turcilor, că am făcut înţelegerea următoare:

De astăzi înainte, slobod va fi oricărui neguţitor, sau supus al Luminăţiei sale, de a locui, de a schimba, de a cumpăra, de a vinde, de a aduce din afară de graniţi şi chiar de a fabrica în ţara noastră, orice marfă trebuitoare vieţii norodului, fără mărginire, nici vre-o proprire din partea orişi cui ar fi, în afară totuşi de plata dreptului nostru de vamă, care este de 3% pe ori ce fel de lucruri. Aceste voim să le chezeşluim prin împăcăciunea de faţă. Iar spre credinţa acestei înţelegeri am pus pecetea noastră.

Făcut în Cetatea noastră Iaşi, la 27 August, anul Domnului 1588.

De nicăeri nu se vede însă rezultatul ce va fi avut o asemenea convenţie între Moldova şi Anglia, în cursul vremilor ulterioare.

Alte aprecieri a diferiţi călători asupra productelor şi a vieţei sociale în Moldova.

Un călător rus Trifan Corobeinicof, trecând prin Iaşi pe la anul 1593, relatează că acolea pe vremea aceea se aflau multe dugheni, cu tot felul de mărfuri şi că afacerile comerciale, în iarmaroace mai ales, sunt destul de bune. După ce descrie cinstea cu care a fost primit la curtea Domnitorului Aron-Vodă, în calitate de reprezentant al Ţarului Rusiei, Corobeinicof arată că nu i s'a luat vamă pentru nici unul din obiectele sau mărfurile duse cu dânsul, ci i s'a dat hârtii de liberă trecere şi oameni de pază care să-l conducă spre ţara Turcească, spre care pornise din Rusia.

Intr'un op străin *Geographia Padovana*, găsim relaţia că pe la 1600 în Moldova se găsesc foarte mulţi negustori străini, ca Armeni, Evrei, Unguri, Şaşi şi Raguzani, cari au acaparat mai toate afacerile de trafic.

Aceştia expediază din ţară, în Rusia şi Polonia mai ales, multe grâne şi vinuri, iar la Constantinopol trimet pielcele, ştofe ordinare (sumane, sau pânză de casă), ceară, miere, cărnuri de vacă sărate, unt şi chiarnele legume. Vinul dulce numit *malvazia*, ce se aduce din Creta pentru Bohemia, trece tot în tranzit numai prin Moldova.

Localităţile în cari se ţineau iarmaroace. Negustorii mari şi cărăuşii.

Târguelele sau afacerile negustoreşti în vremea aceasta se făceau mai des, nu atâta în târguri, sau în dughenile obicinuite, câte se vor fi fost aflând în diferitele localităţi ale ţărei, ci în iarmaroace, sau bâlciuri, ce se ţineau regulat de mai multe ori în fiecare an, în principalele târguri, dintre care mai bogate şi mai căutate erau acele din Iaşi, din Baia, foastă şi ea capitală a Moldovei, din Suceava şi mai cu samă din *Hotin*, unde se întruneau negustori de multe neamuri, din trei ţări, dar mai ales Poloneji, Ruşi, Ruteni, Armeni, Evrei, Tatari şi Turci chiar.

Pe la 1561 se ţinea în Hotin câte 7 iarmaroace pe an, la sărbătorile: *Sf. Teodor, Sf. Maria Mică*, spre *Vinerea Mare*, spre *Duminica Mare, Sf. Dumitru* etc. Tot aşa şi la Bistriţa din Transilvania, iarmaroarele se făceau de *Sf Nicolai, Duminica Mare, Sf. Ilie* de *Sf. Petru* etc.

Pe la mijlocul veacului sunt cunoscuţi ca negustori mari din Moldova, care se ocupau mai în special cu vânzarea de vite peste graniţe, în Polonia şi chiar mai departe, moldovenii *Andreicu, Toma Stigleţ, Marcu, Romaşcu* şi unii Armeni ca *Sârzâncă, Hagiadur* şi alţii.

Pe la 1588 existau *cărăuşi moldoveni*, cei mai mulţi de prin Iaşi, care luau asupra lor chezăşia transportului a orice producte sau mărfuri, spre a le duce la diferite târguri şi iarmaroace, şi anume: *Maxim Lupu, Marcu Fârtate, Stan Munteanu, Nichita Iliaş* ş. a., iar după câţiva ani de atunci întâlnim alte nume de negustori, tot din Iaşi, cei mai mulţi, ca *Gheorghe Ierosomitul, Manoil Simota, Dima, Balagora* (poate balaurul), *Crisu Enachi, Mihail, Panu Leondari, Lazăr Dumitru, Neculai Paleologlu* ş. a.

In ce priveşte cărăuşia, a continuat obiceiul ca anumiţi intreprinzători să garanteze transportul în tot parcursul drumului ori predarea exactă a mărfei către adresant, chiar până la înfiinţarea căilor ferate în ţara noastră.

Hărţuelile Domnitorilor Bârnovschi şi Movilă, şi hrisovul acestuia din urmă pentru negustorii din Târgul Eşii.

Hatmanul Miron Bârnovschi suindu-se în scaunul Moldovei, în anul 1626, avu în scurta-i stăpânire de vre-o 3 ani mult necaz cu alţi pretendenţi la domnie ; el fu mazilit de Turci şi înlocuit cu alţi Domni, care şi ei o duseră abia un an-doi în scaun, până ce în 1631 boerii moldoveni aleseră ca Domn pe Moisei Movilă, care, când îşi făcu intrarea în Iaşi,



Icoana Sf. Nicolai, patronul breslei negustorilor din Iaşi. După o acvarelă pictată pe Hrisovul lui Constantin Cantemir-Vodă, din 4 Mai 1688. (Pag. 48).

dupa ce capatase firmanul de investire dela Sultan, gasi aici întreaga populaţie a târgului tulburata, saracita şi îngrozita de harţuelile urmate în luptele pentru domnie, aşa ca mulţi negustori mari şi mici, spre a nu mai fi supuşi la diferite biruri grele, fuse nevoiţi a-şi cauta scaparea peste graniţa, în ţarile vecine, unde credeau ca vor gasi o linişte mai buna decât pe pamântul moldovenesc şi unde agonisitele lor puteau fi sigure de a nu fi spulberate dintr'o zi într'alta.

Moisei Movila-Voda simţi trebuinţa de a linişti lucrurile şi pe locui-

torii ce fusese chemat a-i stăpâni, luând diferite dispoziţii cari să curme oarecum nevoile obştiei.

Dar, după vreme abia de un an, căci mai mult nu-i dădură răgaz Turcii, cari intrară în Iaşi, aceştia continuară distrugerea şi prădarea averilor bieţilor Ieşeni şi a Moldovenilor în genere.

In asemenea împrejurări, Moisei-Vodă avu doar vremea de a iscăli



Reproducere după tabloul unui mare artist străin, reprezentând pe Sf. Nicolai, ca patron şi salvator al navigatorilor şi negustorilor. (Vezi pag. următoare 48).

un hrisov de proteguire a negustorilor locali şi străini, care-şi luau lumea în cap, şi textul acestui hrisov sună aşa:

Noi Moisei Movilă etc., Domn ţării Moldovei.

Facem cunoscut prin această hârtie a noastră la toţi care vor privi la ea, sau o vor auzi cetindu-se. Astă înştiinţare dăm pentru rândul neguţitorilor din Târgul Eşii, cum au venit înaintea noastră şi s'au jăluit cu mare tânguire şi lacrămi de sânge au vărsat înaintea noastră, cum că sunt toţi oameni străini de prin alte ţări şi alte pământuri şi

din pricina luăturilor (dabilelor), toţi negustorii care erau cu putere şi cu avere au fugit în alte ţări străine, rămânând numai puţini negustori care erau săraci.

Pentru aceea Domnia noastră am socotit şi am sfătuit cu tot Sfatul Domniei noastre, cu boerii noştri moldoveneşti, mari şi mici, că nu se cuvine să se facă aceasta în oraşul care este *Capitală Împărătească*, şi în Domnia noastră să rămânem fără neguţitori, iar pe de altă parte fiindcă am văzut atâta tânguire şi nevoie, încât şi neguţitorii cei mici au voit să fugă dinpreună cu toţi neguţitorii care rămăsese, din pricina greutăţii luăturilor (dabilelor) ce au avut în zilele Domnitorilor de mai înainte, ce au fost mai înainte de noi.

Apoi de aceea Domnia Noastră ne-am milostivit şi am ertat pe toţi neguţitorii târgului Eşii, unde este *Cetatea Domniei Noastre*, să nu mai aibă a da luături (dabile) nici odată în veacu veacului, numai să aibă ei a schimba banii cu cei ce li se vor da de Visteria Domnească ; să facă bani buni de argint, iar alta să nu deie nimica de luat, şi să nu mai fie nimenea nici odată în veci îndatoritori acelei dări ce s'au scris mai sus.

Iară la aceasta este credinţa Domniei noastre subiscălitului ; Noi Ion-Moisei-Movilă-Voevod şi credinţa boerilor noştri : credinţa boerului Lupul marele vornic al ţării de sus, credinţa boerului Malcoci pârcălabul Hotinului, credinţa boerului Savin şi Soldan pârcălabii Neamţului, credinţa boerului Dumitru pârcălabul Romanului, credinţa boerului Moscul Hatmanul şi pârcalabul Sucevei, credinţa boerului Apostol paharnicul, credinţa boerului Pană comisul şi credinţa tuturor boerilor noştri moldoveneşti mari şi mici.

Iară după moartea noastră şi după Domnia noastră, cine dintre fiii noştri, sau din neamul nostru va fi Domn, sau pe care Domnul Dumnezeu îl va alege să fie Domn în pământul nostru al Moldovei, acela să nu strice acest aşezământ al nostru şi întăritură, ci mai vârtos să-l adaugă şi întărească. Iar cine va începe a-l skimosi (preface) sau a desfiinţa acest jurământ al nostru şi întăritură, acela să nu fie ertat de Domnul Dumnezeu, cel ce a făcut ceriul şi pământul şi de Precurata sa Maică, şi de cei 318 Sfinţi Părinţi din Cetatea Nikeei şi cei 12 Sfinţi Copitenii Apostoli, şi din cei 4 Evanghelişti şi de toţi sfinţi ce au plăcut lui Dumnezeu şi să aibă a da samă înaintea înfricoşatului judeţ a lui Hristos. Iară spre mai multă tărie şi întăritură a celor de mai sus scrise am poruncit credinciosului şi respectabilului boer Marelui Logofăt Ionaşcu Gheangu să scrie şi să lege pecetea noastră la această adevărată hârtie a noastră.

Suceava, anul 7139, luna Martie în 23 zile.

Moisă-Movilă W. Gheangu Logofăt Mare.

Se vede dar dintr'un asemenea act ca singura uşurinţa ce crezu Moisei Movila sa faca negustorilor locali, fu aceea de a-i scuti de „luaturi" sau „dabile",—cu alte cuvinte de birurile drepte şi nedrepte ce se percepeau dela fiecare individ ce exercita în ţara Moldovei vre-o negustorie oarecare, lucru care, dupa cât se pare, nu ar fi putut fi aşa de straşnic încât sa-i faca pe cei mai mulţi a parasi ţara şi tot ce aveau poate pe aici şi a pleca peste hotar, ci, ca alte motive mai puternice şi anume jafurile oştilor turceşti ce veneau sa însoţeasca pe Domnii mereu schimbatori, sileau pe toţi a-şi schimba culcuşul şi a trece în alte ţari, unde siguranţa vieţii şi averea lor era mai la adapost.

Şi acest Domn însa, trebui sa plece din ţara fara voia lui, scurt timp dupa aceasta şi locul lui în scaun îl lua *Vasile Vornicul*, pronumit mai târziu şi *Lupu*, în 1634.

Lucrările edilitare, culturale şi legislaţia lui Vasile Lupu. Reinoirea Tratatului cu Turcii.

Odata suit în scaunul Moldovei, Vasile Lupu-Voda avu parte de o Domnie mai lunga, dar şi mai rodnica în fapte bune. Işi puse în gând sa îndrepteze multe strâmbataţi şi lipsuri din ţara, sa cladeasca şcoli şi biserici mareţe, sa lumineze pe cât se putea mintea supuşilor sai şi sa asigure pacea şi liniştea tuturora.

Cel dintai act de samă ce-l îndeplini acest Domnitor, fu reînoirea tractatului prin care Moldova se pusese sub suzeranitatea Turciei, încă din vremea lui Bogdan Vodă al III-lea, modificând unele articole, dintre cari două vorbesc şi de unele măsuri speciale pentru negustori.

Aceste articole, prevăzute în tratatul încheiat în 1634, între solii lui Vasile Lupu şi Sultanul Mahomed al IV-lea, sunt în cuprinsul următor:

Art. 7. Nici un mahometan nu va putea stăpâni în Moldova cu titlul de proprietate, nici pământ, nici case, nici dugheană; nici va putea petrece în ţară pentru trebi de negoţ decât numai în cât timp va avea autorizarea Principelui.

Art. 8. Comerţul Moldovei va fi deschis tuturor naţiunilor neguţitoare, cu toate acestea Turcii vor avea preferinţa asupra orişicărei naţiuni pentru cumpărarea productelor din ţară, pentru care se vor tocmi de bună voie în porturile Galaţilor, Ismailului şi Kiliei; însă ei nu vor putea intra mai departe în ţară fără expresa învoire a principelui.

Dar una din cele mai bune fapte ale lui Vasile Lupu, pe lângă înlocuirea limbei slavone ce se obişnuia în mai toate oficiile şi bisericile ţării, prin limba românească, fu aducerea unei tipografii din Rusia, în care să se tipărească cărţile sfinte, după care urma să se facă slujba în bisericile ţării, cum şi alte multe cărţi, a căror trebuinţă se simţea de toată suflarea românească, ce rămăsese mult în urmă cu civilizaţia, faţă cu naţiile vecine ce înconjurau pământul Moldovei.

Astfel, în anul 1646, după alte cărţi de samă, apăru într'un mare volum şi cea dintâi legiuire tipărită în Moldova pentru uzul poporului, intitulată *Cartea Românească de învăţătură dela Pravilele Impărăteşti şi de la alte giudeaţe.*

Se atestă de unii istorici, nu-i vorbă, că legiuiri de asemenea natură au mai fost date ţărei Moldovei şi de Alexandru cel Bun, legiuiri care au slujit la potolirea tuturor vechilor neînţelegeri dintre locuitorii acestei ţări; dar textul lor scris n'a ajuns până la noi în nici într'un chip; unii cercetători (*St. G. Longinescu* şi alţii), susţin totuşi că în corpul pravilei lui Vasile Lupu ar fi fost intercalată o mare parte şi din pravila lui Alexandru cel Bun; de unde şi până unde, şi în ce formă anume, aceasta e mai greu de precizat.

Diferite chestii regulate prin pravila lui Vasile Vodă ating în cea mai mare parte numai dreptul civil şi acel penal; despre dreptul comercial, abia câteva articole sunt intercalate în întregul text şi acele privesc mai ales daraverile cu vama domnească, care preocupă, după cum se vede, mai mult visteria ţării şi pe boerii curteni.

Vom reproduce deci aici articolele cari le-am găsit că au raport cu actele propiu zise de negustorie, oricât de insuficient e textul ce ni se prezintă.

Astfel, pentru daraverile iscate, întâmplător, între doi sau mai mulţi negustori găsim doar un singur articol, în această legiuire, acel cuprins la punctul 204 şi care e în cuprinderea aceasta:

204. De va fi neştine ispravnic (procurist) vre unui neguţătoriu, vânzându-i negoţul ce i-au fost trimeţând acel neguţătoriu, iară de se va prileji, să nu-i mai trimiţă alt negoţ, să vândză, şi el va lua de la altul de va vinde, nu iaste datoriu acela neguţătoriu de'ntăi să dea samă, de se va prileji ceva pagubă într'acel negoţ, ce au luat el sângur, macar de-au şi fost ispravnic lui, când au luat acel negoţ.

Articolele celelalte privitoare la *vama cea domnească*, sunt înserate în capitolul intitulat *Pricina 14*, şi au textul următor:

155. Oricine va umbla cu amăgiuiri şi nu va plăti vama cea Domnească, aceala este ca un fur, deci se cade să piardză tot negoţul, derept carele nu va fi plătit vamă.

156. Cela, ce va dzice, cum n'au ştiut unde iaste vama, derept aceia n'au plătit vamă, de va fi vama pusă de curând şi acesta va fi străin de departe loc, să se creadză şi să plătească numai vama cea direaptă ; iară de va fi vamă bătrână şi omul va fi de loc, iară atunci nul va crede ce'şi vor pierde tot negoţul.

157. Cine va ocoli locul acela, unde se cade să plătească vamă, sau va treace pe niscare drumuri neînblate, alegând de-are fi cu ştirea vamişilor, iară într'alt chip de va lăsa drumul cel mare, tot negoţul ca să-şi piardză.

158. Cela, ce va fi luat plată, ca să aducă neşte negoţ den loc în loc, iară el va treace şi va ascunde negoţul, şi nu va plăti vamă, acesta iaste datoriu să plătească, stăpân-său tot, cât au păgubit într'aceia cale.

159. Vameşul cela, ce va afla dobitoc încarcat cu negoţ şi să fie departe de acel loc, unde plătesc vama, nu'l va putea lua drept vamă, dzicând, cum nu'i peritoriu acel negoţ, pentru căce l'au ascuns de vamă, până nu va fi stăpânul de faţă înpreună cu acel dobitoc, când l'au găsit.

160. Care vameş nu va lua negoţul cel perit sângur dela cela, cel va fi ascuns cu înşelăciune de vamă, iară de se va prileji acestuia moarte, nu va mai putea deaceea să ceară dela feciorul lui de vreame ce n'au luat nimică, până au fost tată-său viu.

161. Vameşul ce nu'şi va lua vama dela neguţător până în cinci ani, deaciia nu va putea lua nimică, pentru căce s'au trecut o vreame.

162. Cela, ce va sări asupra vameşilor, cându'l vor tâmpina cu negoţul în cale, şi nu va lăsa să cearce negoţul, carele nu va fi plătit vamă, acesta din negoţ să nu aibă nici o pagubă, pentruce n'au plătit vamă, iară numai să se cearte, pentruce au stătut înpotriva oamenilor celor domneşti.

163. Or care vameş va lua vamă mai mult decât iaste obiceiul să ia, acesta ca să aibă certare, după cum va fi voia giudeţului.

164. Or care vameş va cere vamă den niscare lucruri, ce n'au fost obiceiul să se dea vamă, nici iaste cu ştirea domniei, de se va afla pentru une ca acelia să fi luat plată, ce să dzice vamă, ca să i se taie capul ; însă mainte să dea, drept ce au luat acea vamă, de-a una patru la visterie ; iară de nu va fi luat, ce nu mai că va fi cerşit, să se cearte şi atunce, după cum va fi voia giudeţului.

165. Or care vameş va face napaste cuiva, şii va lua negoţul, dzăcând, că nu şiau plătit vama, şi el va adevâra că au plătit, aceasta nu numai negoţul va întoarce înapoi, ce încă şi ca un fur se va certa.

166. Or care vameş va fi pricină, ca să treacă neguţătorii cu negoţ pe la vreo *scală*, făcându-le multă asuprealâ şi luându-le mai mult de cum au fost obiceaiul, acesta iaste datoriu toată asupreala şi paguba, ce vor fi păgubit neguţătorii pentru dâns, tot să se socotească şi să plătească la visterie.

167. Cela ce va face vamă noo, carea n'au fost, sau de va mai adauge cea veache, de cum au fost, de va fi alt giudeţ într'acel loc să fie mai mare decât dâns, cum are fi Domn, să-l cearte cu banii, ce se zice, să ia avuţia şi să-l gonească dentr'acel loc în toată viaţa lui, să nu se mai afle prea acealea locuri.

168. Cela, ce va fi domn şi nu va avea alt domn mai mare asupra lui, acesta poate să facă vamă noo cu voia tuturor, însă să plătească şi cei de loc, ca şi cei străini, iar nu numai cei străini.

169. Cela, ce va fi scutealnic, să nu plătească vamă de vreme ce ia dat Dumnezeu un dar ca acesta, poate să se bucure şi să se veselească cu acest bine, până când se vor înplia doodzăci de ai, şi el şi feciorii lui, iară nu mai mult.

In afară de ordinea acestor articole, mai găsim relativ la negoţ şi următorul :

144. Oricărui neguţitor vor da nişte bani să li-e ţie şii vor număra înaintea lui şi de acolea îi vor fura şii vor fi spart uşia şi seeriul şi lăcăţile şi alte ca acestea, de se va afla, când iau dat, că iau dzis, săi înceapă săi cheltuiască şi lii va da mai apoi, când le vor trebui, atunce neguţătoriul iaste datoriu să le de banii dela sine ; iar de nui vor fi dsis aşa, nu-i datori cu nemică.

In ce priveşte tocmeala la diferite vânzări, există tot în această lege articolul următor :

211. Un om de să va tocmi cu altul să'i dia un dobitoc, sau alt lucru ce va fi, până la o dzi, dup'acia va socoti într'alt chip şi'l va da altuia, numai pentru ca să nu-l dia celuia giuruit, acesta să aibă strânsoare ca să răscumpere lucrul acela de la cine l'au dat şi să-l dea cestuia, ce s'au tocmit întăi şi să aibă şi certare, după cum va fi voia giudeţului.

Faţă cu acest text juridic restrâns din pravila Vasiliană, se subînţelege cum trebuia să se rezolve feluritele afaceri de natură negustorească în toată ţara Moldovei, întrucât judecăţile se făceau atât la curtea Domnească, cât şi pe la orice alte instituţii cu caracter judiciar din acea vreme, în cele mai multe cazuri numai după simpla apreciere a boerilor rânduiţi de Domnie ca judecători, căror doar priceperea şi caracterul natural le servea de normă în chestiile ce hotărau, de multe ori fără nici un drept de apel undeva.

Un şir lung de Domni se mai succedă după Vasile Lupu care, deşi domnise vre-o două-zeci de ani în Moldova, totuşi puţini din aceşti ani îi avu el cu totul liniştiţi, aşa că ţara aceasta în diferite răstimpuri avu să sufere de mai multe năvăliri ale duşmanilor de peste graniţă, cari, după cum lucrul uşor se poate înţelege, făceau să pătimească mai înainte de oricine, pe negustorii mari sau mici, la cari se repezeau năvălitorii cu mai multă uşurinţă, spre a prăda mărfurile expuse spre vânzare.

In ceea ce priveşte însă judecăţile negustorilor cu muşterii lor, sau între dînşii, ele se făceau mai de obicei înaintea sau a Starostelui breslei respective, sau a Şoltuzului şi Pârgarilor fiecărui târg, cari pe lângă atribuţiile lor edilitare mai aveau şi pe acelea ce le au astăzi judecătorii de prima instanţă. Pentru chestii mari numai, sau pentru fapte cari ieşeau dintre cele obicinuite, negustorii erau ţinuţi să apară înaintea Divanului Domnesc (un fel de curte de apel) sau a Vornicilor-Mari, (Miniştri de justiţie).

Pentru vinile mai mărunte ale negustorilor, de a fi vândut ce nu era al lor, sau lucruri stricate, vătămătoare sănătăţei, ori cu măsuri nedrepte şi altele asemenea, Vel-Aga oraşului avea depline puteri de a „regula“ pe fiecare după cum îi părea lui mai practic sau cuviincios.

Dealtminterea se ştie că în constituirea autorităţei de pe atunci, Şoltuzii (Primarii) şi Pârgarii (Consilierii) erau aleşi de ocârmuire şi bresle tot dintre locuitorii şi negustorii cei mai inteligenţi şi mai cuprinşi dintre ei, aşa că pe când aceştii erau chemaţi a judeca anumite pricini neguţitoreşti, se găseau în complectul unui asemenea tribunal (pârgarii erau cam de obicei doisprezece la număr), membri cari să cunoască mersul daraverilor oricăror bresle sau specie de cetăţeni din localitate.

In unele cazuri, mai ales când era vorba de judecăţi cu negustori străini, făceau pe judecătorul şi *Ispravnicii* sau *Pârcalabii* (Prefecţii de judeţe), cari chemau înaintea lor *oameni-buni* (marturi) ori pe *bătrânii* oraşului, cari cunoşteau *obiceaiurile pământului moldovenesc* şi pe unele din cele ale ţărilor alăturate, cum şi limbi străine, pentru tălmăcirea spuselor acelor dintre negustorii străini, cari nu erau în stare să se esplice destul de bine pe înţelesul tuturora.

Când obiectul judecăţii era prea greu sau încurcat de tot şi împricinaţii nu erau în putinţa de a ajunge la o împacare, atunci ei aveau, dreptul să recurgă la judecata însăşi a Domnitorului, — din hotărârea căruia nu mai putea eşi nimene.

Un Domnitor şi Doamna lui negustori.

In vremea Domniei lui Gheorghe Duca-Vodă, soarta negustorilor din Moldova şi mai în special din Iaşi. fu cât se poate de vitregă; căci acest Domn, după cât spun cronicarii noştri, era rău şi prizmătareţ, punând biruri nouă şi mari atât peste boerime cât şi peste negustori şi ţărănime, zicând că *Impărăţia* (Sultanul) are multe trebi şi nevoi, şi el, ca slugă credincioasă a Impărăţiei trebuie să-i dee tot ajutorul; — că era doar mehenghiu şi isteţ din fire şi lacom la avuţie, atât el cât şi chiar Doamna, soiţa lui. Atunci a iscodit Duca-Vodă *mortasipia* în ţară, făcând să dee boerii mari şi orice proprietar de oi, până chiar şi mânăstirile *goştină de oi* (dare în natură din fructul şi produsele oilor). De lăcomire mae ce avea să tot strângă bani mai mulţi, Duca grecul era nu numai Domn, dar şi Visternic-Mare, şi negustor şi Vameş, aşa că lua şi el şi Domna lui toată hrana oamenilor şi precupeţiau tot ce se întâmpla să le iasă înainte, apucând lucruri de ori şi unde cu preţuri de nimic şi revânzându-le cui îi trebuiau cu preţuri înzăcite. Doamna crăşmărea chiar bucatele din casă, pânea, băutura şi pocloanele ce le veneau la camara Domnească. Mai făcea apoi şi comerţ de vite cornute, luând cu sila iarna fânaţele strânse ale norodului, aşa că-i duceau pe beţii oameni la sapa de lemn.

Pe la 1672, tot în vremea acestui Gheorghe Duca-Vodă, se întâmpla să-i vie pofta Sultanului Mehmet al IV-lea să viziteze capitala Moldovei, Iaşii. — Ca să-i facă primire frumoasa, Domnitorul găsi de cuviinţă să poroncească tuturor locuitorilor, dar mai ales negustorilor din localitate, să scoată şi să întindă pe toate uliţele Iaşilor, pe unde urma să treacă calare Sultanul Mehmet, toate covoarele, catifelele şi orice stofe de matasă ce aveau în case sau prin dughene, aşa că pe tot drumul Padişahul să calce numai pe astfel de costisitoare şi aleasă marfă. Işi poate oricine închipui ce s'a ales de lucrurile bieţilor cetăţeni şi negustori, pe cari au calcat toată curtea, pedestrimea şi călărimea ce făcea alaiul întreg al Sultanului turcesc!

Hrana Moldovenilor.

Asupra felului cum se hrăneau Moldovenii, mai ales calugării, şi ce producea pamântul, sau ce se aducea de aiurea pentru consumaţia, atât a Curţii Domneşti cât şi a poporului, ni se dau oarecare relaţii într'o descriere mai larga a ţarii Moldovei, de pe vremea lui Vasile Lupu-Vodă (1634–1653), de un Arhidiacon *Paul* din Allepo, care calatorise întovărăşind un Patriarch în acea vreme in Moldova şi din care reţinem următoarele:

Stând la masă în Mânăstirea Sf. Sava, (Iaşi), împreună cu Patriarhul Macarie şi alţi călugări locali, după obişnuita rugăciune, văzurăm că ni se dă de mâncare numai fasole de post, linte prăjită cu oloi şi nişte legume fierte în apă şi cu puţină sare. Asta e hrana călugărilor in tot cursul anului; cât despre vin ei nu-l gustă niciodată; şi chiar oloiul se întrebuinţează numai Sâmbătă şi Duminică. Băutura lor este mustul de mere.

Pentru noi beiul trimetea Mercurile şi Vinerile în cursul postului, în care eram in prima săptămână, *bere* şi *mied*.

Nimeni in această ţară nu bea apă curată decât foarte puţină.

Orgeata şi sezamul le sunt cu totul necunoscute. Ba încă şi *untul de lemn şi mas*

linele sunt importate de către neguțitori din Rumelia ; de asemenea se aduce *pepeni, alămâi, mazăre, arpacaş etc.*

O ocă de untdelemn se vinde cu ½ leu, o ocă de măsline ¼, pepeni 1½ ; o ocă de mazăre mică costă ¼ de dolar, căci aici această legumă nu se cultivă, ci o mănâncă numai cei avuți.

Legume, precum *sfeclă, ceapă, praj, usturoi,* nu este până după Paşti, căci în timpul postului nu încetează de a ninge zi şi noapte.

Dimineața, pământul e tare ca marmora (înghețat), mai ales pe drumuri şi străzi ; iar după ce răsare soarele şi se face cald, ghiața se topeşte, noroiul se moaie şi devine chiar impracticabil pentru trăsuri. In mânăstiri şi în casele celor avuți sunt nişte voluminoase bolți de piatră, ceeace se zice în româneşte *beci* şi *pivniță*, şi servesc pentru *buți cu vin,* având tot acolo locuri pentru plantat şi sămănat.

Mai înainte de a sosi iarna se fac *aprovizionări de ceapă şi usturoi. Țelina aici e foarte abondentă şi dulce,* fiind semănată în beciuri, precum ziserăm mai sus şi crescând acolo apărată de frig.

Moldovenii o smulg câteodată foarte tânără în timpul iernei şi o mănâncă mai cu samă în post. In mânăstiri după cina de Mercuri seara nu se mai mănâncă până Vineri seara.

Alte descrieri interesante ale aceluiaş Arhidiacon ne vorbesc despre mesele Domneşti, cu diferite mâncări şi băuturi minunate, despre costumele bogate ce purtau atât boerii şi militarii, cât şi mai ales cucoanele şi femeile moldovene în genere, cum şi de diferite măsuri ce lua Domnia pentru asigurarea unei bune şi corecte alimentări a oraşului, care se făcea în acea vreme, mai ales de „precupeți“.

Hrisovul lui Constantin Cantemir-Vodă pentru negustorii din Iaşi.

Ajungând la domnia lui Constantin Cantemir Vodă, starea Moldove nu era mai puțin de plâns, în privința economică, decât în Domniile precedente. Invazii şi răscoale repetate pricinuiau necontenit sărăcirea lumei şi teama de ziua de mâini îndemna bine-înțeles pe oricine putea să-şi caute aiurea siguranța personală şi a averei sale.

Constantin Cantemir, Moldovan de origine, trebuia negreşit să fie cu mai multă durere de inimă de țară, de locuitorii şi avutul lor, decât mulți din ceilalți Domnitori, pe cari un vânt năprasnic îi adusese, prin diferite împrejurări, la scaunul țărei ; de aceea vedem că el, încunjurat, şi desigur şi după îndemnul Mitropolitului şi a Episcopilor țării, cum şi a tuturor principalilor dregători, şe hotărăşte a lua măsuri mai serioase ca să întoarcă din drumul pribegiei pe acei negustori sau meşteşugari cari se expatriase, din pricina bântuirei a tot soiul de pacoste, — şi de aceia el dădu în anul 1684, următorul hrisov pentru apărarea intereselor negustoreşti :

Noi Constantin Voevod, Bojii milostii gospodar zemlii Moldavscoi.

Facem ştire Domnia Mea a boieri şi a slujitori şi a tuturor cui se cade a şti, pentru neguțitorii de aice din târgul de Iaşi, că fiind acum aceste răscoale şi umblând limbi străine prin această țară a Moldovei şi împrăştiindu-se negustorii şi într'o parte şi într'alta străinându-se printr'alte țări, arsule-au mult dintr'agonisita lor ; iar dacă ne-au adus milostivul Dumnezeu şi pe Domnia mea aici în țară, am socotit Domnia mea şi cu toți arhiereii : Kir Dosoftei Arhiepiscop i Mitropolit Suceavscăi şi kir Sava Episcopul de Roman şi kir Misail Episcopul Rădăuților şi kir Mitrofan, Episcopul de Huşi şi cu tot sfatul nostru dumnealor boerii cei mari, d-lui Tudosie Dubău vel logofăt, d-lui Gavriliță Costache vel vornic dolnei Zemlei, şi d-sale Ion Racoviță vel vornic gornei Zemlii, şi d-sale Velişco Costin Hatman i parcalab Sucevski, şi d-lui Gheorghiță vel visternic şi d-lui Gavril Braescul vel stolnic şi d-lui Stefan Cerchezu vel pitar şi d-lui. . . . . . vel medelnicer şi d-lui

Patraşcan vel clucer, şi iam aşezat la o cale cine pre cât iau fost prilejul lor şi le-am făcut şi carte pre tocmeala lor pre isvod, ce este la mâna *starostelui de negustori* cu pecetea Domniei mele.

Aceia să-i fie în pace de alte de toate, nimeni la casa neguţătorului să nu meargă, nici un zlotaş (încasatori de bani) nici căruţele, nici care cu boi dela casele lor a lua de potvoade, nici conac la casele lor să nu ducă, nici solii, aşişderea şi pentru cai de olac, şi om sau alt slujitor să nu-i mai meargă la casa lor, numai când ar da boiarii atunci vor da şi neguţitorii pe prilej, însă cu socoteală; iar alţii toţi să se ferească de casele neguţitorilor precum scriu cărţile Domniei mele cele iscălite, şi să hie în pace de desetină de stupi, şi de gorştină de mascuri şi de gorştină de oi, să dea din zece oi una, numai ei pre tocmeala lor când va veni acea vreme va strânge starostea de neguţitori banii aceia, cine precum este aşezat, şi prin acea tocmeală vor sta, iar de vor mai veni şi alţi negustori să nu-i tragă ajutor la dânşii, ci afară de soma care sunt ei tocmiţi cu Domnia mea să aibă a da şi aceia cine precum se va aşeza ei, să se adaugă soma, iar să nu se scază.

Aşa m'am milostivit Domnia mea şi iam aşezat pre această tocmală să hie, şi nici bucatele neguţitorilor pentru ţărani sau pentru alţi oameni, să nu le tragă; şi această tocmire şi aşezătură ce am făcut cu tot Sfatul nostru să hie tocmit în veci, şi după a noastră viaţă şi domnie pre cine va alege milostivul Dumnezeu Domn a fi în această ţară a noastră a Moldovei, din cuconii noştri sau dintr'alt neam, — ca să nu aibă a strica aşezătura neguţitorilor ce s'au făcut, ci să aibă să întărească.

Iar cine s'ar ispiti a strica sau a scoate afară să le ia mai mult din soma lor ce s'au făcut, acela să fie neertat dela domnul Dumnezeu, ce au făcut ceriul şi pământul, şi de precurata lui Maică şi de 12 Sfinţi Verhovnici Apostoli, şi afurisiţi de 318 oteţi (părinţi) care s'au adunat în Sfânta cetate a Nikeei şi să aibă parte cu Iuda ce au vândut pre Domnul nostru Isus Cristos, vovechi amin.

Veleat 7194 (1686), measăţă Mai 4 deni.

Noi Constantin Voevod.

Sfântul Nicolai patronul negustorilor din Moldova şi din alte ţări creştine.

Hrisovul de mai sus, ajuns până în zilele noastre prin diferite mâni până în Arhiva Statului din Iaşi, prezintă particularitatea, că pe dânsul se află zugrăvită de mână, în culori, o frumoasă *icoană a Sfântului Erarh Nicolai*, care, şi pe vremea aceia, precum a fost şi până în penultima generaţie, era considerat ca *patronul breslei neguţitorilor*, şi ca atare serbarea zilei Sf-tului Nicolai era totdeauna ţinută cu multă sfinţenie şi paradă, mai ales în capitala Moldovei. Pacatul, ca în multe alte cazuri, a fost că un asemenea act, trimes după stăruinţele unor persoane la Arhiva Statului din Bucureşti, se zice că ar fi fost, după cât suntem informaţi, împachetat şi expediat în Rusia, cu alte multe acte de valoare arheologică şi de urma lui nu se mai ştie actualmente nimica.

De almintrelea se pare că şi în strainătatea creştină negustorii au în mare stimă şi se închină imaginei Ierarhului Nicolai, considerat în acelaşi timp şi ca *protector al navigatorilor*, după cum probează stampa ce o reproducem îndărăt (pag 41), datorită, după cum se poate constata unui mare artist pictor străin.

Acte şi nume de negustori din veacul al XVII-lea.

Printre actele, şi hârtii vechi, ce vorbesc de negustori sau de treburi negustoreşti din Iaşi, din cari parte se mai găsesc în biblioteca Academiei Române, iar parte pe aiurea, mai notam:

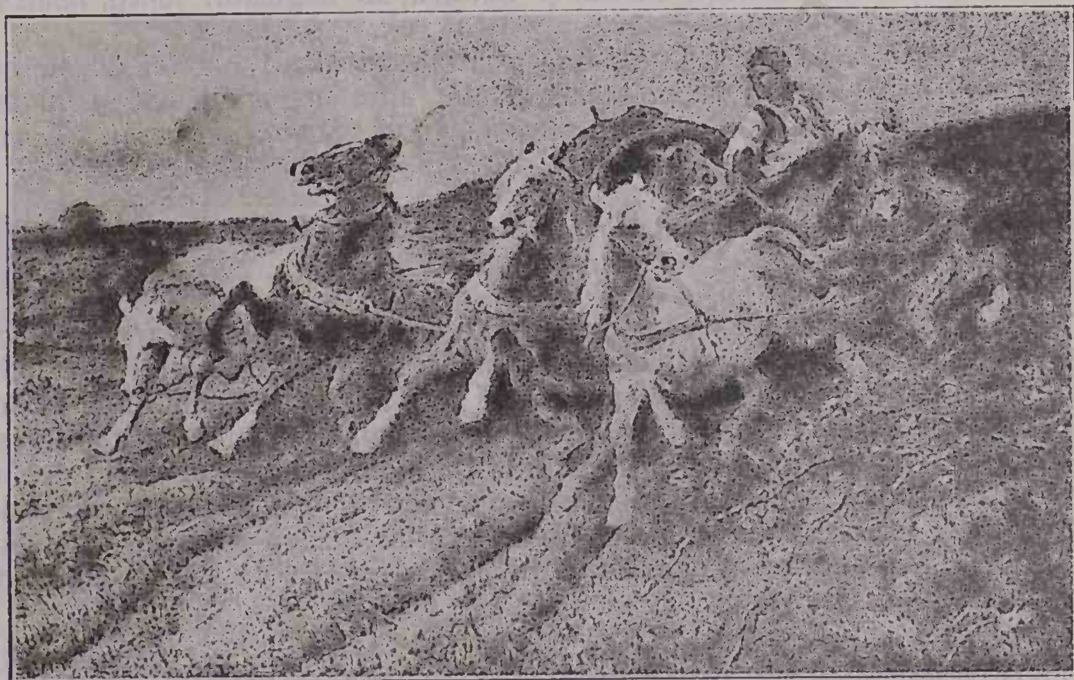
La 7139 (1631) un hrisov a lui Moisei Movilă-Vodă prin care ho-

tărăşte ca toţi negustorii din Iaşi să nu mai dea bani cu împrumut, iar pentru trebuinţele lor neaparate să poată lua *bani de schimb* (străini) din însăşi Visteria Domnească, fără să mai fie obligaţi a mai da baş (agio), cum obicinuiau a da la zarafi.

In 1638, un *Petru Hurjui* e staroste de casapi în Iaşi, durînd până şi în 1651.

In 7157 Noembrie 24 (1649), Vasile Lupu-Vodă întăreşte o cumpărătură ce a făcut Toader, *Starostele de negustori* din Iaşi, dând 300 lei pentru o a treia parte din moşia Cândeşti, de peste Prut şi Jijia, de la Pană Caciaun, negustor din Iaşi şi dela soţia lui Irina.

In 1652 un *Miha* e zaraf în Iaşi, iar *Pascal* staroste de negustori de târg de Iaşi.



Transporturi de călători şi mărfuri, cu harabale, pe timp bun, în goana cailor, ce contrastează cu cele făcute în timpuri ploioase sau de iarnă, după cum se văd în gravura din pag. 9 din urmă. (Ambele ilustraţii aflate în Muzeul poştal din Berlin, sunt reproduse după *Istoria Poştelor Române*, de C. M. Minescu).

Un cupeţ (negustor) din Iaşi, Apostol sin Tanasă, cumpără la 7194 April 29 (1686), o vie dela Odobeşti, dela un Dinu din Ciorteşti.

Necula, negustor tot din Iaşi, cumpără, la 7208 Mai 5 (1700), partea de pământ a Nastasiei Vlăsiasa din satul Roşcani (Turia).

Mai întâlnim diferite nume de negustori ieşeni şi în alte acte sau tipărituri, ca un *Gheorghe*, staroste de negustori în Iaşi, în 1632 ; un *Nacul* în 1636, *Iacomi* zis şi *Iacomachi* în 1674, *Gheorghe Alevra* în 1687.

Sub Gheorghe Ştefan-Vodă se află un Mosco Jidovul, care ia în arendă venitul podului de pe Jijia, de lângă Iaşi, mai având şi dreptul de a păscui în iaz şi în râu peşte, pe care îl vinde în Iaşi.

In 1623 găsim un *Isac, român, Şoltuz al Sucevei*, care se ocupă şi cu vânzări de diferite producte, iar mai târziu ceva se vede între mai marii oraşului pe *Şoltuzul Onea*, pârgarii *Grama, Gheorghe, Gonţul, Io-*

naşcu, Drăguş, Ionache, Constantin, Grigor, Carasul, Chira, Ghenea, Ieremia Iulăş.

Mai era şi un *şoltuz armenesc* în Suceava în 1670; un protopop şi diacon armenesc la 1677, cum şi un episcop armenesc.

Un mare negustor *Gheorghe Ursachi*, pe la 1652 făcea comerţ cu potăş, cules din pădurile Moldovei şi export de vite. Acest negustor avea o bogăţie colosală: 25 sate, 8 prisăci, mai multe vii la Cotnari şi la Iaşi, cum şi mai multe case tot în Iaşi.

Alţi comercianţi români pe atunci se mai citează: *Mihai Manea, Ghinea Neculau. Balaban Neculcea, Becherul, Gheorghe Papară, Ion Mazarachi, Dinu Ipati, Cristofor Ghineavici, Petru Afendico, Simion Muratovici* ş. a.

In 1659 erau staroşti *Pascal* şi *Cârstea*, iar negustori *Ianea, Ianachi, Proca, Tuduri* etc.

La 1687 un *Toader Cojoc* era „bătrân de Iaşi", un fel de sfetnic comunal, pentru cazuri de neînţelegeri atât între negustori, cât şi în alte pricini. Tot ca negustori se mai citează: *Adam, Sava, Burnechi, Toma, Apostul, Andrei, Iorga, Aslan*, etc.

Privilegiul dat de Ţarul Rusiei Alexei Mihailovici negustorilor din Moldova.

Un act important şi care pune într'o frumoasă lumină trecerea ce aveau unii Domnitori ai Moldovei la stăpânitorii altor puteri mai mari din jurul acestei ţări, este de sigur acel ce'l obţinu Ştefăniţă Lupu-Vodă, în 1656, dela Impăratul-Ţar al Rusiei, prin trimeterea unei delegaţii compusă din Mitropolitul ţărei şi Logofătul Grigore, în scopul de a se îngădui diferiţilor negustori de samă din Moldova să poată trece în Rusia şi să facă felurite acte de comerţ pe teritoriul acelui Imperiu. Dăm aici după textul din *Studii şi documente*, de N. Iorga (IV, 244), cuprinsul ucazului de care vorbim:

Cu mila lui Dumnezeu dela marele Imparat, Ţar şi marele Cneaz Alexei Mihailovici, la cei mari şi cei mici şi albei Rossii de sine stăpânitoriu, al Moscovei, al Kievului, al Vladimirului, al Novgorodului, Ţar, ş. c. către Stefan Voevod şi stăpânitorul ţării Moldovei milostivă cuvântare. Inaintea împărăteştii noastre măriri s'au înfăţoşat cu plecată rugăminte trimişii către Impărăteasca noastră mărire, Mitropolitul Sucevei Ghedeon şi boerul al doilea logofăt Grigorie, ca noi Impărăteasca Noastră Mărire să ne milostivim a da slobozenie norodului neguţitoresc din ţara Moldovei, de a neguţa în rosieneasca noastră împărăţie cu orice fel de mărfuri, şi a neguţitori cu slobod negoţ. Deci, noi, Marele Impărat, Impărăteasca Noastră Mărire, ne-am milostivit şi am slobozit ca norodul neguţitoresc din stăpânirea ţării sale Moldaviei să vie în moscăceasca noastră împărăţie, cu tot felul de mărfuri, şi să facă negoţ cu slobodă comerţie. Si după a noastră împărătească milostivire norodul negustoresc din ţara Moldovei iaste slobod în rosieneasca noastră împărăţie de a intra şi a eşi şi a neguţitori cu slobod negoţ pururea, fără oprire sau păgubire ori unde ar fi. S'au scris în curtea împărăţiei noastre, în împărăteasca cetate a Moscovei, la anul dela zidirea lumei 7164, Iunie 29 zile.

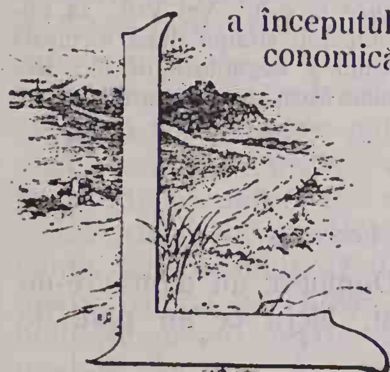
Cu mila lui Dumnezeu Marele Impărat etc.

Textul de mai sus e o traducere mai nouă făcută de un călugăr moldovan şi se află în biblioteca Academiei Române.

5

In veacul al XVIII-lea : Moldova în ghiarele Turcilor, Ruşilor şi a Fanarioţilor.

Vremuri grele pentru întreaga obştie, dar mai ales pentru negustori.



a începutul veacului al optsprezecelea starea politică şi economică a Moldovei era cât se poate de plâns : desele schimbări de Domni, năvăliri de duşmani, când Turci, când Ruşi, lungul şir de Domni străini, culeşi de Poartă din mahalaua Fanarului din Stambul, cu cari procopsia necontenit scaunul Moldovei, mai multe plăgi cereşti chiar, făcură ca această ţară să sufere îngrozitor, aşa că unul din vechii noştri cronicari, *Neculai Costin,* să se exprime astfel :—„Sarac târg ! Saracă ţară !" A trebuit să se râdice toţi Egumenii şi negustorii din Iaşi, şi să meargă înarmaţi la Curtea Domnească, pentru ca să însufle respect tuturor netrebnicilor şi păgânilor ce se instalase acolo, prin 1711, cu scopul de a jăfui tot ce le sta în putinţă. Un oarecare turc vagabond numit *Curt-Mehmet,* fost Paşă, însă alungat de pe aiurea, ajutat de vre-o douăzeci de alţi Turci de ai lui fără căpătăi, precum şi de câţiva negustori din Iaşi, venetici, străini cei mai mulţi, ocupă samovolniceşte scaunul Domniei şi începu a globi şi jăfui pe toţi cetăţenii, fără alegere sau cruţare. El puse pe diferiţi boerănaşi în slujbele mari ale ţărei, iar pe un oarecare negustor *Neculai,* (desigur vre-un grec), îl făcu *Vameş-Mare,* pentru că toţi aceştia dăduse mită turcului câte şeizeci de ughi (galbeni) de aur.

Incât priveşte pe negustorii cinstiţi, se vede că ei aveau mult de luptat nu numai cu prădăciunile, ce li se făceau de duşmanii obicinuiţi ai ţărei, de peste Nistru sau de peste Dunărea, dar şi în alte împrejurări, provocate de unii tot din tagma lor, cari veneau din diferite părţi de peste alte graniţi şi, pentru a prinde temei în ţară, aduceau mărfuri mai adesea prin contrabandă, pe cari le vindeau în condiţii cari pricinuiau o concurenţă ruinătoare pentru cei localnici. Drept aceia găsim între documentele vechi ale ţărei adesea ori plângeri râdicate de băştinaşi în potriva noilor veniţi şi interveniri ale autorităţilor pentru apărarea intereselor obştiei locale.

Dintre aceste, putem reproduce un hrisov a lui Grigore Ghica-Vodă,

din anul 1731, din care ne vom face o ideie de faptele petrecute în acea vreme.

Iată textul acestui hrisov:

Ion Grigore Ghica Wd. Bojii Milostii Gospodar Zemlii Moldavscoi.

Facem ştire cu această carte a Domniei Mele, tuturor cui se cade a şti, că în multe rânduri ne-au venit cu jalbă Starostele şi neguţitorii de Iaşi, cari sunt birnici, zicând că au strâmbătate de către neguţitorii străini, care vin aici dintr'alte părţi de loc cu marfă de tot feliul, şi cu băcălii, şi deschid dughene prin *hanuri* şi la uliţe, şi vând de a mână, fac alişverişuri ca şi ceşti de loc, aşa că ei cei de loc, neguţitorii cari trag birul pământului, n'au nici o hrană, închizându-li-se hrana din pricina străinilor; care lucru jalba lor înţelegând Domnia Mea, am aflat că au dreptate neguţitorii de loc, fiind ei birnici, că încă din pricina străinilor ce vin aice de se aşează cu dughene neschimbate, s'au stricat breasla neguţitorilor celor de loc.

Pentru aceea vrând Domnia Mea a le face dreptate şi a pune la cale acest lucru şi iată că după cum am socotit cu boiarii noştri de am pus la cale şi am aşezat. S'au scris şi anume ce ajutor să aibă neguţitorii de loc, dela acei străini, întâi cei ce vând băcălii să aibă a da câte un leu pe lună, iar carii vor vinde de altfel de negoţ subţire, aceea să dea câte doi lei; pe unii ca aceia să-i aibă a'i duce la d-lui Vel Vist., să plinească dela dânşii şi să le vie de hac. Deci de acum înainte toţi străinii după tocmeală şi aşezarea ce s'au legat cu acest testament să urmeze. Cum şi neguţitorii de loc, iară mai mult să nu supere şi să le fie lor testament dela Domnia Mea, de obiceiu stătătoriu, şi nime altul să nu se amestece peste testamentul nostru.

Aceasta facem ştire.

Iaşii, Velet 7239, Ghenar.

Noi Grigore Ghica Voevod.

Nu ştim daca dările stabilite în acest act Domnesc au avut vre-un efect salutar pentru susţinerea comerciului local, lucru ce nu pare de loc să fi avut o urmare serioasă.

Starea economică şi comercială a Moldovei descrisă de un Turc. O mină de silitră. Iarmarocul dela Ataki. Lăutari Leşi şi fete frumoase.

O relaţie curioasă despre productele şi starea comerciului în Moldova prin 1742, o găsim în descrierea făcută de un Turc, fost funcţionar în Hotin, ce pe acea vreme era stăpânit de un paşă trimes de Sultanul, descriere ce a fost publicată mai târziu într'un *Buletin al Academiei din Viena*, din 1862, din care rezumăm următoarele, după traducerea făcută de L. Şeineanu, în *Revista Nouă* a lui B. P. Haşdeu:

Bogdan (*Moldova*), scrie Turcul, se numia la început Dacia. Numirea-i ulterioară de Bogdan, se trage dela soiul de grâu cu fruct cilindric (Karabogdaï) de unde numele-i de *Kara-Bogdan*.

Printre localităţile de cari vorbeşte, el citează Galaţii (*Kalasi*) ce are târguri (magazii) bine zidite şi câteva biserici, dar *n'are bae*... Un Sărdar (general de ieniceri) e pus anume acolo, după cererea Intendentului pascariei (?) şi a boierilor Moldoveni, spre a ţinea în frâu pe numeroşii Laji (turci vagabonzi şi contrabandişti), care vin acolo ca salahori şi sunt foarte harţăgoşi.

Şchelea Galaţilor e vizitată de corăbii din Constantinopol şi din Egipt, cari aduc lemne *de corn* sau *porumbrel*, pentru fabricat *ciubuce*. Din Galaţi se exportează pentru Constantinopol lemnării şi droburi de sare.

La Gingire (Huşi) e depozit de cereale al fiscului Otoman. Acolo se

strâng proviziile de grâne cumpărate din Rumelia și de pe țărmurile Dunărei, cari pot servi în cazul unui răsboiu contra Rusiei și Poloniei, sau pentru aprovizionarea garnizoanei turcești din Hotin. Grânele se încarcă pe niște vase la Tomarova (Reni) și se aduc la Gingire.

Nu departe de această localitate se scotea pe atunci din *minele dela Han Tepe*, (dealul Hanului, sau pe românește *Movila Răbăii)*, o cantitate mare de silitră ; dar după moartea unui antreprenor laz Mustafa Aga, ne mai ivindu-se un altul, mina rămase neexploatată.

Această silitră se vindea tarapanelei din Stambul și la alți mușterii câte patrusprezece aspri oca. Antreprenorul zis se servea de peste 3000 oameni care scormoneau locurile ca să scoată silitră, fără nici o stavilă, așa că săpau chiar și sub temelia unor biserici, înpotriva voinței Domnilor țării.

Cantitatea de silitră extrasă era așa de mare, încât îndestula toate nevoile Turcilor și mai rămânea și de prisos. Extragerea silitrei se făcea așa : se săpa în pământ și peste gropi se punea o scândură lungă, încovăiată în formă de uluc, peste care se așeza butoaie și coșuri, în care se turna țărna săpată. Peste această țărnă săpată se turna apă ferbinte care, scurgându-se dedesubt, curgea într'un cazan unde ferbea un timp. In cazan se puneau multe bețe subțiri, pe care în cursul unei nopți se depunea silitra, într'o pătură ca de un deget de groasă. Ca să fie rezultatul mai avantajos, operația aceasta se repetă de câteva ori. Nici o țară alta nu producea silitră așa de bună ca aceasta.

Vorbind despre Hotin, între altele arată că la nord-vest, la locul numit Atak (Ataki), Defterdarul Hotinului Mustafa-Aga a înființat un iarmaroc, zidind un chioșc mare la malul Nistrului, o carvasara (vamă), bolți (dughene) pentru negustori de orice fel, cum și grajduri pentru negustorii de cai. Acolo se mai găseau 50 de crâșme, în care locuiau și *lăutari Leși* și *fete frumoase*. Iarmarocul se făcea de 7 ori pe an.

Traiul la Hotin pe atunci era destul de eftin : două chile de grâu costau 1 para ; 1500 ocă făină de cea mai bună 1 leu ; 25 ocă unt 1 leu, cotul de postav leșesc costa dela 15—40 parale ; o blană bună de vulpe o capatai cu 20—30 lei ; blana de vidră 2 aspri ; samurul 8 parale ; vulpea rusască 40 — 50 parale ; sângeapul se vindea de Leși cu 2 lei tulumul (1 pachet) și încă te ruga să-l iei, căci se găsea cu prisosință pretutindeni. Ceai, chilimbar, piper, cuișoare și nuci tămâioase erau din belșug ; scorțișoara și cuișoarele costau la băcălii 4 lei oca. Țeseturi de fir erau de 3 calități, de 80 lei bucata, de 45—50 lei și a treia mai eftin. Citul leșesc ce se găsea acolo se trimetea la Stambul, costând 10 parale cotul, iar cel mai bun 40 aspri.

Fructe deasemenea erau de toate din belșug. Erau un fel de perje din cari puteai mânca dimineața pe nemâncate chiar 500 bucăți, fără primejdie. Apoi fragi și zmeură admirabile ; vișinele sălbatice erau mari ca nucile. Grânele ce se fac pe acolo se pot păstra netreerate în hambare ; altfel putrezesc în decursul unei luni. Unii snopi pot trăi așa până la zece ani. Vitele erau așa de numeroase, încât un singur Ienicer avea de la 40—50,000 berbeci (!) cari costau câte 8—10 parale unul și cari ernau în omăt. Un miel îl cumpărai cu 8 parale și apoi vindeai numai pelcica de pe el la cojocari cu 20 parale, așa că mâncai o friptură de miel și mai câștigai pe deasupra și 12 parale.

Pe câmpii cresc ca buruenile stânjineii şi morcovii; ogoarele erau semănate cu grâne şi mac, care uneori era mare cât rodiile.

In Moldova se ţineau în acea vreme iarmaroace în 17 deosebite locuri, cu ale căror venituri ajungeau să se plătească tributul datorit Porţei, dar pe lângă care se mai trimetea pe fiecare an şi câte 500 cai şi şoimi.

Prădăciunile aşa-zişilor negustori „Turcii Laji". şi Pronomiile Moldovei acordate de Sultan.

O adevărată plagă căzută asupra locuitorilor Moldovei în genere, pe acea vreme, mai era prezenţa, sau mai bine zis năvălirea în ţară a unei droaie de Turci, numiţi *Laji*, foşti militari ori ieniceri, cari erau siliţi să plece din ţările lor pentru diferite răutăţi ce le făptuise pe acolo, cei mai mulţi însă fiind originari din provincia Trapezuntului.

Odată intraţi în Moldova, turcii Laji comiteau tot felul de vicleşuguri şi tâlhării îndrăsneţe sub masca de negustori de diferite lucruri, în mare parte furate de prin alte ţări şi aduse mai totdeauna de contrabandă în Moldova.

Aceştia erau, după cum se exprimă un Consul Austriac, Reicevich, din vremea aceea, cea mai obraznică şleahtă ce se poate închipui, în stare de a făptui tot soiul de neorândueli, făcându-şi o faimă din jafuri sau omoruri chiar.

Tot despre aceşti vagabonzi ne spun alţi autori, că ei au năvălit în Moldova în vremea mai ales a lui Constantin Mavrocordat-Vodă, şi sub pretextul de negustorie făceau nu numai specul cu lucrurile absolut trebuitoare vieţii locuitorilor, dar întrebuinţau orice şiretlic barbar pentru a stoarce bani dela norod. Astfel în multe cazuri ei făceau pe *cămătarii*, cari înprumutau pe oameni cu ceva bani, pe unii chiar fără trebuinţă şi fără să le ceară, şi apoi pretindeau dobânzi de 4 parale la leu (10%, pe lună), prin cari mijloace săraceau mai ales pe negustorii moldoveni, cărora, dacă nu plateau la cerere, le luau totul din casă, până ce-şi şi băteau joc de femeile şi fetele oamenilor. Incetul cu încetul ei deveniră stăpâni pe mai toate bucatele şi producţele casnice ale săracimei, aşa că bieţii oameni nu mai aveau nici cu ce plăti birurile către Domnie, Şi erau multe şi grele birurile, mai ales pe vremea aceea, aşa că făcu pe zisul Domnitor Mavrocordat să se plângă direct Sultanului, de pacostea aceasta ce făceau lajii în ţară.

Sultanul, într'un timp dat, trimise în cercetare un Paşă, care sosi la Iaşi, şi prin sine însuşi se încredinţă de ispravile conaţionalilor săi aşazişi negustori, cari în întreaga Moldova acaparase tot ce găseau mai de samă şi se făcuse chiar propietari pe multe case, vite, bucate, stupi, arături, fâneţe şi tot ce putea fi răpit, fie prin vicleşug, fie chiar cu sabia, aşa că din această pricină Domnia nu era în stare nici să plătească haraciul şi bacşişurile obicinuite şi să trimeată diferitele producte ce era obligată prin tractate şi diferite angajamente a da Sultanului şi tuturor înalţilor funcţionari ai Porţei. Paşa de care e vorba încredinţându-se de adevărul celor reclamate, fu silit să iee măsuri serioase ca să se isgonească din Moldova pe negustorii turci, iar Sultanul, mai apoi, găsi de cuviinţă să schimbe şi pe Domnitor, numind în locu-i pe Grigore

Alex. Ghica, căruia îi dădu un Hatişerif, în care stabili un şir de *pronomii* (rânduieli) speciale pentru Moldova, cu data de 1 Noembrie 1774, în cuprinsul următor:

Locuitorii să se bucure de odihna şi liniştea lor şi să li se înplinească cererile plătind numai obişnuitul haraciu, iar alte sarcini, ori câte ar fi, ce erau până atunci, să se înlăture de istov.

Domnitorii să nu se mai înlocuiască cu uşurinţă, ci numai dacă li se vor dovedi vină adevărată.

Haraciul să se ducă la doi ani, iertându-se deocamdată acel dela 1774.

Negustorii turci câţi mai rămase în Moldova, să fie totdeauna judecaţi de Domnitor, iar cine nu va fi mulţumit să apeleze la Cadiul din Brăila, care va hotărâ în chip desăvărşit.

Toţi Aschertii şi alţi vagabonzi ce ar intra în Moldova să fie răspinşi şi trimişi la urma lor; iar afară de negustorii ce se vor rândui şi se vor număra din fiecare sarhat, alţii să nu fie slobozi a intra in Moldova; aceşti negustori să fie siliţi a avea teşcherele dela Zabeţii lor, şi numai căpătând cărţi (autorizaţii) dela Domn, să poată umbla prin ţară.

Negustorii străini să nu-şi poată face nici un fel de aşezare sau casă propie, nici să are, nici să samene, nici să dea bani cu dobândă înainte; să nu aibă voie a ţinea moşii în arendă, ceafilicuri, sau a păşuna vite pe pământul Moldovei.

Olacii (curierii) să nu se abată din drumul lor şi să nu ceară cai mai mulţi decât cei trebuitori.

Raelile (supuşii) Moldovei, ce vor merge peste Dunărea pentru negustorie sau alte trebi ale lor, Hărăcerii şi alţi Zabeţi să nu-i supere cu cereri de haraci şi ipinge, nici să trimeată oameni de-ai lor în Moldova cu pricini că cer raiele străine. Casap-başii să nu mai cumpere şi prin oameni şi saijii lor; iar raielile să nu ascundă oile lor, dar să le vândă cu preţul cuviincios la negustori şi la gealepi

Domnii să îngrijescă ca să trimeată multe oi la Ţarigrad, fară să le vândă prin alte locuri.

Zahereaua Mucaesilii să se propiască; dar raelile să aducă la schele multă pâne, roduri şi legume, şi cu preţul ce va fi obişnuit să le vândă la reizii corăbiilor Capanului, nedându-le în alte părţi; pentru cheresteaua trebuitoare cetăţiilor Rumeliei, fiind din vechi rânduită a se tăia din munţii Moldovei, să se plătească tăietul şi adusul, scăzând din bir.

Chelingărul să nu mai trimeată oamenii săi să iee vamă pe lucrurile ce se pogoară la şchelea dela Galaţi.

Silitra ce se lua din Moldova pentru trebuinţa tarapanalei (monetăriei) din Ţarigrad, să o trimeată Domnul la şcheli şi să o scadă din haraci.

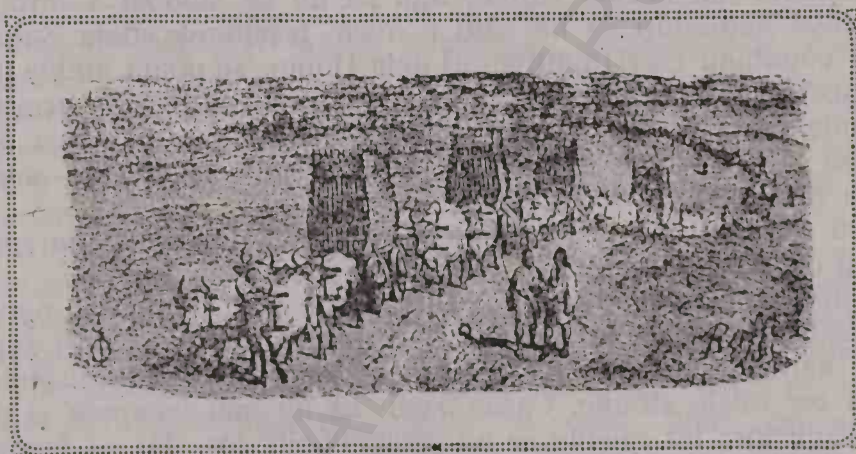
Iar ori şi cine din Sarhalii, dinprejurul ţărei, vor îndrăzni să facă ceva înpotriva acestor porunci împărăteşti, să se pedepsească „cu cea mai mare asprime".

După cât se vede, aceste pronomii sau regulamentări ale Sultanului din 1774, au stavilit pentru un timp jafurile, fixând totodată şi raporturile economice şi comerciale între Principatul Moldovei şi Poarta Otomană, şi avu ca urmare ca Turcii să nu se mai stabilească în Moldova cu case, şi nici moşii sau iazuri să nu mai ţie, ci numai simple negustorii

să poată face, să cumpere cu bani ceeace le va trebui, pe prețuri ce se vor înțelege prin tocmeală, etc. Dar dacă regulamentele oficiale păreau a înlătura jaful și exploatarea turcească în țara Moldovei, tocmelele și schimbul, sau plata mărfurilor, ce negustorii locali aveau datoria de a le duce la schelea Galaților, sau aiurea spre a le vinde Turcilor, se loveau de alte ticăloșii ale cumpărătorilor, după cum se va vedea aceasta mai departe.

Productele Moldovei descrise de Prințul Dumitru Cantemir.

Multe au fost necazurile și pierderile negustorilor din Moldova în această dintăi jumătate a veacului al optsprezecelea, când schimbările de Domni se făceau mai după fiecare un an, doi, sau cel mult patru. Apoi năvălirele Turcilor și Rușilor, care veneau dragă-Doamne prietenește în țară, făcură atât pe locuitorii băștinași, cât și mai ales pe negustori,



O tabară de cară de transport, cu coșuri de nuele, pentru fân, leguminoase, cereale sau mangal, obicinuite mai adesea prin Basarabia.

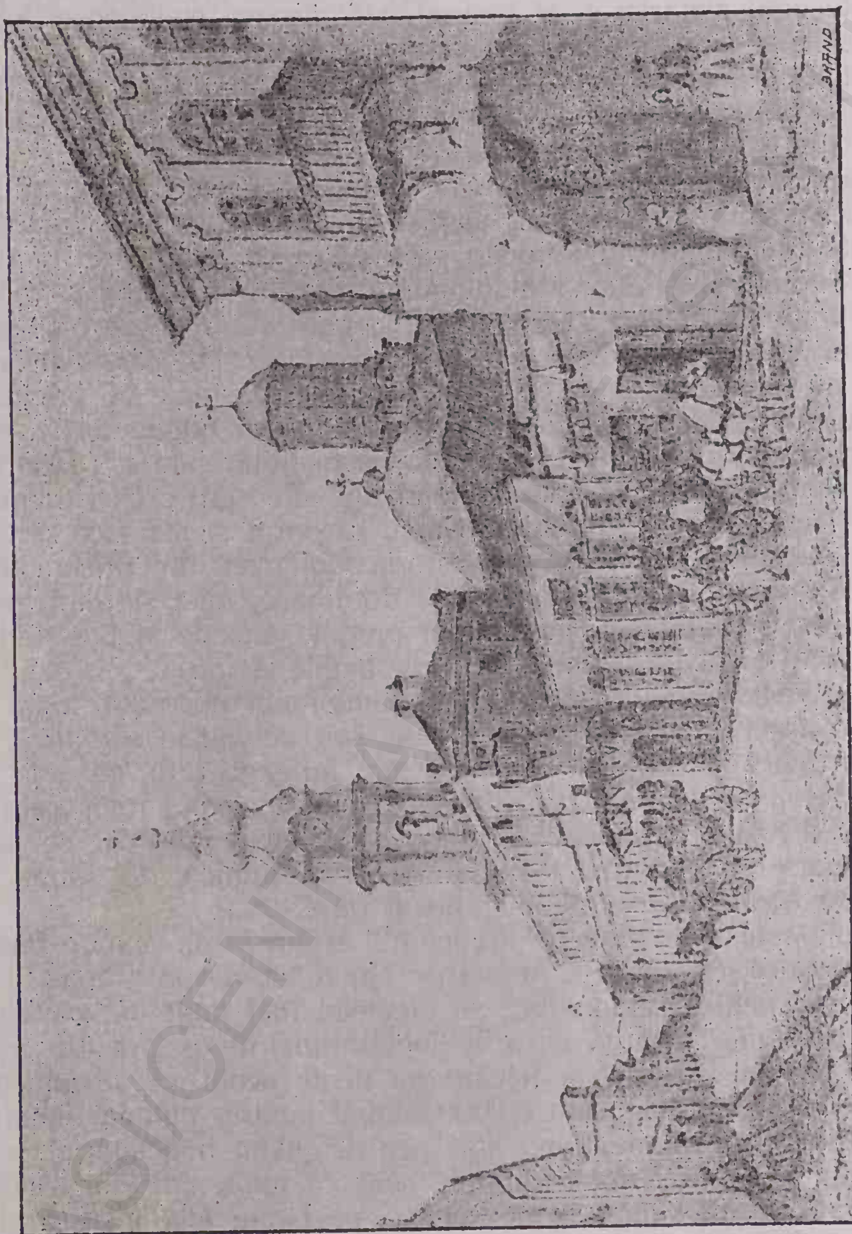
să-și lase adesea tot avutul în prada lor și să caute a scapa prin fuga, cel puțin cu viața, de vijelia ce-i amenința.

Cele petrecute în epoca aceasta in ce privește economia țărei numai, întâmplările politice fiind lasate la o parte, le gasim povestite mai pe larg in scrierea fostului Domnitor Dumitru Cantemir, intitulata *Descrierea Moldovei*, el fiind cel mai de samă istoric al țărei noastre din acea epocă.

Dumitru Cantemir explica destul de lămurit starea economică a poporului moldovenesc din vremea ce a văzut-o cu ochii săi și a cercetat-o cu amănunțime, cu durere de inimă și totodată cu siguranța ce o poate dobândi un om care a studiat și trecutul și menirea unei națiuni din care însuși facea parte.

„Eu nu cred ca mai este alta țara de potriva Moldovei, zice Cantemir, întru care sa se afle locuind așa multe feluri de noroade, caci osebit de Moldoveni, ai caror stramoși s'au întors din Maramureș, mai locuesc într'însa și Greci, Albaneji, Sârbi, Bulgari, Leși, Cazaci, Ruși, Unguri, Nemți, Armeni, Evrei și Țiganii cei plodoși. Toți aceștia traesc în Moldova slobozi, unii slujind cu leafa în dregatoriile țarei, ori la Domni,

alţii îndeletnicindu-se cu felurite negustorii ori meşterşuguri. Nemţii, Cazacii şi Leşii sunt puţini, iar din aceşti din urmă vr'o câţiva au ajuns chiar în treapta boeriei. Armenii sunt supuşi, ca şi ceilalţi negustori şi târgoveţi, sunt răspândiţi prin mai toate oraşele ţării şi bisericele lor sunt ca ale *papistaşilor (?)*, nici mai mici, nici mai puţin înpodobite decât



Centrul comercial din Iaşi, cu clădiri din epoca lui Vasile Lupu-Vodă. Se văd la dreapta dughenile Trei-Sfetitelor, zidite probabil odată cu biserica, acele ale bisericei Catolice, etc. Din toate aceste nu se mai află nici o urmă acum.

ale provoslavnicilor (ortodoxilor), slobozi fiind de a-şi urma legea lor în tihnă şi nesupăraţi de nimeni.

Evreii sunt şi ei supuşi şi plătesc pe fiecare an mai mare bir decât cel de obşte şi cu nimic alta nu se îndeletnicesc decât cu neguţitoria, cu crâşmăritul, şi unde voesc acolo pot să-şi facă sinagogă, însă numai de lemn, de piatră nu.

Ruşii şi Ungurii totdeauna au fost ţărani boiereşti ai Moldovei.

Ţiganii sunt înprăştiaţi prin toată Moldova şi nici un boer nu este care să nu aibă robi vre-o câteva sălaşe dintr'înşii; iar de unde şi când a venit acest neam în Moldova, nici ei singuri nu ştiu şi nici în cronicele noastre nu se găseşte nimic despre dânşii. Toţi vorbesc un grai amestecat cu multe cuvinte greceşti, turceşti, persieneşti şi nu lucrează decât meşteşugul zlătăriei şi al ferăriei. Dar ceeace ce-i deosebeşte mai mult de celelalte neamuri, este trândăvia şi furtişagul.

Mai sunt însă şi negustori Turci, mai mulţi în Iaşi şi prin alte târguri, însă nu li-e slobod să-şi cumpere moşii ori pământuri nicăeri, nici să-şi facă undeva vre-o casă de locuit, ori de rugăciune.

Adevăraţii Moldoveni, în afară de boeri, locuiesc unii în târg, alţii pe la ţară. Cei târgoveţi nu sunt supuşi nimenui, afară de Domniei, la care-şi plătesc dăjdiile, dar se ocup prea puţin cu negustoria, pentru că, continuă Cantimir a scrie: „Moldovanului din fire este născută *mândria*, sau să zic mai bine *lenea*, căci ei orice neguţitorie socotesc că este lucru de ruşine, în afară numai cât de negustoria cu pânea pe care o produc ei, pe moşiile lor; şi eu socotesc că aceasta este pricina cea mare de se găsesc prea puţini târgoveţi Moldoveni bogaţi şi că este în ţară necontenit lipsă de bani, deşi trec peste hotar afară (exportează) mai multe lucruri decât cele ce le aduc din alte ţări; căci negustorii cei străini, Turci, Jidovi, Armeni şi Greci, cărora li se mai zice şi *Gelepi*, au apucat în mâinele lor toată negustoria Moldovei, din pricina lenevirei patrioţilor noştri, şi turme întregi de dobitoace, mici şi mari, pe cari le cumpără din Moldova cu prea puţin preţ, le duc pe la Stambul, cum şi la alte cetăţi şi acolo le vând cu preţ îndoit şi întreit.

In ce priveşte bogăţia principală a pământului nostru, în zisul veac, Cantemir ne arată că, în afară de *fiarele*, sau animalele *sălbatice*, care abundau în toate pădurile şi văgăunele din întreaga ţară, ca urşi, cerbi, caprioare, ciute, vulpi, jderi, rîşi, şi dela care principalul folos era doar blănile şi pieile ce se prindeau de pe ele, se dubeau pe cât cu putinţa şi în mare parte se exportau,—oile şi vitele de muncă, de lapte şi de cărăuşie erau isvor nesecat de bogăţie al ţarei.

In ce priveşte *oile*, erau pe atunci trei soiuri: de munte, basarabene (de Soroca) şi salbatice. In părţile Moldovei despre apus, ce nu sunt prea bune pentru semănături, se creşteau mai mult oi, cu care se întreţinea cea mai mare parte a locuitorilor de pe acolo, aşa că *beilicciii* duceau la Ţarigrad în fiecare an oi de acolo, ce se numeau pe limba turcească *chivirdic*, peste 60.000 numai pentru cuhnia Sultanului, fiind preferate aceste oi de Turci atât pentru gustul bun special, cât şi pentru uşurinţa mistuirei. La câmp oile sunt cu mult mai mari decât la munte; iar la munte oile se deosebesc, pe lângă alte însuşiri şi prin aceia că buza lor superioara spânzură în jos ca de două degete, aşa că ele pasc mergând îndarat.

Pe lângă munte *boii* erau mici, iar în câmpii se gaseau cirezi mari de boi prea frumoşi, care se exportau prin Polonia la Danzig, în fiecare an, peste 40,000, iar de acolo alţi negustori îi treceau mai departe în întreaga Europă, cu numele de boi leşeşti. Preţul unei perechi de boi era în Moldova de 5 taleri nemţeşti vara, iar iarna se vindeau chiar şi cu 3 taleri; în Danzig însa se revindeau cu 40—50 taleri. Pe părăul

Sarat din judeţul Fălciu şi pe Başeu din judeţul Cernăuţilor, câmpurile fiind sarate şi iarba foarte îndestulă şi priitoare, favoriza mult producţia boilor, care ajungeau cu prisos şi pentru consumaţia lăuntrică şi pentru negoţ în afară.

Pe malurile Nistrului se iveau în cursul iernelor câte odată *bivoli salbatici*, veniţi din alte locuri mai îndepărtate din Rusia şi din Tataria pe ghiaţă, când râul era îngheţat.

Prin munţii despre apus se găsea câte odată o fiară deosebită, numită de locuitori *bouri* sau *zimbri*, care la mărime se asemăna cu boul domestic, însă avea capul mai mic, grumazul lungăreţ, pântecele vitioan, mai ciolănos, coarnele subţiri, crescute drepte în sus, cu vîrfurile foarte ascuţite şi aduse puţin în afară. Erau foarte iuţi la mers şi se căţărau pe stâncile cele mai oable, aşa că greu se puteau prinde altfel decât prin înpuşcare.

Râmătorii din ţinutul Orhei, între apele Ikil şi Răut, erau cu copitele întregi, nedespicate, aproape ca la cai, şi tot pe acolo se găseau şi mulţi râmători sălbatici, adăpostindu-se prin stuhăriile din apropierea Nistrului.

Caii moldoveneşti dintre munţi erau mici, semănând cu cei ruseşti, însă foarte viguroşi şi resistenţi la muncă, neavând nevoia nici de a fi potcoviţi, cu toate că merg mai totdeauna prin stânci şi drumuri grele. Prin câmpi însă caii erau mai mari şi mai frumoşi, mai iuţi, aşa că le plăcea la toţi cumpărătorii Leşi, Unguri şi chiar Turci, care aveau chiar proverbul: *Agem dilberi, bogdam barghiri meshurdiv!* — adică *un tânăr persian şi un cal moldovenesc, sunt mai slăviţi decât oricare alţii!*

In apropierea hotarelor Moldovei se mai găseau încă şi *herghelii* mari de cai *aproape salbatici*, care se deosebeau de ceilalţi numai prin aceea că erau mai mici, iar copitele lor late de o palmă, vârtoase şi rotunde. Pe aceştia îi cumpărau mai ales Tatarii din Bugeac, fie pentru a le consuma carnea, fie pentru cărăuşie.

Moldovenii mai trăgeau mare folos dela *prisăcile de albine*, căci câmpiile şi pădurile chiar erau totdeauna înpodobite cu tot felul de flori, ceea ce făcea o producţie enormă de ceară şi miere; dar legile ţărei oprea pe locuitori să ţie prea numeroşi stupi, ca să nu vateme circulaţia vecinilor. Osebit de mierea şi ceara obişnuită, albinele moldoveneşti mai produceau şi *o ceară cam neagră şi frumos mirositoare*, în care ele nu pun miere, ci servea numai ca să întunece lumina prea mare a soarelui în ştiubee.

Această ceară se vindea mai scump decât cea galbănă, pentrucă *mirosea ca chilimbarul* şi servea la afumat prin locuinţe.

Se mai găsea pe atunci în Moldova şi pe hotarul Pocuţiei o pasere numită *ieruncă*, pe leşeşte *gluşca*, ceeace înseamnă *surdă*, semănând cu cucoşul de gotcă, ceva mai mic, şi având o fire nătângă şi surdă, aşa că vânătorii, dacă găseau câte un cârd, le puteau înpuşca pe toate pe rând, fără ca celelalte să se sparie şi să fugă. Carnea lor era foarte gustoasă şi albă, mai plăcută chiar decât a potârnichilor sau a fazanilor.

După cît se vede, mulţămită acestor defecte şi calităţi în acelaş timp ale paserilor de cari vorbeşte Prinţul Cantemir, ele au fost de atunci şi până azi cu totul stîrpite de vînători, aşa că acum nu se mai pomeneşte de nimene de asemenea vînat.

Negustoria de vinuri dela Odobeşti.

In cursul verei din 1756 găsim că Domnitorul Constantin Mihail Cehan Racoviţă se ocupă de plângerea mai multor podgoreni şi negustori de vinuri, care se găseau încărcaţi de dări grele, cum şi de dări în natură (dijmuire domnească), şi pentru îndreptarea acestor fără-delegi reglementează această impunere prin un hrisov, cu cuprinsul următor:

Noi Constantin Mihail Cehan Racoviţă VV-D, Bojii milostii Gospodar Zemli Moldavscoi.

Facem ştire cu acest hrisov al Domniei Mele, că *mazilii şi neguţitorii* şi alţii, care au vii la dealul *Odobeştilor*, la podgorii, au jăluit Domniei Mele că se supără toamnile, de către cei ce sunt rânduiţi din partea Domniei, ca să strângă *vadra cea de vin Domnească* ce sunt obişnuiţi a o da ţăranii.

Cerşind şi de la mazili şi neguţitori, şi alţii, câte 2 potronici de pogonul de vie, care potronici, dela o vreme încoace s'au obişnuit a-i cere, dară dintr'un început nici de cum nu s'au supărat nime; pentru care cerşând dreptate, şi rugându-se ca să se ridice de asupra viilor această necuviincioasă dare. Arătând că asupra vinaţilor sunt atâtea cheltueli vădrărit şi obiceiul starostesc şi camănă, bezmăn, buour şi loc agesc, şi pârcălăbii şi leu de bute.

Domnia mea am cercetat pentru aceasta şi cu întreagă şi chibzuită socoteală, am găsit că nici cu o cale ieste să se necăjească, o parte de cinste ca aceasta, mazili, neguţitori cu o dare ca aceasta, care nu dintru început au fost, ce de la o vreme s'au iscat, fiindcă partea mazilească (boerii), cum şi neguţitorii, nu numai că trag în jugul cel mai greu a dăjdiilor Visteriei, ce şi câte poronci împărăteşti sânt, cu dânşii se rădică şi se împlinesc.

Şi iată dară c'am rădicat Domnica mea, ca nici de cum de astăzi înainte să nu se mai iee toamnele dela mazili şi de la neguţitori şi alţii, acei câte doi potronici ce se numea al pivnicerului gospod, ce se cade une obraze ca acestea, căutate şi miluite, şi necăjite, dară nu suparate. Şi dreptu aceia poroncim, şi vouă pivniceri Gospod, şi care veţi fi rânduiţi dela Domnie, ca să strângeţi vadra domnească de vin de la ţărani, să daţi bună pace pentru potronici de pogon mazililor şi neguţitorilor. Intru nimică nici cât de puţin să nu suparaţi, şi poftim Domnica mea şi pe alţi luminaţi Domni ca să nu îngăduiască a se strămuta hotărârea noastră, ce mai vârtos să întărească şi Domniile sale, să rămâe de tot lepădat un obicei rău, iscat nu de mult, şi fără de nici o dreptate, că întărind le va rămânea vecinică pomenire şi nu blăstăm. Aceasta înştiinţăm.

7264 (1756), August 15. *Noi Constantin Voevod*
Ioan Bogdan Vel-Logofăt, Procitoh. *Stefan Buhăesc*, Treti-Logofăt, Procitoh.

Negustoria de vin şi crâşmărie din Iaşi.

Patru ani dupa aceasta dispoziţie, un alt Domnitor, Ioan Feodor Calimah, da, cu data de 25 August 1760, un nou hrisov privitor tot pe producatorii şi negustorii de vinuri, cari înaintase din nou plângeri catra Domnie, întrucât dispoziţiile precedentului stapânitor al ţarei nu aparase în deajuns traficul şi interesele lor în toate localitaţile din Moldova.

Acest hrisov glasueşte astfel:

Noi, Ioan Feodor VV-D, Bojii Milostii Gospodar Zemli Moldavscoi.

Facem ştire cu acest hrisov al Domniei mele, tuturor cui se cade a şti, că iată au venit înaintea Domniei mele şi a tot sfatului nostru, toţi negustorii din Iaşi şi ne au arătat o carte de la răposatul Mihai Racoviţă Voevod, din anii 7230 Noemvrie 20, în care arată că au făcut mare jalobă, neguţitorii, asupra Cămănarilor celor mari, făcându-le mare asupreală, la pivniţele lor, cerând şi din băutură, de scos din obiceiul lor cel vechiu şi le cer camănă câte 2 bani de vadra de vin, adecă ţărăneşte, şi ei au obiceiu de dau cu rupta, camănă pe an câte 15 galbeni de pivniţă, la Vel-Camănar, iar cu altă

nimica nu s'au mai supărat peste an, şi banii acei 15 ughi au dat pe patru ciferturi, câte cât li se vine, la slugile D-sale Vel-Cămănar, din cifert în cifert până li se plinea anul, şi pe tot anul aşa au plătit camănă, iar carele dintre neguţitori sau dintr'alţi locuitori de Iaşi, carii au pivniţi cu băutură, de nu primea să se tocmească cu D-lui Vel-Cămănar, ca să dea camănă, cu rupta pe an, aceia plătea camănă câte doi bani pe vadră. Şi la cercetare de judecată ce s'au făcut atunce între neguţitori, şi între Vel-Cămănar, după dovada bună şi martori de credinţă ce au scos neguţitorii, s'au adeverit într'acest chip, obiceiul precum arată mai sus, ca să plătească cu rupta pre tot anul câte 15 ughi de pivniţă, iar carii nu vrea ca să dea cu rupta pe an, aceia să plătească câte 2 de vadră.

Deci şi Domnia me încredinţându-ne de obiceiul acesta, dăm şi întărim cu acest hrisov al Domniei mele, tuturor neguţitorilor, pe obiceiul ce arată, adică neguţitorii care or vre să se aşeze cu D-lui Vel-Cămănar, să dee pe an câte 15 ughi; nimica alta să nu dee, nici ocale de vin, nici bani mai mulţi, iar care nu ar primi să dee camănă cu rupta pe an, aceia vor plăti câte 2 bani de vadră şi cu alte supărări despre Dl. Vel-Cămănar cu nimică să nu fie învăluiţi. Căci de vor face cineva mai multă supărare peste obiceiu, unii ca aceia se vor pedepsi de Domnia me.

Aceasta facem ştire. Veleat 7268 (1760) August 26.

Noi Ioan Voevoda.

Manolache Bogdan, Treti-Logofăt Procitoh.

Daraveri negustoreşti între ţările Româneşti şi Rusia.

Câteva însemnări asupra comerţului de import şi export în acest veac din ambele ţări Române, găsim în publicaţia unui rus, V. Sawa, în care arată că se află într'o arhivă din oraşul Nejin, din Rusia, mai multe date asupra relaţiilor comerciale de pe la mijlocul veacului XVIII-lea, privitoare mai ales pe negustorii Greci şi Români, citînd numele unora şi indicând natura negustoriei ce ei fac. Rezultă din această descriere că în zisul veac, Nejin era un centru comercial în care veneau negustori din Turcia şi Principatele Române, cu mărfuri, pe care le vindeau, apoi, acolo şi în alte părţi ale Rusiei; iar în Nejin luau aceştia produse ruseşti pe care le duceau spre vânzare în Principate şi mai departe în Turcia. Sawa a mai constatat că Muntenia şi Moldova exportau atunci mai cu samă vinuri, nuci şi prune, ceară, obiecte de băcălie ş. a. Se aduceau însă din Nejin în Principate şi se transportau şi mai departe, în Turcia, articole de fier, lăcăţi, blăni etc.

Numele negustorilor socotiţi Greci, precum şi obiectele cu care făceau comerţ între Rusia şi Moldova sau Muntenia sunt: Costache Juriev Misocromidi, din oraşul Târnova, sosit în Rusia la 1736; Ksanusto Alexeev, din oraşul Ianina, venit în Rusia la 1755, cu marfă turcească şi moldovenească, ; Vasili Zaharia din oraşul Thesalonic, sosit în Rusia la 1752, cu obiecte de schimb turceşti şi munteneşti. Acest Vasili împreună cu frate-său Steri, exportau din Nejin în Moldova şi Valahia obiecte de comerţ ruseşti. Negustorul Iurii Dimitrievici Deciu, de origine din Valahia, a venit în Nejin la 1750, unde făcea comerţ cu obiecte turceşti şi munteneşti; negustorul grec Neculai Teodorovici Mamara, din oraşul turcesc Voli, se afla în Nejin dela 1766, de unde exporta în Valahia fier, lăcăţi etc. şi importa vinuri munteneşti. Negustorul grec Lambro Panaioti din Ianina, se afla în Nejin dela 1761 şi se ocupa cu transportul vinului şi nucilor munteneşti în Rusia. Ştefan Vasiliev Iaşanskij, negustor grec (?) din Iaşi, se afla în Nejin dela 1755, şi făcea comerţ cu Rusia cu obiecte de băcălie turceşti; Ion Alexeev din Ianina,

aducea din Valahia vin ; negustorul grec Anastasii Anastasievici din Ianina, vindea vinuri munteneşti altui grec din Nejin ; Dimitrii Dimitrievici din Nicopole făcea comerţ cu prune şi nuci munteneşti ; Dimitrii Ivanovici din Gostin transporta în Nejin din Valahia vin şi ceară ; Iani Iuriev, din oraşul Iaşi, s'a mutat în Nejin la 1768, cu scop de a-şi găsi vre-un serviciu la vr'un negustor ; Mihail Grigoriev Moldavschii, din oraşul Iaşi, s'a mutat în Nejin la 1768 ; el aducea din Valahia diferite obiecte de băcălie, pe care le revindea în Nejin şi alte oraşe ale Malorusiei (Ucrainei) şi alţii tot aşa. (*Arhiva*, Iaşi, 1923).

Cine judeca şi controla pe negustorii străini.

In ce priveşte autorităţile de stat, ce aveau în acele vremuri îndatorirea de a supraveghea buna ordine şi potolirea tuturor neînţelegerilor ivite între diferitele categorii de cetăţeni, găsim că pe neguţitorii străini îi judecau în prima instanţă *Aga, Hatmanul* sau *vel-Cămăraşul ;* mai ales pe Armeni şi pe Evrei, pentru care luau zăciuială, dacă hotărârea lor rămânea bună ; căci înpricinaţii aveau şi dreptul de a apela dacă nu le plăcea hotărârea, la Divanul Domnesc, care dacă reforma acea hotărâre, zăciuiala primilor judecători nu se mai plătea.

Pentru înplinirea hotărârilor, zapciii înplinători luau altă zeciuială.

Vel-Aga lua poclonuri de la crâşme câte 2 lei, sau 1 leu de crâşmă, după cum era de îndestulată, ceeace făcea să se urce venitul acesta al lui la peste 50.000 lei pe an (?)

Cămăraşul cel mare, între alte îndatoriri ce avea, trebuia să revizuiască cumpenele şi măsurile negustorilor, cu care îşi vindeau mărfurile lor, şi lua aminte ca nu cumva să se vândă cu *cumpene sau cot viclean,* căci pe cei pe cari îi surprindeau cu aşa ceva îi pedepsea *după pravilă.*

Treburi diferite ale mai multor negustori din Iaşi.

In cursul acestui veac mai găsim un număr de acte întărite de Domnie, sau hrisoave, relative la negustorii din Iaşi, mai ales, din cari putem cita şi următoarele: La 1702, April 29, Alexandra, fata lui Constantin, dărueşte lui Neculai, negustor din Iaşi şi femeiei sale Stefania, părţile sale de pământ din Roşcani ; la 1704 Februar 28, Irina, fata lui Pavăl din Roşcani, dă danie aceluiaşi Neculai, negustor din Iaşi, alte părţi de pământ ale sale din Roşcani ; tot Neculai negustorul din Iaşi mai cumpără în Roşcani şi părţile de pământ ale Alanei, fata Mârzei, la 22 Noembrie 1706, iar la 29 Noembrie a. an, mai cumpără dela Postolachi sin Vasile Gherman, alte părţi de pământ din Roşcani ; cu aceste cumpărături, negreşit, ş'o fi închipuit numitul bogat negustor o bună moşioară.

La 1 Mai 1708 un Stefan Dinţul îşi vinde partea sa de teren din Mânzeşti, lui Toma, negustor din Iaşi.

La 11 Mai 1739, doi feciori a negustorului Osmachi din Iaşi, Constantin şi Dimitrie, fac schimb cu Agapie, Egumenul Mânăstirei Aron-Vodă, cu un loc de casă în Muntenime (Ţicău).

Mai cunoaştem ca negustori ieşeni, din alte acte, pe Dumitru Duca

şi Hristofor în anul 1742, Gheorghiţă feciorul lui Hristofor în 1749, Miche (poate Miculi), bacal ce locuia în colţul Uliţei mari cu Golia, Costin Avram 1765—6, Gândul Iane Mârza în 1777, Ispir în 1787, Constantin Panu în 1796, Apostol în 1798 etc. Un Neculai Cuzescul e negustor mare în Suceava.

In 1775 se mai citează ca negustori mai de samă în capitala Moldovii şi următorii: Ion Anastasiu, Constantin şi Antoni Abraham, Anastase Economu, Sandel Pop, Anastase, Eftimie şi Costachi Duca, Dimitrie Ioan, Ioan Constantin, Dimitrie Teohari, Constantin Papafil, Pavăl Foti, Ştefan Merto (Mirtu), Cristea Ioan Scurtco, Ştefan Constantin şi alţii, cari reprezentau principalele ocupaţii comerciale din Iaşi, ca toptangii (angroşişti-importatori), cât şi vânzători cu amănuntul, de băcălii, postăvării, manufacturi, blănării şi cojocării, unelte de fier şi blide de bucătărie, mărunţişuri etc.

Se constată de asemenea din diferite acte, că în această epocă în Iaşi se făceau mult mai mari daravere comerciale, decât în capitala Munteniei, Bucureşti.

Ion Teodor Calimah-Vodă, la 25 August 1760, hotăreşte suma camănei, (dări pe vin) ce au a plăti *toți neguțitorii din Iași* pentru pivniţele lor.

O anafora se redactează de veliţii boeri ai ocârmuirei, în 15 Iunie 1766, în pricina lui Ioniţă, cupeţ din Iaşi, cu Vasile Potoroc din Botoşani, pentru un loc de casă din Muntenia.

Alexandru C. Mavrocordat-Vodă, în Septembrie 1783, întăreşte *Privilegiile neguțitorilor din Iași*, pe cari apoi la Noembrie 1786 le întăreşte din nou succesorul la Domnie, Alexandru I. Mavrocordat-Vodă; la 25 Noembrie 1792 acestea iarăş se întăresc de Al. C. Moruz-Vodă; la 30 Septembrie 1793 de asemenea de Mihail C. Suţu Vodă; la Septembrie 1795 asemenea de Alexandru I. Calimah Vodă; la 1 Decembrie 1799 asemenea de Const. Alex. Ipsilant-Vodă;—la 20 Octombrie de Alex. N. Suţu-Vodă,—iar la 30 Iulie 1803 tot asemenea de Alex. C. Moruz-Vodă, cu specificarea de către acesta că privilegiile sunt pentru *neguțitorii de clasa întâia din Iași.*

Dările şi veniturile visteriei sub Domnia lui Grigore Al. Ghica. Bacşişuri pentru slujbaşi. Jandarmi şi poliţie. Starostiile din Iaşi. Funcţiile. Precupeţii. Enumerarea birurilor.

Mai multe reglementări a diferitelor venituri ale ţărei, le găsim însemnate într'o *condica* specială, întocmită de ocârmuirea lui Grigore Al. Ghica (decapitatul), din anul 1776, care regulează veniturile şi dările tuturor locuitorilor şi a boierimii din Moldova. Acea condică, publicată de P. Răşcanu, sub titlul de *Lefile boierilor Moldovei*, prezintă un interes deosebit pentru cunoaşterea celor mai multe din instituţiile şi moravurile ţărei din acea vreme, şi de aceea credem trebuitor să extragem din ea mai multe dispoziţii.

In primul loc observăm că pentru întâiaş dată pare a se reglementa *pocloanele* sau *bacșișurile*, cu care trebuia poporul să cinstească pe cei mai mulţi din slujbaşii ţărei, care se pare că nu prea erau mulţămiţi numai cu lefurile ce li se atribuiau prin oarecari budgete, ce vor fi e-

xistat și pe atunci, așa că nădejdea principală a veniturilor lor era... bacșișul.

Astfel, vedem că pentru venitul Cămărășiei celei mari, se dădeau plocoane pe fiecare an, câte 60 lei dela Hahambașa, 60 lei dela starostele de Jidovi și 20 lei dela starostele de Armeni. Iar de fiecare dugheană ce vindea marfa cu cotul, prin ori-ce târguri, se da câte 30 bani numai când se făcea un nou Vel-Camaraș și se înbraca cu caftan. Vel-Camarașul era dator însă să facă coturi cu boure Domnești, halepuri și arșinuri, dând la fiecare dugheană câte 2 coturi, un halep și un arșin, și să ia câte 30 bani de toată dugheana, priveghind de-apururea ca să vândă negustorii marfa lor numai cu coturile ce vor avea boure Domnești; iar care negustor nu urma după poruncă, trebuia să se pedepsească.

Pentru venitul *Agiei* (Prefecturei de Poliție) trebuia să se deie pocloanele următoare pe fiecare an, în două vadele, la Sf. Gheorghe și Sf. Dumitru:

Dela Baș-Ciauș 50 lei.

Dela Baș-Bulubaș 50 lei.

Dela 5 Bulubași câte 10 lei de unul.

Dela Bucinaș 10 lei.

Dela 43 *Căpitani de baltag* câte 5 lei de unul.

Dela 18 Zapcii, dela 6 steaguri, câte 3 de un steag, adică stegar, odobașă și ciauș, câte 2 lei de unul.

Dela 282 Seimeni agești (jandarmi) dela 6 steaguri, câte 47 seimeni la un steag (companie), câte 1 jum. lei de unul.

Dela 2 trîmbaci (trompeți), dela 2 doboșari, dela un surmaci, dela un flueraș, câte un leu unul.

Dela Staroștii de Jidovi și de Armeni câte 50 lei, dela străini și de la bacali câte 30 lei, dela pitari, plăcintari și mesercii (casapi) câte 20 lei, de la crâșmari, apari, zidari, pietrari ce taie piatra în deal (la Păun și Repedea), varniceri (varari), cărămidari, olari, teslari, ciubotari ce lucrează sehtianul (pielea fină), ciubotari ce lucrează teletinuri, mahali, butnari, tâmplari, curalari (hamurari), cepregari, blanari, cojocari, croitori, șlicari (potcapcieri), zlatari (argintari), bărbieri, sucmanari, abagieri, facliери și de vutkari (licheorari) câte 10 lei.

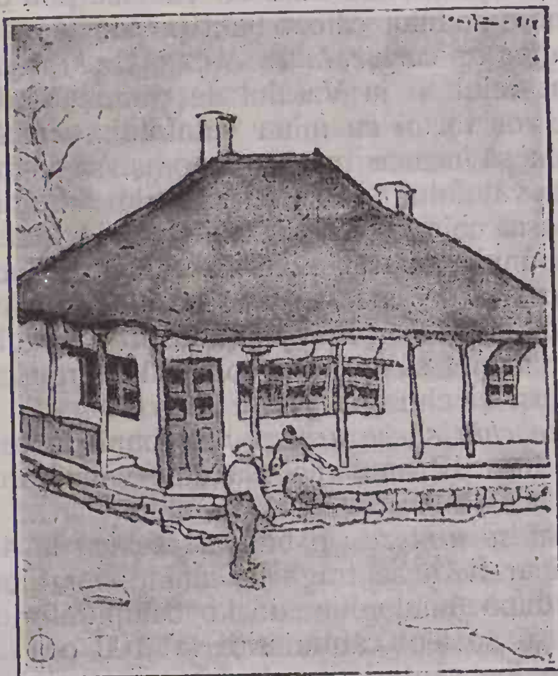
De toată crâșma mare 2 lei, iar de crâșma mai mică pe jumătate.

Dela cei ce se vor închide, se va lua când se vor slobozi câte 30 bani ai grosului.

Vel-Agă mai ia zeciueala pe banii ce va înplini, după deosebită rânduiala, afară de Chircibașa, de Târzibașa și afară de Cuingibașa, de starostii de Jidovi, de Armeni, pe ceilalți staroști ce se arată în condica Domniei (vezi mai sus) să-i facă și să-i rânduiască Vel-Aga, care să fie scutiți de bir. Și fiiește care să fie dator a avea purtare de grijă pentru breasla sa; să dee samă când ar fi trebuință de întrebăciune pentru vre-o poroncă.

Pentru luminatul orașului se îndatora pe fie-care dughengiu, când ia veni rândul, să dea 8 parale de fânar fanaragiului, însă 2 parale pentru lumânări și 6 parale pentru plata ostenelei lui, iar Vel-Aga avea datoria de a rândui oameni de credință care să păzească fânarile neadormit, de cu sară până în ziua.

In ce priveşte precupeţii, ni se spune că *Starostii de matrapaji*, (adecă precupeţii,) trebuie să lipsească: „de vreme ce din început n'au fost, ci de la o vreme încoace s'a obişnuit; şi din pricina precupeţilor se pricinueşte mare scumpete la cele ce sunt de mâncare norodului; fiindcă aceşti precupeţi se duc afară din târg, întru întâmpinarea sătenilor şi a femeilor ce aduc lucruri de mâncare şi cumpărându-le cu un preţ, le vând apoi cu alt preţ întreit. Deci ţăranii precum şi femeile, după vechiul obiceiu, să vândă fieştecare lucrurile acelea de mâncare însuşi ei; iar care va îndrăzni a face matrapazlîc să se pedepsească cu uliţa" (bataia în stradă).


Local de crâşmă din Iaşi, din veacul precedent (Desemn de *N. Toniţă*).

Venitul lui vel-Cahfegiu, se stabileşte ast-fel: De toată *cahfeneaua* şi de tot *tahmisul* ce s'ar afla, atât în oraşul Iaşului, cât şi la celelalte târguri de pe la ţinuturi, să ia avaietul său, după tocmala ce se va putea aşeza, după starea cahfenelei sau a tahmisului, nepricinuind jalobă, bez rânduita leafă.

Venitul Cămăraşului de izvoade e de: lei 6 de tot pecetluitul ce se dau la bresle cu pecete gospod (domnească), bez 3 bani noi ai devetcariului, bez rânduita leafă.

Venitul lui vel-Ispravnic de Curtea Gospod:

3 lei de la 2 olari, 9 lei de la 6 apari, 9 lei de la 6 teslari, 6 lei de la 4 şătrărei, 3 lei dela 2 jimlari, 6 lei de la 4 pitari, 6 lei de la 4 pietrari; adecă câte 1 pol leu de fiecare.

1—60 de la un butnar.

18 lei de la 12 tăetori de lemne, câte 1 pol leu unul.

6 lei de la 4 joldunari câte 1 pol leu de unul.

1—60 de la 1 chilhangiu.

69 în total, bez 4 măturiţe, bez rânduita leafă.

Rufetul Căpitanului de Poduri (pavegii), se compune din:

1 ciauş de poduri, 20 tes-


Un han-crâşmă şi băcălie, vechi de vre-o două veacuri, ce se mai află în strada Pădure din Iaşi. (Desemn de *N. Toniţă*).

lari, 10 toporaşi, 10 pietrari, 20 salahori, 61 liude, care aceştia *să fie scutiți* de tot birul Visteriei, slujind pe rând după rânduiala lor; şi la meremetul podurilor *să lucreze fără plată,* iară când se va face pod de iznoavă să li se plătească din venitul podului câte... bani pe zi.

Vătăjia de cărăuşi şi de chiragii cu căruțe, în ce chip să se urmeze: 3 bani din soma chiriei de tot felul să ia Vataful de cărăuşi şi de chiragii; însă numai de la care se vor tocmi cu mîna vatafului; care se vor tocmi de pe la sate şi vor veni să încarce marfa din oraş, să ia pe jumătate; şi să fie iarăş prin starea vatafului de cărăuşi şi de chiragii; însă vataful să fie dator să tocmească chiragii cu chezăşie, dând vataful şi teşchere (recepisă) la mâna stăpânului mărfei, arătând numele şi porecla chiragiului, şi din ce loc şi ce fel de marfă au încărcat, şi la ce loc este să meargă, ca întâmplându-se vre-o primejdie dinspre chiragii, să aibă vataful a da samă. Şi nimene să nu fie volnic a merge cu chirie fără ştirea vatafului de cărăuşi şi chiragii.

Mortasipia (dare pe vite) *în ce chip să se urmeze:* 24 bani de cal, iapă, bou, vacă ce se va vinde; însă 12 bani noi să deie vânzătorul şi 12 bani să deie cumpărătorul.

Venitul cântarelor în ce chip să se urmeze: 6 bani să se iee la 44 oca cântariatică, orice fel de marfă ar fi a se trage la cântar; iar fiind mai gios de 44 ocă să se iee după analoghie de la cumpărătoriul mărfei; iar sare de se va cântări să se iee cântariatica la 100 ocă 3 bani; iar her de se va cântări să se iee cântariatica la 50 ocă 6 bani. Iar pe marfa ce va avea cineva şi macar de nu va vinde-o, şi va vrea s'o cîntărească, ca să ştie câte ocă trage marfa sa, să plătească stăpânul mărfei cântariatica, precum mai sus se arată.

Pe tot anul să fie dator acel ce va avea miluire acest venit al cântariului, să facă aiar cântarelor, adică să le îndrepteze. Iar pe marfa ce va cântări în vamă Domnească să nu plătească cântariatica. Iar de se va întâmpla ca stăpânul mărfei să vândă marfa sa în vama Domnească, atunci să plătească cumpărătorul cântariatica, după rânduiala ce se arată mai sus.

Toate cântariurile omul rânduit de la acel ce va avea miluire venitul cântariului să le aibă subt zaptul său; iar altul nimene să nu fie volnic a ține şi a avea cântar mai mare de 40 ocă; şi bacalii şi alții pentru trebuința vânzărei mărfei lor să fie volnici a ține şi a ave cântar de 40 ocă trăsură, şi cu acele cântare să-şi facă alişverişul lor. Iar la cine se vor afla cântare mai mari de 40 ocă trăsură, să fie volnic acel ce va avea miluire venitul cântariului, a le lua sub zaptul său.

20 bani de tot carul cu marfă ce luau cântaragii vămei când întra în vamă să lipsească.

Mierța să se facă la toate târgurile de pe la ținuturi tot pe o măsură, adică de 110 ocă; făcându-se mierța de 3 feluri de pâne, însă o parte de grâu, o parte orz şi o parte malai, iar demirlia să fie de 11 ocă.

Vadra de mere să fie pe la toate târgurile pe la ținuturi de...

Vadra de vin să se facă pe la toate târgurile şi pe la toate podgoriile de 10 ocă şi oca de 400 dramuri.

Măsura fălcei de fân pe la toate ținuturile să fie...

Cărăuşii ce aduc vin să li se ție în samă din țenchiul (vrana) vasului, atât pentru scădere, cât şi pentru băutul lor una schioapă scădere,

afară de primejdia vasului; iar fiind scădere mai mult, să plătească cărăuşul, după preţul ce se va vinde acolo unde se descarcă.

Fieşte-care Vornicel al satului, dinpreună cu sătenii, să fie datori să tocmească un vacar sau doi pentru păscutul vitelor sătenilor; şi herghelegii pentru păscutul cailor; şi păstori la oi şi la râmători; şi jitari pentru paza ţarinelor; şi hacul acestora să cisluiască (contribue), sătenii pe vitele ce vor avea şi să plătească fie-carele după cum va veni pe vită; iar noaptea să închidă fieşte-care vitele sale, având spre aceasta purtare de grijă vornicelul cu sătenii satului, ca să nu sufere stricăciune de vite în ţarine şi în grădine.

Taxe deosebite mai erau puse pentru susţinerea *Mănăstirei Sfântului Spiridon*, cu *bolniţa* (spitalul) său, din oraşul Iaşi şi anume: 24 bani mortasăpia din târgul Iaşii, după condică; asemenea şi din Târgul Frumos.

Venitul cântariului, după condică, din toate târgurile, afară de târgurile ce sunt date miluire la alte mânăstiri.

3 bani de drobul de sare, de steţie, de găleată şi de sare de coteţi ce se va vinde şi se va ridica din mâglă de către cumpărător, cum şi de către cămăraşi de ocnă, de vor ridica sarea şi o vor pogorâ în vale, sau de vor trimite pe la târguri. Iar de se va tâmpla ca să se strângă de către Domnie venitul ocnei în credinţă (regie), atunci rânduiţi camaraşi de ocnă să dea rânduitul venit din soma venitului Cămărei gospod.

1 şi jumătate bani de oca de ceară ce va trece peste hotar într'o altă ţară.

2 lei de butea cu vin ce va trece peste hotar într'o altă ţară, iar de poloboc pe giumătate.

60 bani de butea cu vin ce va intra în oraşul Iaşi, iar de poloboc pe giumătate; însă de la Pre o sfinţia sa Mitropolitul şi până la vel-Stolnic, atît care s'or afla într'aceste boerii, cât şi cei ce au fost mai înainte. într'aceste boerii, aşişderea şi giupânesele văduve, de-or fi fost boerii lor într'aceste boerii, să nu se supere pe vinaţele lor.

Solăritul Vrancei, după aşezarea ce se va face cu Vrăncenii, pentru sarea măruntă din Vrancea.

1 giumătate ban de toată vadra de horilcă; însă numai pe horilca ce va veni din ţara leşască.

1 leu de un pogon de titiun (tutun) ce se află samănat în ţară.

6 bani de tot râmătorul ce va trece peste hotar într'altă ţară.

15 lei de tot carul cu lipscănie ce se va discărca; iar trecând piste hotar într'altă ţară, să se dea pe giumătate.

Bezmănul şi dijma pe locul ce are miluire cu Hrisov Gospod (tot M-rea Sf. Spiridon) *în târgul Galaţilor*:

30 lei de toată salhanaua.

3 lei de toată magazia mare ce va fi în faţă.

2 lei de toată magazia mică ce va fi în faţă.

2 lei de toată magazia mare ce va fi în dos.

1 leu de toată magazia mică ce va fi în dos.

2 lei de toată şaica mare ce se pogoară pe Siret încarcată,

1 leu de toată şaica mică tij.

1 leu de toată casa ce va fi pe locul Mânăstirei.

3 lei de toată dugheană ce va fi pe locul Mânăstirei.

30 bani de tot catargul ce se pogoară pe Siret.
30 bani de toată cârma.
15 bani de tot trinchetul.
9 bani de tot sirinul mare.
3 bani de tot sirinul mic.
3 bani de tot tahtalăcul ce se pogoară pe Siret.
1 ban de tot dulapul ce vine pe Siret.
2 bani de tot cifte dulap tij.
1 ban de 2 grinzi sau de 2 uşori ce vine pe apă.
1 ban de 2 scânduri mari de tei ce vin pe apă.
Dijma din vii după obiceiu.

Venitul Mănăstirei Proorocului Samoil ot Focşeni, care este Mitoh la Sfeti Spiridon:

24 bani mortasăpia din târgul Tecuciului, după condică.

Venitul Mânăstirei Gălăţei:

24 bani mortasăpia, după condică, de la iarmaroacele ce se fac la Târguşor (Nicolina-Frumoasa) ot ţinutul Iaşii.

6 bani măzărie (dare pe peşte) ot Galaţi, de pe peştele proaspăt ce vine pe apă la şchelea Galaţului, adică: 2 parale la un leu din vânzarea peştelui, numai de pe peştele proaspăt ce va veni din ţara Turcească.

Venitul Mânăstirei Frumoasa:

40 bani bezmănul de dugheana de fructe ce s'a afla la iarmaroacele ot Târguşor ot ţinutul Iaşi.

30 bani bezmănul de dugheana al doilea şi din toată crâşma cu vin.

20 bani de tarabă.

10 bani de vatra de foc care face bucate de vândut.

Venitul Mânăstirei Cetăţuia:

24 bani mortasăpia, după condică, numai în ziua de Sfeti Petru, de la iarmaroacele ce se fac în Târguşor ot ţinutul Iaşii.

Brudina Dunărei:

20 bani de cal, bou, la car şi căruţă încărcată; iar de vor trece caii sau boii înnot să dea pe jumătate pentru povară.

15 bani de cal, bou, la car şi căruţă deşartă, iar de vor trece caii sau boii înnot, să dea pe jumătate.

15 bani de omul calare ce va trece în pod; iar de omul pedestru 6 bani.

10 bani de orice vită slobodă ce va trece în pod.

3 lei 80 bani pe 1000 oi ce vor trece în pod din oile mumbaelei împărăteşti.

5 lei pe 1000 oi ce vor trece în pod, oi neguţitoreşti.

Brudina Nistrului:

15 bani de cal, bou, la car şi căruţă încarcată; iar de vor trece caii sau boii înnot, să dea pe jumătate pentru povară.

10 bani de cal, bou, la car şi căruţă deşartă, iar de vor trece caii şi boii înnot să dea pe jumătate.

12 bani de omul calare ce va trece pe pod; iar de omul pedestru 3 bani numai.

6 bani de orice vită slobodă, ce va trece pe pod.

400 bani pe 1000 oi ce vor trece în pod, adică 4 bani pe 10 oi.

Brudina Prutului şi a Siretului şi a Moldovei, Bistriţa şi Trotuşul:

6 bani de cal, bou, la car şi căruţă încărcată, iar de vor trece caii sau boii înnot să dea pe jumatate.

3 bani de cal, bou, la car şi căruţă deşartă, iar de vor trece caii şi boii înnot, să dea pe jumătate.

3 bani de omul calare ce va trece în pod, iar de omul pedestru în jumătate

3 bani de orice vită slobodă ce va trece în pod.

200 bani pe 1000 oi ce vor trece în pod; adică pe 10 oi doi bani.

Cu acestea se încheie Condica lui Grigore Al. Ghica-Vodă, în ce priveşte numai dările privitoare la obiecte de negoţ; alte multe dări mai sunt prevăzute însă în aceiaşi Condică, pe diferite categorii de locuitori sau bresle, cum şi pentru alte târguri din întreaga Moldovă.

Nartul, sau preţurile curente ale lucrurilor de consumaţie şi de trebuinţă generală în 1777 şi 1792.

In epoca citată, ca de-almintrealea şi în ziua de astăzi, adeseori lumea consumatoare a avut a se plânge de scumpetea relativă a multora din obiectele necesare consumaţiei de toate zilele, scumpete provenită uneori din lipsa sau puţinul produs al unor lucruri, altă dată însă, când concurenţa a lipsit, şi din pofta de câştig prea mare a unora din negustorii fără scrupul. De aceea vedem încă de pe atunci cum ocârmuirea Moldovei cercetează adesea şi stabileşte anumite preţuri, cu care negustorii să fie ţinuţi a-şi vinde mărfurile de prima necesitate, sub ameninţare de diferite pedepse în caz de neascultare.

Este ştiut însă că valoarea banilor de pe atunci era cu mult mai mare decât în epocile următoare şi de aceia nu ne vom mira de micimea preţurilor ce le vedem citate pentru diferitele produse expuse vânzărei.

Ast-fel vedem că prin 1777, preţurile curente din piaţa Iaşului constatate oficial, după cum le găsim într'o scriere a lui *Jean Louis Carra*, fost secretar al Domnului pe atunci, erau următoarele: 1 chilă de grâu (260 ocă) costa 2 lei (piaştri, valoare cam 5 franci); 1 chilă de sacară 1 leu $^1/_2$; 1 chilă de orz 1 leu; oca de tutun de ţară 4—5 parale (30-35 centime); caii de rând 22—20 lei; caii de cavalerie 30—35 lei; 2 boi de muncă 12—15 lei; 2 boi mari şi graşi 25—20 lei. O ocă de carne se vindea în Iaşi 3—4 parale. Oile cu 1 leu bucata etc.

Cu câţiva ani mai târziu, prin 1792, în vremea Domniei lui Alexandru C. Moruzi, un hrisov al acestuia stabileşte *nartul preţurilor*, întocmite de şeful poliţiei Iaşului vel-Aga Sandul Sturza, pentru ca „cu toţii după preţul ce s'a pus, aşa să vândă fieşte-care ori-ce lucru, şi să nu cuteze a cere sau a lua cineva preţ mai mult macar un ban“,—şi care se vor afla că au calcat peste hotărârea nartului acestuia, ori la preţ ori la cumpănă, „să se cerceteze *cu bataia la vederea obştiei*, iar Domnia să fie înştiinţată, ca să-i pedepsească cu *domneasca urgie*, să fie şi spre pilda altora“.

Din aceşte preţuri maximale instituite atunci, care ţin o listă prea lungă, reproducem o parte aici privitoare mai ales la alimente şi îmbrăcăminte:

Fiatul băcăliei:

1 lei 14 parale oca undelemn
1 „ 16 „ „ orez
— „ „ sopon bun
24 „ „ strafide roşii rozane
17 „ „ „ negre
30 „ „ curmale misir
1 „ 7 „ „ migdale săcat cu coajă
1 „ 17 „ „ „ fără coajă
25 „ „ fede galbenă
19 „ „ masline negre
12 „ „ zama de alămâie
6 „ „ oţet de vin
4 „ „ „ „ med.
10 „ „ roşcove săcat
4 „ 30 „ „ chiperiu
3 „ 30 „ „ emin cafe
2 „ 10 „ „ cabac cafe
1 „ 8 „ „ halva de Edrine
30 „ „ „ „ Ţarigrad
25 „ „ smochine de cutie
15 „ „ „ sorţe
4 „ „ un tiban smochine Nesmine
2 lei 20 parale oca caracatiţă bună
1 „ — „ „ „ melidon
1 „ 5 „ „ lacherdă
6 „ — „ una mie sardele
30 „ oca zahar canar.

Mungii.

22 parale oca lumânări de său
2 lei 20 „ „ „ „ ceară
20 „ „ oloi de cânepă
15 „ „ titiun de ţară
1 „ — potcovitul unui cal cu potcoave turceşti, iar ungureşti 35 parale
10 parale oca tot felul de peşte de ţară.
5 parale oca de perje
2 „ „ fasole
3 „ „ linte
14 „ „ ceară
15 „ „ miere ravac
8 „ „ miere subţire
22 „ „ unt sleit
6 „ „ brănză de oi proasp.
10 parale oca brânză bună
12 „ „ caşcaval

Cizmari şi Ciubotari.

2 lei 30 parale ciubotele de teletin
4 „ 20 „ „ roşii de saftian
3 „ 30 „ „ negre „ „
30 „ conduri proşti
2 „ 10 „ „ cu cordele şi ţerlici
2 lei 20 parale ciubotele galbene femeeşti.

Băibăcarii.

7 lei un antereu dintr'o alăge cu matasă, cu cheltuelile iarăş de mătasă.
5 lei 10 parale un antereu mare de alăge manit cu cheltueli de aţă.
1 lei 35 parale un antereu femeiesc alăge manit cu adaus de astar.
2 lei 15 parale idem cu matasă tij, cu adaus de astar.

Blanarii groşi şi cojocarii.

6 lei — blană albă de oaie
8 „ „ neagră tij
30 parale cuşma albă cu fund de piele
1 lei 30 parale cuşma ţurcănească neagră
1 „ 10 „ „ neagră cu fund de postav
1 lei 5 parale cuşma albă ţurcănească
15 „ — un cojoc negru de miel din zece piei
9 lei — un cojoc din 6 piei.

Abagerii.

6 lei 10 parale şalvari de postav din 3 coţi
4 „ 20 „ din 2 pol coţi
3 „ 30 „ şalvari de sucman
5 „ 20 „ un sucman mare
1 „ 10 „ cămeşe de pânză 4 pol coţi
30 „ ismene din 3 coţi pânză, câte 8 parale cotul.
8 „ — manta de aba radovici, lungul 2 coţi şi un grit, largul în poale 6 coţi 2 rupi.
10 lei 20 parale manta de aba cedrică

Negustorii Armeni arendaşi de moşii.

Sub Domnia lui Alexandru Const. Mavrocordat, un număr însemnat de Armeni, veniţi din Galiţia şi cari ţineau de supuşenia austriacă, pe lângă obicinuitele lor negustorii de vite şi alte producte animale, ce le cumparau din Moldova şi le exportau în Polonia şi în alte ţări mai îndepărtate, arendase un număr de moşii boereşti, pe cari făceau o cultură întinsă şi prăsilă de vite, pentru care scop făcuse şi diferite instalaţii costisătoare.

Unii din proprietarii moşiilor, văzând că aceşti Armeni fac afaceri foarte bune şi se înbogăţesc pe urma moşiilor arendate, găsiră mijlocul de a le urca simţitor arenzile, prin înţelegere cu alţii proprietari vecini, prieteni sau rude de-ale lor, căror le treceau, în chip simulat arenda acelor moşii, cînd primele contracte expirase, şi cu preţuri anuale foarte urcate. Văzând asemenea lucrare, unii Armeni fură siliţi să urce şi ei plata peste preţul ce se zicea că a convenit boerul cu noii sei arendaşi, — spre a putea să'şi păstreze gospodăria şi acareturile ce şi le făcuse acolo în vederea unei exploatări mai sistematice. Alţii însă, mai îndrăzneţi, reclamară, poate şi cu concurşul Agenţilor austriaci respectivi la Domn, şi acesta se văzu sitit să iee oarecari măsuri pentru înlăturarea unei asemenea speculaţii.

Vodă Alex. Mavrocordat, la 9 Martie 1784, dădu un hrisov în care luă mai multe măsuri pentru protejarea negustorilor-arendaşi Armeni, atât în ce priveşte negoţul lor special, cât şi faptul arendărei moşiilor, hrisov având textul următor:

Cu mila lui Dumnezeu Noi Alexandru Constantin Voevod, Domn ţărei Moldovei.

Datoria oblăduitorilor Domni este în toată vremea ca să aibă în purtare de grijă, pentru acei oameni, cari cu silinţa şi ostenelele lor, aduc adaos eparhioţilor, şi înmulţirea de folos, prin neguţitoria ce fac într'un pământ, după cum şi în ţara aceasta de multă vreme aflându-se neguţitorind o samă de Armeni ce sunt din Galiţia, sudeţi austrieceşti, cu boi cu cai, şi alte vite, şi fiindcă cunosc că nu puţin folos aduc locuitorilor acestei ţări, adăugând şi preţul vitelor şi altor lucruri cu mulţumirea pământenilor. Care fiind miluiţi şi de cei mai înainte de noi luminaţi domni cu oareş-ce milă ce se hotăresc prin hisoavele ce s'au văzut, şi mai ales şi de la unkiul domniei mele răposatul măriea sa Ioan Nicolai Voevod, având osebite miluiri după hrisovul măriei sale ce s'au văzut la măna lor. Deci şi domniea me bine voind, am socotit că se cade nu numai a înoi şi a întări din rânduelile vechi ce au avut mai înainte, ce mai ales a li se şi adăogi oarece mile pentru întemeierea lor, după cum prin hrisovul acesta al domniei mele hotărâm. Pentru moşiile ce au neguţitorii aceştia trebuinţă de le cumpără venitul cu anul, fiind că ne-am înştiinţat domniea mea că unii din stăpânitorii moşiilor voind aş sui preţul venitului moşiilor sale, prin mijlocire tăinoasă urmând un vicleşug ca acesta. Adecă prin unire cu unii din megieşii acei moşii făcându-să a o năimi cu mai mare preţ de cum au avut neguţitorii, cumpărat venitul, şi ei văzindusă strâmtoraţi a de a se strămuta cu vitele lor pe alte moşii, trebuinţa silindu-i pentru nestrămutarea lor, dând şi ei acel preţ, li se pricinuesce păgubire. Care fiind această urmare înpotriva dreptăţii şi a orânduelii cei bune, atunce cel ce se va dovedi că au pus în faptă o urmare ca aceasta, nu numai că megieşul acela ce va urma acest chip cu vicleşug spre păgubirea neguţitorilor, se va pedepsi după toată dreptatea, dar şi stăpânitoriul moşiei va fi giudecat cu divanul domniei mele. Iară pe neguţitorii ce vor fi aşezaţi mai de mulţi ani tot pe o moşie cu vitele lor prin învoeala stăpânilor moşiei, pe aceia să nu se învrednicească nimine din megieşi ai scoate cu cuvântu de protimisire. Dar la moşiile care nu vor fi prinse de neguţitorii armeni, şi se vor vinde de acum înainte cu anul, la vânzarea cea dintăi să se protimisească megieşul, dar când odată au apucat neguţitoriul sudet austricesc de s'au aşezat pe vre o moşie, şi este lăcuind de mulţi ani, făcânduşi toate cele trebuicioasă cu întemeiere pentru neguţitoriea sa, atunce pe acela să nu poată megieşul al scoate de pe moşie nici într'un fel cu cuvântu de protimisire. Nimine din megieşi, să nu fie volnici să are, se samene, sau să cosiască în silă pe moşia ce va fi cumpărată cu anul de neguţitorul strein pentru trebuinţa vitelor lui. Pentru fânul ce vor ave trebuinţă să cosiască pentru hrana vitelor sale, să poată a tocmi oameni or de unde ar găsi, streini sau pământeni de aice, cu care ar pute să se invoească. Pentru boii ce vor face de negoţ, vor plăti cornărit câte unul leu şi un potronic bani vechi de bou după obiceiu, şi să mai aibă a da de toată cireada ce va trece de peste hotar câte unul leu, şesăzeci bani, vameşilor de Otace. Cum şi pentru boii ce se rump cărduri din cirezi şi fug, să aibă a plăti colac celor cei vor găsi câte doi lei de câ rd, iară când se

vor răzleţi din cireadă câte un bou sau doi, atunce vor da colacu câte unul leu de bou după obiceiu. Aşijderea şi pentru toate vitele ce vor ave aice în ţară, afară de boii de negoţ, adecă vaci, cai, epi, vor plăti cuniţa câte patruzeci bani de vită după obiceiu, iară pentru mânzi şi viţei prăsila dintr'acel an, să nu fie supăraţi, iară pentru vitele ce vor cumpăra la iarmaroace, de vor vre ca după două luni să le treacă peste hotar, în curgerea acelor două luni ce le vor ţine la păşunat aice, să nu fie supăraţi pentru cuniţă, iară de le vor ţine mai mult de două luni, să plătească. Caii lor ce vor fi drepţi din hergheliile lor, când vor vrea să'i treacă în ţara Leşească, să nu se supere de vamă, iar pentru alţi cai, cum şi pentru vitele şi alte lucruri ce vor cumpăra de aice din ţară şi le vor trece peste hotar, aşijderea şi pentru lucrurile ce vor aduce aice în ţară de peste hotar, să aibă a plăti vamă, după hotărârea ponturilor din Visterie cu pecete gospod, ce s'au făcut în anul acesta, întru care se arată pentru toţi sudeţii austrieceşti în ce chip este să plătească vama, adecă : trei lei la suta de lei după poruncă, cum şi pentru stupii i sfinii ce vor ţine aice în Moldova, vor plăti desătina câte zece bani vechi pe drepte bucatele lor ce vor ave ; caii lor de olac nimine să nu îndrăznească a le lua de pe la odăi, de pe la herghelii sau de pe drumuri ; pentru pricinele de giu-



Harabale transilvănene, numite «braşovence», ce făceau cărăuşie de peste munţi şi în întreaga ţară,

decată ce vor ave vre unii din neguţitorii aceştia sau din oamenii lor cu vre un pământean, şi ne mulţumindusă de giudecata Ispravnicilor, atunce făcând înştiinţare pre larg de toată curgerea pricinii, să aibă Ispravnicii a trimete la divanul domniei mele, dinpreună cu amândouă părţile, pentru ca să-şi găsască şi să ea desăvârşit hotărâre, iară întâmplândusă vre unul dintr'aceşti numiţi sudeţi a face vre o vinovăţie, atunce Ispravnicii să nu fie volnici al închide, al globi sau al pedepsi ; ce să'l trimată îndată cu înştiinţare de fapta vinovăţiei lui aice, pentru ca să se urmeze după ahtinamelile vechi ce au urmat în Ţarigrad, şi să păzesc şi acum pentru asemine pricini. Poftim domniea me cu dragoste şi pe alţi fraţi luminaţi domni pe carii sfântul Dumnezeu va orândui în urma noastră la domniea acestii ţări, să nu strice această milă şi privileghii ce am făcut domnia me, ce mai ales să întărească pentru a domniilor sale cinste şi vecinică pomenire. Scrisus'au hrisovul acesta la scaunul domniei mele în oraşul Iaşii, întru cea dintâi domnie a noastră la Moldavia, în al doile an.

Noi Alexandru Constantin Voevod. La anii 1784, Martie 9.

Ianachi Canta, vel-Vist. Procitoh.

Din cetirea acestui hrisov ne putem face o ideie de influenţa ce începuse a avea trimişii guvernului Austriac asupra Domnitorului Moldovei, intrucât masurile dictate prin acest act sunt cât se poate de jignitoare pentru interesele Moldovenilor şi favorabile supuşilor Imperiului vecin.

6

In pragul veacului al XIX-lea şi pînă la reaşezarea Domniilor pământene.

Numirea şi lucrările Consulilor străini în Moldova, ca Agenţi comerciali.



unoaştem îndestul cât a avut de suferit Moldova sub regimul suzeranităţii Turcilor, cum şi sub oblăduirea unor anumiţi Domnitori străini de neam şi patrie, sau a sfetnicilor şi altor slujbaşi ai lor de toată mâna. Această pacoste însă nu apucă a se molcomi întru câtva, când o nouă apăsare şi jignire a intereselor locuitorilor băştinaşi începu a se manifesta la noi, prin stabilirea unor raporturi dragă-doamne prieteneşti între Moldova şi ţările creştine vecine, marile imperii Austro-Ungar şi al Rusiei, cari găsiră de cuviinţă să înceapă o acţiune de interes şi politic şi economic, atât pentru scopurile ascunse ce aveau, de a acapara bucăţi din teritoriul nostru, cât şi pentru produsele lor, ce aveau nevoia de a le exporta, sau a le schimba cu materiile prime, ce căutau a le dobândi din Moldova.

Prin o clauză a tratatului de pace încheiat între Rusia şi Turcia la Kainargi, în 31 Iulie 1794, Rusia obţinu dreptul de a interveni în afacerile publice ale ambelor Principate Dunărene şi a controla orice acţiune a ocârmuirilor respective, din punct de vedere atât politic cât şi comercial, prin agenţi speciali, cu titlul de Consuli, cu toate că de fapt, încă dela 1781 atât Rusia cât şi Austria căpătase dela Poartă o învoire tacită de a stabili în capitalele respective Iaşi şi Bucureşti asemenea agenţi, cu calificativul de „comerciali", pe cari îi şi puse în acţiuue.

Domnitorii Moldovei şi Munteniei nu prea priviră cu ochi buni această nouă aşezare de reprezentanţi ori iscoade, ale unor puteri străine, ce aveau a controla pe ascuns până la un punct actele lor; dar neputându-se opune nici ordinelor Porţei, nici stăruinţei celor două mari puteri, trebui să se prefacă că primesc cu bucurie pe aceşti musafiri nepoftiţi.

Austria, în primul loc, impuse agenţilor săi datoria de a veghea şi lucra prin orice mijloace pentru răspândirea în principate a produselor industriei şi a comerţului său, în care scop obţinu dela Poartă anumite

privilegii, pentru garantarea vieţei, libertăţei, negoţului şi a orice interese morale ale supuşilor ei. In ce priveşte pe Rusia, aceasta avea mai puţin interes comercial în Moldova şi Muntenia decât Austria, dar în schimb, prin diferite acţiuni diplomatice ea căuta să-şi câştige partizani politici între boerimea respectivă, în scopul ca într'o zi să dee o lovitură de graţie micilor Principate ce-i stăteau în coastă, şi pentru pământul cărora totdeauna a manifestat o vie poftă de acaparare.

Acţiunea acestor agenţi străini a fost astfel de la început şi mai în tot timpul ce a urmat, până aproape de unirea ţărilor româneşti, foarte îngreuietoare pentru cârmuirea şi populaţia moldovenească, căci, pe lângă că ei căutau să iscodească şi să lucreze în diferite ramuri în scopurile ce am arătat, dar apoi tot ei mai voiau să-şi facă şi afaceri proprii, cu orice preţ, proteguind şi apărând pe conaţionalii ce se aflau sau veneau aici cu daraveri de comerţ ori altfel, din cari mulţi înţelegeau să lucreze cu mijloace puţin oneste, sau să se sustragă dela îndatoririle legale sau fiscale, la care erau supuşi însişi Moldovenii.

Puţin timp după stabilirea în Iaşi a Consulilor Rusiei şi Austriei, se făcură stăruinţi şi de celelalte puteri mari europene, ca Prusia, Anglia şi Franţa, ca să-şi trimeată în Iaşi reprezentanţi ai lor, tot cu titlul de Consuli, sau Agenţi comerciali, lucru ce se realiză însă peste câţiva ani mai târziu.

Acţiunea tuturor acestor trimişi străini avu însă şi o parte salutară pentru nevoile ţărei noastre, căci, din cele ce gasim mai târziu, prin corespondenţele ce avură cu guvernele lor, vedem că ei, tot făcându-şi interese proprii, au contribuit, vrând-nevrând şi la o oarecare desvoltare a intereselor materiale şi economice ale Moldovei.

Spicuind din diferitele acte ce s'au dat la iveală în timpul din urmă, putem culege anumite însemnări despre situaţia ţărei noastre, atât politica cât şi economică din trecut. Astfel, după un raport al Consulului Austriac din 1782, se vede că Poarta Otomană cerea Moldovei în acel timp un tribut de 1,500,000 kile (de Constantinopol) de grâne, ceeace echivala cu 700,000 cântare germane, şi că mai în fiecare zi soseau noi firmane cu pretenţii turceşti, între cari ultimul zicea că ea s'ar mulţumi cu o aşa *restrânsă* cantitate de cereale, *pentru care să nu aibă nici cea mai mică obligaţie de plată*, întrucât e informată bine că Moldova posedă de trei ori pe atâta grâne!

Tot pe atunci se vede că un număr oarecare de negustori braşoveni ce erau stabiliţi de mai multă vreme în Iaşi, se plâng Consulului Austriac că administraţia locală le face deosebite greutăţi şi impilari, şi cer intervenirea acestui reprezentant în favorul lor. Consulul a vorbit Prinţului Moruzi în această chestie, rugându'l să-i trateze mai binevoitor, sa nu-i silească să plătească dări mari şi să le acorde aceleaşi privilegii ce le au şi în Valahia, arătând că altfel ar putea uşor căpăta un firman de scutire dela Poartă, cum au şi alţi negustori în Turcia. Prinţul i-a răspuns atunci că dacă îi e aşa de uşor de a căpăta firmane de scutire, să o facă, fără să mai ceară privilegii dela dânsul. Consulul, prin o altă intervenire, îi propune două mijloace pentru garantarea stării negustorilor supuşi austriaci, din cari cel dintâi, (acordarea directă de privilegii), ar fi mai onorabil pentru Moldova, şi aceasta „în semn de stimă“ pentru Domnitor; sau dacă această propunere nu-i place, se va

servi de cel dealdoilea mijloc, cum se întâmplă lucrul în alte ţări supuse suzeranităţii Porţei,—adecă de intervenire directă către Sultan.

Proecte de punere în valoare a avuţiilor ţărei prin înfiinţare de fabrici, mine etc.

Un francez, originar din Lorena, André Bilistein, om de ştiinţă şi cunoscător meritos în diferite ramuri de comerţ şi industrie, care fusese un timp oarecare în serviciul Rusiei, veni în epoca aceasta în Moldova, unde cercă să studieze întreaga situaţie economică, agricolă, industrială şi mineralogică a ţărei,—crezând, după cum se vede, că va putea desvolta aici cunoştinţele şi calităţile sale, prin înfiinţare de noi industrii, exploatări de minerale diverse, etc. Se pare însă că împrejurările nu l'au tocmai favorizat, căci, după ce făcu diferite studii şi proecte, dresând rapoarte amănunţite, în nădejdea de a căpăta asociaţi în întreprinderile ce visa, el nu obţinu concursul ce-i era trebuitor şi fu nevoit să se întoarcă după un timp în Franţa, unde se credea că va putea obţine din partea Regelui său un sprijin diplomatic şi efectiv, pentru realizarea planurilor sale.

Toate sforţările lui însă de a pune în valoare pământurile şi subsolurile, cum şi toate celelalte bogăţii naturale ale Moldovei, căzură în baltă, aşa că el, sărăcind, bolnav, desperat şi desgustat de orice întreprinderi, răzămându-se numai pe câteva cunoştinţi şi prietenii ce făcuse în Moldova, se întoarse la Iaşi, unde fu găzduit un timp chiar în familia Consulului Austriac Reicevich, căruia îi încredinţă un lung *Memoriu*, scris în limba franceză, prin care se înşirau proectele sale de întreprinderi industriale, în această ţară, şi, după puţin timp el încetă din viaţă.

Memoriul în chestiune se află tipărit în colecţia de *Documente privitoare la Istoria Românilor*, culese de Hurmuzachi, vol. XIX, pag. 64 şi urm.

Acestui act urmă apoi un alt memoriu făcut de însuşi Consulul Reicevich, relativ la închegarea relaţiilor comerciale şi industriale dintre Moldova şi Austro-Ungaria, care, de asemenea e inserat în citata colecţie şi volum, pag. 70 şi urm.

Ralaţiile comerciale cu Austria. Cel mai bogat negustor. Cai pentru remonte. Vânzarea tutunului de loc şi străin. Specificarea exportului.

Alte amănunte despre starea economică a Moldovei şi relaţiile sale cu Imperiul vecin dinspre apus, le mai găsim tot între *Documentele Hurmuzachi*, în mai multe scrisori ale Agenţilor Austriaci din Iaşi, dintre care mai spicuim o mică parte. Astfel, într'un raport al său din 26 Iunie 1784, Consulul Oechsner din Iaşi, comunică guvernului austriac, că afacerile serviciului său în general, merg tot spre mai rău. Domnitorul împreună cu toţi boerii, văzând că comerţul supuşilor austriaci prospera din zi în zi, şi că nemţii vor acoperi într'o zi pe cei băştinaşi, aceştii din urmă au dat Prinţului o jalbă, prin care susţin că negustorii străini ar avea un avantaj real de 25% asupra lor, în privinţa vămii şi a dărilor, şi aceasta îi va ruina, dacă nu se vor lua măsuri, micşurându-se dările grele; în urma cărei jalbe guvernul local a luat dispoziţiile

cele mai nimerite de a şicana şi îngreuia prin diferite mijloace pe supuşii austriaci, cât şi pe cei ruseşti; în care scop s'a început prin a cere contribuţii Evreilor austriaci din Galiţia şi pe unii chiar i-au închis; dar aceştii refuzând absolut a plăti ce li se cerea, li s'au dat drumul, însă li s'a impus a părăsi ţara până în zece zile.

Astfel Domnitorul a pus la închisoare pe numitul Iancovitz, supus austriac, pentru că a refuzat să plătească dările cerute, şi precum acest om este negustorul *cel mai bogat din ţară,* Domnitorul pretinde absolut că el ar fi supus Turcesc, pentru că stă de peste 6 ani în Moldova, unde ş'a luat şi soţie, cu toate că el în totdeauna a ţinut casa lui în Cernăuţi, *este Ungur* de origina sa, are pământuri şi în Bucovina, unde'şi plăteşte şi contribuţiile, şi a fost recomandat în mod particular Agenţiei austriace ca supus al Imparatului-Rege de însuşi Guvernatorul-General al Bucovinei. Boerii Moldoveni au zis în plin Divan că trebue să se deie o pildă cu acest Iancovitz, năcăjindu'l prin orice chip, pentru a înfricoşa şi pe alţii cari se mai află în Moldova, ca să nu mai îndrăzenească să ceară protecţia Austriei. Dar Iancovitz susţine cu tărie că se va duce la Viena şi se va arunca la picioarele Majestăţei Sale Imparatului-Rege, dacă nu i se va face dreptate în Moldova.

Consulul citat mai relatează că Domnitorul şi boerii Moldoveni sunt informaţi, că cei mai buni neguţitori ai lor caut să'şi cumpere pământuri în *cordonul austriac,* pentru ca să se poată face *supuşi Imperiali-Regali;* ei lucrează în înţelegere ca să facă pe Consuli să pearda orice autoritate în ochii publicului şi ca să dovedească că nu e deloc avantajos să fie cineva supus Austriac sau Rusesc. Din această pricină ei întârzie cu intenţie toate procesele, pe care supuşii austriaci le au la Divan. Merg chiar „cu obrăznicia lor", până a zice: — Dacă ai fi supus Moldovenesc, treaba d-tale s'ar isprăvi numai decât: dar precum eşti I. R. n'ai decât să aştepţi până când D-l Consul al Austriei va fi aici, întrucât el se plânge continuu la Stambul de purtarea Prinţului nostru. Iar când unii supuşi anstriaci reclam contra îndoitei vămi, sau a vadrăritului, sau a altei dări ce li se cere, în potriva cuprinsului tratatelor, guvernul moldovenesc îi şicanează şi se poartă cu ei aşa, încât îi silesc să se lese păgubaşi de banii reclamaţi. Incheie Consulul cu vorbele că: „Dacă prea Augusta noastră Curte nu va face plângeri în potriva acestor procedari, va fi curând inutil ca M. Sa să mai întreţie Oficierii sei aici, căci nimeni nu va mai da nici o consideraţie reclamaţiilor lor. Dacă însă, din potriva, protecţia M. Sale se va face simţită în această ţară, *negustorii noştri vor putea pune mîna pe tot comerţul din locurile acestea.*

Intr'alt raport al aceluiaş Consul, datat din 26 Iunie 1784, găsim că el îşi anunţa guvernul său, că Maiorul prusian, D-l de Sedllitz, care se afla la Mohilev în Polonia, va veni în curând în Iaşi, ca să cumpere *cai pentru armata prusiană.* Ştia încă, că el va propune din partea Regelui, stapânul său, Domnitorului Moldovei, să facă un schimb de *chilimbar* contra unei cantităţi de *ceară;* dar, precum ceara se vinde în Iaşi uşor, pe bani gata, nu crede că acest proect va avea succes. Acest comerţ de chilimbar era atunci mai tot în mînile Evreilor din Brody, arată Consulul.

Tot într'un raport a lui Oechsner, găsim amanunte relative la vân-

zarea *tutunului*, produs sau importat în Moldova și a antreprizei vânzării lui, ce constituia un fel de monopol al Hatmanului respectiv, amănunte cari prezintă un interes retrospectiv în istoria înființărei monopolurilor în țările noastre. Astfel, cu data de 26 August 1789, Oechsner scrie, că disputa Consulului Rusesc cu Domnitorul, în privința antreprizei tutunurilor, a rămas în starea în care se afla mai demult. Domnitorul susține pe antreprenor, iar negustorii Ruși vând tutun în potriva poroncilor Prințului.

Un supus austriac care a adus tutunuri din Ungaria, le-a vândut cu câștig antreprenorului. Tutunul unguresc este dealtmintrelea foarte gustat în Moldova, și e sigur că el ar face o ramură de negoț destul de importantă, dacă n'ar fi antrepriză, care e generală pentru toată țara, mai ales în privința tabacului de tras pe nas. Nu crede că s'ar putea face un contract pentru o oarecare cantitate mai mare cu antreprenorul, căci Hatmanul, care ține antrepriza aceasta acum, se pregătește să meargă la Constantinopol, spre a se aproviziona acolo probabil cu tutun mai bun, după care afacerea se va trece unui alt antreprenor.

Tot atunci Consulul e informat că Prințul Moldovei a dat voe Maiorului prusian Sedlitz, dela Mohilev, să cumpere *7000 de cai*, cu condiția ca să nu se facă zvon din aceasta și să se transporte caii în mai multe rînduri și câte un număr mai restrâns.

Mai găsim că în acest timp se stabilise în Moldova o *Societate de Armeni din Lemberg*, probabil identică cu cea de care am vorbit mai îndărăt, cu sediul în județul Botoșani, care pe lângă altele făcea principalul comerț cu boi și cai pentru Polonia.

Principele Moruzi le-a făcut mai întâi multe greutăți, în timp de vre-o trei ani; dar la urmă a fost nevoit să-i lese în pace să'și facă negustoria lor, — cu care se ajuta chiar populația țărei, întrucît aceasta nu prea avea ce face cu prisosul vitelor și cailor ce produceau cirezile și hergheliile din întreaga țară.

După o scrisoare a suszisului Consul din 1784, putem vedea cam ce mărfuri se scoteau de obicei în fiecare an din Moldova, find cumparate cu bani numărători de către supușii Austriaci și ale altor nații, după cifrele următoare, în care intru și taxele plătite pentru export:

In comerciul Armenilor galițieni:

5,000 boi, câte fl. 25 unul . . .	fl. 125,000
6,000 vaci „ „ 10 una	„ 60,000
1,000 cai „ „ 50 unul . . .	„ 50,000
Arenda pământului pentru fânețe . . .	„ 3,000
Cornăritul asupra boilor câte 1.4 . . .	„ 1,000
Vama câte 3% asupra capetelor de mai sus .	„ 7,000

A Grecilor din Viena:

50,000 Ocă ceară câte fl. 1.30 . . .	fl. 75,000

A Evreilor din Brody:

100,000 Piei de epure câte fl. 50 suta . .	fl. 50.000

Nu se vorbește însă nimica, după cât vedem, despre exportul în general al Moldovei, prin alte puncte de graniță decât cele austriace, și mai cu samă despre exportul ce se făcea pe Dunăre și în Muntenia.

Cele dintâi praviie stabilite înadins pentru negustori, de Domnitorii Alex. Const. Mavrocordat şi Alex. Ioan Mavrocordat.

Am putut vedea că până acuma, din vreme în vreme, prin diferite acte ale ocârmuirei Moldovei s'au luat unele dispoziţii relative la exercitarea negoţului şi la acei ce făceau pe negustorii, îngrădindu-se când interesul lor, când al locuitorilor, sau al statului, după împrejurările mai mult sau mai puţin vitrege prin cari a trecut această ţară. Puţinele articole din Pravila lui Vasile Lupu-Vodă şi dispoziţiile amintite ale unor hrisoave, nu erau însă îndestulătoare, pentru a stăpâni toate nevoile şi a asigura dreptul şi datoriile atât particulare, cât şi ale diferitelor bresle negustoreşti sau industriale.

Cel care a statuat mai întâi şi mai pe larg mersul trebilor negustoreşti în ţară la noi, fu Alexandru Constantin Mavrocordat-Vodă, care, printr'un lung hrisov, dat în Septembre 1783, fixează, mai amănunţit, drepturile şi datoriile negustorilor din Iaşi, după care, bine înţeles, urma să se conducă şi negustorimea din restul întregei ţări.

Hrisovul de care vorbim are următorul cuprins:

Cu mila lui Dumnezeu, Noi Alexandru Constantin VVD,
Domn Ţărei Moldovei.

Din legiuirile şi aşezările oblăduitorilor şi ocârmuitorilor de noroade, acelor ce au silit şi au voit să întărească şi să înpodobească fericite şi temeinice rîndueli, starea ţărilor se poate înţelege, că totdeauna rînduiala ce s'au căzut să aibă cei ce neguţitoresc, s'au socotit a fi unul din cele mai trebuincioase aşezăminturi, spre înpodobirea şi îndestularea unui norod; nefiind nici o îndoială la mijloc că negoţul nu numai că aduce lesnire la cele trebuincioase a vieţei omeneşti, ci mai vârtos înmulţeşte şi adauge belşug şi îndestulare la toate. Asemenea dar şi Domniea me poftind a ne arăta următori oblăduitorilor acelor ce au voit să păzească şi să împodobească starea ţărei aceştiea, cu rânduielele ce s'au cunoscut a fi spre folosul tuturor de obştie.

După ce din mila lui Dumnezeu ne-au miluit cu Stepena Domniei acestei ţări, ne-am aflat fără preget cu toată virtutea, silinţa şi purtarea de grijă spre înplinire a dorinţei acesteia, şi nu numai câte am aflat a fi de folos le-am întărit, ci încă şi multe bunătăţi cuviincioase am adaos, după cum prin faptă s'au arătat.

Deci osebit de altele luat-am aminte şi pentru *breasla negustorilor din Iaşi*, cărora nu numai cele ce li s'au cuprins prin hrisoavele vechi, ce au dela alţi luminaţi Domni, le-am întărit, ce încă am şi adaos, cele ce s'au găsit a fi cu cale, spre aşezare şi a lor întemeiere. Şi iată printr'acest domnesc al nostru hrisov hotărâm:

Toţi negustorii ce dau dajdie şi sânt în izvodul Visteriei cu pecete Gospod, cum şi alţii cari se vor mai pune, având ravaşele d-sale vel-Vist., care va fi după vremi, spre încredinţare că este dajdia lor cu neguţitorii, socotinduse unul cu altul câte un leu şezeci şi şepte bani banii Visteriei, şi câte patrusprezece parale de leu obicinuita răsură, după cisla ce'şi vor face ei în de ei, pe starea şi putinţa fiecăruia; după care cislă să dea izvod la Visterie, iscălit de starostele şi de câţiva fruntaşi ai negustorilor; arătând pe fiştecare anume cu porecla lui şi la ce loc se află şezători şi după acel izvod vor da într'un an unsprezece dăjdii, adecă: şesă dăjdii câte pe una pol lună o dajdie, şi trei dăjdii la vremea ajutorinţei de iarnă şi două dăjdii la ajutoriul cheltuelelor Visteriei ce se ia vara, iar mai mult de dăjdiile arătate să nu se supere.

Feciorii de negustori neînsuraţi, cari nu vor ave dughenile lor şi vor fi şezători în casă cu părinţii lor, să nu să supere de dajdie, iar viind în vrâstă şi căsătorindu-se, sau având dughenile lor, ori alt alişveriş osebit de părinţii lor, atunci să se aşeze cu dajdie la breasla neguţitorilor, sporindu-se şi suma banilor câte un leu şeizeci şi şepte bani de nume.

Calfele care slujesc pe la dughenile neguţitorilor carii vor fi holtei, să nu să supere cu birul de către nimine; iar însurându-se, sau eşind osebiţi cu dughenile lor, atunci să se puie la bir la rânduiala ce li se va cădea.

Pe tot anul odată să aibă purtare de grijă D-lui vel-Vist. să facă cercetarea izvodului de numele tuturor neguţitorilor, şi câte nume vor fi să se adaugă sau să se scoată prin ştirea Domniei mele, se vor pune sau se vor scoate, socotindu-se de nume căte un leu 63 bani.

La strânsura banilor niminea să nu se amestece fără numai ceauşul (încasatorul) lor. Desătina să plătească de zece bucate un leu vechi de cruce răsură.

Breasla aceasta a neguţitorilor să aibă şi *Staroste*, prin cercetarea şi alegerea d-sale vel-Vist., care staroste să fie scutit de toate dările şi să aibă şi patru oameni străini, ca să-i fie de trimes a chema pe neguţitorii care vor avea pricini ei în de ei, şi deosebit să aibă Starostele a scuti la vremea desătenii, una sută stupi şi la vădrărit, una sută vedri vin, şi la goştină una sută oi, şi doi liuzi scutelnici, cari să fie în izvodul scutelnicilor cu pecetea Gospod.

Toate pricinile de judecăţi ce vor avea neguţitorii să aibă a le căuta starostele dinpreună şi cu fruntaşii din neguţitori, fără nici o patimă sau interes, aducând starostele şi la supunere pe cei nesupuşi şi să facă şi hotărâre judecăţii. Judecăţile şi pricinele ce vor avea neguţitorii şi nu se vor putea aşeza de starostele şi fruntaşii lor, să aibă să le caute şi să le hotărască D-lui vel-Vist., ce a fi după vremi, după vechiul obiceiu.

Doi care vor avea pricină de judecată şi se va căuta pricina lor de Starostele să dea înplineala la una sută lei; pe banii ce ar rămânea să dea un neguţitor la altul, dintr'acei ce se vor judeca, din care doi pol lei, să fie venitul Starostelui, iar doi pol lei să se pue la cutie, iar de se vor împlini prin marafetul Vatavului de Aprozi să dea înplineala acei negustori zece la sută, din care nouă părţi să fie a Vatavului şi o parte a Starostelui.

Orice poronci Gospod ar fi asupra breslei, prin Staroste să se înplinească, iar zapcii să nu umble printre dânşii.

Neguţitorii străini care nu vor fi cu lăcuinţa aice în ţară, şi vor aduce marfă, să le puie soroc pe cât se va socoti a fi cu cale, şi pără la acel soroc să aibă a-şi vinde marfa lor cu ridicata, iar să nu aibă voe a vinde marfa lor cu cotul sau cu cumpăna, ce să o vândă cu ridicata, afară de lucru ce este de mâncare, care acele lucruri deale mâncării să le vânză cum or putea.

Câţi neguţitori străini vor aduce marfă şi vor vinde-o cu râdicata, ori pe bani gata ori pe datorie, toţi aceia să dea la una sută lei, jumătate leu, din care treizeci bani să fie a starostelui şi treizeci bani să puie la cutie.

Starostele să aibă voie a cerca toate dughenile ca să vânză cu cotu şi cu cumpăna dreaptă, şi oricare se va afla cu cotu şi cu cumpăna vicleană, să plătească gloabă cinci lei, sau oricât se va găsi cu cale de fruntaşi, care şi din acea gloabă pe jumătate să fie a starostelui şi pe jumătate să se puie la cutie.

Un negustor de va zice cuvânt de necinste asupra altui negustor, să se globească, iar dacă va râdica măna, mai cu mare pedeapsă, după cum vor găsi cu cale şi vor hotărâ fruntaşii, din care gloabă jumătate să fie a Starostelui şi jumătate să se pue la cutie; şi din banii ce se vor strânge la cutie să aibă a se agiuta pe cei cuprinşi de nevoie şi de sărăcie, dânduli-se pe cât va găsi cu cale de Staroste şi de fruntaşi, însă prin ştirea breslei; şi cutiea să fie în sama Starostelui şi a doi-trei din fruntaşii breslei, cari să ţie şi isvod iscălit de câţi bani se vor strânge şi câţi se vor da.

Fără ştirea Starostelui şi a fruntaşilor nimene să nu fie volnic a deschide dugheană ca să negustorească cu marfă subţire, care vând negustorii dughengii, nici din pământeni, nici din armeni, nici din jidovi.

Abagerii, băibărăcenii, rachierii şi alte isnafuri, să nu fie volnici a vinde prin dughenile lor marfă subţire, căre vând negustorii dughengii, ci numai marfă care este de trebuinţa lor, să ţie şi să vândă prin dughenile lor.

Desăgarii ce umblă cu marfă de vând prin sate, fiindcă aduc şi înpiedecare la alişveriş neguţătorilor şi pricinuesc şi păgubirea vămii Gospod, făcând tot felul de meşteşuguri de ascund marfa de vamă; să fie opriţi de a nu mai umbla cu marfă să vândă prin sate, ce aşezânduse prin târguri să aibă voe a neguţitori, iar de la iarmaroace să nu fie opriţi, ci să aibă voe a duce şi a vinde marfa lor.

Duminicile şi la douăsprezece praznice împărăteşti să nu fie volnici a deschide dughenile şi a vinde orice fel de marfă, fără numai lucru ce va fi de mâncare nefiind opriţi să aibă voe a vinde.

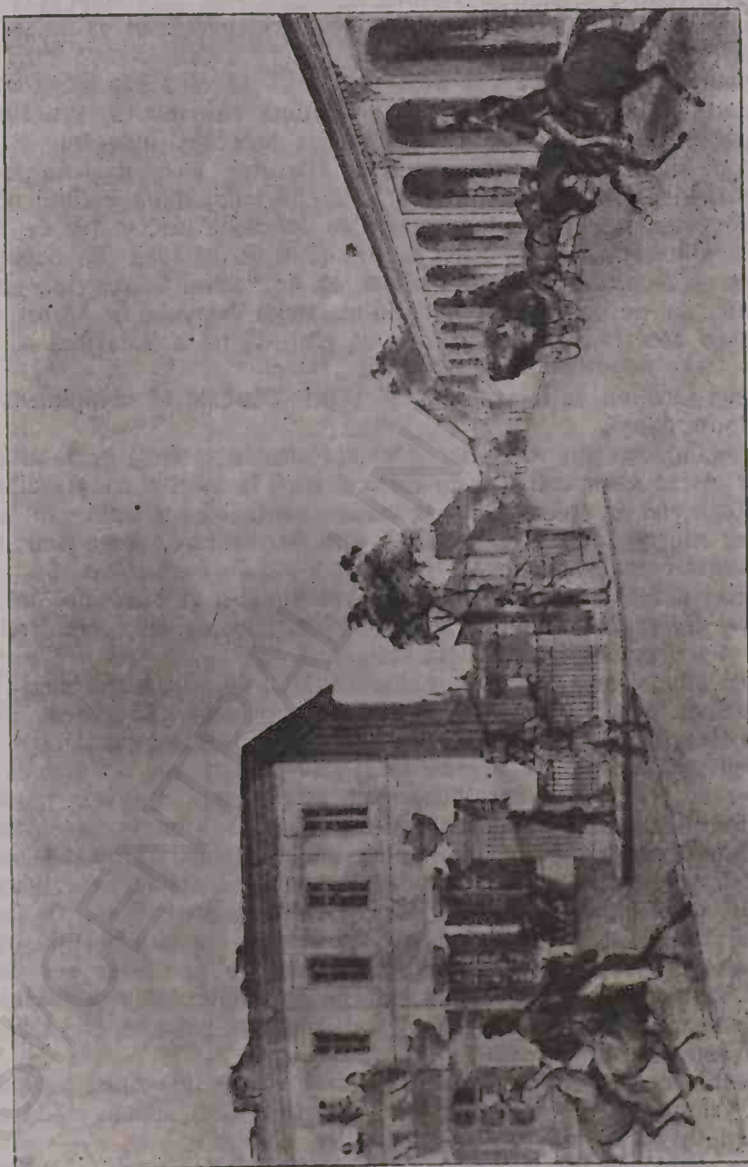
De se va întâmpla vre odată a se rândui cai de menzil şi zahere, breasla negu-

ţitorilor să nu fie supărată nici cu menzil, nici cu zahere, nici cu alte angării.

Oaspeţi prin casele neguţitorilor să nu găzduiască, nici aşternuturi, sau arămuri să nu li se ia pentru musafiri.

20 bani ce se lua în vremea trecută de la neguţitori de tot pogonul de vie ce avea la Odobeşti, numinduse pentru vadra Domnească, fiind acea dare mai dinainte ridicată, să nu se supere, nici să dee nimănui nimica subt acel nume dare.

Deci dară poruncim Domniea mea tuturor ca să se urmeze şi nestrămutat de către toţi să se păzească întocmai toate cele ce se cuprind în hrisovul acesta. Şi poftim



Dughenile Paşcanului şi casa foastă a bacalului şi manufacturistului Miculi, cum erau pe la începutul veacului XIX, în Uliţa Pavelei de lemn, astăzi Strada şi Piaţa Cuza-Vodă. Aceste clădiri acum sunt cu totul prefăcute.

Domnia mea şi pe alţi luminaţi Domni, care din mila lui Dumnezeu se vor rândui în urma noastră cu domnie la această pravoslavnică ţară, să nu strice această aşezare, ci mai vârtos să întărească, pentru a dumilorsale veşnică pomenire.

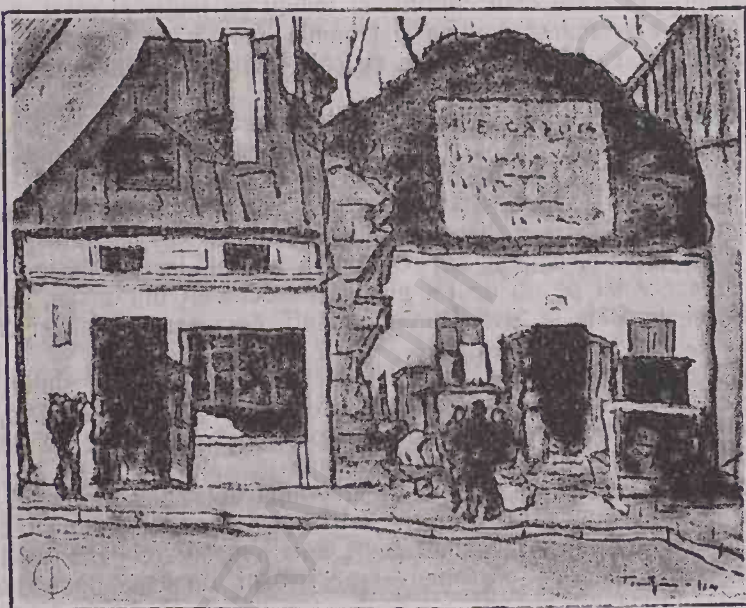
Spre aceasta este credinţa a însumi Domniei mele, Noi Alexandru Constantin Voevod, şi credinţa prea iubit fiului Domniei-mele Constantin Voevod, şi credinţa a cinstiţi şi credincioşi boerii divanului Domniei mele, Dumnealor: Dimitrie Sturza vel-Logofăt de ţara de jos, Gheorghie Sturza vel-Logofăt de ţara de sus, Stefan Sturza vel-Vornic,

Lascarachi Roset vel-Vornic, Gheorgachi Ghica vel-Vornic, Atanasii Ramadan vel-Vornic, Costache Roset Hatman, Iancul Carage vel-Vornic, Alexe Mişolu vel-Postelnic, Matei Cantacuzin vel-Vist., Alexandru Hangerli vel-Agă, Constantin Greceanu vel-Spat., Manolache Conachi vel-Ban, Vasile Roset vel-Comis, Grigoraş Sturdza vel-Căminar Mihalache Costache vel-Pah., Dumitrache Sturdza vel-Sardar, Antohie Jora vel-Stolnic. Şi credinţa a tuturor boierilor Domniei Mele mari şi mici. Scrisu-s'a hrisovul acesta la scaunul Domniei Mele în oraşul Iaşii, întru cea dintăi Domnie a noastră la Moldova, la al doilea an, de Iordache Lozonschi ot Vist. Leat 1783 Septembre.

Noi Alexandru Constantin Voevod.

Matei Canta vel-Vist. Procitoh.

Multe din dispoziţiile enumerate în acest hrisov-lege, se văd destul de îngreuitoare pentru negustorime, atât ca sarcini şi biruri că-



Bolţi şi dugheni din veacul al XVIII-lea, ce-au mai rămas aproape în această stare, până acum, în colţul dinspre răsărit, peste drum de Hala din Iaşi. (Desemn de *N. Toniţă*).

tră visterie, cât şi ca oprelişti înpotriva multora, de a face negoţul după cum le-ar conveni mai bine. Totuşi, ca început de legiferare a comerţului ieşan, acest hrisov îşi are şi el importanţa sa.

Peste trei ani însă, după aceste dispoziţii legislative ale lui Alexandru C. Mavrocordat, supranumit şi Deli-bey, acesta fiind mazilit, în scaunul Moldovei veni un alt *Alexandru al II-lea Mavrocordat*, zis şi *Firaris*, poreclit apoi şi *Pârlea Vodă*, din pricină că în orice palat din Iaşi se aşeza ca Domn, casa lua foc. Acesta dădu un alt hrisov relativ la breasla negustorească, în care pe lângă mai multe dispoziţii aproape identice cu cele din hrisovul precedent, se mai adauge şi unele nouă, după cum se va vedea din următoarele şiruri:

Cu mila lui Dumnezeu, Noi Alexandru Ion Mavrocordat Vd., Domn Ţărei Moldovei.

Temeiul bunelor orânduele, paza linişei şi odihna supuşilor fiind din cele mai în-

tăi-cerşute la buna oblăduirea Stăpânitorilor Ighemoni, din ceasul ce dătătoriul de bine ne-au învrednicit a năzui la strămoşescul scaunul nostru, Domniei acestei ţări, luând în mînele noastre ocârmuirea Stăpânirei: încât Dumnezeeasca sa pronie ne-au luminat, n'am trecut cu vederea a nu revărsa pentru toţi datornicile mile, păzind privilegiile ce au avut dintăi şi mai ales cu adăugire întărindule spre buna stare şi întemeierea fieştecărora. Pentru că numai statornicia bunătăţilor rămîne în veci lauda şi fericirea Deci dar după cum pentru alţi supuşi şi lăcuitori, luat-am samă şi pentru breasla neguţitorilor pământeni de aici din oraşul Iaşii, din carii prin jaloba ce au dat, cei mai aleşi dintr'înşii arătînd proasta stare în care au venit, din pricină că dela o vreme nepăzindu-se orânduielele lor, s'au amestecat şi mulţi alţii în breasla aceasta, din cei mai proşti şi cu totul scăpătaţi şi că darea birului încă asuprinduse, şi cu alte multe havalele însărcinânduse, au venit la slăbăciune şi căderi, încât puţin au rămas de nu li s'au pricinuit cea desăvârşită stingere.

Şi s'au rugat cu plîngere să fie şi ei puşi la cale, atît la darea birului, cît şi la unile privilegii ce din vechi au avut, spre înlesnirea petrecerii şi întemeierea alişverişului ce fac, arătând pe aceasta şi multe alte hrisoave a luminaţilor Domni ce au fost mai înainte de noi, prin care erau cuprinşi şi miluiţi cu multe şi mari privilegii şi ertaţi de tot birul. Pentru care milostivindune şi Domnia me, n'am trecut cu vederea şi cererile şi rugămintele lor, ce socotindule a fi cu cale, pentru că întemeierea aliverişului lor aduce folos şi cămărei Gospod.

Iată printr'acest hrisov al Domniei mele hotărâm: Milele şi privilegiile ce după milostivnicu nostru cuget s'au pus la cale, pentru breasla aceasta a neguţitorilor pământeni, a căror nume s'au trecut şi în catastihul Visteriei cu pecete Gospod.

Şi întăi pentru darea birului lor, macar că prin hrisoavele vechi se hotăra să nu fie supăraţi de tot birul Visteriei, dar socotind Domnia me nepăgubire şi folosul Visteriei, cum şi a lor neînsărcinare, am hotărît ca darea birului lor să fie la Visteria Gospod, dând cîte cincisprezece lei pe an de tot numele, de două ori într'un an, adecă jumătate la Sfeti Gheorghie, şi jumătate la Sfeti Dumitru, dând pe această sumă şi câte cinci parale de tot leul răsură, nici să se însărcineze.

Iar dughenile lor ce vor avé orice fel de marfă, vor da la slujba ajutorinţii, cîte douăzeci şi cinci lei, *lipfcănia*, şi câte doăzeci lei *braşovenia şi blănăria*, şi cîte cincisprezece lei *bogaseriile*, banii Visteriei, şi câte patrusprezece parale de leu răsura, şi cu mai mult de cât aceasta hotărâm să nu fie supăraţi.

Vama pe marfa ce vor aduce vor plăti după hotărîrea hrisovului obştiei ce s'au făcut de către Domnia me, adică cîte trei lei la suta de lei, după adevărata fatură ce vor arăta către vameşi, fără mai mult peste hotărîrea acestui hrisov să nu se supere.

La slujba cotăritului vor da cîte şaşezeci bani de toată dughiană după condica Visteriei, şi numai odată într'un an.

Feciorii lor cum şi calfele care slujesc la dughenile lor, fiind holtei, să nu fie supăraţi a plăti bir, asemenea şi argaţii lor ce vor fi holtei, iarăşi să nu se supere cu dare de bir, ce să rămână pentru slujba caselor sale. Murind sau lipsind vreunul dintrânşii, să aibă a se pune altul în loc, pe carele prin ştirea D-sale vel-Vist. şi prin alegerea breslei se va socoti.

Crîşmele ce vor avea la vreme ajutorinţei vor plăti după hotărîrea ce prin anafora s'au făcut şi s'au dat la cutie.

Strînsul banilor birului să fie făcut lor de către ciauşul lor, ne amestecânduse alţi zapcii a umbla printre dânşii pricinuindule supărări.

Orice porunci Gospod se va socoti ca să dea această breaslă a neguţitorilor, să fie prin D-lui vel-Vist. către ceauşul lor, ca să săvârşească, fără a nu fi supăraţi de către alţi zapcii. Cai de menzil, zahere, salahori şi alte havalele ca aceste, ce vor fi pe alţi lăcuitori birnici ai ţărei, aceştia să nu se supere, ce se rămîe în pace, având toată înlesnirea la căutatul alişverişului lor. Oaspeti pe la casele lor să nu se rînduiască, nici aşternuturi sau arămuri să nu li se iee, la sosirea de musafiri; asemenea şi la schimbarea Domnilor să nu fie supăraţi cu cerere de rădvane. Ceauşul breslei acesteia să fie scutit de tot birul pe capul său, după hotărîrea hrisoavelor vechi.

La vremea slujbelor, desătina i vădrăritul, să aibă a sta toţi negustorii acestei bresle trei sute stupi de desătină şi şase sute vedri vin de vădrărit, pe care luând răvaş dela dlui vel-Vist. să le ţie în samă slujbaşii dela sine, nesupărându-se pe această sumă de bucate a plăti nici un ban, fără numai pe vinul ce vor avea mai mult, vor plăti după cum plătesc vădrărit toţi alţii, iar pe stupii ce vor ave peste cât este hotărâre

să scutească, pe aceia vor plăti desătina câte 4 parale vechi de stup şi alte 4 parale de cruce răsură.

Toate pricinele şi alte trebuinţe ce vor ave, să se caute de către d-lui vel-Vist. şi după dreptate, hotărându-se să se puie la cale, iar d-lui vel-Aga sau alţi zapcii să nu aibă a-i supăra. Deci toate aceste păzându-se, să urmeze şi ei rânduelii neguţitoriei lor cu nestrămutare, spre înlesnirea petrecerei şi a întemeierei lor.

Poftim Domnia me şi pe alţi fraţi luminaţi Domni pe care Sfântul Dumnezeu îl va orândui în urma noastră cu oblăduirea acestei ţări, să nu se superă această puţină milă, ce este spre mai bună petrecere, odihna lor, şi folosul Visteriei Gospod; ce mai vârtos spre a Domniilor sale vecinică pomenire să adaugă şi să întărească.

Scrisu-s-au hrisovul acesta la scaunul Domniei mele în oraşul Iaşii, întru cea dintăi Domnie a noastră, în anul al doilea, de Climent diac de Visterie.

1786 Noembre.

Noi Alexandru Mavrocordat Voevod.

Iordachi Balş vel Vist Procitoh.

Părerile unui trimes al Franţei, asupra stărei politice şi economice a Moldovei, în 1780-85.

In timpul Domniei lui Alexandru Ipsilante în Moldova, se afla, în calitate de Secretar intim al acestuia, un francez, *Contele d'Hauterive*, ce fusese recomandat, ori poate trimes aici de însuşi Regele Ludovic al XVI-lea al Franţei, în scopul de a lega cât mai mult relaţiile politice şi economice între aceste două ţări.

Ocupând acest post d'Hauterive, în timp de vre-o doi ani, avu prilejul să cunoască cât se poate de bine însuşirile şi caracterele populaţiei Moldovei, şi după cum era un om foarte cult şi pătrunzător, scrise un volum întreg de note şi reflecţii, în care se oglindeşte adevărata stare economică, socială şi comercială a tuturor locuitorilor din Moldova, dând în acelaş timp şi mai multe cunoştinţi istorice, culese fie după documente vechi, fie după tradiţii, ce în acea vreme erau mai înbelşugate în fapte de samă ale trecutului poporului Moldovenesc.

Din lucrarea acestui autor, de o valoare şi utilitate nebănuită, vom extrage numai părţile ce se referă la viaţa economică, comercială şi industrială, şi câte ceva din viaţa publică şi socială, în care se găsesc aprecieri mai interesante pentru noi. Astfel vorbind despre starea în care se găsea pe atunci spritele tuturor locuitorilor din ţară, pe la 1780-85, d'Hauterive arată că agricultura în Moldova a făcut oare-care progres, după ultimul răsboiu ce avusese loc între Rusia şi Turcia, şi depe urma căruia suferise mult şi Principatele Româneşti, căci locuitori au început a cultiva câmpiile şi a îngriji de creşterea vitelor cu mai multa sirguinţă, aşa că s'a putut vinde mult mai mulţi boi şi grâne decât în vremile nenorocite pentru Moldova, în cari armatele ce curgeau de la miază-noapte, ca şi cele ce veneau dinspre miază-zi, erau destul de zdrobitoare pentru avutul său.

Se pare însă că agricultura şi negustorii nu s'au putut ridica aşa de răpede la punctul de prosperitate, care făcea ţara aşa de bogată în vremile mai de demult, când avea mai puţine sarcini, domnii mai îndelungate şi Principi mai cunoscători ai nevoilor tuturora, cari puteau organiza o administraţie aşezată, blândă, generoasă şi încurăjătoare, altcum decît au făcut-o urmaşii lor.

Dacă agricultura şi negoţul au căpătat noi puteri, e drept însă că

această reînviere n'a avut decât un efect parţial, întrucât boierimea, după răsboiu, a simţit trebuinţa de a profita de vremea pierdută, îndoind grija sa ca să-şi recâştige bogăţia de odinioară; aşa că unii din ei cari ajunsese aproape săraci, au redevenit bogaţi prin efectul păcii. Poporul însă, care n'a prea sărăcit cu mai mult decât era sărac, de pe urma rărelor răsboiului, ci numai cât se înpuţinase, n'a simţit tocmai nevoia de a-şi îndoi munca sau hărnicia, nici de a'şi înmulţi mijloacele de trai.

E drept că creşterea vitelor n'avea atâta nevoie de oameni ca munca pământului, dar acest fel de bogăţie îşi are marginele sale, şi este un hotar peste care creşterea numărului vitelor opreşte pe acea a oamenilor şi strică agriculturei. Astfel se poate deduce că munca câmpului şi vânzarea rodului ţărei, privite ca mijloc de a îndrepta pagubele obşteşti prin dobândirea de noi isvoare de înbogăţire pentru folosul tuturor, n'a propăşit cu adevărat, ci lăsa ţara într'o scădere a aceloraşi mijloace.

Nu e tot aşa cu pagubele suferite: mai întâi dările cari s'au sporit simţitor; consumaţiile nefolositoare cari vin, aduc alte pagube după ele; sărăcia şi dorinţa de mărire vor atrage din părţi străine alţi indivizi, cari nu vor produce mai nimic, dar vor consuma şi vor plăti tot ce le e trebuincios cu banii acestei ţări; vor preţui foarte mult netrebuinciosul lor meşteşug şi vor înşela drepturile Visteriei asupra lui, prin drituri dăunătoare pământenilor, care nu le pot avea, cum fac Nemţii. Vor aţâţa poftele saracilor ca şi ale bogaţilor prin comerţul de lucruri netrebuincioase, în stare să sărăcească chiar pe Domnitori, după cum fac Anatolienii şi Ruşii; sau vor încărca ţara cu povara apăsărei lor lacome şi şirete în felurite isprăvi sau meşteşuguri de care ea n'ar avea şi din care nu ar trage foloase.

Care sunt urmările acestei grămădiri de străini? continuă d'Hauterive. O scădere simţitoare în prisosul rodurilor neasemănat de bogate, cu preţul cărora ţara îşi poate ţinea sarcinele. Când un Evreu buccengiu vinde pânză fină de in (olandă), care este un lux în îmbrăcămintea moldovenească, când un Neamţ, care nu ştie să facă decât trăsuri de lux din cele mai frumoase, vine în ţară, trebuie să se facă o câtăţime de grâu mult mai mare şi îndestulătoare ca să hrănească încă doi oameni, sau să nu se vândă această cantitate în afară. Tot aşa este când în Moldova se desface o tabachere scumpă sau un şal preţios. De altă parte, când o familie moldovenească pleacă din ţară, sau se stinge, sau lipseşte ca fugară, în ţară se produce mai puţin grâu, ceară, in, miere şi orz, iar boii şi caii se înpuţinează, aşa că se strică cu desăvârşire echilibrul vieţei obişnuite.

Nu slujeşte la nimic să se spue că Moldova nu e locuită proporţional cu întinderea şi rodnicia ei. Numărul acelor locuitori cari aduc roade folositoare este mic, dar al acelor ce consumă fără folos este cu mult mai mare decât s'ar crede. Toţi străinii cari s'au înbogăţit sau se înbogăţesc pe spinarea ţărei, ori-care ar fi locul unde traiesc, mănâncă roadele ei fără nici un folos pentru ea. Granele pe cari Moldova le trimete la Constantinopol şi cari îi sunt plătite cu bani din tributul său, întrucât o priveşte pe ea, sunt o cheltuială fără nici un folos, Tot aşa e cu productele celelalte ce nu pot fi vândute decât Turcilor. Tot ce i-ar aduce libertatea neţărmurită de a vinde în alte părţi, este doar în folosul cumpărătorilor privilegiaţi, (Turcii), cari dupa măsura câştigului lor trebuiesc socotiţi printre cei ce consumă fără folos pentru ţara.

Acelaş lucru se poate spune şi despre vitele ce se vând fie la Constantinopol, fie străinilor; de câte ori prețul lor nu este plătit în bani, vânzarea lor e o perdere fără de folos. Şi fiindcă un bou, sau zece oi, au destulă carne pentru hrana unui om în răstimp de un an, şi fiindcă un cal are nevoe pentru păşune de o bucată de pământ care, dacă ar fi lucrată, ar putea să hrănească o familie de şese suflete, urmează că Moldova poate socoti atâți străini, ce se hrănesc aicea, câți boi vinde, de şese ori atâția câți cai vinde şi o zecime din numărul oilor ce vinde în țara nemțască, sau la Țarigrad. După un şir de socoteli probabile făcute după măsura celor de mai sus, se vede că poporația adevărată a Moldovei, încarcată astfel cu tot ce nu face parte din aceea care se vede, este cu mult mai mare decât ceeace se crede a fi pentru jumatate din țările Europei.

Cu clădirea caselor şi facerea hainelor mai bune, se îndeletnicesc acum în Moldova mai mult Polonii şi Grecii, ceea-ce foloseşte țărei, căci lasă pe băştinaş să'şi cultive ogorul, lucru mai folositor decât croitoria. Nu tot aşa e însă cu lucrul hămurăriei, a lăcătuşeriei, a argintăriei. Aceşti meşteri consumă, nu aduc roade, trăesc din creşterea consumațiilor nelegale, şi nu înlocuesc în Moldova decît pe Țiganii, cari fac lucruri de două ori mai proaste, dar le vînd de zece ori mai eftin.

A fost chiar o vreme, zice d'Hauterive, când pe aici nu se cunoşteau broaştele pe la uşi şi nu se suflau cu aur decît icoanele paracliselor din casele Domneşti sau boereşti, şi pe atunci Moldovenii nu erau nici mai puțin siguri de avutul lor şi nici mai fericiți. Trebuie să dăm Evreilor ce e al lor: sunt cumpătați, plătesc dările fără vorbă, se îmbogățesc încet şi nu'şi trimet agonisitele peste hotare.

Ei au făcut chiar să se urce valoarea unora din productele țărei, — căci de pildă, înainte de dânşii, pieile de iepure se aruncau; ei au găsit că aceste sunt cele mai frumoase din Europa şi vând pe fiecare an în țara nemțască peste o sută de mii de bucăți. Dacă vre-un străin ar putea să puie în valoare pieile de cerb şi de căprioare, negoț care azi e atît de puțin rodnic, el ar deveni însemnat, aducând câştig poporului şi nu l'ar ocupa decît când nu prea are altceva de lucru.

Un grec din Ianina, sau un Arman din Enghira, cari vând aici stofe de îmbrăcăminte cu prețuri exagerate şi după o şedere de câțiva ani plec din țară, încărcați cu 40 — 50 pungi de bani câştiguri, au dat Moldovenilor o mare pildă de economie; dar mi-ar plăcea mai bine un Saxon, care să-i învețe să țese pânza subțire cu inul din țară, un Venețian care să-i învețe să albească ceara cu puțină cheltueală, un Olandez care să-i învețe a face postavuri, scutindu-i de a cumpăra cu doi galbeni cotul de stofă, a cărei lînă o vînd ei cu cinci parale oca. Mi-ar plăcea mai mult un Livornez, care să se ocupe să săreze carnea celor cincisprezece mii de boi ce se aruncă la gunoi, după ce li s'au luat pielea şi grăsimea, şi în sfârşit un cioban dela Milan, care să dovedească că se poate şi aici face brânză tot aşa de bună ca şi în Italia, şi, mai mult, care s'o vîndă cu un preț mult mai mare şi să facă cu acest obiect uşor de desfăcut un negoț mult mai bănos decît cel ce se face în Svițera.

Câte feluri de negustorii nu cer decît protecția unui Domnitor capabil şi înlesniri din parte-i ca să se poată ființa cît mai curând în Moldova!

Nu mai vorbesc de ocne, despre care se zice că ascund adevărate

comori în sînul pămîntului acestuia. Dar minerale, mai obicinuite sunt înprăştiate chiar pe faţa pămîntului, ca *pământuri bune pentru pregătit boele, silitră,* de care se află din belşug pretutindenea, *sarea din pelinul* care acopere toate livezile.

Sunt apoi lucruri de un preţ şi mai însemnat, cari nu vor scăpa folosinţei poporului, de cari bunii Domnitori trebuie să aibă grijă înainte de toate: Siretul aşteaptă codrii Trocaslovului şi ai întregei Moldove despre apus şi e gata să ducă la Dunărea arbori colosali, care ar face bogăţia şchelelor Mediteranei; malurile Prutului nu înfăţişează o bogăţie aşa de mare, dar dacă s'ar da apelor sale o scurgere mai uşoară, el este aşa de aproape de Nistru încât, printr'o căräuşie de câteva poşte, s'ar putea întoarce în folosul ţaranilor Moldoveni caratul productelor Podoliei, care a căpătat de curînd o cale nouă şi a căror intrare în, Marea-Neagră ar fi mai la adăpost prin Kilia, decît prin Cetatea-Albă.

S'a vorbit în vremile din urmă de împreunarea Prutului cu Siretul. N'am înţeles încă bine scopul acestei hotărîri. Pacatul obştesc a fost todeauna de a se îndrepta totul spre localitatea unde este aşezat scaunul ţării, caşi-cum bogăţia cîtorva oameni şi frumuseţa unui oraş ar putea aduce bună-starea obştească. Cei ce au cerut să se împreune Siretul cu Prutul printr'un canal, care ar trece prin Iaşi, nu s'au gândit, poate, să uşureze negoţul extern, căci ce alt s'ar putea trimite din Iaşi decît doar... glod ?.

Li s'a părut că ar fi măreţ să se facă să ajungă aici pe apă, din Marea-Neagă şi de pe Dunărea de sus, toate productele din apus şi din miază-zi, ceea ce după mine nu mă încîntă. Singurul lucru cuminte ar fi să se scurgă acel rîuleţ murdar (Bahluiul), ale cărui ape prea mici nu'şi pot săpa o matcă şi sînt, răstimp de nouă luni pe an, un isvor de miazme ucigătoare; dar ar fi o mare greutate dacă nu s'ar găsi un mijloc pentru a restitui Iaşilor aerul care'ţi dădea sănătate odinioară.

Eu am propus să se sădească pe toată întinderea mlaştinei o pădure tînără de copaci cari cresc răpede. Pe partea cea mai depărtată de matcă ar trebui sădite felurile cele mai tari, tei, plopi şi mesteacăni înalţi; în apropiere de Bahlui s'ar sădi mesteacăni mai resistenţi, sălcii si frasini; în sfârşit s'ar putea acoperi şi malurile cu tufiş. Acest plan, uşor de îndeplinit ar avea trei foloase: 1), un căştig frumos din vînzarea crengilor, a cercurilor de butii; 2), îndată ce pământul acesta, aşa de urît astăzi, va fi acoperit cu verdeaţă, isvorul miazmelor va seca numai decât, iar pământul, ca să hrănească noua vegetaţie, ar suge apa care acum se împute deasupra lui ; 3) în sfârşit, rădăcinele râdicând pământul în toate părţile, i-ar înalţa nivelul şi, împărţindu-se felurile de copaci după chibzuinţa inginerilor, ele, ar face pe plan o înclinare cât ar hotărî ei, şi ar sili apele mlaştinei să se scurgă.

Mă întorc la negoţul productelor fireşti. Cârmuirea încă nu s'a gândit la acest folos, atît de însemnat, şi nu se află, spre binele acestei afaceri, pretutindeni ocrotite, decît foloasele unei vămi ceva mai râdicate asupra rodurilor străine ce se introduc în ţară. Folosul acestora nu se prea vede, dar cel puţin ar avea urmarea bună de a opri pe Moldoveni să intre ei înşişi în tainele negoţului străin, avânduse în vedere că ar pierde, luptânduse cu vînzătorii ocrotiţi.

Domnii mai luminaţi au văzut mai de mult ce fel de îndreptări se

potrivesc mai bine rălelor de acuma. Au încercat câteva opriri, cari n'au adus roade, pentru că erau numai parţiale. Oprindu-se întrebuinţarea fireturilor, nu s'a făcut altceva decât s'a împins lumea spre stofele de haine din Asia, mult mai scumpe ca fireturile. Luxul a ştiut aşa de bine să tragă foloase din această oprire, încât desfiinţarea ei n'a mai slujit la nimic. Matasa cu fireturi nu este aşa de scumpă ca ghermesinul fără fireturi, şi a fost uşor de văzut că luxul a scos din întrebuinţare fireturile mai repede decît porunca care le oprise. Necazul de a părăsi acest fel de podoabă, de care locuitorii prinsese dragoste, a dat naştere obiceiului de a acoperi rochiile cu bănuţi (fluturi) de aur.

Astfel negoţul folositor nu mai înaintează, ci dă îndărăt poate; negoţul sterp şi ruinător a propăşit şi va propăşi pe zi ce merge. Vechile legături s'au răsturnat până într'atâta încât vezi că negoţul străin este făcut de Moldoveni, iar cel pământean de străini. Din acest amestec al intereselor negustoreşti s'au născut de curînd *Consulatele, tovărășiile de negoț*, chiar *agiotagiul*, căruia limba moldovenească nu-i poate da un nume. (*Baş* pentru *schimb* era numele obicinuit pînă în zilele noastre).

Moldova şi-a perdut şi pe unii din copiii sei cari, înbrăţişând meşteşuguri străine, ajung străini în ţara lor, şi zic că sănt din neamul acelora ale căror mărfuri le desfac. Apoi *năravul speculei* se întinde, şi după cum jucătorul începător, care ar vra să'şi încerce norocul la joc mai greu, cu jucători mai iscusiţi, plăteşte foarte scump ucenicia lor, tot aşa vor păţi şi Moldovenii, dacă legi înţelepte nu-i vor aduce pe calea adevăratelor lor interese. Baloturile de lînă pe care şed membrii Parlamentului Englezesc, amintesc totdeauna cârmuitorilor punctul de căpetenie a bogăţiei ţărei şi regula negoţului lor!

Dea Dumnezeu, încheie Contele d'Hauterive, să nu pară de rîs părerea că boerii să şadă la Divan pe snopi de grîu, cari dimpreună cu Stema ţărei (capul de bou), pusă în faţa lor, să le arăte într'una singurele mijloace de îmbogăţire, ce ar putea cu folos să fie puse în lucrare şi ajutate. Nu zic că au pierdut cu totul din vedere folosul acestei îndeletniciri a ţărei: sunt încă tot plugari, tot crescători de vite, abia sunt la începutul luxului, şi încă mai mult cu o aprindere copilărească, decît cu risipa Cresuşilor noştri Europeni, ei se pasionează pentru acea mulţime de nimicuri, cu care târgul din Lipsca molipseşte în fiecare an ţara; dar, după spusa unui filosof „e bine ca de pe când apele sunt mici să se aşeze stăvilarele..."

In ce priveşte starea socială a negustorilor în genere, ce se aflau pe acea vreme în Moldova, şi mai ales în Iaşi, d'Hauterive îi descrie astfel, între speciile de oameni ce a putut el deosebi la noi:

Negustorii Greci au figură fină, vorba blândă, aerul şiret, o înfăţişare care exprimă oarecum încredere şi calităţi morale ale acestei oneste specii de *corsari*, cari profită de prostia locuitorilor Moldoveni şi de nevoile străinilor, pentru a'i jefui cît se poate de politicos;

Negustorii Moldoveni, cari vînd scânduri, cuie, cofe şi ciubere, brânză, icre, cu un aer şi maniere asemănătoare mărfurilor ce le vînd;

Nemții, foarte buni lucrători, cari s'ar putea îmbogăţi toţi dacă n'ar fi absolut bruţi, beţivi, obraznici, pretenţioşi şi urâţi de toată lumea;

Evreii, cari se deosebesc de departe prin figura lor, înbrăcaţi cu o căciulă de blană roşietică, din care atârnă pe lângă urechi două şuviţi

de păr în toată lungimea lor, pecând restul capului le este ras. Ei sunt preferaţi Nemţilor pentru lucrările de stolerie, croitorie, ceasornicărie şi altele.

Crearea unui Vice-Consulat Austriac la Galaţi.

Incheind relatările ce ni le dă d'Hauterive, care se vede a fi studiat cu multă aprofunzime starea socială, economică şi politică a Moldovei, într'o epocă destul de întunecoasă încă din trecutul acestei ţari, vom mai da aici câteva extrase din corespondenţa Consulilor sau Agenţilor comerciali Austriaci din Iaşi, în cursul acestui veac, care mai presintă oarecare interes.

Aşa, pela 17 Iunie 1794, vedem că respectivul Consul din Iaşi cere guvernului său din Viena să numească un *Vice-Consul* la Galaţi, care să protejeze pe comercianţiii Austro-Ungari ce vin pe Dunărea şi descarcă mărfuri în acel port, unde urmează a se creea un depozit considerabil de mărfuri austriace, şi aceasta pentru motivele că un astfel de funcţionar ar putea da ajutoruri grabnice în cazuri când nu se poate aştepta răspunsuri tocmai dela Iaşi; s'ar înlătura cele mai multe piedici ce le fac funcţionarii Moldoveni sau alţii, cum s'au mai întâmplat, la descărcarea grânelor sau mărfurilor din vasele imperiale ce se scobor pe Dunărea, cum şi pe acelea ce vin din Mediterana, prin Marea-Neagră; s'ar regula toate neînţelegerile cu mateloţii ziselor vase, cé au adesea cu Căpitanii lor, sau cu şefii comerţului; s'ar constrânge pe mateloţi în disciplina necesară şi s'ar putea preîntâmpina escesele acelor cari, venind târziu spre iarnă pe Dunărea, ar fi nevoiţi a ierna în Galaţi; şi, în sfârşit însuşi *ciobanii Transilvăneni*, cari petrec câteva luni din an, cu turmele lor în împrejurimile Galaţilor, ar avea nevoie de asistenţa unui aşa şef, înpotriva micelor necazuri pe care le-ar putea face subalternii locali.

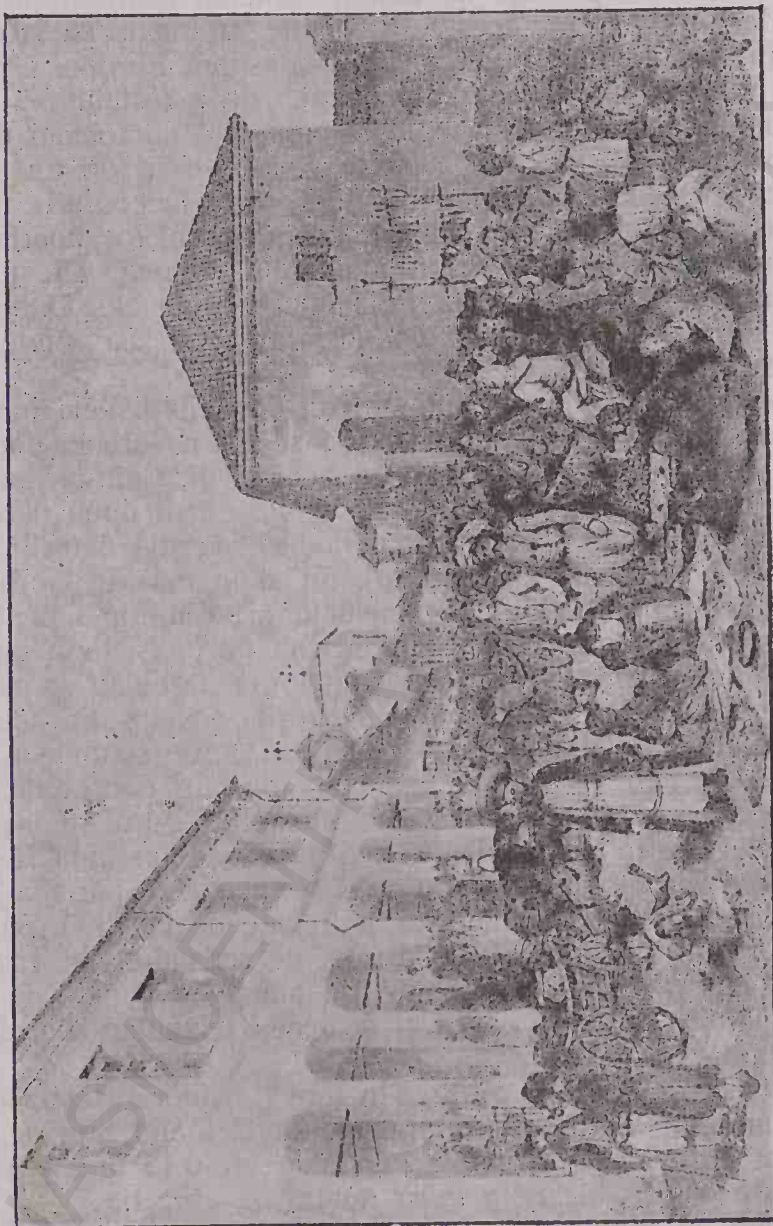
Prin aceeaş epocă, după războiul dintre Turcia şi Rusia, Domnul Moldovei Mihail Suţu, caută, potrivit şi cu un ordin special al Sultanului, să reconstruiască diferitele magazii de cereale de pe malurile Dunărei, mai ales din Galaţi, Ismail şi Reni, cari fusese distruse în cursul luptelor, şi cari servise pentru aprovizionarea trupelor turceşti; aceasta ca măsură preventivă nu atât pentru putinţa înmagazinărei grânelor Moldovei, în vederea unui export comercial, ci mai cu sama în vederea unui nou atac al Rusiei în potriva Imperiului Turcesc.

Invazia unor revoluţionari Poloneji în Moldova.

In anul 1797, April 18, Consulul Austriac într'un raport secret către Thugut, ministrul seu din Viena, arată că un număr important de *patrioţi Poloneji* stau în Iaşi, dânduse drept *negustori Franceji*, ceia ce facu pe Consulul Rusesc Severin să vorbească serios cu Domnitorul, spre a lua măsuri ca să-i împraştie cât mai curând, întrucât o parte numeroasă din ei s'au mai stabilit şi în oraşelul Herţa, de unde stăteau în relaţie cu alţi refugiaţi din raiaua Hotinului, unde s'ar afla cam la o mie de indivizi, cari nu pot fi decât *revoluţionari*. Aceşti Poloneji alarmară atât pe guvernul rusesc, cât şi pe cel austriac, căci se pare că lucrau în

contra intenţiilor pacinice ale Porţei (?), ceeace ar atrage răspundere asupra Domnitorului Moldovei.

Prinţul Calimah se scuză atunci, susţinând că numărul aşa zişilor Poloneji este cu mult mai mic decât se arată şi că ei sunt într'adevăr negustori Franceji !, din cari unii au chiar firmanuri individuale eliberate



Vederea Pieţei Sfânta-Vinere din Iaşi, la începutul veacului al XIX-lea.
(Astăzi strada Anastase-Panu).
Casele de o parte şi de alta mai subsistă şi astăzi, între cari şi facleria foastă Şerban.
Bolţile ce se văd însă au fost astupate cu uşi şi fereşti de stil mai nou.

de Poarta Otomană. Fapt era însă, că, după desmembrarea Regatului Poloniei, de către Austria, Rusia şi Germania, din anul 1793—94, mulţi Poloneji patrioţi, implicaţi în diferite încercări revoluţionare de a'şi restabilii ţara lor, fură nevoiţi să fugă, mai ales în Moldova şi în Turcia, de unde, pe cât putinţa îi ajuta, căutau să lucreze în interesul independenţii patriei lor.

Cum se făcea negoţul între cumpărătorii Turci şi vânzătorii Moldoveni, pe la începutul veacului al XIX-lea.

Când Moldova, ca şi sora ei Muntenia, încep să între într'o situaţie politică şi economică mai vrednică de menirea unor popoare înaintate pe calea civilizaţiei, la care ajunsese în acel timp naţiile din apusul şi miază-ziua Continentului pe care ne aflăm, oamenii, mentalităţile şi acţiunile tuturor locuitorilor din aceste Principate trebuiau să înceapă a reflecta şi ei în calea luminei ce se răsfrângea asupra Europei civilizate.

Incercările mai multor patrioţi Moldoveni, de a restabili Domniile pământene, cu tot greoiul început şi contactul nu tocmai dorit al armatelor de ocupaţie Austriace şi Ruseşti, ce de atâtea ori au inundat mai ales Moldova, dădu tonul, vrînd ne-vrînd, unor începuturi de prefacere a moravurilor orientale ce cuprinsese în primul loc boerimea, şi în genere pe mai toţi locuitorii Principatelor, în vremea cît ghiarele Domnilor Fanarioţi îi ţinuse în moravurile quassi-brute ale Orientalilor, ce se constituise prin puterea pumnului în suzerani, aşa zişi preteguitori ai bietelor noastre ţărişoare.

Puţin s'a scris de cei câţi-va mânuitori ai condeiului dela începutul veacului precedent asupra stărei haotice în care se afla pe atunci populaţia moldovenească; căci, dacă un Gheorghe Asachi şi încă cîţiva, puţini la număr, cari îşi începură acţiunea lor literar-socială din a doua decenie a acelui veac făcură să apară o publicaţie periodică, aceştia datorită poate şi censurei respective ruseşti şi domneşti, nu ating mai de loc beteşugurile constatate la începutul activităţii penelor lor şi nu imprimă, pentru mai târziu, decât lucruri ce importă prea puţin, sau de loc, istoria momentelor critice deatunci, pentru fixarea cunoştinţelor ce trebuiau să rămână.

De aceea, în ce priveşte o mică parte a istoriei sociale din acea vreme, abia găsim câte o slabă descriere restrînsă unde şi unde a stărei de atunci, făcută de câte un bătrân mai cult, din cari deosebim una a unui vechiu slujbaş al ţărei, boerul Dimitrie Meleghi, ce trăi în Iaşi până în epoca răsboiului pentru independenţă, şi'şi avu casa în strada Română. De la acesta a rămas cîte-va amintiri din ceea ce el a auzit, parte a văzut, din faptele politice sociale şi comerciale petrecute de la 1800, până pe la vre-o 1830, amintiri publicate sub formă de scrisoare, în *Uricariul* (vol. XIV pag. 242), cari sunt inreresante din punct de vedere al moravurilor şi întâmplărilor din zisa epocă, şi de aceea rezumăm din ele cele mai principale arătări:

Până la anul 1828 când cu intrarea în ţară a oştilor ruseşti, în rasboi cu Turcii, când s'a detronat Domnul Moldovei Ioniţă Sturza, luând Ruşii guvernarea ţării, Meleghi era în vârstă de vre-o 15 ani, aşa că el îşi începe povestirea din cele *ce a auzit* numai pe atunci.

Comerţul mare al Moldovei până la acel an sta în vite, mai cu samă în ţinuturile Dorohoi, Botoşani, Iaşii, Fălciu şi parte din Tutova. Boerii ce se ocupau cu gospodăria moşiilor lor, cum şi arendaşii moşiilor, mai cu samă Armenii, se îndeletniceau cu creşterea vitelor: fie-care după putinţa sa avea cirezi de vite bovine, herghelii de cai şi turme de oi. Vitele în tot anul cu miile treceau la măcelăriile din Austria şi Germania. Ele erau duse unele până la Viena, dacă în drumul lor până acolo nu se puteau vinde cu preţ bun, pe la iarmaroacele din Galiţia,

Silezia și Moravia. Mii de cai se cumpărau pentru remontă de oștirile Austriace și Germane. Oile se duceau în Turcia, cum și fructul lor, prefăcut în cașcaval; lâna însă și pielcelele de miel treceau la fabricele din Austria și Germania.

Comerțul cu Austria și Germania era cel mai însemnat și aducea bani mulți în țară, căci pământul în Moldova fiind pe atunci prea eftin, înlesnea creșterea vitelor. Comerțul cu manufacturi în târguri era în mâna Grecilor, Armenilor și a Evreilor, care aduceau marfă de Lipsca, mai ales pentru femei și marfă de Constantinopol mai mult pentru bărbați, căci bărbații purtau încă straie orientale, iar între femei, pe lângă luxul oriental, intrase și luxul apusan.

Agricultura se făcea pe o scară mai joasă, mai mult pe tru consumarea dinlăuntru, pentru că cerealele, în special grâul și onzul, se pute-au exporta numai în Turcia, și acelea cu prețuri cât se poa re de joase. In anii de secetă ținuturile de pe lîngă munți exportau numtai popușoi, în Transilvania. Tot comerțul să făcea cu Turcia, precum cheresteaua, grîul, orzul, fasola, untul, mierea și altele, pînă și merele, mai ales acele numite *domnești*, cari erau căutate la Constantinopol.

Astfel negoțul Moldovei se mărginea la Dunărea numai pentru Turcia; de aicea ș'au luat principatele Moldova și Valahia numirea de *chelerul Stambulului*, (hambarul Constantinopolului), căci până la Tractatul de pace din 1829 dintre Ruși și Turci, cerealele și alt negoț al Moldovei nu erau învoite a se îmbarca pe marea pentru alte locuri, decât numai pentru Turcia. Păn'atuncea întreg ținutul Galațului, orașul Galați și balta Brateșul, cum și parte din ținutul Tecuciului, deși se considerau ca făcând parte din Moldova, în realitate însă le stăpîneau Turcii, căci și uniia din Turci se ocupau cu creșterea vitelor aici în țară, mai cu samă cu oi. Din sus de balta Brateșului, pe șesul larg al Prutului, se făcuse un sat mare, pe care îl stăpâneau Turcii; acel sat era compus din vagabonzi și tâlhari, așa că acei ce făceau vre-o crimă în țară, de puteau să fugă în acel sat, scapau de orice căutare sau osîndă, fiind considerați ca oameni ai Turcilor.—

In deobște Turcii umblau prin țară înarmați cu pistoale și iartagane. Dacă vre-un Turc ucidea pe cineva, nu era supus nici cercetărei. Dacă însă ucisul era vre-o persoană mai cu vază în țară și asasinarea lui producea murmure în norod, la așa caz ucigașul trecea Dunărea și după cîteva luni se întorcea iar în țară, sub un alt nume, și totul era sfîrșit.

Influența și dominarea Turcilor era așa de mare, că ordinele Vizirului sau altui demnitar, ori chiar scrisorile Pașilor de pe la cetățile de pe Dunărea, se executau de îndată și fără vorbă. De trecea prin țară vre-un Pașă, Domnul țărei, ca de respect, îi săruta mâna. De această favoare însă nu se bucurau și boerii mari din țară, căci aceștia sărutau numai *poala hainei Turcului*, sau marginea așternutului patului pe care sta Pașa.

Negoțul ce țara avea cu Turcii, suferea multe catahrisuri, și era numai în favoarea Turcilor; era obicei ca pe la începutul lunei Iunie să vie în țară trimeși din partea pitarilor din Constantinopol, cu scrisori dela vre un mai mare slujbaș de acolo către Domnul țărei. Cu aceștia se făcea prețul curent al productelor, mai cu samă al grîului, numit pe turcește acel preț-curent fiat: și fiatul I-iu, prima calitate, era cu un preț potrivit;

fiatul al II-lea, adică calitatea a doua, era cu un preţ jos; iar fiatul al treilea, era cu un preţ mai de nimic.

Fiatul I-iu era *pro-forma* numai pus cu un preţ potrivit, fiind că Turcii grînele superioare le considerau totdeauna ca fiatul al II-lea, şi dela dânşii atîrna să aprecieze calitatea. Tot aşa preţuri să făcea şi la *oile* numite *de beilic*, pe cari măcelarii turci le luau din ţară pentru Constantinopol, şi acei măcelari îşi trimeteau din timp, în tot anul, oamenii lor în Moldova, cu scrisori de recomandare către Domn.

Toate aceste abuzuri au încetat însă după tratatul de pace din 1829.

In ce priveşte nedreptăţile făptuite de Turci, Meleghi povesteşte ce a auzit şi din gura bătrînului Comis Dimitrie Radu, pronumit Peicăneanu. Acel batrîn, îi spuse într'o zi că ţinuse în arendă moşia Peicanii, din judeţul Falciu şi că în anul 1826 a făcut pe acea moşie mult *grâu arnăut*, care e foarte preţuit de Turci, căci din el ei fac plăcinte, pogace şi alte aluaturi de o calitate superioară. Trebuia să-l ducă la Galaţi spre a'l vinde la Turci, căci pe atunci nu erau alţi comersanţi de grâne în ţara. A încarcat vr'o 214 chile şi l'a pornit la Galaţi, şi cu o zi înainte de a ajunge carăle, s'a dus şi el acolo. Adouazi dimineaţa, intrând în Galaţi şi carăle, după obicei au tras în medean. Indată vin doi Turci, răscolesc grâul prin cară şi vorbesc între ei turceşte, că de mult n'au văzut aşa bună calitate de grâu arnăut.

Peicaneanu, care înţălegea limba turcească, s'a bucurat auzind acea vorba a lor, crezînd că va fi plătit după fiatul I-iu; dar s'a amăgit mult. Unul din Turci, care vorbea şi ceva romîneşte, a întrebat a cui e grîul? Boerul a răspuns că e al său. Atuncea Turcul i-a zis: *Ghiaur* (păgân, sau câne), de ce n'ai pus sămînţă bună, că timpul a fost favorabil de a avea o bună calitate? I-a răspuns că mai bună calitate nici ca se poate! La acest răspuns al moşierului, el a adaus cu dispreţ: *Hai sictir* (fugi de aicea) *ghiaur!* Dute de descarcă la hambariul Agalei... fiatul al II-lea! Şi scoţînd din brău călamarea, a scris o ţidulă şi i-a dat-o. Nu avea alta ce face; cu Turcii nu putea sta cineva la vorbă şi a se tocmi, căci mîniinduse, n'avea întru nimica a scoate un pistol din brâu şi a te ucide. Trebuia dar să se supună ordinului lor, caci nici se putea aştepta să vie alt Turc cumpărător, întru cît între ei era regula să nu se amestece unul în târguiala celuilalt. A tras dar carăle la hambariul unde i-a fost spus.

Acolo, altă ceva: Turcul dela hambar a scos o baniţă de a lui, cu care a început descarcarea. Observând că acea baniţa e mai mare decît baniţa din ţară, moşierul i-a atras luarea aminte, spunîndu'i că are baniţa la cară, cu care a încarcat carăle, şi rugă să descarce cu acea baniţa a sa. La aceste vorbe Turcu s'a uitat la el încruntându'şi ochii şi răspunse că baniţa lui *este baniţa Stambulului*, asupra căreia n'are dreptul a cârti, fiind *baniţa Sultanului*. Şi a continuat descărcarea cu baniţa lui, aşa că după descărcare moşierul s'a văzut socotit cu vr'o 20 de chile mai puţin decât încărcase. Dar nu mai putea zice nimica. I-a dat şi acel Turc o mică ţidulă, să se ducă la Agaua ca să'şi primească banii.

Agaua l'a primit cu politeţă, l'a poftit să şadă prin vorba: „Buiurum boier!", a bătut din palme, la care gest viind un Turc, i-a poruncit să aducă cafe şi ciubuc; ceia ce s'a şi adus. Pînă să bea cafeaua şi să fumeze ciubucul, Agaua, care vorbea romăneşte stricat, a convorbit cu

Peicăneanu, întrebându'l despre ale ţărei şi despre recolta din acel an. După ce au isprăvit cu fumatul ciubucului, Agaua, care şedea pe pat turceşte (cu picioarele sub el), a tras spre el o mică lădiţă, a deschis lacata dela ea, şi a luat o pungă mare, din care scoţând bani de argint a început să-i numere. Boerul văzu că acei bani erau o monedă nu de mult scoasă în circulaţie, cu puţin argint în ea şi cu mai multă aramă, încât în Moldova avea curs foarte scăzut şi oamenii se fereau de a o primi.

Văzând că după câte a păţit până atunci i se plăteşte şi cu monedă calpă, l'a luat gura pe dinainte, rugându-l pe Turc să-i dee alţi bani. La acea rugăminte Agaua s'a uitat la el posomorât, întrebându-l dacă banii nu sunt buni? I-a răspuns că sunt buni, dar în Moldova umblă cu scădere şi ţăranii nu-i primesc; şi fiindcă are a face mai mult cu ţăranii, de aceia îl roagă să-i dee altă monedă.

La aceste vorbe Agaua deodată s'a înfuriat, sărind de pe pat, ş'a scos luleaua din ciubuc şi a început a'l bate pe spinare cu ciubucul, răcnind la el: „Ghiaur, tu ocăreşti banul Sultanului!"

Ne mai putând răbda bătaia, l'a rugat să'l ierte şi primi să fie plătit şi cu acea monedă.

Astfel s'a sfârşit negoţul boerului cu Turcii şi deasemenea au păţit şi alţii dela dânşii. După ce grâul de I-a calitate s'a taxat ca de a II-a, după ce cu baniţa Stambulului descărcându-l i s'a pricinuit pagubă de vr'o 20 chile, apoi a mai fost pe deasupra bătut şi plătit cu monedă calpă.

Cu asemenea câştiguri, după cum se vede, se alegeau mai toţi producătorii de grâne Moldoveni, câtă vreme ţara întreagă era la cheremul supuşilor Padişahului suzeran.

Daraverile unui producător Moldovan cu un negustor Turc.

Din vechile acte ale vremei acele mai găsind o jalbă a unui negustor şi proprietar de stâne, Stefan Ciornei, prin care acesta plângându-se în potriva nedreptăţilor ce le-a îndurat în epoca dela 1809—1810, dela Turci, arată în acelaş timp la ce se reducea siguranţa şi dreptatea unor pacinici locuitori, faţă cu barbaria şi spiritul de jaf şi ticăloşie ale celor ce porunceau odinioară în ţara Moldovei, o reproducem şi pe aceasta, tot din *Uricarul*, întrucât prezintă mai multe fapte şi date interesante:

Prea cinstitului Divan al Cnejiei Moldovei.

Cu plângere fac arătare pentru multe supărări şi pricini de sărăcie ce mi s'au întâmplat de cătră un *Hasan Turc Capanlâu*, de aice, că în anul trecut (1809), făcând tocmala cu numitul ca să-i dau *zece mii ocă caşcaval*, cu preţ câte 450 lei miia; eu după zapisele de tocmală ce am avut între noi, am şi pus în lucrare, ca la vremea cuviincioasă să-i fie marfa gata, la căşăria me, pentru ca să nu-l dau de sminteală. Şi la vreme când se lucra caşcavalul, din pricina pacatelor mele, bolnăvindu-mă şi neputând să merg la căşărie, numitul Hasan, prin neştiinţa mea, au mers la căşărie, şi nu numai că a făcut zapcilâc, povăţuind pe căşeri ca să-i facă caşcavalul în calupuri mari, din a căruia pricină de povăţuire s'au stricat 4400 ocă caşcaval, şi din care somă nu numai că nu am putut alege ceva, dar deosebit pârâtul au bătut şi pe căşar, fără vinovăţie şi căşarul de groaza bătăiei au fugit şi mi-au lăsat căşăria, tocmai în vremea când puteam să câştig şi eu hrana vieţei mele.

În urmă auzind eu de o pricină ca aceasta, am mers cu toată neputinţa me şi am

tocmit alt căşăr dela altă căşărie, cu grea plată, de au lucrat de iznoavă, acele zece mii ocă caşcaval, asupra căreia sumă îmi dase întâi arvonă, şi pentru ceilalţi bani, câţi se mai cuprindea, la vremea teslimatului mărfei, în loc de bani mi-au dat nişte tiutiun moldovenesc şi nişte ciară.

Din care marfă iarăş din pricina lui am păgubit 515 lei dela un Arman, 109 lei dela un Manolachi, care aceştia fiindu-i dator numitului, şi neputând cu alt chip ca să-şi scoată banii dela dânşii, pe de o parte m'au înşelat pe mine de le-am dat marfă pe credinţă (zicând însuşi că sânt siguri), pe de altă parte după ce au vândut acea marfă s'au apucat mai înainte şi ş'au împlinit datoriile lor.

Şi eu am rămas până astăzi păgubaş şi cu zapisile ce le am dela amândoi. Osebit de aceste păgubiri mai sus arătate, la vremea când i-am făcut marfa teslim acele 10,000 ocă caşcaval, el neavând chip ca să meargă la Odesa să o petreacă, cu chipurile ce au mijlocit m'au înşelat pe mine. Şi mi-au încredinţat marfa la mâna me zicând ca să merg eu la Odesa, împreună cu marfa, să o petrec, şi pentru cheltuială şi chirie îmi va da 1000 de lei. In urmă la vremea pornirei mele mi-au dat numai 500 lei şi afară de marfa aceasta mi-au mai încredinţat nişte unt şi nişte ciubuce, zicând că asupra ducerei untului şi a ciubucelor în urmă va trimite alt vechil al său, pentru ducerea acestei mărfi la Odesa, căruia îi va da şi bani de cheltuială i plata vămei şi chiria ; şi el n'au fost următor a trimite vechil.

Eu însă văzând urmările lui din potrivă, şi pentru ca să nu rămâie marfa perdută, la tamojnă când am trecut, neajungându'mi banii ca să-i plătesc marfa lui de vamă, am dat sinet de 506 ruble, răspunzător pentru partea sa de bani ce se făcea să plătească. Şi cu acest chip trecând la Odesa am găsit o scrisoare trimisă cu poşta din partea lui Hasan, către un Petru Sârbul, ca să-i fac teslim untul şi ciubucile ; căruia dându-i marfa, i-am făcut cerere ca să răspundă acele 506 ruble la Tamojnă. Numitul Petru mi-au zis că până nu va înştiinţa pe Hasan nu poate să plătească vama şi făcându-i ştire lui Hasan, i-au trimis acesta răspuns că el vamă nu plăteşte.

Şi eu vânzând marfa ce aveam, am cumpărat altă marfă, şi la întoarcerea mea, trecând pe la Tamojnă unde am fost dat sinetul, Tamojnicul mi-au oprit 2 poloboace de icre negre de amanet, pentru acele 506 ruble ce are să deie Hasan vamă pentru marfa sa, şi de astă toamnă numitul Hasan nici un chip n'a putut mijloci, după câte jalobe au dat, casă poată fi scapat de plata acelor bani pentru vamă şi marfa ce stă amanet.

Pentru care cu lăcrămi mă rog prea cinstitului Divan, ca să fiu pus la cale spre a'mi putea afla dreptate şi mare pomenire va fi.

Prea plecat la mila D-voastră

Ştefan Ciornei.

Asupra acestei jalobe Vtori-Logofătul Krupenski puse rezoluţia, la 23 Martie 1810, că Vornicia de Aprozi să intre în cercetarea pricinei şi după dreptate *să puie la cale ;* iar când vr'o parte nu se va mulţămi, să se facă arătare şi Divanului. Ce soartă însă va fi avut plângerea lui Ciornei mai departe, nu o ştie nimeni.

Productele, negoţul şi moravurile din Moldova, descrise de englezul Tomas Thornton.

Tot prin cei întâi ani ai veacului precedent, un diplomat englez Tomas Thornton, făcu o călătorie mai lungă prin ambele Principate române, după ce vizitase cu amănuntul Turcia în genere, şi publică apoi un op, în două volume, pe care îl aflăm şi tradus în franţuzeşte, sub titlul de : *L'Etat actuel de la Turquie, de la Moldavie et de la Valachie*, care s'a publicat în Paris, în 1812.

In această scriere Thornton arată că Moldova a fost denumită de Turci *Carabogdania*, care însamnă *pământul grâului negru*, pentru că pe acest pământ s'ar fi producând foarte mult grâu negru. Se pare însă că acest grâu e cunoscut în strainătate cu numele de *sarazin*, care nu prea e cultivat în principatele Dunărene, aşa că nu se înţelege de ce

i s'a dat acest nume Moldovei. Bogdan zice Thornton, este nu nume propriu, care în limba slavă însamnă *darul lui Dumnezeu*, sinonim cu grecescul *Theodose* (Theodotos), cu italianul *Diodate* şi cu francezul *Dieudonné*. Dar Turcii numesc de asemenea grâul *bogdan*, care însamnă tot *dar a lui Dumnezeu*, dându-se prin aceasta a se înţelege că ei nu au cunoscut din vechime grâul, care le-a parvenit mai încoace, prin relaţiile slave din Europa şi Caucas...

In privinţa cailor Moldoveneşti, Thornton zice că a cunoscut diferite rase aici. Cei mai buni sunt vânduţi cu preţuri mari pentru cavaleria austriacă şi cea prusiană. Aceşti cai sânt bine făcuţi, însemnaţi prin puterea copitelor lor, şi sînt în acelaş timp plini *de foc*, dar şi *ascultători*. Caii de trăsură sunt mici, dar iuţi şi în stare să reziste la orice oboseală; ei trăesc sub cerul liber în toate anotimpurile. Paserile şi vânatul sînt în mare abondenţă, cerbii şi căprioarele sînt în turme mari în munţi, iar epurii sînt aşa de mulţi în şesurile Moldovei, încât iarna când cade mult omăt ţaranii prind numai cu cânii lor *peste cinci sute de mii*.

Mierea şi ceara sunt de cea mai bună calitate şi în mare cantitate. Costumul ţăranilor Români este exact cu acel al vechilor locuitori ai Daciei, aşa cum sunt reprezentaţi pe colona lui Traian din Roma.

In ce priveşte comerţul propriu zis, autorul englez povesteşte că, pe când era la Iaşi, avu prilejul să vadă pedepsirea unui *Casapbaşa*, boier de clasa I-a, care avea datoria de a aproviziona toate căsăpiile din capitala Moldovei şi în potriva căruia se făcură mai multe plângeri către Domnitor, în ce priveşte carnea furnizată, care era de proastă calitate şi nesănătoasă. Boierul de care e vorba fu adus în sala cea mare a Curţei Domneşti, unde el se aruncă la picioarele Domnitorului, care ţinea în mână buzduganul seu. Cu cât boierul se târâia spre Domnitor, acesta îl lovea cu buzduganul unde se întâmpla, retrăgându-se mereu spre a'l împiedeca de a-i săruta picioarele, prin care fapt ar fi trebuit să'şi capete iertarea fără să fie pe deplin corectat. A doua zi m'am dus eu însumi în piaţă pe la căsăpii, adauge Thornton şi constatai că corecţiunea ce a dat-o Prinţul boerului a avut efectul cel mai salutar.

Aga, care face pe Prefectul de poliţie, este în acelaş timp şi Intendentul general al comerţului, având îndatorire de a inspecta pieţele publice, a examina măsurile şi greutăţile şi calitatea tuturor victualilor expuse spre vânzare. El pedepseşte ori ce fraudă a celor ce vând cu mărunţuşul, şi, precum e totdeauna însoţit de ofiţerii lui, aplică imediat bataia (bastonada) în mijlocul uliţelor.

Asupra veniturilor visteriei Moldovei, în anul 1775, autorul citat ne dă cifrele următoare:

Birul pe ţărani aducea.	1,775,000	lei
Taxa pe mazîli şi negustori.	25,000	,,
Salinele	300,000	,,
Vămile. . . . . , . , . .	200,000	,,
Birul pentru păşunele vitelor.	170,000	,,
Taxele pe albine.	120,000	,,
,, ,, vinuri	200,000	,,
,, ,, tutun	50,000	,,
Total	2,840,000	,,

Bine înţeles, în afară de aceste biruri, mai erau şi altele de care Thornton nu ş'a dat samă atunci.

Ce constată în Moldova scriitorul ungur Karaczay.

Intr'o descriere a unei călătorii în Moldova, făcută de ungurul *Karaczay*, prin anii 1815—17, găsim unele note privitoare la negoţul de producte locale, prin care se arată că în ţara aceasta se manifestă o mare dragoste pentru creşterea vitelor, ajungând astfel să se producă cele mai de samă rase de cai şi boi. Se socoteşte exportul anual de vite cornute cam 60—70,000 capete, iar cel de cai la 20—30,000.

In ce priveşte starea agricultorilor, Karaczay zice că nicăeri nu stă mai bine ţăranul ca în Moldova ; are 12 zile de lucru la boeresc pe an şi dijma ce trebue să o dee proprietarului, alta nimică.

Locuitorii câştigă din comerţul de vite, din producţia vinului, a mierei şi a sărei. Venitul Statului dela sare e de 190,000 piastri pe an, iar producţia se urcă la 4,000,000 de vedre. Minele dela Ocna alimentau cu sare sudul Poloniei şi o mare parte din Rusia. Luxul e foarte mare la Iaşi, şi sporeşte mereu, datorit în mare parte Ruşilor, cari în timpul ocupaţiei Principatului au îndemnat pe boeri să-şi construiască case în stil european şi să se deprindă cu moravurile apusene, cu petreceri luxoase şi cheltueli enorme.

Revoluţia Grecilor din Iaşi „Eteria" şi urmările ei asupra negustorilor locali.

In luna Fevruar 1821 s'a întâmplat în Iaşi una din cele mai dureroase sângerări, din partea unui grup de Greci venetici, intraţi în ţara cei mai mulţi cu titlul de negustori, cari profitând şi de instigarea mai multor aventurieri politici de ai lor, fugiţi din Grecia şi Turcia, se întruniră sub comanda unui aşa-zis General Ypsilante, cu scopul ca, prin o jăfuire şi masacrare a Turcilor negustori ce se aflau în Iaşi şi Moldova, să poată întruni o armată mare, cu care să doboare însuşi Imperiul turcesc şi astfel să restabilească *independenţa Greciei*, care fusese de mai multă vreme subjugată de oştile Sultanului.

Aşa, o mare parte şi din Grecii mai vechi negustori din Iaşi, împreună cu calfele şi ucenicii lor, adunând şi alţi vagabonzi, fugiţi de prin Statele balcanice subjugate Turciei, ca Bulgari, Sârbi, Albaneji, Arnăuţi etc., ce se aflau prin Iaşi, fie ca meserieşi, fie chiar ca slugi sau păzitori pe la casele boereşti, înjghebând o adunătură, cărei ii dete o formă militară, începură prin a sili pe cei mai mulţi din bogătaşii sau negustorii cuminţi din oraş, fie Greci, fie chiar Moldoveni, sau străini, să le dee bani, haine şi merinde, spre a se putea echipa milităreşte. Acolo însă unde nu puteau lua ceva de buna voe, aceşti aşa numiţi „volintiri", ei făceau siluiri, jafuri şi chiar omoruri, prădând tot ce le venea la îndămână, fară ca autoritatea ocârmuirei, sau a Domnitorului Mihail C. Suţu, grec şi el caşi promotorii revoluţiei, să fi luat vre-o măsură pentru oprirea acţiunii lor.

In primul loc fură despoiaţi negustorii şi persoanele cunoscute ca bogataşe, şi mai ales cei câţiva bancheri ce se aflau pe atunci în Iaşi.

Intre aceştia se afla şi un grec bătrân *Andrei Pavli*, căruia cu silă mare i se luă o sumă însemnată de bani, în potriva voinţei lui. Dela acest bancher s'a găsit o scrisoare către un negustor din Muntenia, în care el descrie faptele petrecute în Iaşi în acel timp, şi din care se vede că Generalul Ypsilanti a sosit în Iaşi în ziua de 23 Fevruar 1821.

Aflând despre intenţiile sale, Pavli s'a închis în casa sa, din curtea Mânăstirei Golia, dar n'a fost lăsat in pace, ci prin diferite mijloace a fost silit să plătească comandaturei eteriste 300,000 lei. Tot atunci Arnăuţii lui Mihail Suţu au trecut la Ypsilanti. In oraş a fost mare tulburare şi spaimă. Vodă şi Ypsilanti s'au intâlnit in casa Postelnicului Rizos, unde, prin o stafetă de la Galaţi, fură anunţaţi că Caravia,



Voluntarii Eterişti, adunaţi în curtea Mânăstirei Trei-Sfetitele, depun jurământ în faţa Generalului Ypsilanti, că vor lupta pentru independenţa patriei lor.

un Căpitan al Arnăuţilor de acolo, cu ajutorul unor marinari din Chefalonia, ale căror vase erau in port, au ucis garnizoana Turcească din acel oraş, in număr de 80 de oameni. Vodă şi Postelnicul s'au speriat, căci prin acest fapt se provoca o ruptură a păcii cu Turcii şi se expuneau la o pedeapsă din partea acestora.

Postelnicul luă măsuri răpezi să se asigure viaţa garnizoanei turceşti din Iaşi, dar in zadar, căci şi aici Grecii ucisese 40 de Turci. Arnăuţii de pe la casele boereşti, slugile, negustorii mici, băeţii de prin dugheni, impreună cu toţi Grecii din oraş, s'au răsculat atunci in potriva stăpânilor lor şi s'au înrolat in ceata lui Ypsilanti, cu arme, cai, inbrăcăminte şi cu tot ce au putut lua de bună voe sau cu sila de la stăpânii lor. Cei ce căutau să li se impotrivească, erau bătuţi până la

moarte. Negustorilor li s'a luat marfa cu sila, croitorii au fost siliţi să lucreze uniforme fără plată, fierarii de asemenea să facă suliţi. Groaza a cuprins oraşul din ce în ce mai mult.

Generalul Ypsilanti a făcut atunci următoarea curioasă, dar şi mincinoasă proclamaţie:

Locuitori ai ţărei Moldovei!

Vă facem cunoscut că cu Dumnezeeasca plăcere toată Grecia a râdicat steagurile sale în toate locurile unde o apasă tirania, cerând slobozenia sa. Noi cu toţi simpatrioţii noştri ne ducem acolo unde ne chiamă trâmbiţele neamului şi ale patriei noastre. Deci vă încredinţez şi vă asigur din partea noastră şi din partea tuturor simpatrioţilor noştri, ce se aflu în această ţară, şi pe care am cinstea de a-i comanda, că veţi avea toată liniştea şi siguranţa atât a persoanelor voastre, cât şi a avutului vostru, neatingându-se nimeni din parte-ne nici de cel mai mic lucru al ţărei voastre. De aceia rămâneţi fiecare în lucrarea care vă aflaţi şi în datoriile trebuinţelor voastre, fără de a vă supara întru nimic despre mişcările noastre. Pentru că stăpânirea şi oblăduirea Domnului vostru lucrează tot sub legile voastre, o locuitori ai Moldovei, şi că cereasca pronie v'au dăruit pe Mihail Vodă Suţu, un ferbinte apărător al drepturilor ţărei voastre, un părinte şi un binevoitor al vostru.

Cunoaşteţi dar că Inălţimea sa este întocmai cum vi'l numesc, şi uniţi-vă cu dânsul întru apărarea ţărei voastre, fără însă a vă mai aduce aminte macar de tirania puterei turceşti, pentru că *acea putere mare* (Rusia) care o cunoaşteţi, stă la graniţă ca să vă apere şi să vă sprijine în toate.

In ziua de 26 Fevruar Ypsilante ş'a sfinţit steagurile acestei adunături revoluţionare, ce'şi dădu numele de „Eteria", în curtea Mânăstirei Trei-Sfetitele. Vodă n'a venit la biserică, dar unii din boeri erau de faţă. Clerul local, silit de Greci, a slujit, şi un membru al seu a încins pe Ypsilante cu sabia. Pe urmă au jurat toţi Eteriştii *să moară pentru libertate!* Aceştia se zice că au fost în număr de vre-o două mii, dar cei mai mulţi din ei habar n'aveau ce va să zică o adevărată oştire. Erau până şi copii de şcoală printre ei. Boerii au început să fugă în Basarabia, în Bucovina, sau in Ardeal. Ypsilanti a trimis poroncă tuturor Ispravnicilor din ţară să pregătească merinde pentru o oştire ca de 40,000 de oameni!

Această hoardă, înjghebată cum am văzut, a plecat însfârşit la 1 Mart şi a luat cu ea şi două tunuri din Curtea Domnească. In Iaşi a lăsat, spre groaza tuturor, pe un oarecare Căpitan Pendedeca, un smintit şi îngâmfat. Mitropolitul şi boerii rămaşi au trimes atunci ştafete Paşei dela Brăila şi i-au cerut ajutor. Eteriştii i-au prins pe aceştia şi erau să-i omoare. Numai prin rugăciunile Mitropolitului au fost scăpaţi dela moarte. In tot oraşul la nimeni nu mai rămăsese arme, afară numai cât la Nemţi, cari erau numeroşi şi stăteau sub ocrotirea Consulului Austriac, care fu respectat. Nemţii s'au strâns la un loc, au format patrule şi au gonit din oraş pe Arnăuţi şi pe derbedeii ce mai rămăsese pe urma celor plecaţi.

Se vede că relaţiile date în scrisoarea bancherului Pavli, Grec şi el ca şi Eteriştii, – avu darul de a înfuria şi mai mult pe Tudor Vladimirescu, care înteţi mişcarea sa straşnică in potriva boerimei şi slujbaşilor greci din Oltenia şi Muntenia în genere,—deşi stăruinţa şi curajul acestui erou Român trebuia să se sfarme in chipul cel mai nenorocit, in urma trădărei şi a laşităţii multora, chiar din neamul său.

Tot relativ la acest Pavli mai găsim in poemul: *Eteria sau Jalni-*

cile scene prilejite în Moldova la 1821, de Vornicul Alecu Beldiman, următoarele caracteristice versuri :

Cel mai sarac dintre dânşii (Eteriştii), făcea orice ar fi putut
In condica Eteriei să se vază că'i trecut.
Mai la urmă pun la cale voind a se şi făli,
Că au putut pune mâna şi pe un *Andrei Pavli,*
Neguţitor, om de cinste, cel mai bun capitalist,
Ce din scumpete sau minte, n'au vrut a fi Eterist.
Il apucă cu strânsoare, să dea un ajutor bun ;
Dar nici cum nu se primeşte, că el nu era nebun.
Intru aceasta şi Curtea trag a se amesteca,
Căci ei nu-l silea s'ajute, ci voia a'l desbrăca.
Orânduesc spre aceasta pe un Duca ecsecutor
Un birbant de cei de frunte şi de ţări vânturător.
Ecsecuţie în casă îi pun, îi orânduesc,
Bolta, ale sale toate, îndată pecetluesc.
Aleargă, merge la Curte, pe la toţi se jăluia,
Ca să'nţăleagă că n'are, din suflet se nevoia.
Zapise dela datornici să primească le zicea,
Din aşa nacaz să scape oricâte putea făcea.
Dar nu-i chip căci toţi sânt una, să ajute îl silesc,
Cu cât el credea să scape, nici-cum nu se mulţămesc.
Il supără Eteriştii, cât să dea îl îngrozesc,
Şi aici într'o odae luându'l îl năcăjesc.
Sudori răci varsă de moarte, să spuie nu are cui,
Ca să'i dea vr'o ascultare, din toţi unu măcar nu-i.
Hotărăşte a da banii, cu cel mai mare năcaz,
Când Duca şi Eteriştii, nici ceas nu-i dă de răgaz.
Atunci cade la 'nvoială, căci chip nu-i, îi nevoit:
Două sute mii lei tocmai, numărând, s'au mântuit.
Hagealâc destul făcuse, casa sirmia avea.
Căci dela cei făr' de stare, pân' la galbăn priimea.

După cele arătate de dl. S. Zota, in broşura sa *M-rea Golia*, Ypsilanti dăduse poroncă să se ceară de Eterişti „vestitului bancher" grec din Iaşi Andrei Pavli, suma de 1 milion piaştri (lei), cu care să se poată echipa corpul de revoluţionari zişi şi volintiri, ce trebuia să pornească contra Turcilor, — in care scop s'a asediat Mânăstirea Golia, timp de opt ceasuri, pe dinăuntru şi pe dinafară, fără insă să poată smulge „de bună voe" bancherului mai mult de 100,000 lei, după cum se arată de un Consul prusian Harte, — sau 200,000 lei după cum arată in versuri Beldiman, pe când Pavli insuşi, in scrisoarea despre care am vorbit indărăt, se laudă probabil că a dat... 300,000 lei.

Vornicul Beldiman, in poema sa citată, mai glăsueşte despre unele din impilările făcute tot atunci negustorilor din intreagă Moldovă de Eterişti, in versurile următoare :

. . . Ispravnicul de Peatră, Bibica acel nebun !
La Golia, nu la Peatra, ca să stea era mai bun !
După ce cu Arnăuţii carii avea de la Eşi,
Pentru această pricină, dinadins s'au triimes,
Beşleaga, cum şi toţi Turcii, neguţitori ce-au aflat,
Lovindu-i în miezul nopţei, desbrăcându-i i-au legat !
Spre mai mare a sa falå, a douazi toţi legaţi
Ii ţine să-i vază lumea, ca pe nişte vinovaţi.
Saracii, mai morţi de frică, pe toţi cu lacrimi ruga !
Dar cine'ndrăznea să zică un cuvânt macar cui-va ?
Fără de întârziere pe toţi la Eşi i-au pornit,
Unde venind pân' la Roman, acolo i-au şi jertfit !

Şi mai departe:

Un neguţitor săracul, ceva pentru c'a greşit
A vorbi din împotrivă, că el e chivernisit,
Pe uliţă în trei locuri, l'au bătut foarte cumplit,
Şi gloabă la Eterie zece mii lei a plătit.

După pornirea din Iaşi a Grecilor, n'a trecut multă vreme şi un Corp de armată Turcesc sosi în graba mare ca să puie mâna pe cei ce făcuse isprava de care am povestit. Atunci cei ce mai rămăsese în Iaşi, neduşi cu puhoiul grecesc, dar cari erau cunoscuţi că simpatizau cu revoluţionarii, cum şi o parte bună chiar din pacinicii cetăţeni Moldoveni, de groaza răzbunării Turcilor fugiră din oraş, apucând drumul spre munţii Carpaţi, unde căutară oploşire şi scapare prin diferite mânăstiri şi schituri. Totuşi, până pe acolo, gloate de Turci începură a se răspândi şi a căuta pe cei fugari, spre a-i măcelări.

Aşa, în timpul atacului Mânăstirei Secu de către Turcii ce căutau pe Eterişti, după cum scrie T. T. Burada în *Condica Şireţilor*, un tânăr negustor din Iaşi, *Iancu Bacalu*, se afla şi el adăpostit în acea Mânăstire, întrucât făcuse parte, de voe, de nevoe, dintre volintiri. Turcii comandaţi de un Cioban-Oglu, neputând sui tunurile ce le aveau, ca să bombardeze mânăstirea, aşezată pe un munte înalt, şi trecătorile fiind foarte strâmte, au trimes ca sol pe un Neamţ numit *Wolf*, ce era *Staroste a sudiţilor ungureşti şi nemţeşti din Bacău* şi cunoştea limba turcească, ca să vorbească şi să-i convingă pe cei refugiaţi să se predee şi să deschidă porţile mânăstirei. Aceştia, cari se aflau acolo sub conducerea unui Căpitan Iordachi, stătură la tocmeală asupra predărei; dar Iancu Bacalu în unire cu alţi zece tovarăşi de ai lui, văzând situaţia abraşă în care se aflau, - căci Turcii deşi le făgăduise iertare, dar pe urmă i-a ucis pe toţi, jăfuind şi dând foc mânastirei,—întrucât Wolf îi înşelase cu vorba că Turcii îi vor ierta, s'au hotarât să iasă din acea mânăstire pe o portiţă ascunsă dinspre munţi, pe care, deşi închisă cu trei lăcăţi mari, a dărâmat-o un călugăr voinic, împingând'o cu spatele. Bacalu cu ai săi fugiră pe acolo. Nu departe însă, întâlnind o ceată de *saiji* (rândaşi la cai) Turci, ce adăpau caii într'un părău, şi văzând că acei cai aveau şelele pe ei şi mai mulţi desagi încărcaţi cu diferite provizii, se luară la luptă cu saijii, şi după câteva izbituri cu iataganele şi pistoalele ce aveau, reuşiră a-i doborî pe Turci şi a le lua caii şi desagii. Dând goană apoi cailor, Iancu Bacalu şi cu ai săi, mai toţi răniţi, au ajuns până la satul Zvorâştea, din judeţul Dorohoi, iar de acolo trecură Prutul în not, la Lipcani. Autorităţile ruseşti din Basarabia i-au mânat înainte, pe căi necunoscute, rupţi de foame, aşa că bieţii fugari mâncau numai ciulini culeşi de pe drumuri, până la moşia unui boer Razu, unde vândură îndată caii şi desagii, cu prada ce era într'înşii, iar cu paralele prinse, se întoarse peste puţină vreme în Iaşi. Calul ce'l călărise Iancu Bacalu fiind de rasă bună arabă, acesta l'a adus şi vândut în Iaşi cu 5000 de lei.

Negustoriile şi meşterşugurile ce se făceau în Capitala Moldovei în 1820.

Dintr'o condică de catagrafie a Visteriei Moldovei, făcută din poronca lui Mihail Gh. Suţu-Vodă, în anul 1820, despre care dă mai multe

relaţii Dl. Gh. Ghibănescu în *Buletinul Ion Neculcea*, putem să ne facem o ideie de ce fel de negustorii şi meserii se practicau în Iaşi prin acea vreme, cât şi de numărul celor ce se îndeletniceau cu ele, deosebiţi pe religiile căror aparţineau.

Aşa putem vedea mai întâi că pentru ocupaţiile praticate de Creştini şi Evrei, se stabileşte următoarea tabelă:

	Creştini.	Evrei.
Abageri	27	—
alamari	3	7
argintari	16	58
Bacali	44	—
baibaracari	2	1
băndari	—	1
bărbieri	40	—
blanari	95	2
bogasieri	3	—
boiangii	12	—
brahari	11	—
brânzari	1	—
bucatari	2	1
buccengii	—	1
butnari	15	6
Cahfegii	9	—
caldarari	7	—
calfe	20	48
cărămidari	5	1
cărbunari	1	—
caretaşi	9	—
cavafi	2	—
casapi	34	21
ceasornicari	6	2
ceauşi	7	11
cepregari	5	26
chetrari	62	3
chelari	2	—
cheptanari	2	—
chiristigii	9	—
chitari	10	9
ciocli	59	4
ciubotari	142	55
cofetari	2	1
cojocari	30	2
cizmari	36	—
crâşmari	76	6
croitori	137	85
curelari	2	2
cuşmari	—	2
credincioşi	—	2
Dascali	24	16
doftori	—	1
Fanaragii	—	4
fabricanţi	6	1
feredegii	1	1
furmagii	1	1
Găitanari	1	—
giuvaergii	1	1
grădinari	12	—
Hahami	—	13
hagii	15	—
harabagii	3	11
holercari	—	1
Iorgangii	4	—
Lăcătuşi	12	—
laptari	1	1
lemnari	5	—
legători de cărţi	2	—
lipscani	5	4
Mahali	10	1
merari	11	3
mindirigii	11	—
morari	5	—
Olari	9	3
Pânzari	3	—
pălărieri	2	3
păslari	4	—
păscari	8	1
pecetari	—	1
peşchirgii	5	—
plăcintari	2	—
postavari	—	3
precupeţi	71	42
Rachieri	4	27
rogojinari	2	—
rotari	4	—
Sărari	—	2
săpători de piatră	—	1
şăpcari		1
şindilari	1	—
săoari	1	—
şăhăidăcari	9	1
scriitori în şcoală	—	1
săpători	—	1
şlicari	22	4
soponari	8	—
spiţeri	2	2
stoleri	24	7
steclari	—	21
strugari	1	1
Tăbăcari	8	2
talpalari	5	1
teslari	85	1
tinichigii	3	6
telali	1	5
tiutiungii	9	1
Vutcari	16	—
varari	—	1
vacari	5	—
Zarafi	—	8
zugravi	6	3

In ce priveşte supuşii altor state străine, aşa zişii *sudiţi*, sau pentru cei din Austria *untertanii*, (de la care a rămas porecla ofensătoare pentru Evrei de *un-tîrtan)*, tot D-l Ghibănescu ne mai dă alte lămuriri, în care se specifică şi nume proprii şi se face totodată un alt tablou comparativ între numărul ocupaţiilor localnicilor Moldoveni, a supuşilor altor state şi a Evreilor, din care putem extrage următoarele:

In ce priveşte *pitarii* (chitarii) ce se ocupau exclusiv cu fabricarea şi vînzarea pânei şi a jemnelor, ei erau în număr de 32 stăpâni, cu 48 calfe sau slugi, avînd distincţiile următoare: 1 chitar-başa, 1 ceauş de chitar, 4 tejghetari, 24 chitari (lucrători), 2 peşchirgii.

Chităriile erau pe Podu-Vechiu 2, a lui Ion Martin şi Dumitru Chitarbaş; în Frecău erau 2, la Golia 2, în Chervăsărie 1, în Agioaia 1, în Măji 4; în Muntenimi 8, în Broşteni 7, în Feredee 4; apoi a lui Hristodor, la moara Goliei şi ale Sf. Spiridon.

Domnia a hărăzit şi titluri de boerie; Pitar şi *vel-Pitar*, „acel care priveghia la aprovizionarea cu pâne a Curţei Domneşti.

Plăcintari erau 14, cu 19 slugi, în total 33 persoane; aceştia mai toţi erau levantini: Eni, Veneti, Ivan, Nastasă Grecul, Neculai ot Ianina, Tuduri, Abdula etc. Plăcintarii îşi aveau starostele lor: Petrea. Slugile plăcintarilor erau calfe, căruceri, eliccii, tablagii etc. Ei şedeau în Feredee (6), în Broşteni (7), în Muntenime (2). în Hagioae (12).

Casapii erau 34, şi trăiau la Ciurchi 12, în Rufeni 5, Căcaina 2, în Muntenime 6, Feredee 1, la Broşteni 8. Ei îşi aveau starostele lor: *Toader*, ce locuia în Ciurchi.

Subt numele de sudiţi se cuprindeau toţi cei *supuşi* unei protecţiuni străine; indigenii se ziceau toţi *raiale* şi Evreii localnici, socotiţi ca *raiale*, se găsesc trecuţi în Catastih ca *Evrei pământeni*.

Statele cari aveau în Iaşi *sudiţi*, în 1820, erau: *Rusia*, *Austria*, *Prusia*, *Franţa* şi *Anglia*, din cari:

Rusia număra 320 sudiţi creştini şi 141 sudiţi evrei; peste tot 461.

Austria număra 320 sudiţi creştini şi 294 sudiţi evrei; peste tot 614.

Prusia număra 30 sudiţi, din cari 2 evrei.

Franţa şi Anglia aveau 20 sudiţi, din cari 4 evrei.

Peste tot sudiţii în Iaşi erau 1145; deci 28 la sută din totalul cetăţenilor ieşeni erau supuşi străini.

Inpărţiţi pe naţionalitate, reiese aceste cifre:

	Rusia	Austria	Prusia	Franţa şi Anglia	Total
Evrei	141	294	2	4	441
Greci	34	—	—	—	34
Armeni	15	33	—	—	48
Sârbi	26	—	—	—	26
Moldoveni	25	—	—	—	25
Ruşi	260	—	—	—	260
Nemţi	20	287	48	—	355
Francejii şi Englejii	—	—	—	16	16
	521	614	50	20	1205

Cea mai bogată sudiţie era acea rusască; ea cuprindea tot felul de neamuri întrînsa, căci Rusia era şi ea Curte protectoare, şi ca atare îşi întindea protecţia asupra întregei ţări. Era o chezăşie că interesele

materiale ale unui cetăţean să fie mai bine apărate, dându-se de *sudit rosienesc*, de cât dacă era o simplă *raia*.

Chiar mulţi boeri locali eŗau sudiţi ruşi; iar dintre locuitorii Moldoveni găsim 25: D. Vasiliu, N. Blănariu, T. Bacalu, C. Antoniu, Marinciul bacal, A. Boscovici, D. Croitoru, Dănilă Crâşmar *venit de peste Prut*, D. Blanar, C. Mistru, M. Braşovanu, D. Blanariu, Şt. Cojocariu, N. Calfă de teslari, I. Săhaidăcar, I. Chitar, Andrei Chetrar, Manole Merar, I. Turculeţ, Gh Făclier, Gh. Crâşmaru, M. Croitoru, Gh Croitorul, Tanasă Precupeţ, etc.; deci lume măruntă comercială şi de meseriaşi.

Dintre Greci sudiţi ruşi, erau: Costea Zarifopolo, Marin Papadopolo, Dima Pogone, D. Plastară, Pan. Dioghenide, Cozma Colocodopolos, Pan. Vasiliu, D. Cazacliu, D. Costandin, Tanasă Corda, Ianachi Altîn, A. Mucul, Tan. Vorea, Har. Lambru etc.

Armeni sudiţi austriaci erau cei veniţi din Bucovina şi Galiţia: Gr. Hudicoglu, Toma Buiuc, C. Buiuc, Garabet Hagi, Agop Caracaş, Agop Vartan, Ariton Stepanovici, Ioachim Petrovici, Melcom Ovanes, D. Hristodor, Chircor Ciacăr, Hagi Zaharia, Hagi Manciuc Buicliu, Avedic Melidon, Sava Saul, Căpriian, Hagi Bagdasar, Moisă Mane, Ghiumuş Caracaş, Hagi Chircor baş-caracaş, Asfadur, Hagi Tatos, Hagi Ştefan, Gr. Axinte, Ovanes Rusciucliu etc.

Nemţi daţi ca sudiţi ruşi: Stanislas Liubliner, Marcu Lorentz, Liber Filip lăcătuş, Nicolae unter-ofiţer, Fetcul niamţ lăcătuş, Kreşner, Zosăp, Samon, Karlo, Dan Klos fabricant, Fernalt stoler, Petre stoler, Petre Zograf, Viflider, Gheorghe tinichigiu, Anton calfă de zidari.

Dintre sudiţi nemţi, franţuji şi engleji se deosebesc: *Dubert, dascal franţuz*, Constant, *dascal* neamţ, Nicolae *dascal*, Costache *spiţer*, Karlo *făcător de forte-pianuri*, Ion şi Mihai Barmiba *muzicanţi*, Nicoleti *cofetar*, Grigore *biliardgiu*, Kraos *dascal*, Pan. Miller, *Gal franţuz dascal*, Baca *dascal neamţ*. Şiaidar *dascal franţuz*, Ludovic *ceasornicar*, *Pan. Genelie franţuz, Lencur dascal, Ruja dascal italian, Jajde dascal* etc.

Toţi aceşti sudiţi practicau 76 meserii. In aceste meserii găsim 1499 meseriaşi, din cari se disting:

creştini localnici	750	sau	49 2	la sută.
sudiţi streini	378	sau	24.7	la sută.
evrei	371	sau	26.1	la sută.
Total	1499		100	

Aceste 76 meserii, repartizate pe cele trei categorii de meseriaşi, cuprind:

	localnici	sudiţi	evrei
Alamari	—	4	7
apari	3	1	—
argintari	14	2	58
armaşi	—	1	—
arândaşi	—	1	—
Bacali	34	10	—
baibaracari	1	1	1
biliargii	—	1	—
blanari	86	9	—
bogasieri	1	2	—

	localnici	sudiţi	evrei
boiangii	9	3	—
braşoveni	3	6	—
bucătari	1	1	1
butnari	11	4	6
Calfă de podari	—	1	—
cărămidari	4	1	1
caretaşi	—	9	—
casapi	3	2	18
ceasornicari	1	5	2
ceprezari	5	—	26

chetrari	24	38	3	Pânzari	2	1	—
cherestegii	7	2	—	pălărieri	—	2	2
chitari	5	2	—	pascari	7	1	1
ciobotari	75	67	55	precupeţi	65	6	42
cofetari	2	5	1	piano-forte	—	1	—
cojocari	29	1	2	prapurcici	—	1	—
coroeri	—	3	—	Rachieri	4	5	27
crâşmari	59	17	6	rotari	3	2	—
croitori	126	11	85	Săbieri	2	3	—
curălari	—	2	2	sahaidacari	4	5	1
Dascali	15	11	16	staroste	2	1	3
doftori	—	1	—	strunar	—	1	—
Fabricanţi	—	3	1	stoler	—	25	7
frânghieri	—	1	—	soponari	7	1	—
făclieri	1	1	—	strugari	—	1	1
franzolagii	—	3	—	spiţeri	—	4	2
Geambalari	—	1	—	solonari	—	1	—
grădinari	9	3	—	sofragii	—	1	—
Hangii	—	1	—	Tabacari	—	3	—
Iorgangii	3	1	—	tractirgii	—	2	—
herar	—	1	—	tufeccii	1	3	—
Lăcătuşi	—	12	—	tiutungii	3	6	1
lemnari	7	5	—	teslari	70	15	1
Mindirigii	9	2	—	Vezetei	2	3	—
mahali	9	1	1	vieri	4	1	—
merari	10	1	3	vutcari	10	6	—
muzicanţi	—	2	—	Zugravi	2	4	3
Ofiţeri (unter)	—	2	—	fără arătare	—	401	—
olari	6	3	3		750	779	401

Cum se înfiinţau odinioară târgurile şi iarmaroacele în Moldova. Imigrarea străinilor.

Faptul înpoporărei ţarei Moldovei în cursul veacurilor din urmă cu diferite naţii straine, şi mai simţitor cu Evrei veniţi din alte ţari, a fost adesea discutat şi comentat în chipuri felurite. Nu este locul aici de a preciza nici timpul, nici împrejurările mai vechi ce-au contribuit la imigrarea din ce în ce mai numeroasă, fie a Ungurilor şi Ciangăilor din parţile transilvanene, cari s'au adunat şi sporit, aproape până la copleşirea elementului local, în multe localităţi din judeţele Bacau, Neamţ ori Suceava, fie a Bulgarilor şi Ruşilor ce s'au prilejit în adevarate colonii in foarte multe puncte din provincia Basarabia, fie a Nemţilor, Rutenilor, Leşilor, Haholilor, Mazurilor şi altor neamuri ce-au umplut iaraşi multe din satele şi cotunele vechi ale Bucovinei, fie însfârşit a Evreilor, ce au venit în Moldova dinspre miazănoapte şi răsărit mai ales.

Voim a face o simplă constatare, însă, aceea că, în apropierea şi după începutul veacului al XIX-lea, după necontenite năvăliri ale veşnicilor noştri vecini-duşmani, cât şi a hoardelor turceşti, ori a veşnic rătăcitorilor Greci, Arnăuţi, Sârbi şi alţi balcanici de toată obârşia şi de toate însuşirile, — cum şi după un număr de calamităţi de ordin natural ce Pronia le-a administrat ţărişoarei noastre în acest răstimp,—pământul rămas moştenire dela vechii noştri strămoşi ajunsese într'o stare foarte de plâns, prin aceea că poporaţia sa se înpuţina tot mai mult şi o mare parte din lanurile ce odinioară făceau mândria şi bogăţia neamului, rămăsese înţelenite, iar aşezările casnice multe părăsite, din pricina lipsei din ce în ce mai simţitoare de fiinţe omeneşti şi braţe muncitoreşti.

Sate întregi, moşii întinse, vechi târguri în care odinioară furnicau locuitorii cu treburile lor, se prefăceau aproape în pustiuri, lucru despre care am mai pomenit îndărăt, când unii Voevozi Moldoveni căutară prin hrisoavele ce au fost date, să întoarcă din pribegie pe mulţi din locuitori, în mai mare parte negustori, ce'şi luase lumea în cap de groaza năvălirilor şi pustiirilor de care am vorbit.

Când zarea veacului al nouăsprezecelea începu a dumeri pe condu-



Iancu Constantin, cunoscut sub numele numai de «Iancu Bacalu», stând de obiceiu în faţa băcăliei lui, din dughenile Mânăstirei Trei-Sfetitele. (Desemn de *I. L. Cosmovici*).

catorii cârmuirei Moldovene, şi împrejurările puseră în evidenţă trebuinţa de a se relua o activitate mai stăruitoare, pentru renaşterea vieţei politice ca şi a celei sociale şi economice în întreaga ţară, cel întâi lucru ce se simţi că lipseşte, pe lângă lumina unei civilizaţii moderne, fu braţele de muncă, producţia solului, creşterea şi înmulţirea industriei şi a negoţului în general.

Pentru aceasta fu nevoie să se caute leacurile trebuitoare, şi în acest scop urma să se recurgă, bine înţeles, la repoporarea târgurilor şi

a satelor, cum şi la reînvierea meşterşugurilor şi negoţului, lucruri de care puţinii indivizi ce mai compuneau naţia moldovenească simţiau absolută nevoie. Lucrul acesta nu era uşor, iar condiţiile în care trebuia să se îndeplinească erau şi ele destul de costisitoare pentru ţară.

Ocârmuirea Moldovei de pe atunci, cu aprobarea, poate şi după îndemnul chiar al Capului Statului, găsi cu cale să îngăduiască în unele puncte, să cheme chiar în unele împrejurări, *liuzi* străini,—oameni de orice naţie şi orice provenienţă s'ar fi manifestat că au dorinţa să intre în Moldova, spre a pune mâna fie pe coarnele plugului, fie pe alte ramuri de meşterşuguri ori negustorie, ca astfel prin un spor de oameni străini, atraşi aici, în nădejdea unor câştiguri mai răpezi sau mai uşoare decât aiurea, să se reînpoporeze ţelinele moşiilor ce stăteau de multă vreme necăutate, şi ca atare să râdice cantitatea şi valoarea productelor eventuale ale solului moldovenesc.

Fie din instinctul natural de migraţie a diferite neamuri, fie prin chemarea unora din boerii ţărei, şi cu îngăduirea ocârmuirei de pe acele vremuri, începu a se înfăţişa la graniţele Moldovei mulţi străini, doritori de muncă şi câştig desigur, dintre cari proprietarii de pământuri puţin înpoporate cautară să'şi recruteze indivizii şi braţele ce le lipseau, pentru râdicarea valoarei proprietăţilor lor. Dar dintre toţi cei ce fură mai uşor atraşi de curentul favorabil al unei emigrari în Moldova, s'a găsit în număr mai mare Evreii, mai ales acei din Rusia, Galiţia, Polonia şi alte ţări mărginaşe,—unde starea lor nu era prea favorabilă, crezând că aici la noi vor găsi o carieră mai uşoară şi mai producătoare decât în părţile ce le locuiau până atunci, cari începură a înainta spre interiorul Moldovei, fie prin căile normale şi legale ale unei imigraţii, fie şi în alte chipuri ce le socoteau mai la îndămâna lor.

De atunci, numărul Evreilor din Moldova, cu aptitudini cunoscute în genere mai mult de negustorie şi întru câtva şi de meşterşugari, spori din ce în ce tot mai mult, şi ocârmuirea locală trebui să iee anumite masuri, atât pentru oploşirea lor, cât şi pentru regularea raporturilor dintre ei şi băştinaşi. In acest scop diferiţi Domnitori ai ţărei acordă, prin anumite hrisoave, drepturi de sălăşluire, petrecere şi muncă la anumite cohorte de imigranţi evrei, după înţelegeri urmate şi cu cutari ori cutari proprietari de locuri şi moşii, prin cari procedări se puse la cale chiar crearea unor noi localitaţi, sate şi târguri, cu pieţe şi iarmaroace, în cari să se afirme şi sporească producţia generală a ţărei.

Cel dintăi Domn ce vedem că a luat măsuri atât pentru înpoporarea unor vechi localităţi cam deşerte, cât şi pentru crearea de noi sate ori târguri în Moldova,—mai ales după răpirea Bucovinei, de către Austria, prin care fapt se împuţinase prea simţitor producţia şi traficul ţărei în partea sa nordică,—fu Alexandru Moruzi-Vodă, care hotără să prefacă în târg şi capitală de judeţ satul Şoldăneşti, ce primi mai în urmă numele de *Fălticeni*.

Tot sub acest Domn pe la 1792 se înfiinţă pe moşia unui boier Costachi Mariş, în capătul de miazănoapte al judeţului Dorohoi, un sat ce primi mai întâi numele de *Vlădeni*, apoi de *Târgul-Nou* şi mai târziu, sub Mihail Sturza-Vodă, pe acel de *Mihăileni*.

Alte sate şi târguri mai mărunte primesc şi ele rând pe rând oaspeţi noi, cu cari se înpoporează şi cari se ocup cu negoţul în mare

parte de alimente şi cu... nelipsita *băutură*, dar pe lângă care negreşit se găsesc întotdeauna şi anumiţi meşterşugari, pentru trebile ce lipseau de multe ori de istov locuitorilor de pe moşiile cu poporaţie rară.

Pe atunci începu a se mări şi poporaţia *Târgului-Frumos*, iar un târguşor mai apropiat de capitala Moldovei, *Podul-Iloaei*, îşi are şi el, după cât se vede, origina sa în stăruinţele unor anumiţi proprietari de moşii, de a'şi crea locuitori şi venituri pe întinsele lor ocine, ceea ce-i face ca să proceadă la formaţia unei localităţi nouă la punctul unde capetele pământurilor lor se întâlnesc, în apropierea unui vechiu pod peste râuleţul Bahlui, ce fusese mai din vechi făcut, prin nevoia de trecere dintr'o parte a şesului în alta, de o proprietară, poate, ori de o negustoriţă oare-care, ce purta numele de *Iloaia* sau *Leloaia*.

Spre a putea da o ideie mai preciză de faptele urmate, vom reproduce mai la vale unele hrisoave Domneşti, relative la înfinţarea a două din citatele localităţi, crezând că ele vor lămuri până la un punct chestiunea aşa de mult discutată a *inflaţiunei* poporaţiei evreeşti în Moldova, de care acum se vorbeşte adesea şi cu multă pasiune.

Fără a ne da părerea sau a indica drepturile, datoriile sau posibilităţile de rezolvire a unei chestii politico-economice ca cea ce dăinueşte actualmente în ţara noastră, ne mărginim a înfăţişa urmele trecutului, pentru ca oricine care se interesează în acest senz, să poată trage încheierea ce i s'ar părea mai potrivită.

Documentul din 12 Iulie 1792, dela Alex. Const. Moruzi-Vodă, pentru fundarea Târguşorului Mihăileni, pare a conţine primele elemente ale raţiunei de stat ce manifesta ocârmuirea Moldovei din acea vreme, ceeace ne face a'l reproduce aici:

Hrisovul întemeerei satului Vlădeni, în urmă Târgul-Nou şi mai târziu Mihăileni.

Cu mila lui Dumnezeu, Noi Alexandru Constantin Moruzi-Voevod Domnul Ţării Moldovei.

Facem ştire cu această carte că după jaloba ce au dat cătră Domnia me *o samă de jidovi* de peste hotar, din alte părţi streine, ce au venit în partea Moldovei, rugându-se ca să aibă voie să facă târg nou la ţinutul Sucevii, pe mosia Vlădeni a dmsale Costaki Mariş (am dat poruncă) să să aducă pe amândouă părţile de faţă şi să facă aşezare între dânşii pentru venitul moşiei. Şi după aşezarea ce s'au făcut au trimes cătră Domnia me înştiinţare, împreună şi cu zapisul numitului Constantin Mariş, stăpânul moşiei Vlădeni. Şi atât din înştiinţarea ispravnicilor cât şi din zapisul dat la mână jidovilor încredinţându-mă Domnia me că este cu primirea stăpânului moşiei şi că cu facerea târgului pe acea moşie nu se dă nici o pricină de stricăciune altor târguri de prin prejur, iată dăm voie Domnia me *să să facă târg pe numita* moşie Vlădeni, adunându-să *jidovii şi alţii, numiţi*, numai din cei străini de peste hotar, iar nu şi din locuitorii pământului acestuia, făcându'şi dugheni şi alte *întemeieri* pentru petrecere şi alişverişul lor să urmeze întocmai după aşezarea ce au făcut cu stăpânul moşiei. Adecă, toţi acei străini ce ar veni să se aşeze în numitul târg, pe rândul de dugheni şi de crâşme ori câte vor face la uliţă, să aibă a plăti bezmăn pe an în faţa dughenelor, pe tot stânjenul gospod câte optzeci şi patru bani în curmezişul dughenilor, iar lungul dughenelor să aibă din păretele dughenii din dos doisprezece stângeni ca să'şi facă cele trebuinciose, şi acei stânjeni să nu sâ socotiască a plăti bezmăn. Locul ce vor cuprinde pentru şcoală şi feredeu să fie lungul şi curmezişul, după cum şi la alte târguri şi bezmăn să nu plătească. Neguţitorii ce vor veni ori creştini, ori armeni sau jidovi şi vor vroi ca să facă crăşmă şi dughene la uliţă, ori câte rânduri de dughene ar face, stăpânul moşiei să nu

să amestece, ce singuri neguţitorii să aibă voia a împărţi locul şi să'şi facă dugheni şi crâşme la uliţă; iar la partea mahalalei să nu să amestece, ce stăpânul moşiei să aibă a da loc celor ce vor veni ca să se aşeze. Şi acei cari vor voi a se aşeza la mahala să fie volnici a'şi face casă, şi locul ce li se va da să fie zece stânjeni lungul şi cinci stânjeni curmezişul, pe care vor plăti câte un leu şesezeci de bani de loc bezmăn pe an şi nici un fel de băutură să nu vândă.

Toţi târgoveţii ce vor ave câte o vită două sau mai multe să aibă a da câte cinci parale la stăpânul moşiei de toată vita mare, cal, bou şi vacă, pentru cheltuiala gardului ţarinei, şi târgoveţii să nu să supere a pune gard la ţarină. Pentru căsăpiile ce se vor face în târg vor da la stăpânul moşiei câte cinci ocă carne pe toată septămâna; iar în postul mare şi în postul Sântămăriei nu vor da nimică, şi pentru bezmăn să nu să supere a plăti. Orice fel de negustori sau lăcuitori vor merge la ziua iarmarocului cu orice fel de marfă şi nu vor năimi loc de la târgoveţi şi vor vinde marfa lor la mahala, să aibă a plăti bezmăn la stăpânul moşiei câte şese parale de tot şopronul sau mai jos, după starea negustorului; iară de la cei ce vor merge cu cară încărcate cu altfel de marfă şi având în cară adică sare, legume, miere şi altele, va lua stăpânul moşiei câte una sau două parale de tot carul încărcat. Vrând cineva din târgoveţii a'şi vinde casa sau dugheana cu locul său, volnic să fie, numai acei ce vor cumpăra să aibă a plăti bezmăn după cum mai sus se arată.

Toţi neguţitorii acei ce vor veni acum să'şi măsure locurile de dugheni şi crâşme într'un an de zile să nu fie supăraţi a plăti bezmăn. Spre aceasta dar iată prin cartea aceasta a Domniei mele întărim târgoveţilor creştini, armeni şi jidovi, ce se vor aduna cu locuinţa la acest târg, ca după aşezarea şi tocmeala ce au avut cu numitul stăpânul moşiei să se urmeze în tocmai şi pre deplin nestrămutaţi în veci, după cum să cuprinde la aceiaş scrisoare, şi să stăpânească fieşte carele ca pace casele, dughenele, crâşmele ce vor face într'acest târg, dându'şi bezmănul numai pe cele ce să arată în scrisoarea de tocmală, cu mai mult să nu fie supăraţi, nici să să adauge vreodată mai mult peste cuprinderea scrisoarei de tocmală. Şi pentru o scoală ce se va face într'acest târg pentru învăţătura copiilor ce vor ave creştinii să nu să supere de către stăpânul moşiei cu plata bezmânului Şi întru acest târg să să facă patru iarmaroace pe an, adică la Sf. Gheorghie, la zi întâi a lunei August, la zi întâi a luuei Octomvrie şi la şese a lunii Ghenarie, iară ziua târgului de toată septămâna peste an să fie lunia.—Deci poroncim Domnia me şi D-voastră Ispravnici ţinutului să fiţi cu priveghere şi cu purtare de grijă ca să să urmeze la toate întocmai şi nestrămutat după cum mai sus să arată prin cartea aceasta a Domniei mele.

1792 Iulie 12 zile, în Roman. *Alexandru Moruzi V. V.*

Alte două hrisoave, de un interes nu mai mic pentru cunoştinţa împrejurărilor de cari vorbim, sunt relative la târguşorul Podul-Iloaei, semnate ambele de Ioan Sandu Sturza-Vodă, cel dintâi fiind în cuprinsul următorul:

Hrisovul întemeerei Târguşorului Podul-Iloaei.

Cu mila lui Dumnezeu Noi Ioan Sandu Sturza Voevod, Domn Zemlii Moldavici.

Pretutindeni oraşele şi târgurile au slujit spre folosul şi întemeerea stărei noroadelor, aceste fiind pururea lăcaşurile unde să sălăşluiască învăţăturile meşteşugurilor şi toate celelalte îndeletniciri a iscusinţei, acolo şi lucrarea neguţitorilor să înfiinţează în tot chipul şi cu aceasta dimpreună şi sporire bogăţiei, apoi acolo şi plugarii şi păstoriul află preţul cel aşteptat al ostenelilor şi al sudorilor feţii lor şi de acolo să răvarsă toate inlesnirile şi folosinţele acele în cari să închee fericirea noroadilor. Domnia me râvnitoriu fiind întru toate cele privitoare spre înbunătăţărea stărei de obştie a patriei şi aceia în parte a fieşti căruia, după cuviinţa dreptăţilor celor cunoscute, luat-am aminte la cererea ce ni-au făcut prin jalobă al nostru cinstit şi credincios boer Dumnealui Şărban Negel biv vel-vornic, ca să'i să sloboabă voe prin hrisovul Domniii mele de a alcătui târgul din nou pe moşiea Dumisale Scobinţănii di la ţinutul Cârligăturii, care alcătuire de târg Dumnealui, după starea locului, voeşte a'l faci lângă părăul Bahluiului, în preajma locului ci să numeşti Podul-Ieloaii a dumisale Hatm: Constand. Palade, unde iarăşi prin

hrisov gospod a Domnului Scarlat Calimah Vvd: s'au dat voie a să faci târg, arătând D-lui vornik, că la un asămine loc adăugându-se şi aşăzare de târg, pe moşiea D-sale, să va faci o îndoită înlesnire spre lucrare alijverişului şi spre folosul obştii norodului, carii ori într'o parte, ori într'alta vor ave pururc slobodă şi îndămănatică lucrare neguțitorii şi a alişverişului. Şi dar, o asămine cerire a Dsale găsănduo a fi nu numai întru tot cu cale şi cuviincioasă, dar şi de obştiască priință şi folosănță. Iată prin acest al nostru domnesc hrisov i dăm voe şi toată slobozăniea de a face adunare de târg, pe numita moşie Scobințenii la locul arătat în preajma podului Ieloaei, şi spre oarecari răsplătiri cheltuelilor şi ostenelilor ei care să jărtfească Dumnealui cu facere şi în temeiu acestui târg care are să fie pentru folosul tuturor de obştie, fiind la aşa loc, aducănd cu aceasta şi sporu iraturilor vistieriei pământeşti, Domniea me i dăm şi întărim Dumnisale vornicului ca să aibă la arătatul târg şi acesti di mai gios arătati drepturi şi privileghii.

I-tăi Mortăsățiea vitilor di la acest târg să fie a Dumisale şi nici vameşii, nici nime alții să nu aibă nici un feliu de amestic în veci, luând Dumnealui acest venit după hotărârea condicii ci iaste în vistierie cu pecete gospod, adică căte doăzăci şi patru bani noi de toată vita mare, bou, vacă, cal şi iapă ci să va vinde, din cari pe giumătate să ia di la vănzător, iar pe giumătate de la cumpăratoriu, fără să să supere cineva cu un ban mai mult piste hotărâre arătată.

2-le Dughenile şi hanurile ci va zîdi cu a Dumisale însuşi cheltuială să nu fie supărat nici odinioară cu cerire de banii agiutorinței de iarnă sau alt-feliu de dare.

3-le De la dughenile şi alti binali ci vor face alții, cu priimire şi în scris învoire Dumisale, să aibă a lua pe tot anul din zăci bani unul, căt va fi chiriea fieşti cariea bina într'un an, sau după cum să va alcătui cu acei ci vor voi a zîdi binali. Iar vinul, rachiul, bere sau ori ce fel de altă băutură, precum şi păcură sau dohot, căsăpiea cărnii şi pităria, nimi alții să nu fie volnici a vinde în arătul târg decăt numai Dumnealui vornic; şi acei ci'i va învoi Dumnealui prin scrisoare cănd le va da loc de făcut binali ca o dreaptă ocină ci iasti a Dumisale

4-le Venitul căntariului din acel tărg să fie iarăşi a D-sale vornicului.

5-le Treizeci liudi, oameni străini ci va aduce Dumnealui de piste hotar, fără să fie din locuitorii birnici a țării şi'i va statornici în arătatul târg, să fie pentru de a pururc nesupărați cu nici un feliu de bir sau dare sau orice fel de havalele, rămănând pentru paza tărgului de către făcătorii de răli, tălhari şi de iangănuri.

6-le Căpitanul de tărg să să orănduiască de către stăpănul acestui tărg de apururc om vrednic şi cinstit, avănd supt a sa ascultare acei 30 oameni străini de sus arătați pentru paza tărgului, şi nici hátmăniea, nici isprăvnicia țănutului să nu aibă nici un feliu de amestic la rănduirea acei căpitenii. Precum şi stărostiea breslilor ci să vor alegi de către târgoveți şă să orânduiască iarăşi de către stăpănul tărgului, cari vor fi supuşi a urma datoriilor întocma ca şi pe la alte tărguri. Şi spre întemeiare ca un lucru ci să alcătueşti din nou hotărăm ca neguțătorii străini ci va aduce Dumnealui vornic: de orce nație ar fi, carii nu vor ave bir în visteria Domniei mele, să fie scutiți din zioa ci vor veni pără la împlinire de cinci ani de ori ce feliu de bir şi havaleli vor fi pe alți neguțători de la alte tărguri; iar după cinci ani vor intra şi ei în rănduiala ce sănt şi alți neguțători pi la alti tărguri. Şi pentru mai bun alisveriş a lăcuitorilor şi a tuturor de obşte hotărăm să să facă şi opt iarmaroaci pe an, adică la Duminica Mare.—La Sfăntul marele mucenic Procopie, Iuli 8.—La schimbare la față, avgust 6.—La zioa sf.: Cruci, septvr. 14.—La sf: Apostol Andrei, Noemv: 30.—La sf: Ioan Botezătorul, Ghenar 7.—La zioa sf.: cuvioasii Muceniți Evdochia, Mart: 1.—şi la zioa blagoveştenii, Mart: 25.—Precum şi zioa obicinuită de tărg ci iasti la toati tărgurile odată pi săptămână, hotărăm să fie lune la acest tărg. Şi fiindcă tot acole alăture piste Bahluiu numai, la locul ci să numeşti Pod-leloaii are şi Dumnealui Hatm: Costand: Paladi hrisov de tărg şi de iarmaroace şi zi de tărg Duminica. Drept aceea pentru ne precupie la cele ci-se vor vinde de amăndouă părțile şi spre alişverişul tuturor de obştie, Hotărăm că atăt la zilele de tărg şi iarmaroacele însămnate, ci să vor faci şi la tărgul Scobințănii, precum şi pe moşiea Dumisale hat: Constand. Paladi, Pod-leloaea: să fii volnici şi lăcuitorii precum şi neguțitorii a treci de amăndouă părțile Bahluiului şi a'şi faci alijverişul lor unde le va fi mai de mulțămire fără a pute zici şi a pretenderisi nici Dumnealui vornic: Şărban, nici Dumnealui hat: Paladi, ca să facă oprire cuiva supt cuvânt că acea zi de tărg sau iarmaroc ar fi cuprinsă în hrisovul său, nefiind cu dreptul nici de cuviință, nici Domniii mele priimite acest feliu de silnicii şi apalturi.—Spre a se păzi dar şi a să urma nestrămutat hotărărea aceasta a Domnii mele, s'au dat acest al nostru domnesc hrisov, în-

tărit cu a noastră Domniască iscălitură şi pecete. Poftim şi pe cei din urma noastră luminaţi Domni, fraţii noştri, cari din proniea cerească să vor orândui întru ocărmuirea ţării aceştia, nu numai să nu strămute cuprinderea acestor de mai sus hotărâri, cari s'au făcut spre a le ave Dumnealui vornik: ca un pronomion desăvârşit şi fără strămutare nici odinioară, ci mai vârtos să să intăriască, să să statornicească spre laudă şi nesăvârşită pomenire Domniilor sale.—S'au scris la scaunul Domniii mele în oraşul Eşi, întru cea dintăi domnia noastră la Moldaviea, în anul întăi.

La leat 1823, Maiu 25.

Ioan Sandu Sturza Vvd.

Acestuia a mai urmat hrisovul din 25 Iulie 1823, eliberat lui Ştefan Roset biv-vel-Vornic, epitropul averei Hatmanului Constantin Palade, pentru partea de târg ce s'a înfiinţat pe capătul moşiei sale Totoeşti, ce se atingea în acel punct cu moşia Scobinţenii.

Alte asemenea hrisoave mai găsim pentru târguşoarele Bucecea, Poenii, Negreştii şi Frumuşica, cari sunt publicate şi în volumul „Istoria Evreilor“ de *Dr. E. Schwarzfeld*, din care am reprodus şi noi cele două hrisoave de mai sus.

Cum se înfiinţau odinioară pieţele de alimente. Piaţa St. Teodor.

Relativ la înfiinţarea unor pieţe de pescărie, zarzavaturi şi alte alimente, în uliţa Sft. Teodor, din Iaşi, încă din 1813-14, se află un hrisov dat de Scarlat Alexandru Calimah-Vodă, din care se văd formalităţile urmate pe atunci, pentru deschiderea unor asemenea locuri de negustorie. De notat este că actualmente, atât piaţa ce s'a fost înfiinţat în *Strada St. Pantelimon*, cât şi aceea din *Strada St. Teodor*, nu mai există, ele fiind mutate, cea dintăi dela 1858, când a fost trecută pe locul vechiului *Beilic Turcesc* (strada Ghica-Vodă actuală), iar acea din St. Teodor s'a pustiit, întrucât lumei îi venea mai îndemână să cumpere din piaţa de lângă spitalul St. Spiridon, sau de pe la alte depozite particulare.

Cuprinsul rezoluţiei Domneşti, cât şi a anaforalei (raportului) făcute de vel-Aga oraşului Iaşi în această daravera, se vede în rândurile următoare, pe cari le găsim în Dela Eforiei Iaşilor cu No. 17 pe 1832:

Noi Scarlat Alexandru Calimah-W. cu mila lui Dumnezeu Domn Ţărei Moldovei.

S'au cetit anaforaua aceasta înaintată Domniei mele şi de oare ce după cercetare şi de acum a D-sale vel-Agă în pricina de mai jos cuprinde o piaţă de *păscărie, zarzavaturi, lăpturi* şi altele, s'au găsit în cuviinţă să se mai aşeze şi *al doilea piaţă*, in uliţa arătată prin anafora, pentru asemenea vânzări, spre înlesnirea şi a acelor din acea parte Târgorveţi; Hotărâm Domnia mea ca numai aceste două pieţuri să fie de acum pentru acest fel de vânzări, în tot oraşul Eşii, adică acel arătat prin anaforaua întărită de Domnie la 1813 Mart 10 şi aceasta de acum din *dosul Târgului de sus*, găsit cu cuviinţă de către Dumnealui vel-Agă, pentru care se porunceşte D-sale vel-Agă ca aceste de acum să se păzească intru toată buna orânduială, rădicându-se toate vânzările aceste şi statornicindu-se numai la aceste două pieţuri.

1814 Iunie 2.

Scarlat Alex. Calimah WD.

Prea Inălţate Doamne.

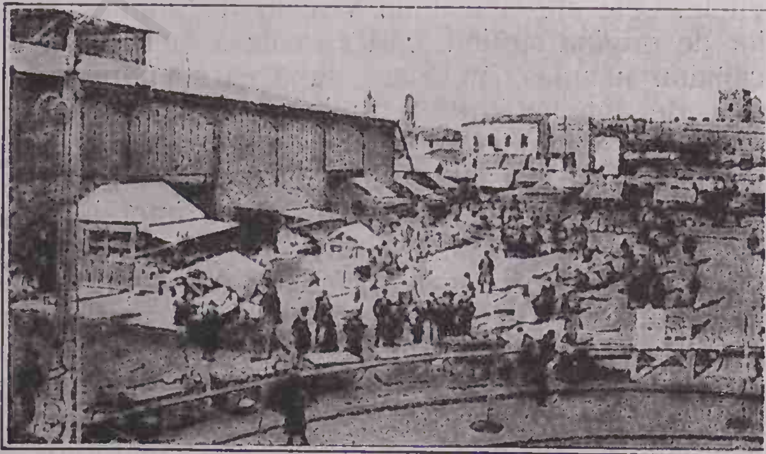
Prin jaluba ce au dat înălţimei tale o samă de târgoveţi din *uliţa Sfântului Teodor din dosul Târgului de sus*, cu cerere ca să aibă şi ei slobodă voe a se face adunare de locuitori care aduc brânză, lapte, verdeţuri, spre vindere orăşenilor şi s'au rânduit la Agie în cercetare şi prin anafora să înştiinţăm pe Inălţimea ta.

După poruncă intrând în cercetare am aflat că la anul 1813 Februarie 19, însuşi porunca înălţimei tale este dată prin ţidulă cătră D-luí vel-Agă şi D-l ipistatul podurilor din oraşul Iaşii, cu cuprindere că înălţimea ta luând samă pentru tot binele obştesc atât în sănătate cât şi pentru curăţirea uliţelor oraşului şi înlesnirea umblării în uliţele oraşului, porunceşte ca întăi să se facă cercetare unde au fost din învechime piaţul păscăriei şi a celorlalte vânzări, cărnuri de mascur, lăpturi şi altele şi apoi să se socotească acel piaţ de nu este în mijlocul oraşului ca să aducă aerului vătămare şi uliţelor împedicare şi necărăţenie, şi cercetând D-lui a aflat că este piaţul al păscăriei şi a celorlalte împreună din vechime s'au aflat în capul uliţei Podul Vechiu, în uliţa dela Meidan ci se coboară cătră Căcaina, unde este cu totul păzită curăţenia oraşului şi înlesnirea umblării în oraş şi prin anafora la 1813 Mart 10 s'au înştiinţat înălţimei tale, care de cătră înălţimea ta s'au găsit cu cale cercetarea ce au făcut rânduiţii boeri şi porunceşte iarăşi D-sale prin aceiaşi anafora întărită de Inălţimea ta ca să ridice toate păscăriile de pe uliţele orasului şi celelalte împreună şi să le statornicească la arătatul piaţ a păscăriei vechi, care atunci după hotărârea înălţimei tale s'au pus în lucrare. Iată după câtâva vreme iarăşi au început, a se risipi adunarea aceasta prin podurile uliţei St. Neculai de lângă curte gospod, şi în alte locuri, care văzându-se de cătră Agie această urmare a lor împotriva şi hotârârei înălţimei tale şi cu totul pricinuitoare de suparare celor ce umblă prin uliţele acele şi necurăţirea şi stricarea aerului ce port pricină. Şi au fost dat poroncă Agiei spre a-i râdica şi statornici iarăşi la piaţul hotărât de înălţimea ta; apoi căutând şi la cererile şi rugămintea jăluitorilor a le cerceta şi starea acelui loc, şi am găsit că uliţa Sfântului Teodor ce eşte din dosul Târgului de Sus nu are multe umblări a orăşenilor printr'însa fiind de o parte şi-am socotit că ar putea şi acolo a se face o parte de adunare. Din acest alişveriş, care de se va socoti de cătră înălţimea ta, cu cuviinţă a se statornici acele două piaţuri al păscăriei vechi din uliţa Sfântului Teodor în dosul Târgului de sus, se va da hotărâre poroncei înălţimei tale prin anaforaua după care se va urma întocmai.

1814, Mai în 20.
Al înălţimei tale prea-plecată slugă,
Constantin Paladi vel-Agă.

Trebue să notăm că în Iaşi mai exista pe atunci o piaţă de alimente între strada ce venea dinspre Biserica Albă până la Biserica St. Pantelimon, cunoscută sub numele de *Târgul-Făinei*, unde se negoţau grâne şi făinuri de tot felul, care a dăinuit până când s'a înfiinţat *Hala* de metal pe locul altei vechi pieţe, aceea a *Sfintei Vinere*, când vânzarea ziselor alimente se mută după ordinul Primăriei la acea Hală.

Tot în apropierea bisericei St. Pantelimon se afla şi o piaţă pentru peşte, numită *Păscaria veche*, care a durat până la 1856, când a fost mutată, tot prin o dispoziţie a autorităţilor comunale de atunci, în *Beilic*, unde astăzi e grădina cu monumentul lui Grigore Ghica decapitatul. In Beilic se mai vindea şi zarzavaturi, lemnărie diferită lucrată şi butnărie. Dar şi această piaţă fu închisă când Hala fu pusă la dispoziţia cetăţenilor.


Hala actuală din Iaşi, pe locul foastei piețe S-ta Vineri.

7

In prima jumătate a veacului al XIX-lea.

Urcarea nemăsurată a preţurilor productelor.

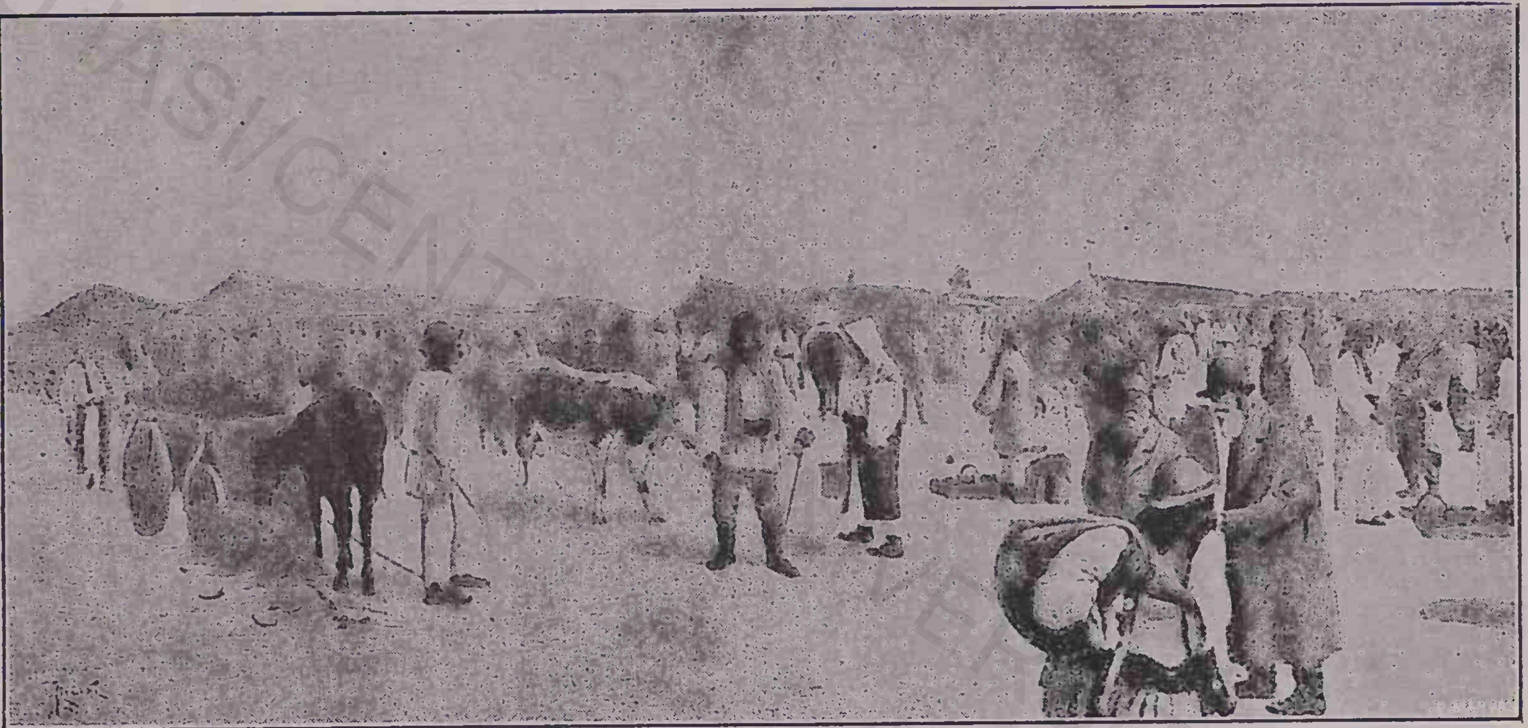


atura darnică care înzestrase ţara Moldovei cu atâtea calităţi admirabile pentru producerea roadelor pământeşti, trebuincioase vieţei individuale, îi rezervase însă şi unele metehne ori neajunsuri de care trebui, în cursul multor epoce, să sufere întreaga poporaţie. Starea economică în genere în care se găsea Moldova pe la începutul veacului al nouăsprezecelea era destul de nesigură şi de scăzută. Intâmplările politice urmate, cât şi plăgile de tot soiul incurse asupra pământului acestei ţari făcuse ca relaţiile comerciale între Moldova şi celelalte state să fie cât se poate de restrânse şi puţin favorabile.

Lipsa drumurilor bune de comunicare, cu trecătorile în ţările mărginaşe şi mai principal acele ce mergeau înspre portul cel mai de samă din acea vreme al Moldovei, Galaţii, împiedica mult transacţiile cu cele mai principale producte ale pământului nostru, grânele, lemnul şi vitele. Cele aproape două veacuri de domnie arbitrară, ale stăpânitorilor de origină străină, cari speculase nefericitul nostru pământ, ca orice cămătar nemilos, nu lăsase după ele cel puţin urmele unor măsuri generale de înbunătăţire a mijloacelor de producţie şi transport, cu toate dăjdiile şi poverile exagerate la cari populaţia moldovenească fusese impusă fără milă în acest răstimp. Se înţelege dar cum Grânarul Orientului, cum fu numită ţara noastră în atâtea împrejurări, era mai mult un spectru şi servea aproape exclusiv mai ales trebuinţelor şi poftelor Padişahului şi a tuturor Paşilor sfetnici din Stambul, cari scurgeau necontenit Moldova prin mijlocirea haraciului şi a celorlalte nesfârşite bacşişuri sau obligaţii de a li se trimite, în capitala Turciei, productele solului moldovenesc, dintre cari şi cele plătite se luau mai pe nimic.

Cu toate acestea preţul productelor în interior, fie din cauza puţinei lor culturi, fie prin înmulţirea consumatorilor, se ridică în acest răstimp, urmând o scară progresivă ce pare a nu mai fi avut mai târziu o cumpănă exactă, sau o opreală la anumit punct. Aşa fiind găsim cifre surprinzătoare în diferenţa preţurilor productelor ţării. dintre veacul trecut şi cel prezent, dacă vom ţine samă de acele ce aveau unele din ele

O PRIVIRE A IARMAROACELOR MOLDOVENEŞTI



Iarmarocul dela Frumoasa, care în vreme de câteva veacuri s'a ţinut lângă Biserica pronumită Frumoasa, din Iaşi, şi s'a desfiinţat nu de mult timp, când locul a fost cedat de Primăria Iaşilor pentru a se înfiinţa pe el Atelierele Căilor Ferate.

(După un tablou mare în oloi, de *C. Jiquide.*)

cu vre-o 30 ani înainte şi cele din prima jumătatea veacului al XIX-lea, aşa după cum se poate vedea de pildă în următorul tablou comparativ :

Producte	Preţul lor în 1777		Valoarea monedei din 1877 în 1850		Preţuri în 1850	
Chila de grâu	Lei	2	Lei	16	Lei	70
„ „ secară	„	1½	„	12	„	50
„ „ orz	„	1	„	8	„	40
Oca de tutun	Par.	4-5	„	1	„	1½
Cal ordinar	Lei	12-35	„	36-160	„	160-250
„ milităresc	„	30-35	„	240-280	„	500-700
Doi boi de plug	„	12-15	„	90-120	„	350-420
Doi boi mari	„	25-30	„	200-240	„	600-700
O oaie	„	1	„	8	„	15

Aşa dar după cum se poate observa din această tabelă, în curs de vre-o 80 de ani, preţurile productelor solului moldovenesc se urcase *de opt ori mai mult.*

Datele Englezului Wilkinson asupra productelor ţărei.

In ce priveşte producţia cantitativă a solului Moldovei, după notele unui fost ambasador englez *Wilkinson*, asupra comerciului acestei ţări, în primele decenii ale acestui veac, se constată că cea mai mănoasă producţie a solului ambelor principate româneşti, era tot grâul, care se râdica la 10,000,000 kile turceşti pe an, deşi o şesime din întinsele cîmpii erau prea puţin lucrate, şi o mare parte din această şesime era sămănată cu popuşoi, orz şi cânepă.

Dintr'aceste se duceau în Constantinopol, în fiecare an, la 1,500,000 chile de grâu, ca la 25,000 de oi, la 3,000 cai, precum şi anumite cantităţi de cherestea, cari se vindeau însă acolo abea cu a patra parte din preţurile curente din ţară. Alte producte ale ţărilor acestea, ce se vindeau în comerţ, erau ceara galbenă, mierea, untul, brânza, vinurile, dulapii şi catargele, cum şi peste 500,000 piei de epure, 600,000 ocă bubuşlii (gugoaşe de răstic) numite *Rhamnus infectorius* şi o cantitate oarecare de lână. După socoteala de mai sus, ţinându-se samă că chila turcească era numai cât a douăsprezecea parte din chila moldovenească, ambele ţări ar fi produs pe atunci (1821) numai la 833,333 chile de grâu. Mai târziu, în 1850, producţia Moldovei singure, în ani roditori, dădea o asemene cifră.

Preţul grâului moldovenesc la Constantinopol era între 2 şi 2½ lei chila turcească, o piele de epure se vindea cu 35 parale, gugoaşele de răstic câte 40–45 parale oca, lâna spalată 60 parale oca, iar cea nespalată 35—40 parale oca.

Bogăţiile naturale şi osebitele produse ale ţărilor româneşti, mai zice Wilkinson, sunt aşa ca, dacă ţările aceste ar putea să se bucure de foloasele nebănuite ale unui guvernământ regulat şi ale unei administraţii înţelepte, sub care industria şi agricultura ar putea să aibă încurajarea ce o merită, pentru ca comerciul de export să se deschidă, ca relaţiile comerciale cu naţiunile straine să se întemeieze într'un mod cuviincios, iar minele din ţară să se exploateze sistematic, ele curând ar

putea ajunge ţările cele mai populate şi mai înfloritoare ale Europei; iar portul Galaţii ar putea rivaliza îndată cu oricare dintre porturile Mărei-Negre, fără a exclude chiar Odessa.

In cursul anilor următori vedem că asemenea prevederi încep a se îndeplini, încetând întru-câtva monopolurile boereşti şi domneşti, prin introducerea unui regim statornic de control şi înfiinţarea a diferite oficii de stat, pentru iniţiarea şi încurajarea, deşi în măsură restrânsă, a unor industrii şi a comerciului local.

Legiferarea Comerţului prin Regulamentul Organic. Libertatea tranzitului pe uscat şi pe apă. Suprimarea taxelor vamale în interiorul ţărei. Căile de comunicaţie. Magazii de rezervă şi prevedere. Oprirea importului mărfurilor de lux. Exploatarea minelor.

Normele după cari se conduceau negustorii şi negustoriile în genere în Moldova din cele mai vechi vremuri, nu mai erau îndestulătoare când lumina veacului al XIX-lea începu a râdica vâlul întunericului în care înotase atât poporul în genere, cât şi oricine se ocupa cu munca negoţului. Puţinele dispoziţii domneşti şi însuşi hrisoavele speciale ale unor Mavrocordaţi din veacul precedent, erau departe de a putea regula şi satisface interese multiple şi neînţelegeri eventuale ce supraveneau în fiece clipă între consumatori, producători şi negustori.

Lipsea mai ales ceeace numim astăzi o *Constituţie* a ţărei, bază a oricărui aşezământ de stat, prin care să se prevadă măsuri şi mijloace proprii administraţiei, conducerei şi garantărei vieţei, drepturilor, averilor şi intereselor cetăţeneşti. S'au întâmplat lucrurile aşa însă, ca tocmai prin invazia, nedorită de nimene din ţările noastre de altfel, a unor puteri şi armate străine, şi amestecul acestora în afacerile publice şi particulare româneşti, să se plămădească o legiuire nouă principială, care în lipsa a ceva mai bun, să asigure şi să contribue la stabilizarea unei justiţii permanente, unor îndrumări economice absolut necesare obştiilor, şi la împrăştierea unor lumini nouă, prin instrucţia publică şi prin măsuri de proteguire a industriei, negoţului, agriculturei şi a orice activităţi în genere.

Introducerea legiuirei numită *Regulamentul Organic* în Moldova în 1832, printr'o lucrare comună între cârmuitorii locali şi ocupanţii Ruşi, contribui, mai întâi, să creieze *Municipalităţile* sau *Eforiile orăşăneşti*, în cari pentru întâiaşi dată poporul moldovenesc era chemat să-şi exprime voinţa, nevoile sau intenţiile, prin alegeri publice de reprezentanţi ai comunelor. Intru acest scop, se dădu precădere mai ales glasului negustorilor mai de samă din oraşe, mulţi din ei fiind chemaţi din primul moment la exercitarea funcţiilor de Efori sau Administratori orăşăneşti,—prin care mijloc, aceştia, ca unii ce erau mai cunoscători de nevoile fiecărei clase sociale, fură în stare a lucra la prefacerea radicală a sistemului de viaţă şi economie naţională a feluritelor obştii din ţară.

Mai folositor în special negoţului şi industriei generale a ţării noastre fu redactarea unor anumite rânduieli, cu privire specială la negoţ, conţinute în *Capul V.* al acestei legiuiri, sub titlul suplementar de *Regulament de Comerţie.*

In şese secţii şi vre-o douzeci de articole, Regulamentul Organic ia o sumă de măsuri speciale pentru prosperitatea negoţului şi a exportului productelor din lăuntru, afară de acelea necesare pentru îndestularea trebuinţelor obştiilor locale.

Portul Galaţii, care până atunci era aproape închis celor mai multe vase plutitoare ale altor naţionalităţi, în afară de ale puterei suzerane, devine liber pentru „toate bandierele puterilor ce se aflau în relaţii de prietenie cu Poarta Otomană".

Suprimarea vămilor interne între comune pentru produsele naţionale ce se consumau în ţară, aduse o uşurare mare consumaţiei publice şi încurajă producţia în genere.

Se reglementă atunci şi transportul mărfurilor ca şi al călătorilor, viza paşpoartelor, se îngrădi invazia negustorilor străini în folosul celor băştinaşi şi se mai înfiinţă anumite târguri sau iarmaroace.

Se luară asemenea dispoziţii pentru oprirea importului mai multor obiecte de lux, care produceau ţărei cheltueli inutile.

In ceeace priveşte căile de comunicaţie, cari pe acea vreme se aflau în cea mai proastă stare, aşa că în cursul iernelor, sau în cazuri de ploi continue ori inundaţii, circulaţia în întreaga Moldovă devenea aproape absolut cu neputinţă, se impuse guvernului ţării să iee măsuri urgente pentru facerea de drumuri practicabile, cari să uşureze transporturile şi să fie ţinute în cea mai bună stare, vara ca şi iarna.

Se impuse regularea navigabilităţii râurilor din ţară, ca Moldova, Bistriţa, Prutul şi Siretul, pentru uşurarea mai ales a transportului de cherestele, una din bogăţiile cele mai de samă ale ţării.

Mai însemnată însă e măsura de prevedere ce guvernul fu silit să iee pentru cazurile de *secete* sau *foamete*, impunându-se îndatorirea de a se instala în tot cuprinsul ţării *magazii de rezervă*, unde toţi proprietarii de pământuri productive, ba chiar şi ţăranii, să fie obligaţi a depune câte o parte din roadele ogoarelor lor, în fiecare an, spre a preîntâmpina orice întâmplătoare calamitate publică, restrângându-se în acelaş timp în anumite condiţii şi exportul grânelor şi a altor produse alimentare, peste limita îngăduită de trebuinţele absolute ale populaţiei băştinaşe, aceasta spre a nu se produce *„o suire nemăsurată a preţului productelor neapărat trebuincioase vieţii publice"*.

Asemenea se iau dispoziţii bune pentru explotarea mai ales a *ocnelor* şi altor *mine* ce s'ar găsi în pământul acestei ţări, cum şi ajutorinţa statului în cazurile când proprietarii de terenuri miniere nu ar voi sau nu ar putea pune în valoare minele depe moşiile lor, ce ar putea fi date în exploatare publică.

Renaşterea activităţei comerciale pe Dunărea şi Marea-Neagră.

Am aratat îndărăt că, după căderea Cetăţei-Albe în posesiunea Turcilor, vasele de mare ale Moldovei ne mai putând face obicinuitul lor comerţ onest şi pe faţă, Moldovenii ce erau de meserie marinari căutară după cum ne spune Comandorul Ciuchi, în *Istoria Marinei Române*, să'şi agonisească existenţa prin transporturi pe ascuns, precum şi prin îndeletniciri de corsari, lovind ori de câte ori le pica la îndămână vasele turceşti încărcate cu oameni sau cu mărfuri, — întrucât alte corăbiii nu

mai circulau aproape de loc pe Marea-Neagră, cât şi pe Dunărea, căci Turcii, cât timp puterea lor fu neînvinsă, închisese aproape cu totul intrarea atât a vaselor italiene, cât şi ale altor popoare, prin strâmtorile Dardanelelor.

Deşi Turcii odată cu biruinţa lor asupra Moldovenilor, confiscase mai toate vasele lor de căpetenie, aceştia însă ştiură să construiască pe ascuns, după aceia, prin diferite insule din delta Dunărei, alte vase mai mărunte şi mai uşoare, dar foarte potrivite pentru scopul ce aveau de a da iuruş printre vasele turceşti, făcând astfel pe cât le îngăduia împrejurările, acte de piraterie ce impuneau mari pagube duşmanilor.

Printr'un tratat mai vechiu, încheiat între Turcia şi Austria, aceasta din urmă obţinuse voia de a închiria, pentru negustoria şi mărfurile ce ea avea interes a le trece pe Marea-Neagră, vase turceşti, dar şi din acele *moldoveneşti* sau munteneşti, câte se mai găseau pe la Brăila, Galaţi, Isaccea, Kilia, sau prin alte locuri; lucru ce dovedeşte că pe acea vreme ţara noastră mai avea încă oare-cari vase cari puteau să fie întrebuinţate la navigaţia pe Dunărea şi unele chear pe Marea-Neagră,—deşi Turcii nu scăpau nici un prilej de a rechiziţiona sub diferite pretexte mai toate vasele ce le întâlneau şi de cari aveu unii nevoie pentru porturile ce le stăpâniau ei, prin anumite părţi ale Dunărei.

Veni o vreme însă când şi Ruşii, după un război cu Turcii, să impue acestora, prin tratatul de pace din 1774, ca dintre toate naţiile europene, Rusia să aibă singură dreptul de navigaţie pe Marea-Neagră. Aceasta fu o lovitură foarte simţită şi de Moldoveni, cari tot mai făceau oarecare comerţ pe apă, macar sub pavilion turcesc, — ceea ce avu de urmare ca într'un interval de timp foarte scurt să dispară ori ce vas al acestora de pe Marea Neagră, întru cât Rusia îi sili să-i vândă, cu un preţ de nimic, ultimele vase de plutire ce le mai avea Moldova. Marinarii Moldoveni, cei mai mulţi, fură siliţi atunci să treacă în serviciul Ruşilor, iar ceilalţi să'şi caute alte ocupaţii.

Aşa fel, în anul 1806 starea economică a Moldovei era din cele mai răle; exportul productelor ţărei era cu totul împiedecat, mai ales spre Rusia, unde nici un product moldovenesc nu se mai putea trimite, şi nu era primit, căci Ţarul oprise orice intrare de produse străine în Impărăţia sa.

Cu tratatul din 1812, prin care Turcia ceda Rusiei, rupând din trupul Moldovei, toată partea dintre Prut şi Nistru, numită Basarabia, se dădu ultima lovitură, şi cea mai grozavă, restrânsului comerţ pe apă ce mai poseda Moldova, ale cărei puţine vase din acel moment nu mai puteau circula decât între Reni şi Galaţi.

Recăpătarea dreptului de a arbora bandiera Moldovenească.

In anul 1834, după ce Mihail Gr. Sturza se sui în scaunul Moldovei, comerţul acestei ţări pe Dunărea se găsea în starea cea mai de plîns. Câţiva vechi proprietari de corăbii, Moldoveni, ce mai existau, ca să nu fie expuşi la persecuţiile şi prădăciunile Turcilor, ori a Ruşilor, le purtau sub pavilionul sau protecţia Rusiei, Turciei ori a Greciei, cărora pentru acest motiv le plăteau diferite dări grele. Mihail Sturza-Vodă făcu atunci interveniri şi demersuri continue, atît la Petersburg cât şi la Constan-

tinopol, dar cu greu obţinu dela Poartă învoirea ca vasele Moldovei să poată circula, cu anumite rezerve, pe tot întinsul Dunărei. Invoirea făcu ca vechii proprietari de vase moldoveneşti să revie imediat la pavilionul ţării lor, aşa că Principatul nostru putu să'şi afirme din nou existenţa sa politică şi economică.

Actul prin care Sultanul Mahmud al Turciei dădu libertate vaselor Moldovei să plutească pe Dunărea, sub pavilionul lor naţional, are următorul nostim cuprins:

Firman către dregătoriile Otomane, pentru recunoaşterea bandierei Moldovei.

Alesule şi prea cinstitule dintre Vizirii mei, tu care din Impărăteştile Noastre haruri ai astăzi Sangiacul Nicopolei şi care te afli Muhofiz al Vidinului, Husein-Paşa şi tu slăvitule Mârza-Said-Paşa, care din Impărăteasca Noastră milă te afli rânduit în prea înaltul grad de şef al călărimei biruitoarelor noastre oşti, Behlerbey al Silistrei şi Muhafiz al Rusciucului şi voi cinstiţi Kadii şi Vasilise şi Voivozi şi Aiani ai ţermurilor Dunărei, văzind Impărăteasca mea poroncă, vi se face cunoscut că de vreme ce s'a socotit de cuviinţă să se sloboadă prin Inalta Noastră hărăzire la neguţitoreştile vase ale Moldovei ce se poartă în Dunărea, voe de a purta steag cu stele şi Cap de bou, văpsea roşie şi vânătă, pomenitele neguţitoreşti vase când vor sosi în schelele de pe lângă Dunărea pentru negoţ, purtând sus arătatul steag, pentru ca să afle cuviincioasa ocrotire, au cerut trebuinţa după taksinul Kehaiei Moldovei să se sloboadă înaltă poroncă, întovărăşită cu modelul unui asemenea steag; drept aceea voi Vizirilor şi Behlerbey şi Kadii şi Paipi i alţii văzând această înaltă a Mea poroncă, nu numai să nu se supere şi să se bântuiască neguţitorii, *adevaraţii Moldoveni*, cari vin cu acest steag, pentru negoţul lor la schelele de pe lângă Dunărea, ci să luaţi aminte şi să vă îngrijiţi, ca să afle şi să dobândească toată putincioasa ocrotire şi îmbrăţişare la pricinele lor; drept aceea şi înadins osebit s'au dat şi s'au trimes această Impărătească a mea poroncă, din a căreia cuprins luând înţălegere, să vă îngrijiţi ca să lucraţi şi să urmaţi întocmai, şi în sfârşit să opriţi de a nu se întâmpla aminterea. Aşa să ştiţi, să vă supuneţi Impărătescului nostru semn.

S'au scris pe la începutul lunei Rebin-el-ahar, *anul 1250*, în Constantinopol. (1835 dela Chr.).

O mare bucurie cuprinse pe toţi locuitorii Moldovei când căpătară libertatea acordată de a se râdica steagul ţărei alăturea cu acela al altor mari puteri şi de a avea dreptul să-şi afirme proprietatea şi negoţul oare-cum independent.

In scurtă vreme se construi un număr însemnat de corăbii şi vase, cari începură a roi pe apele Dunărei, şi în mică parte pe acele din josul Prutului şi al Siretului.

Navigaţia pe rîuri şi unirea prin canalizare a Siretului cu Prutul.

S'a făcut atunci de ocârmuire un *Regulament de navigaţie*, pentru rîurile aici citate, arătânduse în el că Siretul poate fi navigabil cu caice în ţinuturile Galaţi, Tecuci şi Putna, până la satul Călienii, iar Prutul pe unele locuri, în sus şi în jos, dar nu pretutindeni, din pricina vadurilor, mâliturilor şi cotiturilor, ce se aflu dela Vădeni în sus, până la satul Bădărăii, din ţinutul Iaşi. Mai departe se prevede că Siretul şi Prutul cari curg dealungul ţărei spre miazăzi şi dau în Dunărea, vor sluji spre pogorârea mărfurilor şi a productelor, fără vre-o dare de plată la plutirea lor; iar cerând trebuinţa, după vreme, a se curăţi şi a se face mai îndemănatice plutirei, sau de a se face *canaluri de comunicaţie*, de pildă *unirea Siretului cu Prutul, prin râul Bahluiului*, care comunicaţie ar fi

de cel mai mare folos şi pentru comerţul Capitalei, atuncea să se orânduiască o dare potrivită la intrarea sau eşirea lor cu încărcatul, care plată va sluji atât pentru întoarcerea cheltuelilor, ce se vor face de către Stat, sau de către vre-o Companie, ce va primi asemenea întreprindere, cât şi pentru o potrivită despăgubire cu folosurile acelor proprietari, cari au iezeturi, mori şi poduri, pe aceste ape, dacă stricarea lor s'ar socoti neaparată pentru isprava unei asemenea lucrări.

Din cele ce ne spune tot Comandorul Ciuchi, pe Prut s'ar fi făcut navigaţie din vremurile cele mai vechi pe o distanţă ca de 100 kilometri, întrucât chiar înainte de întemeierea Moldovei de către Bogdan-Vodă, acest râu a servit ca o cale de comunicaţie între Dunărea şi Paloda, sau Republica Bârladului, şi că Vădenii ar fi fost cea dintăi piaţă a Bârladului; iar mai târziu satele Cârja, Rânzeştii şi Bogdăneştii deveniră pieţe de desfacere pentru corăbii de mică capacitate şi de o construcţie specială pentru Prut. Cât priveşte însă Siretul, el n'a putut fi navigabil decât pentru plute de grinzi, încărcate de cherestea sau cu grâne, care din vremile cele mai vechi se scoborau de pe Toance şi de pe Bistriţa în Siret, mergând încet astfel până la Galaţi.

Culorile Moldovei şi Firmanul pentru libertatea navigaţiei şi pe Marea-Neagră.

In ce priveşte pavilionul purtat de vasele Moldovei, el a fost de coloare albastră, cu patrate roşii la cele patru colţuri, pe care se afla câte-o stea cu şese raze. Pe fundul albastru se afla scutul ţării, cu capul de zimbru, cu o stea între coarne, iar deasupra scutului coroana princiară. Scutul era susţinut de doi delfini, cu capetele în jos, apropiate. O ghirlandă de foi de stejar şi dafin încunjura stema.

După stăruinţa lui Mihail Sturza-Vodă, Sultanul Mahmud acordă un nou Firman pentru ca vasele Moldovei să poată naviga şi pe Marea-Neagră. Textul acestui act al Sultanului, interesant şi el ca stil diplomatic, ne îndeamnă a'l reproduce aici:

Firman Impărătesc către Domnul Moldovei.

Alesule dintre părinţii naţiei lui Is. Hs. Mihail Grigore Sturza Beiu w. Moldovei, fie sfârşitul tău fericit! Când va sosi această inaltă Impărătească a mea poroncă, să'ţi fie cunoscut că pentru a se enumera cu privilegiile hărăzite de Impărăteasca mea îndurare, de către prea puternica mea Impărăţie, locuitorilor Moldovei, ce este o proprietate a clironomilor Impărăţiei mele, în zilele trecute de slobozirea împărăteştei mele învoiri, în puterea căreia vasele neguţitorilor din acel principat să plutească pentru negoţ pe Dunărea, să rădice, pentru a fi cunoscută bandiera hotărâtă de înalta mea Impărăţie, în culor roş şi albastru, împodobită cu stele şi cu cap de bou; deci zisele vase spre a putea pluti *şi pe Marea-Neagră*, potrivit cu rugăciunea ta ce s'au înfăţişat din partea ta pomenitule VV, ca să se hotărască din împărăteasca mea îndurare, învoirea împărătească în acest obiect cerut de tine, — îndupleeându-se împărăteasca mea bunăvoinţă, s'au slobozit această înaltă poroncă ca vasele neguţitoreşti moldovene cu a lor bandieră să plutească precum pe Dunărea asemenea şi pe Marea-Neagră, însă spre a fi cunoscute în totul coloarele bandierei şi semnele ei s'au trimes modelul bandierei împreună cu slobozitele înalte poronci tuturor Miniştrilor, Dregătorilor ai preputernicei Impărăţii, rânduiţi pe ţărmurile dela apus şi răsărit a Mării-Negre şi asemenea s'au împărţit şi Kapu-Kehaelii tale; drept acea se sloboade spre încunoştiinţare această înaltă Impărătească poroncă şi se trimete ţie, ca,

când va sosi şi încredinţândute despre asemenea, vei face cunoscută împărătească şi vrednica de supunere poroncă. Deci să ştii, a da credinţă semnului celui Sfânt.

Scrisu-s'au în Constantinopol, în mijlocul lunei Zilhige, anul 1252 (1837).

Tot atunci un asemenea firman s'a trimes şi cătră toţi Dregătorii Otomani, din vecinătatea Dunărei şi a Mărei-Negre, spre a nu se mai face nici o oprire marinarilor şi vaselor plutitoare Moldoveneşti ci din potrivă să li se deie tot ajutorul trebuitor şi protecţia cuviincioasă, — cu ameninţarea că va fi pedepsit oricine ar cuteza să se împotrivească poroncilor Impărăteşti.

Construirea celui întâi vas plutitor de poliţie moldovenească pe Dunărea şi începutul Marinei Moldoveneşti. Desvoltarea Portului Galaţii.

In câţiva ani dela acordarea acestor drepturi, portul Galaţii ajunse să se desvolte foarte mult, şi în apele sale se vedeau staţionând adesea o adevarată „pădure de catarge", din cari multe cu pavilioane Moldoveneşti şi Muntene.

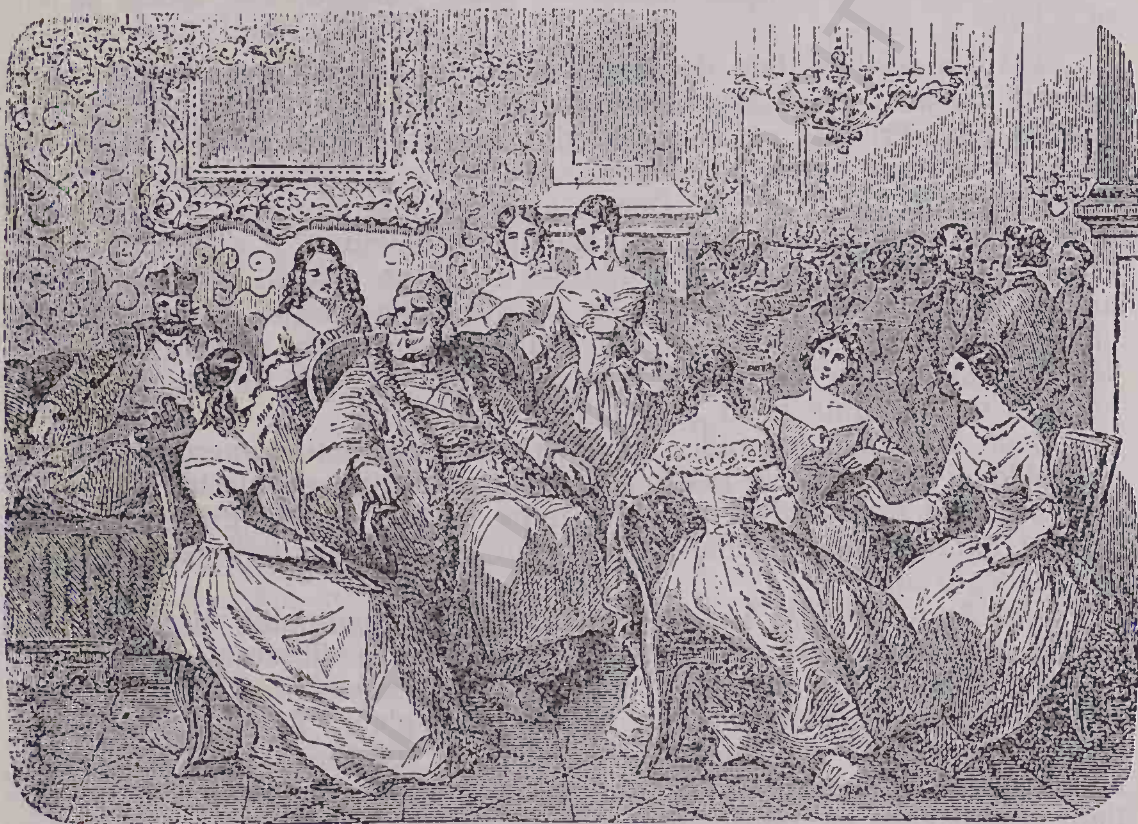
Faţă cu nevoia de a se asigura circulaţia vaselor pe Dunărea, în porţiunea ce era pe litoralul Moldovei, guvernul lui Mihail Sturza găsi că e trebuincios a se înfiinţa un vas militar de poliţie, inarmat cu tunuri, despre a cărui aşezare şi inaugurare găsim o mai amănunţită descriere, publicată de T. T. Burada, în care ni se arată că: Domnitorul Moldovei Mihail Sturza, la începutul Domniei Sale, se îngrijea să facă tot ce'i sta prin putinţă pentru prosperitatea ţării în toate ramurile. Cea mai mare dorinţă a lui era ca în portul Galaţi să se înfiinţeze un vas staţionar de *brandvahtă*, înarmat cu 5 tunuri, după modelul şi forma vaselor ce erau şi în alte porturi europene, care să aibă destinaţia să ţie ordinea, să ferească portul de epidemia ciumei, să întimpine năvălirea vre unor făcători de rele şi mai cu samă să aducă la îndeplinire ordinele date, relative la paza carantinei, ce era înfiinţată încă de prin anul 1832.

Această dorinţă a lui Mihail Sturza s'a îndeplinit, hotărânduse de membrii Comitetului carantinei şi cei ai Comitetului sanitar, să se facă un vas, înarmat cu 5 tunuri de bronz, având 12 coţi lungime şi cinci coţi lărgime, cu două catarguri, cu 16 vâsle şi cu pânze, pentru ca să poată funcţiona când va fi vânt, iar când nu va fi, să se pună în mişcare numai cu vâslele, având şi o ancoră; iar costul vasului să fie până la 17,470 lei, cursul Galaţilor, care făceau în cursul visteriei 12,507 lei, plătindu-se pentru fiecare tun câte 60 galbeni.

Hătmănia făcu cunoscut Comandirului Miliţiei din Galaţi, Căpitanul P. Scheleti, să se ocupe cu cea mai mare tragere de inimă de mijloacele trebuitoare pentru construcţia unui asemenea vas; iar acest Căpitan, entusiasmat de această dispoziţie, se îndreptă cu rugăminte cătră Consulii Rusiei, Franţei şi Sardiniei, ca să-i dee desluşiri amănunţite despre cele trebuitoare pentru construcţia zisului vas. Pentru acest scop, Preşedintele Eforiei municipale Dimopulo, mare comerciant, vroind şi el a contribui la construcţia vasului, a daruit 3 tunuri de fier, făcute în Veneţia, ce le avea la o corabie a sa de comerţ. Sub îngrijirea şi stăruinţa Căpitanului Scheleti şi a Spatarului Iancu Cozoni, Directorul carantinei, vasul s'a terminat de construit în anul 1843, de meşterul Sava Panaite, împreună şi cu o barcă de ajutor a vasului.

Când fu a se da apoi vasul pe apă, după vechea datină strămoşască, s'a făcut mai întâi o paradă militară: un preot a făcut aghiazma cu care s'a stropit vasul, căruia i s'a dat numele de *Emma*. Un public numeros fu faţă la această ceremonie, care se petrecea pentru prima dată în Moldova.

Personalul acestui vas, organizat milităreşte, se compuse din un Stab-Ofiţer ca Comandir, un Sub-Ofiţer şi 20 soldaţi. Invăţător comandei de marină la început a fost un Italian, Francesco Foretici, iar Comandir fu numit Căpitanul N. Steriadi. Vasul acesta avea 9 bandiere: *Moldovenească, Rusască, Sardină, Austriacă, Britanică, Otomană, Elenică, Franceză* şi *Muntenească*.



Invazia modelor „nemţeşti" şi „franţuzeşti" în saloanele oficiale ale Moldovei, pe la 1840—50. Cucoanele leapădă broboadele, mărgelele şi şalvarii orientali, pentru a se găti în „decolteuri" şi rochii cu cozi sau malacovuri; boerii îmbracă în locul grelelor şi largilor işlicuri şi anterec, fracuri subţiri, pantaloni strâmţi şi pălării nalte de castor, zise *gibus*.

Pentru brandvahta portului Galaţi s'a alcătuit în 30 Octombre 1843 un aşezământ în care se prevedea toate instrucţiile ce trebuea să păzească vasul, în cazul când s'ar fi întâmplat neorânduell între corăbiile, caicile şi bărcile ce staţionau în port, precum şi pentru buna pază a carantinei portului.

In toate zilele în zori şi sara la amurg, se dădea câte o lovitură de tun, cum şi de ziua onomastică a Impăratului Rusiei, a Domnitorului ţării şi la diferite alte ceremonii. Tunurile de pe vasul *Emma* erau de diferite calibre. Praful de puşcă şi ghiulelele erau puse în lăzi, care se ţineau înăuntrul vasului, unde era şi cabina Comandantului.

In ziua de 22 August 1845, acel vas a fost cercetat de Mihail Sturza-Vodă, şi despre această inspecţie găsim în *Albina Românească*, din Septembre 1845, următoarele:

Mercuri în 22 August, Inălţ[i]mea sa a vizitat *Carantina*, cu tot detailul şi a orânduit câteva înbunătăţiri ce au socotit neaparate, după care apoi au mers pe coverta vasului Moldovei numit *Emma*, orânduit cu paza portului. L. S. Prinţul Dimitrie, General Inspector miliţiei, carele încheiese atunci înspecţia vasului, dădu signal a se executa câteva manevre pe apă, care chiar în fiinţa Prea I. Domn şi a înalţilor funcţionari ce compunea suita I. Sale, s'au urmat cu precizie şi repegiune de către marinarii pământeni, sub comanda căpitanului Steriade. I. Sa după mulţămirea făcută Comandantului marinei şi gratificaţia bănească a marinarilor, au binevoit a primi o gustare, la care s'au închinat toaste în sănătatea Domnitorului şi a ecvipajului, în mijlocul vuetelor de tunuri. In urmă I. Sa, lăsând pe L. Sa General-Inspectorul a închee manevrile, s'au înturnat la mal cu o barcă.

Tot din relaţiile date de suscitata gazetă se vede cum că atât staţionarul *Emma*, cât şi alte luntre ce făceau în acea vreme poliţia fluvială la gura Prutului cât şi a Siretului, fusese construite la Galaţi, de lucrători în mare parte Moldoveni.

Cele cinci tunuri de pe *Emma*, însă, au fost fabricate la Turin, din bronz. Pe fiecare din ele era gravată marca Moldovei şi a Domnitorului. Chiar şi pe luntrile dela gurile râurilor citate se afla de asemenea câte un tun. Afară de aceste mai avea la dispoziţie portul Galaţi câteva luntre, sau bărci de poliţie, cari aveau misiunea de a nu lasa să intre sau să iasă nici un vas din port, după apusul şi până la răsăritul soarelui, în conformitate şi cu Regulamentul carantinei.

Deci, după cum se vede, din interesul asigurărei comerţului fluvial al Moldovei pe Dunărea, luă naştere şi un început de marină militară, care urmă ca mai târziu, mai ales după unirea ţărilor noastre, să se prefacă într'o marină serioasă de apărare a coastelor teritoriului românesc dinspre ape.

Prin August 1850 Austria făcu cunoscut guvernului Moldovei, că vasele sub pavilionul acesteea vor putea pluti în libertate şi în susul fluviului, în teritoriul Austriac, acordându-i-se aceleaşi drepturi sau avantaje ca şi pavilioanelor celorlalte naţiuni privilegiate. Astfel o serie lungă de ani au navigat pe Dunăre, Prut şi Siret, bastimente cu pavilionul Moldovenesc, cari încărcau de-adreptul în porturi, remorcând în acelaş timp şi alte vase cu pânze prin pasuri strâmte, une-ori până la Linz, Buda-Pesta şi Viena.

La 1851 s'a mai construit la Galaţi o a doua goeletă, numită *Natalia*, spre a face poliţie pe Dunărea, ceea ce dovedeşte că afluenţa vaselor în acest port era din-ce-în-ce mai mare. Dar, când în 1853 Ruşii năpădiră din nou în Principate, ei sechestrară staţionarele ambelor ţări, cu care se serviră în luptele contra Turcilor. Vasele de comerţ ale Moldovei, caşi cele ale Munteniei, fură de asemenea, în cea mai mare parte, luate de Turci, sau înecate de însuşi proprietarii lor, spre a nu fi cu totul pierdute, – iar câteva din cele mai mici şi mai uşoare de manevrat, ramaseră ascunse prin canale şi după numeroasele insule sau stuhării dintre gurile Dunărei, ori în susul acestui fluviu, unde ele putură fi ferite de prădătorii beligeranţi, sau să fie protejate de Austria.

Indicațiile date de Felix Colson asupra stărei economice a Moldovei între 1830—1838.—Țările cu cari făcea comerț Moldova. Pavilionul Francez. – Industria națională. Starea inferioară a țăranului Moldovan. Punerea în valoare a izvoarelor de bogăție ale țărei

O apreciare interesantă asupra negoțului și industriei în Moldova în epoca dintre 1830 — 38, dând multe amănunte asupra chipului cum se practica și a persoanelor ce exercitau diferite afaceri sau meșteșuguri în acea vreme, o găsim într'o scriere a francezului *Felix Colson*, intitulată: *De l'Etat présent et de l'Avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie*, ce a apărut în Paris, la 1839.

Pe lângă alte multe chestiuni sociale descrise, cu multă competență, de acest autor, el ne dă indicații statistice, cursurile banilor ce circulau în țară pe atunci, comerțul fluvial al diferilor nații pe Dunărea și Marea-Neagră, cum și sfaturi avantajoase, pentru râdicarea stărei economice a Moldovei, prin întroducerea industriilor și înmulțirea relațiilor cu statele europene, din cari putem extrage următoarele:

In Moldova comerțul nu este concentrat numai în capitala Iași; în fiecare oraș principal din ținuturi, se găsesc dugheni tot așa de bine aprovizionate cași acele din Iași. Dar, pecând în Valahia comercianții sunt în cea mai mare parte streini, de diferite origini, ca Germani, Armeni, Ruși (Lipoveni), Greci, etc., în Moldova, afară de câte-va excepții, numai Evreii stăpânesc comerțul.

Ca și în Valahia, în Moldova, mai toate articolele așa zise de Lipscănie sunt aduse din străinătate, pentru pătura superioară a populației, căci oamenii mai nevoiași se îmbracă și se hrănesc ca în zilele din vechime ale strămoșilor Daci.

Pentru export, țările Moldo-Valahe sunt un teren nou. Inainte de tratatul din Adrianopole, cele două Principate, după glăsuirea convenției dela Akerman, se bucurau ce-i dreptul de libertatea comerțului, pentru toate produsele solului și a industriei lor, afară de opririle cerute pentru furniturile datorite Turciei, și pentru aprovizionarea țărei. Dar în fapt această libertate nu exista decât pe hârtie și nici putea să existe. Nu era decât un port, acel din Galați, în care se puteau face oarecari schimburi. Dar, după tratatul din Adrianopole, Moldo-Valahii sunt scutiți de a mai furnisa grâne, lemnărie pentru marină, vite și alte provizii pentru cetăți și alte havalele de orice natură, și deci ei pot să'și desfacă produsele lor cum găsesc mai avantajos pentru dânșii.

In 1834 tratatul încheiat la Petersburg dădu ambelor Principate dreptul de a arbora steagul lor național pe vasele lor plutitoare pe Dunărea; iar prin declarația din 28 August 1834, se hotărâ ca portul Galați să fie liber; după care la 2 Martie 1836 fu autorizat și portul Brăila de a servi ca antrepozit, ceia ce dădu comerțului Principatelor o mare desvoltare. In urma acestor dispoziții, Principatele socotindu-se libere în această ramură de activitate, s'au construit sau cumpărat un mare număr de bastimente, așa că actualmente ele dispun de vre-o douăzeci. Din nenorocire, răpirea ilegală și chiar nepolitică a Basarabiei și a gurilor Dunărei de către Rusia, va opri pentru multă vreme desvoltarea comerțului Moldo-Valah.

Exportul Valahiei se ridică pe fiecare an în mijlociu la 16 milioane de franci și se îndreaptă mai mult spre Transilvania, spre malul drept al Dunărei și Brăila. Exportul Moldovei se îndreaptă spre Austria, Valahia, malul stâng al Dunărei și spre Galați. Austria și Transilvania cer mai ales productele din districtele limitrofe, cu deosebire vinuri, vite, ceară și lână. Turcia cere victualii și obiecte din industria Moldo-Valahă. Brăila și Galații pot fi considerate ca puncte centrale ale tuturor exportațiilor acestor două țări.

Aceste sunt porturi-libere (porto-franc), și mărfurile declarate *în transit* nu sunt supuse la taxe vamale.

Galații, la doua leghe departare de Brăila, este cu totul stăpân al importului pe mare al celor două principate; căci in portul muntenesc nu era, în 1837, nici o singură casă de bancă. Era acolo cu neputința a se negocia o scrisoare de schimb (cambie); nu erau alte mijloace în această privință decât bancherii din Galați și București.

O mare greutate se simţia încă în comerţul din Brăila, cu schimbul monedelor ce n'aveau un curs fixat. Cumpărările se făceau în *irmilici* noi, de câte 15 lei ½ unul, pe când în afară de acest oraş, se făceau în colonade de Spania, de câte 14½ lei; în galbeni (ducaţi) de câte 32 lei, şi în ruble de argint de câte 10½ lei.

Comerţul în ambele porturi se face mai ades prin samsari greci, din care cea mai mare parte nu inspiră nici-o încredere. Principalele articole de export în Brăila sunt: grâul, lâna, orzul, seul, fasolele, brânza, şi în mai mică cantitate ceara, păpuşoiul, tutunul, soda, lemnul de stejar, sământa de in şi de cânepă.

In 1837 au intrat în Galaţi 528 bastimente.

Importul s'a râdicat la 3,753,950 franci

Exportul . . . . 2,830,029 „

Obiectele principale exportate prin Galaţi sunt: grâul vârtos, grâul fraged, popuşoiul. Calitatea grâului moale sau fraged nu e aşa bună ca a grâului din Odesa; dar cultura cerealelor în Moldova se îmbunătăţeşte pe zi ce merge. Popuşoiul e de foarte bună calitate. Orzul şi sacara se exportă în mai puţină cantitate, căci, ca să se poată distila sacara în Moldova, se percepe la export o taxă de 4 lei de Bucureşti pe kilă, sau 15%.

Comerţul Moldovei prezintă mult mai multe proibiri decât cel din Valahia. La import tutunul, vinul ordinar, rachiul şi sarea sunt proibite, căci în Moldova se produce prea mult din aceste specii, mai ales rachiurile, cari sunt foarte vătămătoare pentru populaţie, decând *velniţele* au fost sporite în toată ţara, întrucât dela 1832 în coace ele s'au înzecit. La export vama moldovenească a scutit de taxa de 3% grâul, păpuşoiul, orzul, vitele cornute, caii şi oile. Se cere însă 30% pe săul moldovenesc, aşa că el nu se poate exporta. Vitele sant exportate cu taxe de 5% spre Austria sau Turcia, dar cele mai multe trec în contrabandă în Valahia.

Puterile ce au creat relaţii cu aceste porturi sunt: pentru import, Anglia, care trimete obiecte manufacturate, bumbac tors, pânză mohorâtă de bumbac (americă) şi foarte puţină *indiană tipărită* (cituri).

Turcia şi Grecia trimet undelemn, masline, fructe uscate, tutun, ceva bumbac crud. Franţa: zahar rafinat. Rusia: icre şi frânghierie. Sardinia: mobilă în foarte mică cantitate, şi, precum comerţul de import pe calea mării nu e decât la început, toate acestea obiecte vin, cel puţin în parte, din Constantinopol.

Pentru articolele de export, popuşoiul se duce la Triest; grâul la Geneva, Triest, Arhipelag; seul la Constantinopol şi Anglia; lânele spre Franţa, Belgia, Anglia şi Triest; vinurile la Odesa; doagele şi catargurile la Constantinopol şi Egipt; dar Anglia şi Marsilia se plâng de preţurile prea ridicate ale navlului.

Fasolele se duc la Geneva, la Triest; sământa de in la Geneva şi în Anglia; untul şi brânza în Turcia şi în Grecia; soda la Constantinopol, matasa la Triest.

Obiceiul este de a cumpăra recoltele şi de a le plăti înainte. Dar de multe ori negustorii au încercat astfel pierderi mari, suferind cheltueli mari de navlu (*nolis)* pentru întârzieri în predare. Astfel se poate cita ruina unei excelente case Engleze, care a încercat să atragă Moldo-Vlahia din comerţul cu Lipsca. Nu numai că ea a avut a lupta în potriva obiceiului şi a intrigei Austriacilor, dar încă ea a fost nevoită a ţinea mai multe luni, plătind câte 100 franci pe zi, 15 — 20 vase de transport, pe care nu le-a putut încărca înainte de îngheţul apelor Dunărei, prin faptul neexecutărei la timp a contractelor ce încheiase.

Rar se vede pe Dunărea sau pe Marea-Neagră pavilionul francez, aşa că în 1837 el n'a apărut deloc nici în Galaţi, nici în Brăila. Serviciul nostru postal este foarte rău organizat. Când vrea cineva să scrie la Paris, trebue să pună scrisoarea la poşta austriacă, şi ştim bine că secretul scrisorilor este totdeauna violat: ba, se descifrează chiar scrierile cifrate. Când vrai să scrii la Constantinopol trebuie să dai scrisoarea la poşta rusească.

Englejii au un serviciu de curieri pe pământ, dela Viena în Principate. Austriacii au vasele lor plutitoare, dar Franţa care n'are nimica, nu poate ca să anuleze de fapt tratatul dela Unkiar-Skelessi, şi să puie piciorul pe Dunărea şi Marea-Neagră prin vapoarele ei de Stat...

Situaţia politică a Principatelor ne impune datoria de a înfăţişa acolo mai adesea pavilionul nostru.

Marsilia poate, în starea actuală a celor două Principate, să se ocupe cu folos de articolele următoare: Cereale, lemne de construcţie, întinsele păduri din Carpaţi fiind

încă virgine; lânurile cari ar putea să se înbunătăţească din ce în ce mai mult, şi pe cari Englejii le cer mai bine spălate: pieile de bou şi de vacă, în general rău dubite, şi vândute foarte eftin, dacă s'ar pregăti mai bine, ar putea concura cu pieile din Rusia. Seul, deşi mult cerut, oferă beneficii mari; cărnurile sărate ar furniza aprovizionări imense marinei franceze. Sarea se dă cu preţ de nimica iar boul se vinde cu 65 — 70 franci; Untul, reu preparat şi brânzeturile sunt minunate. Chiar vinurile ar putea fi exportate avantajos, etc.

Produsele Moldo-Valahe, egale în calitate cu produsele Rusiei meridionale, ofer o diferenţă simţitoare la preţ.

In ce priveşte industria manufacturieră, încă în stare de copilărie atât în Moldova cât şi în Valahia, ea se vede de două naturi: sau se face cu materii indigene, sau se mărgineşte a fasona materiile importate. Comerţul interior al produselor naţionale este destul de mare şi de producător; el cuprinde toate productele industriei agricole în general, şi acele lucrate de mână, mai ales pentru postavurile groase, olărie, pălării, albituri ordinare, stofe vargate, steclărie, căruţerie, argintărie şi hămurărie.

Moldova este mult mai populată de cât Valahia, dar nu credem că o colonizare cu streini a acestei din urmă ar putea să dee un avânt mai mare comerţului sau industriei ţărei în general.

După organizarea actuală populaţia agricolă nu este silită să cumpere nici un produs, fie a pământului, fie a industriei străine sau locale, căci ea se mulţămeşte, şi trebuie să se mulţămească cu ceea ce are. Mai rămân două lucruri: oraşele pe cari ea trebuie să le alimenteze şi locurile unde trebuie să exporteze. Ingrămădirea tuturor productelor agricole în părţile îndepărtate de porturi cere absolut crearea de drumuri bune şi canalizarea principalelor râuri, cari, mai toate nu sunt navigabile.

In ambele Principate nu există nici un monopol, şi libertatea cea mai întreagă a comerţului şi industriei domneşte; în ambele ţări sunt la 5000 fabrici industriale (?), între cari în primul loc întră velniţele.

In Moldova Evreii fac cea mai mare parte de comerţ interior; ţaranul nu face comerţ decât de prune, păpuşoi, rachiuri, vinuri, piele, păcură, căruţărie sau cărăuşie, strae ţărăneşti, cânepă, in, frânghii, funii, treuce, lăzi, fân, orz, produse ale vânatului şi păscuitului, cărămidă, şindilă, lulele, şele de lemn, scoarţe, rogojini, aţă, sărături de porc, albituri groase, miere, fructe. Evreii din potrivă, fac în oraşe tot comerţul de mărunţişuri; ei se ocupă mai ales de vânzarea băuturilor spirtoase, de căsăpie, pitărie, păcurărit, piei de miel, de iepure, blănuri ordinare, piei dubite, frânghii, perje afumate, şele pentru cai.

Cu toate că proprietarii Moldoveni sunt mai bogaţi decât cei Munteni, nu cred că au un mai mare spirit de ordine şi de economie în partea lor; dar precum se ştie că munca celui sarac face câştigul cel mai mare boerului bogat, ţaranul moldovan e mai sarac decât cel muntean, aşa că pe când aceşti din urmă par mult mai vioi şi veseli decât moldovenii, ceştialalţi au aerul slăbit, lipsiţi de carne pe ei, umiliţi, supuşi şi gata a suferi totul.

Cele mai multe lucruri cari Moldova le exportează în stare brută, revin după un timp în ţară fabricate perfect: astfel se întâmplă cu ceara brută, cu lâna, cu seminţele oleaginoase.

S'ar putea stabili în ţară cu profit sigur fabrici de steclărie şi de faianţă; lemnul de ars se găseşte aici pe un preţ foarte mic; s'ar putea lăţi cultura vermilor de matasă şi creşterea oilor merinos, căci în ţările vecine dau mare profit. Intreţinerea hergheliilor şi îmbunătăţirea rasei bovine ar putea de asemenea produce mult.

N'ar trebui dar aici o colonizare, care să aducă braţe de muncă, ci să se cheme în ţară oameni industriali şi cu capitaluri, care să puie în valoare bogăţiile naturale ale pământului Moldovei.

Comerţul cu Franţa, Anglia şi alte ţări. Transporturile pe Marea Neagră şi Marea Mediterană spre Marsilia. Activitatea porturilor Galaţii şi Brăila. Nolīza navelor. Produse agricole, forestiere şi animale. Plutele.

O altă descriere, conţinând date şi indicaţii cât se poate de precise asupra relaţiilor comerciale, urmate în primele decenii ale veacului precedent, între Principatul Moldovei, Anglia, Franţa şi alte ţări, o găsim

publicată în ziarul francez *Le Sémaphore de Marseille*, cu data de 1 April 1839, ce apărea pe atunci în portul mediteranean Marsilia:

„Porturile dunărene Galaţii şi Brăila, care mai înainte se socoteau de al 2-lea sau al 3-lea ordin printre schelele Mărei-Negre, începeau a rivaliza cu Odesa şi Taganroc, şi în curând urmau a se egala chiar, dacă emulaţia întreprinsă printre proprietarii ambelor provincii dunărene nu va scădea, în care caz nu e nici o îndoială că exportaţia acestor ţări va mai spori încă, şi mai deasa circulaţie a corăbiilor străine va deschide noui drumuri de importare în Franţa".

Pentru ca Franţa să poată trage vre-un folos, continuă *Le Sémaphore*, ar trebui ca navigatorii provensali să se teamă mai puţin de Marea-Neagră, care a devenit atât de familiară la Genovezi, vecinii lor. Au fost la Galaţi în anul 1838, aproape la 150 corăbii sub bandiera Sardă, mai tot pe atâtea s'au dus şi la Brăila, iar sub bandiera Franceză s'au încărcat din aceste două porturi numai 6 vase. Acesta e un început care, nădăjduim, că nu va rămânea într'atât, căci marina noastră va voi a se împărtăşi de folosurile ce făgădueşte pentru viitor transportul grânelor în Mediterana. Epoca când marinarii Franceji ar putea intra în concurenţă cu Sardinienii se apropie mereu, cu toată neplăcerea căpitanilor noştri de a naviga pe Marea-Neagră şi deşi bandiera Franceză e supusă la mai multe cheltueli decât acele ale altor puteri.

La Galaţi şi la Brăila se găsesc întodeauna corăbii ce primesc a se închiria, dintr'acele Austriace, Greceşti sau Turceşti; dar aceste din urmă merg rare ori mai departe de Constantinopol. Corăbiile austriace sunt îndrituite acum a încărca la Galaţi şi la Braila direct pentru Marea-Britanie, ceia ce va fi o mare înlesnire pentru comerţul cu Englitera. Corăbiile Englezeşti nu merg niciodată în Dunărea fără a fi mai întâi închiriete; dar le poate cineva tocmi *(noliser)* la Constantinopol, pentru a veni să încarce acolo. Dând ordine pentru cumpărarea productelor şi închirierea corăbiilor la Galaţi şi Braila, trebuie a le lăsa libertatea de vor voi a le noliza la Constantinopol în caz de trebuinţă.

Odinioară grânele Moldovei şi ale Valahiei se socoteau mai proaste decât ale celorlalte porturi ale Mărei-Negre, pentru neîngrijirea ce era mai înainte în alegerea seminţelor, şi mai ales la păstrarea lor; dar de câţiva ani proprietarii au înţeles folosul de a'şi îmbunătăţi soiul grânelor; au adus dela Odesa şi din alte localităţi specii nouă şi nu se poate tăgădui că astăzi au dobândit succese mulţămitoare în calitatea grânelor, căci, după ultimile scrisori din Italia, aflăm cu secerişul trecut a fost preferat la Livorno şi Marsilia celui al Odesei. Agricultorii Moldoveni au priceput şi greşala de a pastra grânele prin gropi, şi mai toţi acei ce dispun s'au făcut pe la moşii şi la Galaţi hambare mari, unde se pot păstra grânele şi se îngrijesc ca şi în porturile franceze. Principalii producători ş'au făcut asemenea magazii în oraş, încât acum foarte puţine grâne din împrejurimi se mai ţin prin gropi, pentru că ţăranul aflând înlesnire de a'şi vinde grâul din car, îl aduce la târg, unde găseşte totdeauna cumpărători.

In sfârşit Galaţii au făcut un mare pas spre îmbunătăţirea negoţului său, atât prin aşezarea noilor case europeneşti, care preţuesc folosul de a avea grâne de soiu bun, cât şi pentrucă cultura grânelor e mai bine căutată. Mai înainte comerţul ambelor principate era căutat

numai de câţiva negustori Greci, cari mărginindu'şi afacerile numai la Constantinopol, nu aveau îngrijirea ca grânele să fie bine uscate, pentru că drumul pe apă fiind numai de *vr'o zece zile*, ar fi trebuit să fie într'o foarte rea stare ca s'ajungă aprinse sau stricate la locul hotărât. Astăzi, negustorii străini cari trimit grâne în Italia sau la Marsilia, trebuind a fi mai luători aminte, va urma o însemnată înbunătăţire în acest ram de căpetenie a comerţului gălăţean.

Dela Galaţi se exportează o sumă egală de grâu *arnăut* şi *cârnău* (muntenesc) şi anume:

In 1837,—98,380 cvartere (a 2 hectolitri 818 grame), cu preţ de mijloc de 15 şilingi (a trei lei).

In 1838, — 171,813 cvartere; a 16 şilingi.

Afară de grâne, Moldova şi Valahia exportează mult *păpuşoi*, care e foarte întrebat în Italia; cel din Moldova e de o calitate mai bună; grăunţele mai mici şi mai întunecate la aspect; se păstrează bine şi poate fi transportat oricât de departe, când este pus în corăbii bine uscat. Genova mai ales râdică o mare cantitate; dar se exportează mult şi pentru Triest şi Veneţia. Nu trebue însă a se încărca mai înainte de Iunie, căci poate a se aprinde în vremea călătoriei.

Dela Galaţi s'a exportat:

In 1837, 86,964, cvartere, popuşoi, cu preţul de mijloc de 8 şilingi.

In 1838, idem 58,374, cu acelaş preţ.

Sămânţa de in se exportează în fiecare an pentru Englitera, şi anume din Galaţi, în 1837, - 670 cântare, iar în 1838, — 2000 cântare.

Seu se exportează prin Galaţi puţin, căci guvernul Moldovei a pus o dare asupra acestui lucru la eşirea lui din ţară, de 25% (20 parale de visterie pe ocă), şi aceasta a tras tot negoţul seului în Valahia.

In ce priveşte *ceara*, ea se întrepozitează în Galaţi şi Brăila, chiar şi aceea produsă în Bulgaria. Calitatea e foarte bună. In 1838 a eşit multe mii de ocă (2 şi 1/2 funţi) pentru Triest şi la sfârşitul anului era pe piaţă la 20,000 ocă, şi cu preţ de 16 lei oca.

Atât în Moldova cât şi în Valahia se produce multă lână ordinară şi un soi deosebit, numit *ţigae*, care e mai lungă la păr şi mult mai moale, şi se poate întrebuinţa la fabricarea ţeseturilor mai groase, iar cea dintâi nu e bună decât pentru saltele. In 1838 acest articol s'a strecurat pe uscat mai ales în Austria; exportul pe apă a lânei nespalate nu s'a suit peste 200,000 ocă. In 1836 aproape la 1,200,000 ocă s'a cumparat pentru a fi exportată pe apă. Pentru Franţa lâna se îmbarcă nespalată, iar pentru alte ţări spalată. Sunt trei soiuri de lânuri, *ţigaie*, *stogomană* şi *ţurcană;* dar soiurile aceste se deosebesc după ţinuturile din cari ele se scot. Ţigaia din Moldova nu e aşa căutată ca acea din Valahia; stogomana se află mai ales în Turcia; ţurcana se produce în ambele Principate şi în Turcia. Lâna pierde la spalat dela 42 la 46%, după timpul şi starea lânelor. Costul spălării şi a curăţirei se schimbă după împrejurări. In acest an, cheltuelile acestea în monetă de Galaţi, pentru 100 ocă lână nespalată se ridica la: ţigaie fără scai 60 parale; ţigaie cu scai, 50 parale; stogomane, 50 — 60 parale; iar ţurcane, 40 — 50 parale.

Lâna în deobşte se cumpără numai albă, dar după spălătură se găsesc printr'însa şi de alte culori. Tunsoarea începe numai în Iunie,

şi prin urmare spalatul nu poate începe decât în Iulie. Tocmelele încep a se face în Ianuar şi Februar, cu arvonă, iar după April şi Mai lâna se vinde foarte scump.

Un articol foarte însemnat din negoţul de export al Principatelor este *cheresteaua*. E lemnul de brad pentru catarguri şi cel de stejar pentru lucrări maritime şi pentru doage. Aceste se aduc numai din Moldova, pentru că pădurile celuilalt Principat fiind depărtate de ţărmurile Dunărei, n'au înlesnirea de a le trimite pe plute până la Galaţi.

Amândouă ţările sunt foarte bogate în păduri frumoase de stejar. mai neatinse încă. Le-ar putea lucra cu mare folos, dar ar trebui a face avansul celor întâi cheltueli, pentru că deobşte proprietarii din ambele Principate fac bucuros alcătuiri prin contracte folositoare pentru speculatori, dar guvernul le cere nişte dări înainte, iar ei n'au niciodată răbdarea de a aştepta sfârşitul unei întreprinderi. Ar trebui să le lucreze pe loc şi apoi să le trimeată în portul dunărean. Această întreprindere dacă ar avea cineva curaj să se apuce de ea, ar găsi în ţară toate mijloacele ca să o scoată la sfârşit bun.

Miere, unt, sare şi altele produc deasemenea aceste ţări; dar mai toate aceste obiecte se duc numai la Constantinopol. Valoarea totală a exportului pe apă poate să se suie, la Galaţi, în 1837 — la 120,153 livre sterling (a 2 şi 1/2 galbeni), iar în 1838 — la 172,168 livre sterling, — iar în Brăila în 1837 la: 113,481 l., şi în 1838 la 148,238 l. st.

Comerţul Marsiliei puţin s'a folosit până atunci de importul Moldovei, unde intra mari cantităţi de zahar, cafe, piper ş. a. O singură casă grecească, ce s'a statornicit de câţiva ani la Galaţi, a primit deadreptul asemenea mărfuri din Marsilia, fără a le transborda în alte corăbii la Constantinopol, unde cheltuelile trecătoarei sunt foarte mari.

Este adevarat că cea mai mare parte din articolele de manufactură şi în genere toate obiectele de valoare, ce se consumă în ambele Principate, sunt aduse acum mai ales din Lipsca şi din Viena. Pe apă se importează numai lucruri mari.

Iată un tablou a celor mai principale mărfuri, importate prin Galaţi, pe Dunărea, în anii 1837 şi 1838, şi valoarea lor în livre sterlinge:

Specia.	Bucăţi în 1837.		Bucăţi în 1838.	Cost unitar.	
Manufacturi, bumbace,	917	buccele,	1038	a	32
Zahar	601	butii	1564	„	20
Cafe	805	saci	614	„	6
Piper	784	,,	626	„	2
Vin	455	balerce	430	„	4
Untdelemn	3739	cântare	8700	„	2
Tămâie	549	„	3522	„	1
Portocale şi alămâi	5533	lăzi	3885	„	12
Sopon	730	„	420	„	30
Tutun	772	buccele	650	„	05
Smochine	1252	cântare	3407	„	1
Strafide	2310	„	6390	„	1
Icre	150	„	912	„	112
Fier	8697	„	19148	„	12
Tiniche	419	lăzi	800	„	50
Scaune	88	duzine	80	„	1

Deosebite articole aduse cu vapoare, sunt în valoare totală în 1837 de 4620 l. st., iar în 1838 de 5600 l. st.

Deci valoarea globală a mărfurilor importate prin Galaţi a fost în cursul anului 1837 de 86,674 l. st., iar în 1838, de 136,998 l. st.

In Brăila însă în 1837 s'a râdicat numai la 10,731 l. st.

Cu câţiva ani în urmă numai, în aceste două porturi, ce sunt numai la două ceasuri departe unul de altul, soseau puţine vase neguseşti. Când şi când veneau unele la Galaţi şi încărcau numai grâu pentru Constantinopol, sau pentru insulele din Arhipelag. Căpitanii vaselor turceşti făceau un fel de monopol, căci îşi opreau numai pentru dânşii negoţarea productelor celor mai de căpitenie din ţările aceste. Altfel trebuia cineva numai-decât să capete dela Divanul Constantinopolei învoirea de a exporta grânele, seul, cheresteaua, etc. Dar fiind că nu erau siguri de a căpata oricând asemenea învoire, vasele străine preferau a merge în celelalte porturi ale Mărei-Negre, pentru cumpărăturile de care aveau nevoie.

Comerţul Galaţilor începu a se desvolta mai mult în anii 1829-1830, adică când armata Rusă ocupă ambele Principate, şi până după tratatul dela Adrianopol oraşul Brăila nu exista încă. Era numai o cetate, care a fost apoi dărâmată în puterea zisului tratat. Inflorirea comercială a acestor ţări începe deci numai dela 1830 şi următorii, de când Căpitanii de vase străine s'au suit pe Dunărea cu mai multă încredere şi curând s'au deprins a face negoţ în Principate, alegând mai cu preferinţă şchelea Galaţilor, decât Renii şi Ismailul, căci au găsit în şchelea aceasta toate înlesnirile ce puteau dori: trebi comerciale cu pământenii, fără împiedecări, înlesniri cu vama şi aceleaşi folosuri ce le înfăţişa porturile creştinătăţei pentru neguţarea poliţelor lor asupra Vienei.

In 1839 această mişcare comercială s'a îmbunătăţit mult şi la Galaţi lesne se pot negoţa poliţi nu numai asupra Vienei, dar şi asupra Odesei şi Constantinopolei, Marsiliei şi a tuturor porturilor Italiei; se iscă mai ales printre bancheri o concurenţă, care nu poate fi decât spre folosul comerţului.

Pe tot anul la Galaţi se măreşte masa treburilor şi exportul grânelor creşte, cu cât calitatea lor e mai preţuită.

In 1829 şi 1830 nu s'au încărcat la Galaţi mai mult ca 150 corăbii. Tabloul următor dă o ideie de sporirea activităţei acestui port, cât şi a celui al Brăilei, în privinţa corăbiilor încărcate:

NAŢIUNI	1837		1838	
	Galaţi	Brăila	Galaţi	Brăila
Engleze	13	2	1	5
Ionice	33	5	29	11
Austriece	60	24	62	28
Ruseşti	33	20	47	14
Sarde	67	37	60	60
Greceşti	107	165	164	95
Turceşti	103	179	135	223
Belgiene	1	1	2	—
Toscane	1	2	1	—

NAŢIUNI	1837 Galaţi	1837 Brăila	1838 Galaţi	1838 Brăila
Prusiene	1	—	—	—
Franceze	—	—	3	5
Româneşti	7	10	5	7
De Samos	4	3	8	—
De Ierusalim	1	—	—	—
Napolitane	—	—	—	—
Romane	—	—	—	1
	431	448	517	451

In ce priveşte portul basarabean *Reni*, se constată că acolo s'au operat însemnate încărcări de grâu, mai ales arnăut, şi de păpuşoi. Incasările s'au făcut mai mult în socoteala negustorilor stabili în Galaţi. Departarea dintre Galaţi şi Reni e de vre-o zece mile englezeşti; dar fiind că în Reni este o carantină de 28 zile, negustorul dela Galaţi trebuie să facă cumpărăturile prin mijlocirea unui Agent ce stă în Reni.

In 1837 s'au încarcat la Reni 94 corăbii, iar suma exportului a fost de 1.034.632 ruble. Ismailul fiind mai depărtat, nu are nici o relaţie cu această piaţă şi face operaţii de exportaţii cam aceleaşi, dar în cantitate mai restrânsă.

Date quassi-oficiale asupra negoţului Moldovei cu Imperiile vecine, prin 1840—1844.

In foaea *Albina Românească* din anul 1844, găsim o sumă de note şi date aproape oficiale asupra negoţului moldovenesc, şi din ele vom spicui ceeace credem a prezenta un interes mai deosebit. Aceste date, cifre şi indicaţii sunt cu atât mai sigure, cu cât ziarul în chestie, redactat de Gheorghe Asachi, care era în acelaş timp şi censor al Ocârmuirei, n'ar fi putut publica decât lucruri absolut cunoscute şi controlate prin organele administrative ale guvernului de care depindea.

Astfel, ni se arată că comerţul între ţările Dunărene şi Austria se trage din epoca biruinţei Germanilor în contra Turcilor, în urma căreia Ungaria a scăpat de sub jugul Semi-lunei şi civilizaţia Germană întinzându-se peste Carpaţi, până la poalele Balcanilor, s'a aşezat şi în mănoasele ţermuri ale Dunărei-de-jos. Favorizată prin poziţia sa geografică, Austria fu ţara aceia de care Principatele Dunărene atârnară mai de aproape în privinţa economiei naţionale, fiind în acelaşi timp şi puntea peste care productele Germaniei, urmând cursul Dunărei, ajungeau în Orient, pe calea cea mai scurtă. Incă dela tratatul de pace din Sitva-Török, încheiat cu Inalta-Poartă în 11 Noembre 1606, până la cel din 4 August 1761 dela Siştov, adecă în curs de vre-o 150 de ani, Domnitorii Austriei, în calitate şi de Imparaţi ai Germaniei, prin un şir de tractate întemeiate pe driturile ginţilor, s'au sârguit a statornici negoţul cel mai folositor al supuşilor lor cu Orientul.

Importarea mărfurilor din Austria se făcea atunci (1844), parte pe uscat, prin staţiile graniţelor dinspre Bucovina şi Transilvania, parte pe Dunărea, prin mijlocirea vaselor cu vapor. Acest negoţ se afla mai cu samă în mâna supuşilor Austriaci, cari de mulţi ani aveau în Principate aşezăminte înfloritoare de comerţ. Parte din aceşti negustori erau numiţi

lipscani, adecă acei cari umblau pe la *missa* (iarmarocul) din Lipsca, parte *brașoveni*, acei ce aduceau mărfuri din Transilvania.

Lipscanii călătoreau la missa de Paști și la acea de Sf. Mihail. Mai de mult se încheiau negustorii și la acea de Anul nou. Prețurile acestor mărfuri se socoteau în taleri, cari valorau câte 16 lei moldovenești unul.

Mărfurile din Lipsca se aduceau cam în următoarele proporții dela fiecare iarmaroc:

La București de . . .	280.000 taleri
„ Iași „ . . .	160.000 „
„ Botoșeni „ . . .	150.000 „
„ Focșeni „ . . .	120.000 „
„ Fălticeni „ . . .	50.000 „
„ Galați „ . . .	40.000 „
„ Bacău „ . . .	20.000 „
„ Moinești, lângă Târgul-Ocnei de .	10.000 „
„ Craiova, Ploești și alte locuri din Muntenia de	35.000 „
Adică în total la:	865.000 taleri.

Socotind astfel și la al doilea iarmaroc tot 865.000 taleri, iar pentru alișverișul ce se făcea la cel de Anul nou, mai ales de către negustorii din București, 200.000 taleri, urma pentru Moldova și Muntenia pe tot anul o importație din mărfurile misselor din Lipsca, de cel puțin 1,930.000 taleri.

Moldova și Muntenia, Galații si Focșenii, aduceau mărfurile ce le trebuia din Lipsca pe la Viena, cu vase de vapor pe Dunărea, iar celelalte orașe ale Moldovei le importau prin Lemberg și Cernăuți. Cheltuelile dela Lipsca până la Focșeni, pe jumătate ale Munteniei și jumătate ale Moldovei, împreună cu vama, asigurarea și toate celelalte spese, la mărfuri ordinare și în valoare de 10–15 mii taleri, se suiau până la 12—13% din prețul facturilor.

Mai înainte costa transportul dela Lipsca la Viena 3 florini 45 creițari argint, cântarul de Lipsca; în 1844 transportul unui cântar de *Țolferain* (vamă), adecă 110 funturi de Lipsca, pe termen de 14 — 16 zile, a scăzut la 2 taleri curant, sau 2 flor. 50 kr. argint.

Transportul dela Viena la Galați, prin vase cu vapor, ținea 5 flor. argint, cântarul de Viena, către care se adăugea pentru valoarea de 100 flor. 1 flor. 6 kr. argint *asigurarea*, și apoi către aceasta une-ori se mai adăugea și o *supra-asigurare*.

Negustorii însă se tânguiau cu drept cuvânt că cheltuiala acestui transport pe apă e prea scumpă, mai ales la mărfuri de mare greutate și cari cuprind puțin loc, precum sânt ferăriile.

Spesele unui cântar de manufacturi ordinare, în valoare de 150 florini, dela Lipsca la Galați, erau următoarele:

Cărăușia dela Lipsca la Viena.	2 fl. 50 kr.
Vama și alte spese în Viena	1 „ — „
Vaporul dela Viena la Galați	5 „ — „
Asigurarea	1 „ 40 „
Spese mai mici	— „ 20 „
	10 fl. 10 kr.

Cărăuşii transilvăneni transportau pe uscat dela Viena la Galaţi cântarul cu preţul cel mai gios de 7 fl., adică tot cu acel preţ caşi vasele cu vapor, din care urma că aceste din urmă păreau prea scumpe. Mărfurile cele mai fine se transportau mai cu samă pe uscat, parte pentru frica *de a nu fi udate*, parte pentru că cereau o plată de asigurare prea mare.

Pentru mărfurile din Viena tot acei negustori ce frecventau iarmaroacele din Lipsca, la întoarcerea lor cumpărau la Viena însemnate cătimi de manufacturi austriace, din care cele mai de căpetenie erau postavurile mai ordinare, *de Bilin*, câte 1 1/2 florini cotul de Viena, iar mai fine câte 3 flor. 20 kr.; basmalele tipărite, ca la 160,000 bucăţi pe an, cu preţul calităţei de mijloc, ce era dela 1 flor. 12 kr. scăzut la 40 kr.; productele de ciubotărie, mai ales ciubotele bărbăteşti ale lui Righel; mănuşi din faimoasa fabrică a lui Jacmar, (Jacquemart); stofe de matasă, între care se căuta mai cu samă stofele simple de Milano; kencaleria sau măruntişuri, afară de mărfurile de galanterie, ce se aduceau dela Lipsca; trăsuri de Viena, piane (clavire) şi mobile, steclărit de Boemia, oglinzi ordinare şi fine, producte de fier şi de oţel, talgere de cositor, frunze de aur (poleială), argintării, sârmă de argint aurită, mărfuri numite de Nürnberg, fesuri, şaluri, văpsele de apă şi de oloi, producte chimice, acele de spiţerie, chibrituri şi producte pirotechnice, piepteni perii, mărfuri pentru toaleta femeilor şi plante.

Preţul mărfurilor de Viena se socotea în bani de convenţie sau argint. Mărfurile vieneze se importau pe an în mijlociu:

La Bucureşti în preţ de	350,000	flor. argint
„ Iaşi „ „ „	240,000	„ „
„ Focşeni „ „ „	150,000	„ „
„ Botoşeni, Fălticeni şi Bacău	220,000	„ „
„ Galaţi.	20,000	„ „
„ Brăila.	10,000	„ „
Şi în oraşele cele mai mari ale Munteniei. .	30,000	„ „
Peste tot	1,020,000	flor. argint

Mărfurile de Braşov. Foarte însemnat era comerţul ce'l făceau Braşovenii în ţările Dunărei-de-jos. Cu numele de mărfuri de Braşov, se înţelegea toate produsele fabricate, cele ordinare şi cele mai măestre, ce îndestula obicinuitele nevoi casnice, precum: lucruri de lemnărie (stolerie), strugărie, piepteni de corn, pânzării groase, pânză de bumbac, cămeşi groase, cergi, găitane de lână, frânghii, piei, hârtie de scris şi sugătoare, steclării de masă, fierării, unelte de bucătărie, pentru fabricanţi, pulbere de puşcă, halice etc. Ghibăcia aleasă (lucruri fine) nu trebuia să se caute în productele industriei braşoveneşti, însă ele erau eftine, potrivite cu trebuinţa ţărei fiind totodată *şi naţionalizate* (considerate că româneşti), printr'o datină învechită. Mărfurile de Braşov se importau prin pasurile transilvănene Temeş, Oituz şi Ghimeş. Dacă s'ar fi dres drumul dela pasul Oituz, sau dacă s'ar fi închipuit un altul mai potrivit, opinează *Albina Românească*, atuncea relaţiile comerciale între Braşov şi Galaţi ar fi fost mult mai înviorate şi s'ar feri de neplăcerile vămilor din Muntenia.

Vrednic de tînguire a fost faptul că Transilvania a conlucrat prea

puţin pentru sporirea relaţiilor negoţului seu cu acel din Moldova, pe cît timp astă ţară a făcut cîteva lucrări pentru înlesnirea unei atari legături. Nu mai puţin neaparată fu pentru înviosirea comerţului Austriei cu Principatele, întocmirea drumurilor de comunicaţie pe la Temeş şi Turnul-Roşu. Pe atunci s'a vorbit în Moldova şi de facerea unui drum cu *hăuguşe de lemne*, de la Roman până la Galaţi.

Preţurile mărfurilor de Braşov nu se socoteau în bani de argint, ci în florini-hîrtie. In Moldova şi Muntenia erau peste 100 negustori braşoveni, din cari fiecare trecea pe an de la 10,000 pînă la 40.000 florini-hîrtie (120.000 lei), ast-fel cà în Moldova numărul negustorilor de braşovenie şi vânzarea mărfurilor lor peste an fu următoarea:

In Galaţi	10	negustori, vînd pentru	300,000	fl.	hîrtie.
„ Focşeni	8	„ „ „	300.000	„	„
„ Bârlad	6	„ „ „	150.000	„	„
„ Roman	6	„ „ „	150.000	„	„
„ Iaşi	4	„ „ „	140.000	„	„
„ Tg. Ocnei	2	„ „ „	50.000	„	„
„ Bacău	2	„ „ „	20.000	„	„
„ Tecuci	4	„ „ „	40.000	„	„
„ Vaslui	4	„ „ „	40.000	„	„
„ Huşi	6	„ „ „	60.000	„	„
„ Neamţ	6	„ „ „	60.000	„	„
Suma:	56	negustori vînd de	1.310.000	fl.	hîrtie.

Braşovenii făceau la Roman un alişveriş simţitor de piei de vulpe, iar în Iaşi cu hîrtia, unde vindeau pe an la *30.000 topuri*

Nu mai puţin comerţ cu produsele fabricelor austriace făceau negustorii din Bucovina şi din învecinatele ţinuturi ale Galiţiei, la iarmaroacele de la Fălticeni, care regulat le vizitau de sărbătoarea Sf.-lui Ilie mai ales, cînd se ţinea cel mai de samă iarmaroc din toată Moldova. De asemenea Moldova-de-sus importa pe atunci din Bucovina multe mărfuri de fier şi steclării.

Pe lângă acestea Slovacii desăgari din Comitatul de Türon făceau şi ei în Principat un însemnat comerţ.

Notiţele statistice asupra Moldovei, ale Principelui Nicolai Suţu.

Marele-Logofăt şi Bezedé Nicolai Suţu, în cursul anului 1849, tipări în Iaşi un volum, conţinând cea întăi descriere statistică asupra vieţei sociale şi situaţiei economice a întregei Moldove, în limba franceză, lucrare care apoi a fost tradusă în româneşte şi nemţeşte, pentru a se face cunoscute lumei întregi datele ce interesau în general ţara noastră.

După multe consideraţii şi argumente de ordin politic şi economic, Suţu zice în scrierea sa, din care luăm notele ce urmează, că dacă s'ar lua în privire resursele cele mai întinse ale ţărei, îmbinate cu liberul exerciţiu al facultăţilor industriale, ar trebui ca toată lumea să se fi aşteptat la nişte rezultate ale activităţii locuitorilor Moldovei, cu mult mai folositoare, decît cele constatate pînă atunci; dar faţă cu *rutina* şi *neştiinţa* vulgului, cum şi nestrăduinţa guvernelor precedente, care nu dădeau nici

o încurajare folositoare industriei şi nu întrebuinţau mai nici un mijloc spre a lumina norodul asupra nevoilor materiale locale, îmbunătăţirile restrânse operate la atare epocă, n'au putut servi de călăuză binelui general. Precum Moldova, în trecutul său, fu lipsită de manufactură, ea primea în totdeauna din străinătate mai toate obiectele fabricate, de cari locuitorii, saraci şi bogaţi, aveau nevoie, plătindu-le cu produsul agriculturei lor.

Punctele prin cari, pe întreaga întindere a graniţei Moldovei, se scurgeau toate productele exportate şi se întroduceau cele importate, erau :

Galaţii pentru comerţul oriental ;

Pe Prut, *Leova, Sculenii* şi *Rădăuţii* ;

Pe marginea Bucovinei, *Mamorniţa, Mihăilenii, Burdujenii, Nimisnicenii, Cornu-Luncei, Dorna* ;

Pe marginea Transilvaniei, *Bicazul, Comăneştii, Oituzul, Soveja* ;

Pe marginea Munteniei, Focşenii şi Bădenii.

Importul în Moldova, în fiecare an era :

Din *Lipsca*, felurite mărfuri manufacturate şi blănuri străine, ce-i veneau prin Bucovina, prin Transilvania sau pe Dunărea ;

Dela *Viena*, postavuri, muselinuri, încălţăminte, mănuşi, mătăsării, trăsuri de lux, clavire şi alte instrumente muzicale, steclării din Boemia, oglinzi, argintării, porţelanuri, farfurii, şaluri, droguri, materii de colorat, producte pirotechnice, plante, obiecte de toaletă, etc.

Dela *Braşov* (braşovenii), obiecte de o întrebuinţare mai ordinară, pentru meşteri, piepteni de coarne de bou, pânză groasă de cânepă şi bumbac, cergi, piei de vulpe, alte piei dubite, hârtie, steclărie de rând, unelte şi vase de gospodărie, praf de puşcă, haliciuri, etc.

Din *oraşele Orientale sau Europene*, pe Marea-Neagră şi Dunărea, produsele coloniale : cafe, zahar, rom, untdelemn, masline, strafide, roşcove, smochine în cutii, icre, sărături, marinaturi, tutun, droguri, aţă de bumbac, pânză de bumbac, pânză de olandă, manufacturi englezeşti, fier, vinaţuri străine, etc.

Din *Rusia*, care poseda mori perfecţionate, venea făină picluită (cea mai fină), peşti conservaţi, ferării şi cuie, vase de fer şi de aramă, blăni şi alte mărunţuşuri.

Pe la iarmaroace şi prin buccengii (Vengheri-Ungureni şi Slovaci), se importa de asemenea multe lucruri trebuincioase, cari se scurgeau mai ales pe la sate, întru cât zişii buccengii cutrierau pe jos ţara în lung şi în lat.

Ca export prin *Galaţi* se trimeteau cereale, cervici, vin, oase de animale, 7 sau 8 milioane ocă sare, cherestele ce veneau cu plutele pe Bistriţa şi Siret ; iar pe uscat, prin punctele sus-citate se trimeteau vite, lână, piei diferite, păr de porc şi diferite lânuri, ceară, miere, păcură etc

Vama ce se platea pe atunci era de 5% asupra valoarei, atât pentru import cât şi pentru export. Numai rachiul era supus unor condiţi, mai restrictive ; totuşi el se întroducea cu o vama între 12 18 lei la vadră, pentru 30 grade ale areometrului, ori $4\frac{1}{2}$ — $6\frac{1}{3}$ solde (*sous*, 5 centime), pe litrul francez.

Sarea scoasă din ocne, era un obiect de monopol al guvernului, care dăduse în arendă exploatarea salinelor, cu preţul de 1 şi 1/2 mili-

oane lei pe an, pe loc. Sarea se vindea cu 10 lei suta ocă, sau cu 3 1/2 franci 127 kilograme. La export nu era supusă la nici o taxă de vamă.

Pentru vitele exportate se lua vamă câte 1/2 galbăn de cap de vită mare, ceia ce făcea cam la 10%. Cerealele erau supuse la vamă de 3 — 4 la sută, după preţul cumpărăturei. Aceste ca excepţii la vama de 5%.

Afară de aceste taxe Eforiile, sau Municipalităţile diferitelor oraşe, mai percepeau alte taxe, 1, 2, sau 4 lei la vasul cu vin de loc, după mărimea vasului; de 3 lei la vadra de rachiu; 1 leu la vadra de păcură; 2 lei la oca de tutun străin, căci cel cultivat in ţară era scutit de ori-ce dare; 1 leu pe butelca de vin strein şi 1/2 leu pentru oca de vin grecesc (din Arhipelag).

Pentru uşurinţa transporturilor de comerţ mai ales, se pietruise o parte din principalele drumuri, cam la 180,000 stânjeni lungime; aceasta însă nu împiedeca ca în unele părţi drumurile să fie prea puţin îndemânatice.

Preţurile cărăuşiei erau: pe o chilă de cereale 12 lei, pentru distanţe de 15 — 20 leghe (7 —10 poşte), dela Galaţi; 20 lei pentru 35 — 40 leghe şi 30 — 35 lei pentru 50 leghe, peste cari distanţe erau cu neputinţă transporturile cu boii.

Cam pe atunci veniră în Moldova, nu ştim prin ce împrejurări, un număr însemnat de cărăuşi Franceji, cu nişte căruţe speciale şi cai mari normanzi, spre a servi la transportul cerealelor, mai ales spre Galaţi şi a altor mărfuri dela Galaţi în interiorul ţărei, crezând, se vede, că prin asemenea mijloace de locomoţiune vor uşura transporturile şi se vor procopsi şi ei cu un câştig mai însemnat.

Incercarea lor însă n'a reuşit, căci drumurile fiind în stare destul de rea pe alocuri, mulţi îşi prăpădiră caii prin hârtoape şi bulhace, şi bieţii imigranţi fură nevoiţi în scurtă vreme să părăsască ţara noastră, bine înţeles nu cu puţin zdruncin şi pagube.

După unele note scoase din condicile vameşilor, dintre anii 1840-1843, se vede o mică statistică asupra schimbului de mărfuri, ce s'a urmat între Moldova şi alte ţări străine, din care se poate oarecum stabili importul pe un an, cam în următoarele cifre :

Producte manufacturate :

Dela Lipsca în valoare de lei . .	16.500.000
„ Viena „ „ „ „ . .	4.875.000
„ Braşov „ „ „ „ . .	3.930.000
Din Rusia „ „ „ „ . .	1.000.000
„ Orient „ „ „ „ . .	18.416.674
Import la iarmaroace şi prin desagari (buccengii)	750.000
Total :	45.321.674 lei.

In anul 1840 importul se vede împărţit în chipul următor:
Pe la graniţile Mihăileni, Mamornița şi Nimisniceni, intră mărfuri :

Din Viena pentru valoarea de lei	14.400.000
„ Franţa, manufacturi, „ „ „	900.000
„ Viena „ „ „ „	3 600.000
„ Braşov „ „ „	3.600.000

Din Muntenia pentru valoarea de lei		360.000
„ Rusia „ „ „		1.080.000
Pe la Galaţi mărfuri Englezeşti „ „		5.400.000
„ „ „ producte din Orient „ „		8.700.000
„ „ „ vinaţuri străine „ „		360.000
Cărţi pe la toate graniţile „ „		72.000
Prin iarmaroace şi colportaj (buccengii) „ „		750 000
	Lei	39.222.000

Amănuntele obiectelor de import şi export în 1840, prin portul Galaţii.

Ca să avem o idee despre ce anume producte se importau şi se exportau prin portul unic ce mai rămăsese Moldovei, Galaţii. vom reproduce aici două tablouri ce le găsim tot în opul de care ne-am servit, al lui Nicolai Suţu, unde se pot vedea tot felul de obiecte ce se introduceau în Moldova, în acea epocă şi în ce anumite cantităţi erau ele cerute.

Obiecte importate	Valoarea în lei	Obiecte importate	Valoarea în lei
Manufacturi Englezeşti	2.812.500	Coajă de portocale	2.625
„ Turceşti	1.575.000	Spirt	15.300
Bumbac	75.150	Halva	2.705
„ tors Englezesc	1.687.500	Scrimbiţe	90.675
„ „ Turcesc	270.000	Orez	46.500
Zahar	3.039.375	Tutun	152.100
Cafe	476.100	Tabac	2.250
Piper	251,850	Tămâe	8.325
Rom	120.750	Mirodenii	9.375
Costor	33.000	Icre	233.550
„ în table	191.625	Peşte sarat	18.525
Fier	666.400	Peşte zvântat	750
Cuie	41.250	Cracatiţă	1.125
Plumb	30.000	Brânză	4.800
Haliciuri	2.250	Posmagi	2.625
Aramă	9.000	Fede	3.000
Indigo	15 000	Ţigări (de foi)	1.125
Cerusa	4.575	Mobile	11.625
Smoală şi răşină	50.400	Scaune	15.625
Mangal	164.100	Oglinzi	1.875
Frânghii	42.000	Farfurii	15 075
Piatră acră	8.100	Lulele	2.250
Pucioasă	375	Cridă	3.000
Sopon	136.675	Bacan	3.000
Vinuri	105.600	Cerneală	375
Untdelemn	1.093.650	Oţet	150
Masline	347.625	Mături	375
Smochine şi strafide	740.500	Zimbile	1.800
Alămâi şi portocale	284.800	Chiupuri	825
Migdale	7.200	Blănării	4.500
Castane	22.5000	Cremene	1.950
Alune	21.670	Sare (?)	7.500
Nohot	10.800	Total :	15.009.600

Exportul făcut în acelaş an, 1840, prin portul Galaţi, se arată în chipul următor :

Obiecte exportate.			Lei.
Grâu şi păpuşoi	kile	20.000	36.320.084
Cânepă	„	7	900
In	„	770	160.425
Fasole	„	484	30.500
Tort de in	ocă	27.650	57.750
Lână	„	228.000	798.000
Cervici	„	44.586	133.758
Tutun	„	40.910	77.677
Piei de epure	bucăţi	12.000	30.000
„ „ bou	„	3.780	140.750
Unt	ocă	13.060	50.625
Brânză	„	167.775	207.150
Vin	vedre	74.530	617.675
Nuci	ocă	32.035	15.225
Prune	„	142.976	65.400
Sare	„	8.000.000	1.800.000
Scânduri	bucăţi	65.155	81.450
Catarge	„	42.500	796.875
Culapi	„	61.480	117.500
Zahar	oca	90	500
Cafe,	saci	1.920	2.780
Posmagi	ocă	176.400	132.300
Catran	„	120	260
Rogojini	număr	6.100	9.150
Spirt de rachiu	vedre	715	21.450
Străchini	număr	600	171
Smoală	ocă	5.900	17.700
Pânză	bucăţi	1.475	88.500
Iască	ocă	260	3.800
Miere	„	1.600	3.800
Fier	„	3.900	5.850
Cârnaţi	„	1.190	1.645
Cai	număr	1.133	23.793
Vaci	„	63	7.560
Oi	„	56.623	849.345
Deosebite lucruri în mici câtimi			30.000
		Total :	42.543.598

Amănuntele de mai sus ne pot da o ideie aproximativă de ce fel de obiecte şi mărfuri uzau comercianţii şi consumatorii în general, pe la jumătatea veacului precedent.

Preţurile curente ale alimentelor şi tuturor obiectelor de trebuinţă casnică, în 1832 şi 1853

Am arătat în paginele precedente 69 - 70 cum fură stabilite unele din preţurile curente ale deosebitelor articole de consumaţie, sau de trebuinţi personale ori casnice, în anii 1771 şi 1792, sub domnia lui Grigore Ghica-Vodă (decapitatul). Cu trecerea vremei şi a diferitelor schimbări ale situaţiei economice a ţărei, luă o prefacere însemnată valoarea obiectelor de trebuinţă poporaţiei, cum şi acea a banilor, mulţămită poate şi tendinţelor de câştig tot mai mari a negustorimei şi mai ales a precupeţilor, cari treceau marfa dintr'o mână în alta, aşa că, fiecare căutând să obţie câte un câştig mai însemnat din cumpărare şi revindere, consumatorii se trezeau, într'un timp dat, că li se pretinde pentru mărfuri preţuri exagerate cu mult peste valoarea lor relativă.

Ca să avem o ideie despre progresiunea unor asemenea preţuri, vom reproduce o lungă listă de preţuri-curente din anul 1832, cari, înscrise oficial pe anumite tabele, trebuiau să fie obligatorii, atât pentru negustori cât şi pentru cumpărători. Iată acea listă, şi cu titlul ei:

Preţurile politicite pentru vânzarea productelor şi altor materialuri în oraşul Eşii, în luna Octombre, anul 1832.

Alimente		Lei par.
Grâu	kila	64 70
Popuşoi	„	60 —
Malai	„	33—
Orz	„	33—
Ovăs	„	30—
Sacară	„	40—
Făină de grâu, 100 ocă		72—
„ „ popuşoi	„	28—
Pânea albă, oca		—.24
Pânea obicinuită,	oca	—.12
Carne de vacă	„	—.21
„ „ oae	„	—.21
Pastramă	„	1.20
Peşte proaspăt	„	1.22
„ uscat	„	3.—
Moron	„	3.—
Grăsime de vacă	„	1.16
Său de vacă	„	—.36
Cervici	„	2.—
Slănină	„	2.—
Caşcaval	„	2.—
Brânză de oae	„	1.16
„ „ vacă	„	—.38
Lapte dulce	„	—.24
„ acru gros	„	1. 8
Ouă	suta	7.20
Orez curăţit	oca	2.—
Perje uscate	„	—.16
Coarne „	„	—.24
Mere	„	—.20
Pere	„	—.24
Gutăi	„	1.20
Nuci,	mia	2.—
Poamă	oca	—.32
Păstârnachi	„	—.16
Ţălina	suta	3.—
Rădichi	„	1.20

Osebite producturi:		
Miere de faguri	oca	3.—
„ scursă	„	2.20
Ceară galbănă	„	14.—
Făclii de ceară albă	„	20.—
„ „ „ galbănă	„	15.—
Lumânări de său	„	2.15
Sopon prost	„	2.—
Ceară albă	„	18.-
Sare de cuhne	„	—.10
„ mai bună	„	—.15

		Lei par.
Pene de gâscă pentru scris suta		2.20
Crohmala	oca	3.—
Smoala subţire	„	1.20
Cărămidă arsă,	mia	33.—
„ nearsă	„	25.—
Varul	suta	20.—
Mangalul	„	20.—
Muştar făcut	oca	3.—
Râşină	„	2.—
Sămânţă de in	„	32
„ „ cânepă	„	1.—
Scumpie		60.—
Tutun de ţară		2.—
Postav „ „	cotu	3.—
Lână de oae	oca	1.20
Inul	„	2.20
Cânipa	„	1.20
Matasa de ţară	„	80.—
Un car cu fân		12.—
„ „ „ lemne		10.—
Rogojini	una	2. —
Coşniţa	„	1.20
Paneriul	„	4.—
Funia de tei	una	—.8
Frânghie de cânepă	oca	1.20

Pentru lucrători:	
Ziua de salahor	2.14
„ „ dulgher	7.—
„ „ pietrar	7.—
„ „ croitor	6.—
„ „ cojocar	3.—
„ „ cizmar	4.—
Potcovitul unui cal	8.—

Vite şi paseri:	
Boul	190— 264
Vaca	90— 132
Calul	100—1000
Porcul	30— 50
Ţapul	40— 60
Capra	15— 30
Berbecele	25— 40
Oaia	15
Bivolul	100—200
Bivoliţa	100—180
Catârul	100—500
Magarul	70—100
Găina	1,10— 2

		Lei par.
Gâsca		1,25— 2
Raţa		1,20 —
Curcanul		3—4

Legume şi poame :

Fasole	oca	—.14
Mazere	"	—.16
Linte	"	—.30
Bob uscat	"	—.20
1 curechi murat		—. 8
100 " verde		4. —
Morcovi	oca	—.10
Hrean	"	2.—
Ceapă uscată		—.16
Usturoi	suta căp.	2.20
Sfecla	" "	1.—
Chipăruşi	"	—.10 —

Vinuri şi rachiuri :

Spirt		44.—
Vadra rachiu de fructe		44.—
" " " perje		36. —
" " " tescovină		40.—
" " " drojdie		40.—
Vin de al ţărei de cel mai bun	vadra	10.—
Vin de mijloc	vadra	8.—
" mai prost	"	6.—
Rachiu de pâne	"	44,—
Bere	"	8.—
Oţet	"	10.—

Alte lucruri :

Lipitori vii una		1.—
Oca smoală de afumat		2.—

		Lei par.
Hârtie poleită pe margini	topu	120.—
Gărăfi negre,	una	1.—
Clei de potlog	oca	3.—
Arama sau alama	"	18.—

Băcălii străine :

Kiper	oca	6.20
Orez	"	2.—
Fede	"	3.—
Grisa	"	3.—
Zahar canari	"	7.—
" mai prost	"	5.20
Cafe	"	12.—
Untdelemn	"	6.—
Tămâe	"	10.—
Tutun bun tăet sau foi		16.—
Zamă de alămâe	oca	2,20
Icri negre	"	12.—
" roşii	"	3.26
Masline	"	3.—
Bumbacul netors	"	7.—
" tors	"	40.—
Un top hârtie de scris		30.—
" " " vânătă		28.—
" " " de băcălie		8.—
Pucioasa	oca	3.—
Silitra	"	12.—
Bubuşlii	"	16.—
Şofran	dramul	2.20
Alămâe	una	— 12
Sopon turcesc	oca	5.2
Burete	"	50.—
Kalacan	"	2.20
Ţiperig	"	16.—
Untdenaft	"	8.—

Din cele ce se vede în lista de faţă, ocârmuirea căuta a fixa preţuri potrivite nu numai pentru alimente, dar şi pentru *băuturi*, pentru *lipitori*... cari erau pe acea vreme ca medicament foarte întrebuinţat de toată lumea, şi pentru diferite alte obiecte chimice, ori de întrebuinţare la diferite meserii etc. Aceasta în vedere de a înlătura specula pe cât cu putinţă, la orice obiecte.

Cu câţiva ani mai târziu întâlnim tot într'o publicaţie oficială, o altă listă de preţuri-curente, acele pe anul 1853, pentru un număr mai restrâns de obiecte, dar în care se poate observa iarăşi o sporire simţitoare în costul celor mai multe lucruri de prima necesitate pentru public în genere. Această listă conţine preţuri comparative pentru toate ţinuturile Moldovei; vom reproduce însă numai pe acele privitoare pe şese din ele: Iaşii, Botoşenii, Neamţul, Putna, Covurlui şi Tutova, întru-cât între aceste localităţi preţurile se deosebesc mai mult între ele, după cum putem observa mai ales diferenţa dintre piaţa Iaşilor şi acea a Galaţilor, unde grâul se plăteşte cu un plus de 33 lei la chilă, popuşoiul cu 48 lei, făina de popuşoi cu 16 lei la 100 ocă, carnea de vacă cu un plus de 86 parale la ocă, şi aşa mai departe.

Preţurile curente pe luna lui Iunic, 1853:

NUMIREA PRODUCTELOR ŞI A LUCRURILOR	Ţinutul Iaşii		Ţinutul Botoşenii		Ţinutul Neamţu		Ţinutul Putna		Ţinutul Covurlui		Ţinutul Tutova	
	Lei	P.	Lei	P.	Lei	P.	Lei	P.	Lei	P.	Lei	P.
Grâul kila	74		60	—	85	—	120	—	107	—	80	—
Popuşoi în grăunţe „	30		40	—	40	—	50	—	78	—	56	
Orzul „	65	—	36	—	40	—	30	-	40	—	30	—
Ovăzul „	65	—	36	—	34	—	24	-	—	—	—	—
Sacara „	40	—	40	—	60	—	32	—	50	—	42	—
Făina de popuşoi 100 ocă	20	—	18	—	25	—	21	—	36	—	26	—
Carne de vacă „	—	36	—	32	—	38	1	10	1	22	1	-
Pastramă „	2	—	4	—	3	20	2	—	2	20	3	—
Slănină „	2	20	2	20	2	20	—	—	6	—	4	—
Boul întreg unul	600	—	500	—	370	—	360	—	550	—	500	—
Vaca „	300	—	300	—	240	—	240	—	370	—	222	—
Viţelul „	150	—	100	—	—	—	70	—	—	—	80	-
Calul „	700	—	1500	—	500	—	800	—	2000	—	740	—
Porcul „	80	—	40	—	—	—	—	—	50	—	—	—
Oaea „	24	—	30	—	36	—	—	—	—	—	20	—
Berbecul „	16	—	20	—	24	—	—	-	—	—	25	
Găina „	2	—	2	20	1	30	2	20	4	20	3	—
Gâsca „	5	—	3	20	5	—	4	—	7	—	5	20
Curcanul „	12	—	12	—	10	—	10		20	—	10	—
Pielea de oae neagră şi albă	7	—	5	—	3	—	—	—	8	—	9	-
Pielea de vacă	50	—	60	—	60	—	60	—	—	—	60	—
„ „ porc	10	—	7	20	7	—	—		30	—	—	-
„ „ epure	—	20	2	20	—	—	—		1	10	—	20
„ „ vulpe	40	—	—	—	28	—		—	18	—	—	—
„ „ lup	30	—	—	—	—	—	—	—	20	—	—	
Miere scursă oca	2	20	4	—	3	10	2	30	5	—	3	20
Lumânări de său „	4	20	4	—	4	-	4	-	5	6	4	20
Sare de cuhne „	—	16	—	24	—	16	-	12	—	20	—	15
Lână de oae „	2	10	4	—	3	—	5	-	4	—	3	20
Păcură „	3	—	1	32	2	20	2	20	4	20	3	20
Sucman	32	—	30	—	30	—	24	—	30	—	28	
Bernevici	12	—	10	—	14	—	8		15	—	12	
Fierul de plug	30	—	3	20	35	—	55		—	—	36	
Ziua de salahorit	2	20	3	—	2	20	3	—	5	20	5	
Ziua căratului unui car de lemne, cu 4 boi, cale de 6 ceasuri	12	—	—	—	12	—	—		—	—	14	-

Toate aceste preţuri erau aduse la cunoştinţa publica în acel timp atât prin afipte scrise ori tipărite, şi puse pe la pieţe şi pe la toate răspintiile stradelor, cât şi prin batere de darabană, când toţi cei

ce nu ştiau ceti, — şi erau cei mai mulţi de aceştia pe atunci, — se opreau din drumul lor, sau eşiau din case pentru a asculta nouele dispoziţii ale ocârmuirei.

Până pe la începutul veacului acestuia, după cum se mai păstrau amintiri de părinţii sau bunicii noştri, se aplica încă, deşi în rare cazuri de recidivă, de organele Agiei locale, pedeapsa ţintuirei cu *urechea la stâlp*, a negustorilor din târg şi pieţe, cari nu se conformau preţurilor fixate de ocârmuire, dar mai ales la casapii şi pitarii cari nu vindeau drept la cumpănă, pedeapsă introdusă încă de pe vremea lui Alex. Mavrocordat-Vodă, pe la anul 1782. Cel greşit, scrie istoricul M. Drăghici, era alăturat de un stâlp, în mijlocul pieţei publice, şi un slujbaş îi aplica un cui prin ureche, care se bătea în stâlp, ţintuind astfel pe negustor şi ţinându-l o zi întreagă aşa fără să se poată mişca de acolo, sau lăsa în jos; aşa că mulţi din cei pedepsiţi astfel rămâneau din această pricină zăluzi sau smintiţi pe toată viaţa.

Cum au început modele şi galanteriile în Iaşi, prin anii 1840—50. Schimbarea „antereului" pe „frac" şi a „işlicului" pe „gibus". Ce cuprindeau magaziile Iaşului?

Intr'un stil ironic şi ceva cam de reclamă, *Albina Românească* din 3 Februar 1846 publică un articol, în care se descriau mărfurile ce se introduceau în comerţul ieşan, în prima jumatate a veacului precedent, cum şi gusturile sau apucăturile unora din bogataşii Ieşeni, cari voiau să se emancipeze de vechiul *işlic*, sau de greoiul *antereu*, spre a'şi împodobi capul şi spinarea cu pălării nalte franţuzeşti, aşa zise *gibus*, sau cu *fracuri* strânse pe talie.

Rândurile din zisa foae, cu titlul de *Magaziile Iaşului*, prezentând carecare interes de arheologie a modelor la noi, le reproducem:

Veacul merge sporind. Era o vreme când în magaziile Iaşilor nu găseai decât *citarele şi papuci galbeni.* Unde mănuşi glacés, ciubote de *glanţ, bretele de cauciuc*? Aceste pentru Moldoveni erau o poveste de domeniul basmelor. Insă împărăţia papucilor şi a citărilor au trecut şi ne temem că în curând şi *işlicul*, această regină a căciulelor va peri, dacă vre-un filantrop nu-l va pastra — bine învălit în tutun ca să nu-l mânânce moliile, — în vr'un cabinet de antichităţi. Astăzi *capelul gibus* s'a întronat pe capul nostru şi strimtul *frac* a luat locul largului *antereu.*

Ne-am civilizat în port, ne vom civiliza încet, încet şi almintrelea. Mulţi încă strigă asupra luxului: „Luxul ne prăpădeşte, luxul are să ne stângă"!—D-ta Domnule, care porţi încă barbă şi *ceacşiri*, strigi asupra luxului, fără să ştii ce este luxul! Oare urmat-ai vr'un curs de Economie-politică? Oare ştii că luxul este sufletul unui stat? Ş'apoi ce strigi atâta? Luxul este şi scump şi eftin. Voeşti să-ţi mobilezi salonul cu eleganţă şi fără multă cheltuială? Intră în magazia D-lui *Ghiţă Căliman*, peste drum de *fraţii Boguş*. Aici vei găsi tot felul de *pandule, lampe, etajere, jirandole,* oglinzi, *ecranuri* şi acele o mie şi una de nimicuri ce sunt neaparate; alege pe cele mai frumoase, mai originale, şi te vei mira de moderatul lor preţ. Voeşti să dai un prânz? Tot aici vei găsi feluri de brânzuri marinate, *saleami de Bolonia, macaroane de Neapole, pate şi posmagi de Strasburg,* feluri de fructe zăhărite, care te vor face să-ţi lingi buzele când le vei mânca, feluri de vinaţe care te vor face să-ţi sugi limba când le vei bea. Dar ce-mi trebue toate aceste nimicuri frumoase? Odăile îmi sunt calde earna şi răcoroase vara. Am paturi cu mindire de lână pe care pot şedea. La masă am cârnaţi buni, vin de Odobeşti şi pastramă de vacă. De unde vii Domnule? Negreşit că din vre-o insulă a Oceanului Pacific? Robinson Crusoe a trăit nu ştiu câţi ani în ostrovul său. El încă mânca şi bea, avea mobile şi haine fabricate de dânsul. Ai paturi şi mindire în salonul D-tale, şi socoţi că mă vei ademeni să viu ca să te văd. Dar cum o să mă pun pe ele, fără să mi să rupă toate şireturile şi bumbii

ce mă încheie ? fără să-mi plesnească supielele de la pantaloni!. Cum o să pun în contact nobilul meu *bonjur*, lucrat cu atâta măestrie de *Orji*, cu patul Dumitale făcut de mindirigiul arman! Mă pofteşti la masă, dar nu ştii că după supă trebue să-mi dai *Maderă*, pe urmă *Bordo*, apoi *vin de Rin*, şi cu ce o să-ţi urez soţia credincioasă, copiii cei frumoşi? carii—zice cucoana' – că îţi samănă aşa de bine, dacă nu'mi vei da *Şampanie*?

Ce-ţi vorbesc de aceste? D-ta eşti un om literat; iubeşti să te adânceşti în noianul gândirilor filosofice; îţi plac cetirile ce aduc vaporoasele romanţe a scriitorilor moderni? Hrana spirituală te mulţămeşte mai mult decât cea trupească, şi zeu, ai dreptate. Viaţa se alcătueşte mai mult sau mai puţin din închipuiri şi din ambiţii. Dacă e aşa, treci la Librăria Naţională a D. Gh. Kaliman et Comp. şi vei găsi pe lângă cărţile româneşti, tipărite în principate, o bogată colecţie de cele mai frumoase romanţuri, istorii, călătorii, pe care le poţi ceti cu o nimică — cu patru galbeni pe an. Auzi, Domnule! cu patru galbeni, cu patru ticăloşi galbeni te poţi face dobă de carte. Unde ai afla Dascalul care să te înveţe cu preţul acesta? Aici vei găsi în fine cele mai nouă cărţi franceze ilustrate, şi nu vei crede când vei auzi cât de eftin le poţi cumpăra.

Regule obşteşti: în ziua de astăzi un om ce se respectează, un om de societate, un om de gust, într'un cuvânt un om ca oamenii, trebuie:

a) Să fie abonat la un cabinet de lectură;

b) Să bea şampanie;

c) Să fie încuşmat, încalţat şi înmănuşat după jurnal;

d) Să poarte baston rococo şi pumnar cercăzesc.

e) Să scrie cu condeie de oţel şi să-şi pecetluiască biletele cu buline cu devize.

f) Să joace şah şi să danţeze polca.

g) Să aibă pe masa din cabinetul său cel puţin o duzină de albumuri caricaturale şi de cărţi ilustrate.

Aceste toate se găsesc la D. G. Kaliman şi la librăria Vis-a-Vis.

Cetitorii noştri cred că nu'şi vor mai închipui, după rândurile de mai sus, că bunicii noştri nu se deprinsese cu reclama prin gazete, încă de pe la 1846!

Principalii negustori ieşeni, cari erau în acelaş timp şi alegători la Adunarea ad-hoc a Moldovei (1857).

Cu începerea celei de a doua jumătăţi a veacului al XIX-lea, când pornirile politice din ţară prinsese înväpăere la ideia înfăptuirei unirei celor două ţări Româneşti, ce trăise răsleţe şi adesea chiar în duşmănie orbească până atunci, comerţul moldovenesc şi mai ales cel ieşan, îşi luă şi el un avânt neobicinuit, aşa că cei mai mulţi din negustorimea băştinaşă se amestecară cu celelalte clase ale societăţii, şi începură şi ei a lupta pentru realizarea celui mai măreţ ideal ce'l poate avea vre-un neam din lume: unirea tuturor fraţilor de sânge şi de origină într'un singur stat.

Buletinul şedinţelor Adunărei ad-hoc a Moldovei în chiar N-rul 1 al seu, apărut în 1 Octombre 1857, în vederea procedărei la realizarea marelui act sus-pomenit, pe lânga *instrucţiile* ce publică relativ la efectuarea *noilor alegeri pentru Adunarea Deputaţilor*, ce urma să proclame Unirea şi să aleagă pe noul Domnitor al Principatelor-Unite, mai conţine şi o listă de Alegătorii ce au luat parte la alegerile din August şi Septembre precedent, lista în care printre celelalte clase ce cuprind *Clerul*, *Proprietarii mari*, *Proprietarii mici*, (ca alegători de al doilea grad), *Locuitorii săteni* (ca alegători de al treilea grad) şi *Orăşenii proprietari de case*, se găsesc trecuţi şi *Negustorii*, împreună cu reprezentanţii corporaţiilor diferite din capitala Moldovei.

Negustorii de care vorbim sunt următorii: 1) Anastase Gheorghiu

Ciulei, 2) Panaite Ioan Spiţeriu, 3) Ioan Carp, 4) Ioan Iordachi Sprinceană, 5) Toma Buză, 6) Costachi Popovici, 7) Dimitrie Mane, 8) Ion sin Ştefan Ifrim, 9) Gavril Dimitrie Baldovici, 10) Ioan Popovici, 11) Ioan Bonea, 12) Ioan Casiean, 13) Anania Popovici (brânzariu), 14) Gheorghe Spiru, 15) Neculai Motohoi, 16) Nastase Talmaciu, 17) Procop Nichifor, 18) Dimitrie Dumbravă, 19) Dimitrie Popescu, 20) Tanasă Enescu, 21) Ioan Morariu, 22) Alecu Dimitriu Zurba, 23) Neculai Gheorghiu, 24) Ştefan Tuduriu, 25) Anton Neculau, 26) Toader Profiriu, 27) Gheorghe Grigoriu, 28) Vasile Beşleagă, 29) Vasilie Kirika, 30) Toader a Rotăriţei, 31) Ioan Pânzariu, 32) Dimitrie Teodor, 33) Costachi Petrovici, 34) Filip Vasiliu Pădurariu, 35) Ilie Horodincă, 36) Iancu Costinescu, 37) Costache Popovici, 38) Neculai Sandu, 39) Gheorghe Vasiliu, 40) Pavăl Lupaşcu, 41) Petrachi Keneke, 42) Ioan Keneke, 43) Alecu Negruţi, 44) Ioan Munteanu, 45) Filip Sârbu, 46) Ioan Ivanovici, 47) Ilie Zaharia, 48) Ioan Grigoriu, 49) Andrei Zaharia, 50) Gheorghe Vasiliu, 51) Ioan Marcan, 52) Vasile Zaharia, 53) Tanasă Ioan, 54) Sandulachi Scorţescu, 58) Vasile Botoşăneanu, 59) Tanasă Munteanu, 60) Tanasă Mihail, 61) Neculai Ivanov, 62) Alecu Stanciu, 63) Anton Ivanov, 64) Gheorghe Ştefăniu, 65) Costachi Anastasiu, 66) Ştefan Dascălu, 67) Panaite Ilie, 68) Gheorghe Ioan, 69) Ioan sîn Toader Ocneanu, 70) Niţă sin Ioan Vechiul, 71) Dimitrie Sârbu, 72) Ioan Ştefăniu, 73) Neculai Armaşu, 74) Ursachi Gavriliu, 75) Ioan Andronic, 76) Gheorghe Dimitriu, 77) Stan sîn Petru, 78) Ioan Voinescu, 79) Costachi sin Iordachi, 80) Costachi Frunză, 81) Grigore Haigara, 82) Gheorghe Roma, 83) Ştefan Ioan, 84) Hristea Dumitriu, 85) Panaite Boian, 86) Ivanciu Neculai, 87) Andrei Braharìu, 88) Dimitrie Sprinceană, 89) Neculai Leonti, 90) Neculai Stat, 91) Ioan Huşeanu, 92) Grigore Lefter, 93) Alecu Grigoriu, 94) Alexandru Grigoriu, 95) Vasili Leonti, 96) Dimitrie Balan, 97) Ionică Neculau, 98) Dimitrie Mihail, 99) Costachi Stroici, 100) Neculai Petrea, 101) Ioan Timuş, 102) Dimitrie Marcov, 103) Ieremia Bacal-Başa, 104) Iordachi Calciu, 105) Toader Verdeş, 106) Grigore Hristodor, 107) Vasilie Gheorghiu, 108) Sava Corniţă, 109) Neculai Ştiubeiu, 110) Toader Ioniţă, 111) Vasile Barbu, 112) Gheorghe Barbu, 113) Ilie Scobai, 114) Nastasă Anghel, 115) Ioan Lazăr, 116) Toader Caretaşu, 117) Gheorghe Damir, 118) Vasile Deliu, 119) Matei Leonti, 120) Ioan Mihail, 121) Mihalaki Luponi, 122) Ioan Brătuleanu, 123) Grigorie Ioan, 124) Costachi Sandu, 125) Toader Vasiliu, 126) Vasile Manoli, 127) Ioan Zaporojanu, 128) Dimitrie Tudosă, 129) Dimitrie Teodor, 130) Dănilă Isac, 131) Ioan Titu, 132) Dimitrie Dobre, 133) Petrachi Sârbu, 134) Costachi Kirica, 135) Tanasâ Munteanu, 136, Anania Koste şi 137) Gheorghe Diţă.

Din însirarea acestor *negustori alegători* se poate vedea numărul important, pentru acea epocă, a băştinaşilor ce se ocupau cu comerţul local, în calitate de stăpâni bine-înţeles. Că erau tot pe atunci încă şi mulţi străini, de aceasta nu poate fi nici o îndoială, după cum s'a văzut în unele tabele comparative ce le-am înserat în paginile precedente.

In intervalul unei generaţii numai ce a trecut dela data când s'a publicat lista alegătorilor-comercianţi de mai sus, mai toate numele ce se mencionează în ea, au dispărut cu totul din negoţul local, iar cei mai

mulţi din descendenţii lor, ce se mai cunosc încă şi astăzi în oraşul nostru, se găsesc acum ocupându-se cu alte îndeletniciri, dar mai ales cu acele de funcţionari.

Manifestaţia negustorilor Ieşeni cu prilejul alegerei ca Domn a lui Alexandru Ioan I. Cuza.

Când pronia cerească face să se realizeze visul de veacuri al Românilor din Principate prin alegerea ca Domn a lui Alexandru Ioan I. Cuza, printre cei dintăi ce ş'au manifestat bucuria sinceră şi entusiasmul pentru acest fapt patriotic, fură şi negustorii Ieşeni, cari făcură să se tipărească şi împrăştie imediat în tot oraşul următorul act:

Urarea Domnului Alexandru Ioan I,
făcută Mercuri în 7 Ianuarie 1859, de Negustorimea şi Tinerimea din capitala Moldovei.

Trei zile iată de-a rândul şi manifestaţiile nu se sfârşesc! Şi ce însamnă mulţimea asta de lume şi strigările aceste entusiaste? Ele sunt simţimântul unanim, care transportă ţara în zilele de bucurie, în zilele de mărire ale unui popor, zicem, căci în mij-



Medaliile ce s'au împărţit celor ce au luat parte la cea dintăi Expoziţie agricolă şi de economie casnică, ce s'a organizat în capitala Moldovei, lângă Biserica Frumoasa, din Iaşi, în anul 1865.

locul nostru se află şi nobilul, şi ţăranul, şi cetăţeanul, ca unii ce cu toţi sântem eşiţi din sinul familiei Române; singurul nostru titlu de nobilitate!

Măria Ta este faţă la această bucurie unanimă, ceriul ni este martur şi va spune lumei, că Moldova este recunoscătoare Marilor Puteri ce i-au întins mâna şi i-au redat vechile ei drepturi, îmbrăcând'o în vestmântul autonomiei sale. Ţara te urează Doamne! şi în Tine îşi pune toate speranţele prosperităţii sale!

Măria Ta aude cântându-se tot hora Unirei! Măria Ta vede încingându-se această horă, vede cum mânile cu căldură se strâng împreună, cum danţul se începe şi cum inimile tuturora strigă: Să trăiască Domnul!

Nu este sărbătoare pentru Român în care să nu se joace hora. Această horă însă, este o scumpă moştenire strămoşească, ea este simbolul vieţei noastre naţionale, căci ea închipueşte *unirea*; să fim dară uniţi, ca Domnul să fie una cu ţara, şi ţara una cu Domnul.

Să trăeşti Măria Ta! Să trăiască Unirea!

De astă dată negustorimea moldovenească lua parte, poate pentru întâia dată, la manifestaţiile vieţei politice cele mai vrednice ale ţării sale.

Expoziția agricolă, industrială și de economie casnică a Moldovei, din Iași, în 1865.

Vom încheia expunerea cronologică a faptelor de negoț ale Principatului Moldovei, prin a relata în câteva linii manifestarea cea mai de samă și în aceiași vreme cea din urmă, a sforțărilor locuitorilor acestui Principat, de a eși din amorțeala, ca să nu zicem paralizia, în care colbul trecutului învăluise ca într'un vârtej neguros orice străduință și orice bună intenție pentru ridicarea morală și materială a neamului nostru.

Dacă, prin faptul unirei Principatelor Române, interesele politice și materiale s'au confundat dela un moment dat în o singură opintire și lucrare și că de atunci statistica ambelor țări n'a mai avut de făcut vre-o deosebire de fapte sau produse anuale în fiecare fost Principat din cele două, totuși individualitatea țării Moldovei a fost încă un scurt timp păstrată, întrucât un număr însemnat de Moldoveni au căutat prin îndemnuri și silințe proprii, să facă a spori cât mai curând și avuția și renumele regiunei cărei aparțineau până atunci.

Așa, în cursul anului 1865, prin inițiativa mai multor Ieșeni de inimă si hotărâți a lucra pentru propășirea patriei, și cu concursul oficial al guvernului lui Cuza-Vodă, se înființă o *Expoziție agricolă, industrială și de economie casnică,* cea dintăi și cea mai de samă ce a fost până mai în anii din urmă în Moldova.

In ce chip s'a înființat și cum s'a înfățoșat această Expoziție a întregei poporații ce a căutat s'o creeze și s'o cerceteze, se poate afla dintr'o dare de samă, destul de amănunțită, ce s'a publicat atunci, prin îngrijirea lui *Ioan Ionescu dela Brad,* unul din cei dintăi profesori de agricultură ce a avut Moldova în epoca renașterei sale și din care redăm aici o parte din informațiile cuprinse :

O aruncătură de ochiu asupra expozițiunei naționale dela Frumoasa.

Grădina și casele monastirei Frumoasa s'au afectat Esposițiunei naționale din Iași.

Grădina Frumoasei este situată în șesul format de valea Bahluiului, unită cu acea a Nicolinei. Ea se râdică și pe dealul, pe care e zidită biserica, până la casa monastirei, formând patru regiuni, dintre care una în șes, și celelalte trei în trei terație săpate în coasta dealului. De pe aceste terație, în a cărora facie se află limba de deal pe care este așternut Iașul, se vede tot orașul cu casele și bisericile sale, acoperite cu tinichea albă, și de un prea frumos efect de optică.

In toată lungimea grădinei pe șes, și care este de 160 de metri, s'au durat, pe lângă zăplazul de îngrăditură, șurile de vite, anume : acele pentru boi și porci în partea stângă, acele pentru cai și oi în partea dreaptă. Șurile au o lungime de 160 de metri. In mijlocul șurilor s'a făcut intrarea principală în grădina și în edificiul Expozițiunei, unde s'au așezat florile, mașinele, instrumentele agricole, și productele agricole și industriale.

La această intrare principală s'a improvizat o poartă de scânduri de 9 metri de lată și de 11 de naltă, în stilul roman, cu două porți mai mici laterale.

Deasupra porței s'a inarborat tricoloarele naționale și pe frontispiciul ei s'a pus o tablă cu marca României (stemele Moldovei și a Valahiei unite) și cu inițialile M. Sale Domnului. Marca este desemnată în vechiul stil, purtând coroana maiestoasă a lui Stefan cel Mare. Sub marca țărei s'a pus inscripțiunea : *Expozițiunea Națională.*

Sub inscripțiune și deasupra amânduror portițelor laterale s'a pus două table alegorice : una, în partea dreaptă, reprezentând științele și industria, și alta, în partea stîngă reprezentând agricultura. Plugul fără roate, sau rarița Dombasle, este figura principală din această tablă alegorică ; după dânsul vine stupul cu albine, grâul, porumbul, snopi de grâu, felurite plante, via și uneltele cu care se lucrează pământul.

Intrând pe poarta cea mare a grădinei, visitatorele privesce înaintea sa o alee aș-

ternută cu năsip galben în lungime de 150 de metri, ce'l duce prin pavilionul florilor şi suind teraţiele pe nesimţite până la uşa din dos a caselor monastirei, unde sub porticul edificiului s'a aranjat un al doilea pavilion de florile cele mai alese şi mai rari, şi unde s'a făcut intrarea la expoziţiunea de producte agricole şi industriale, aşezate în rândul dintâi al caselor monastirei.

Tot purcezând de la poarta cea mare pe aleea principală se întinde în dreapta şi în stânga o altă alee de 160 de metri care merge dela o margine a grădinei până la cealaltă pe dinaintea şurilor unde stau vitele. In partea dreaptă la capătul şurei cailor se întind două alee: una care se termină la prisacă (locul unde sunt puşi stupii) şi alta paralelă cu aceasta duce la paserile ce s'au adus la expoziţiune. Paserile, stupii, florile, maşinele agricole sunt puse printre copacii plantaţi din vechime în această parte a grădinei, care este acoperită şi de arbori forestieri şi de pomi roditori.

Revenind la aleea principală, care duce dela poarta cea mare a grădinei la porticul din dos al caselor ce se zăresc în vârful dealului, visitatorele vede de o parte şi de alta înşirate din 8 în 8 metri mărcile tuturor judeţelor României, zugrăvite pe table de fer, ornate cu flamure tricolore şi alţate în suliţe de 2 metri de lungi. In aceste mărci găsim simbolurile principale, cărora expoziţiunile moderne caută a le da un scop util societăţei. Asemenea observăm şi o mare similitudine între mărcile judeţelor de dincolo şi de dincoace de Milcov. In dreapta sunt puse mărcile judeţelor de dincoace şi în stânga a le celor de dincolo, începând cu cele ale judeţelor de munte şi de plaiuri şi terminând cu acele de la gura Dunărei şi Marea-Neagră.

Urmează apoi o sumă de explicaţii ale tuturor obiectelor espuse, cum şi persoanele ce au conlucrat la îmbogăţirea şi înpodobirea acelei expoziţii.

La această expoziţie a luat parte şi locuitorii din diferite comuni îndepărtate, atât din Moldova cât şi din Muntenia, ca Rucăr, Câmpulung, Romanaţi, Bucureşti, etc. S'a expus tot felul de produse ale pământului Moldovei, atât agricole cât şi industriale, animale, paseri, grâne, legume, fructe, maşini, obiecte casnice, ţesături, plante medicinale şi de grădinărie, pietre diferite, sare, păcură, cărbuni şi multe feluri de minerale extrase din pământ, cai de lux şi de tras, vaci şi buhai atât de loc cât şi importaţi din Sviţera şi Olanda, ceară, miere şi ştiubeie perfecţionate, oi, fabricatele *Şcoalei tehnice de maşini* din Iaşi, obiecte arheologice, ape minerale, arme făcute de armurieri din Iaşi, lucrări tipografice, litografice şi fotografice, trăsuri de lux, burangiucuri şi mătăsuri preparate şi ţesute, alte prea frumoase ţesături de casă, horbote şi scoarţe de lână, în desemnurile cele mai plăcute, postav (şiiac) ţesut de maicile de pe la mânăstirile din ţară, olării de tot felul, diferite pânzeturi şi frânghierii de in şi cânepă, blănuri şi piei dubite foarte bine, haine şi ciubote gata, atât naţionale cât şi de formă străină, hamuri şi şele frumoase, şi alte multe obiecte de diferite specii.

Pentru toate aceste lucruri, un Juriu compus din specialişti şi gospodari cunoscători, au acordat foarte multe premii în bani, din cari unele până la 20 galbeni cum şi *Medalii de argint* şi *de bronz*, purtând chipul Domnitorului ţărei Alexandru I. Cuza-Vodă, precum şi inscripţia Expoziţiei.

Multă încurajare a produs această expoziţie între toţi producătorii şi cercetătorii ei, aşa că agricultura, industria casnică, cum şi toate industriile orăşăneşti în genere au profitat mult, făcând să se nască o stimulare generală atât între producători, cât şi între negustorii de diferite ramuri.

8

Corespondenţa şi comunicaţiile în ţară şi cu străinătatea.

Olacii şi Calaraşii de Ţarigrad.



ste neîndoelnic că, dela înfiinţarea statului Moldovei, cu domnii aşezate, trebuinţa de a corespunde cu vecinii şi chiar cu popoare mai îndepartate, se va fi făcut absolut simţită. Numeroase stafete şi scrisori oficiale, cunoscute în documentele vechi ale neamului nostru, ne arată că ele au circulat într'un chip oarecare prin mijlocirea unor anumiţi trimişi ai Domniei sau Ocărmuirei, pe drumuri lungi, şi a trebuit ca ele să fie încredinţate la indivizi destoinici, încercaţi, pentru a le duce cu siguranţă la locurile pentru cari erau destinate, în nişte vremuri foarte abraşe.

Ca să fi fost pe atunci în slujba aceasta numai trimişi expreşi la anumite cazuri, pentru o singură scrisoare, sau o singură nevoie, fie a oficialităţii, fie a vre unui particular ori negustor, e greu de admis, aşa încă lucrul acesta trebue să fi fost organizat pe cât era cu putinţă, într'un chip continuu şi stabil, care să poată aduce servicii reale oricând şi oricui ar fi simţit trebuinţa.

Incă de pe la sfârşitul veacului al patrusprezecelea, în vremea domniei Muşăteştilor, găsim urme de un serviciu instituit de *olaci*, cuvânt ce însamnă acum *curieri poştali*, cărora populaţia moldovenească era obligată prin anumite hrisoave să procure cai şi câte odată chiar căruţi, fie gratuit, fie în schimbul unor răsplăţi, pe care nu le putem defini.

In vremea lui Ştefan cel Mare, pe la 1470, se vede că acest Domnitor primeşte scrisori trimise tocmai de la un Şah al Persiei, Uzun Hasan, în interes politic, cu rugămintea ca să împărtăşească şi mai departe Principilor Creştini din Europa întreagă, victoriile ce numitul Şah le repurtase în potriva mai multora din vecinii săi, cu care avusese prilejul a se răsboi în Asia, cerând şi sprijinul străinătăţei, spre a-i putea stăpâni în viitor pe cei învinşi.

Ştefan cel Mare întreţine o corespondenţă mai largă cu Dogii Veneţiei din vremea sa, cărora le trimite diferite obiecte scumpe şi le cere în schimb, între altele de sigur, şi un Medic-chirurg, spre a'l tămădui de ranile căpătate în răsboaele ce avusese, drept care şi primeşte într'un timp dat pe un renumit medic Matteo da Murano, „ciroico famoso per i

suoi tempi", care rămâne trei ani pe lângă marele nostru Domnitor.

Când Moldova, în vremea domniei lui Bogdan, fiul lui Stefan cel Mare, fu nevoită să încheie un tratat de capitulaţie cu Turcia, şi mai târziu când acel tratat se reînoeşte sub Vasile Lupu-Vodă, unul din articolele tratatului conţine dispoziţia că: „Turcii trimeşi de Poartă cu scrisori către Domn nu vor fi ertaţi a trece Dunărea; ei vor sta pe malul de dincolo al fluviului şi se vor trimite de acolo ştafetele lor către Pârcalabul din Galaţi, care le va înainta la Domnia Moldovei şi va preda apoi îndărăt răspunsurile la acele ştafete, la *curierii-alergători* trimişi de Poartă".

Rezultă de aici că corespondenţa oficială din Turcia spre Moldova se făcea prin curieri speciali, călări, limitaţi în atribuţiile lor numai pe teritoriul turcesc, întrucât în Moldova trebue să fi fost organizat un alt serviciu de transport oficial, pe care mai târziu îl cunoaştem din documente, că avea denumirea de *Călăraşii Domneşti*, şi apoi, că obţinând voia de la Turci, ori impunânduli-se îndatorirea de a păşi şi pe pământul turcesc, când ei se intitulează *Călăraşi de Ţarigrad*.

Birul cailor de olac. Infiinţarea căruţelor de poştă pentru călători.

In cursul veacurilor ulterioare nu se prea văd dispoziţii speciale pentru organizaţia unor transporturi speciale de scrisori sau obiecte; şi de câte ori se atinge vre-o chestie asemenea, se vorbeşte mai totdeauna numai despre *caii de olaci*, pe cari târgoveţii ori sătenii erau îndatoraţi să-i dee, sau să-i împrumute, pentru felurite slujbe Domneşti sau transportul unor membri ai ocârmuirilor.

Pentru organizarea unor asemenea transporturi, de scrisori, ori de călători, şi numai mult mai târziu de unele obiecte mărunte, cei care sufereau mai mult după cât se vede, erau ţăranii, cărora li se luau, ca un fel de rechiziţie, sub nume de *dare de olaci*, un număr de cai din cei ce se găseau la ei mai apţi pentru fugă şi transport de greutăţi. Se lua de asemenea şi boi pentru *podvezi* (cărăuşie grea), cum şi pentru caratul butoaelor cu vin, ori alte provizii trebuitoare pentru uzul curţilor Domneşti.

Rare ori târgurile sau satele erau scutite de a da *cai de olac*, după cum se vede aceasta prin faptul că numai prin hrisoave Domneşti, ca cel al lui Moise Movilă-Vodă, din 1633 şi încă câteva altele, se scuteşte din când in când unele localităţi de asemenea bir.

Pe vremea lui Vasile Lupu-Vodă, se făcea de către olacii cârmuirei şi transporturi de persoane, cu căruţe de poşta, după cum reesă din o relaţie dată în scrierea Diaconului Paul din Allepo, care a călătorit cu asemenea mijloace în ţările Dunărene, între anii 1650-1660.

Infiinţarea menzilurilor. Fixarea distanţelor şi a căpităniilor de poştă. Poşta rusască şi austriacă. Orta-ceauşii.

Pe la 1739, pe vremea Domnitorului Grigore Ghica I, se văd esistând *menziluri*, sau oficii poştale, organizate cu *Căpitani* (şefi) speciali la fiecare loc de oprire, care se desemnă mai târziu cu denumirea de *poşte*; căruţi cu cel puţin 4 cai, conacuri cu grajduri şi aprovizionări de nutreţ special, surugii şi vezetei, cai de călărie etc.

Domnitorul Constantin Mavrocordat, hotărî în anii 1741-44 să înfiinţeze un aşăzământ poştal mai statornic, tot sub numele de *menziluri*, cu funcţionari anumiţi, cari să fie răspunzători de orice fel de transporturi ce li se încredinţau, scutind pe locuitori de havalelele ce li se luau până atunci şi regulând ca niminea să nu întrebuinţeze fără plată căruţele şi caii menzilurilor.

Prin anul 1776 ocârmuirea cheltuia pe an, pentru serviciul menzilurilor, suma de 49.856 lei, în afară de contribuţiile ce le dădeau în natură diferiţi locuitori ai satelor sau târgurilor.

Mai târziu în 1783, găsim circulând în Moldova şi o *poştă Rusască* cu anumite taxe, care lua pentru transportul unei scrisori, de fiecare 4 dramuri, dela Iaşi la Bucureşti, câte 4 parale, iar pentru alte localităţi, din Turcia şi Rusia, se lua până la 49 de parale pentru fiecare 4 dramuri greutate a plicului; cum şi o *poştă Austriacă*, care transporta scrisorile pentru ţările din Europa centrală, cu un tarif special şi prin oameni anume, supuşi Austriaci. Pe de altă parte însă şi Turcii aveau *Orta. ciauşii* lor, un fel de curieri oficiali, cari circulau dela Ţarigrad până la Hotin chiar, care era stăpânit de Turci. Aceşti orta-ciauşi dealminterea mergeau cu mare pază militară, având în misiunea lor şi datoria de a transporta dela Iaşi la Stambul tributul anual ce Moldova trebuia să'l plătească Porţei Otomane.

Pe la 1787 găsim că se fac câte trei curse poştale regulate pe săptămână între Iaşi, Suceava, Cernăuţi şi Lemberg, de către poşta Austriacă, care se vede a fi fost creată şi condusă în Moldova prin mijlocirea Agenţilor consulari şi comerciali ai Austriei, încă cu mult mai înainte şi cari aveau îndatorirea de a primi şi expedia *sacii* cu orice corespondenţă.

Când soseau scrisorile în Iaşi, Agenţii numiţi le distribuiau prin oameni năimiţi de dânşii. Deobicei poşta se trimitea cu câte un om calare, care aducea în acelaş timp din străinătate şi gazete, de două ori pe săptămână, mai ales pentru Domnitor şi curtenii săi.

Dintr'un raport al unui Consul Austriac, vedem că cheltuiala poştei acesteia se rîdica la 36 galbeni austriaci pe an de poştalion, dar în schimb aducea un venit de 5—6000 florini pe an.

In anul 1796 Consulul austriac Timoni raportează guvernului său că Consulul Rus din Iaşi, Severin, a instalat la Galaţi un *Comisar special* pentru apararea intereselor negustorilor Ruşi, şi că a întocmit tot atunci şi un *serviciu poştal* regulat, care să facă cursele între Galaţi şi Iaşi. Acel comisar a fost recunoscut apoi în chip oficial de ocârmuirea din Iaşi.

Asupra organizărei serviciului de transport al scrisorilor, persoanelor şi unor anumite obiecte, pe la începutul veacului precedent, găsim oarecare explicaţii în scrierea englezului Tomas Thornton, de care am mai vorbit îndărât şi care ne spune că: Principii Moldovei sunt obligaţi să întreţie un stabiliment numeros de cai de poştă, pentru înlesnirea comunicaţiei Ofiţerilor şi curierilor Porţei Otomane; că în ambele principate staţiile de poştă sunt de obicei îndepărtate unele de altele de patru leghe şi că modul de a călători cu poşta este într'o căruţă uşoară, trasă de 4 cai. Această obicinuinţă făcea ca transportul să se efectueze răpede, dar era ceva foarte obositor şi neplăcut, pentru că călătorul era totdeauna acoperit de colb şi glod; iar trăsurile de poştă, slab construite

şi încheiate numai cu pene de lemn, se sfărmau în fiece clipa, sau se răsturnau cu totul.

Cheltuelile de călătorie nu erau decât de zece aspri pe cal şi pe leghe, sau doi franci cincizeci centime pe poşta de 12 mile.

Când timpul era rău, se înhămau la căruţele de poştă până la 13 cai, „pe când pe drumurile din străinătate asemenea transport s'ar putea face numai cu 2 cai".

Curierii domneşti ce erau trimeşi la Constantinopol, fură numiţi *calaraşi*, ceialalţi, întrebuinţaţi numai în ţară, se numeau *lipcani*.

Tot relativ la modul cum se făcea pe atunci serviciul poştal în ambele Principate, vedem că casele de oprire ale poştei erau distanţate, cum am spus, una de alta cam la 4 leghe, o leghe fiind egală aproape cu 5 kil. Aceste distanţe luară denumirea de poşte, în semn de măsură de distanţe, cuvânt care a ramas la noi până în zilele noastre, ceeace în străinătate, dela care s'a împrumutat acest cuvânt, nu există de cât pentru denumirea serviciului în genere.

La fiecare poştă se afla câte un funcţionar, cu locuinţa fixă acolo, numit *Căpitan de poştă*, mai având şi anumiţi subalterni pentru serviciile ce trebuia să le facă, cum şi caii şi trăsurile trebuincioase şi ateliere de reparat în cazuri de stricăciuni pe drum, etc.

Călătoria gratuită a slujbaşilor ţărei şi a trimişilor străini. Cheltuiala menzilurilor în veacul XVIII-lea. Drumuri şi poduri.

Ditr'o scrisoare a unui fost Consul austriac Reicevich, se vede că unii slujbaşi Moldoveni mai de rang, când călătoreau cu poşta, nu plăteau nimica, ba, dacă li se năzărea ceva neplăcut, băteau pe Căpitanii de poştă şi pe surugii, silindu-i să mâne caii în goana cea mai mare. Când călătorea câte un personaj străin mai înalt, venit în vre-o misiune sau numai cu trecerea prin Moldova, Ocârmuirea se credea obligată să-i puie la dispoziţie cel puţin o trăsură bună şi mai multe căruţe obicinuite de poştă pentru slugile sau tovarăşii şi calabalâcul lor. Fiecare slugă a călătorului lua câte o căruţă pentru sine şi câte una pentru valiza sau şaua lui, aşa că, într'un asemenea prilej, se întrebuinţa până la 70—80 cai.

Cheltuelile cârmuirei Moldovei, în anul 1783, pentru poşte, numite oficial tot numai cu termenul „menziluri", se cifrau tot astfel:

Călăraşilor de Ţarigrad	3.850 lei.
Lipcanilor, ce mergeau şi în ţări megieşe . .	12.400 „
Lipcanilor din ţară . , . . .	7.600 „
Caii de poştă şi surugii	20.000 „
Călăraşi extraordinari mergând în interese deosebite la Constantinopol	12.750 „
Lipcani extraordinari pentru ţări mărginaşe. .	4.300 „

In ce priveşte drumurile din Moldova întreaga, trebuie să spunem că ele, în cea mai mare parte erau aşa cum le croia natura, sau orice locuitor al ţărei, ce voia să se transporte dela o localitate la alta. Podurile doar se făceau, fie prin cisla (înţelegere şi contribuţie) vreunei sat sau târg, care simţea nevoia de comunicare cu alte asemenea localităţi, sau că, pentru a se trece un rîu, sau un pîrău, se căutau va-

durile cele mai puţin adânci, încunjurându-se în acest scop de multe ori chiar câteva poşte, – iar în cazuri de neputinţă de a se trece cu caii şi căruţele prin vaduri, se întocmeau, tot prin cisle, *poduri umblătoare* de lemn sau *dubasuri*, pe care se urcau oameni, animale şi căruţe şi treceau pe celălat mal, în schimbul unor plăţi sau taxe statornicite.

Nici urmă de şosele pietruite nu se vedea mai nicăeri. Pe drumurile ce străbăteau Moldova dela un cap la altul, de pildă dinspre Cetatea-Albă sau Galaţi spre Iaşi, sau Cernăuţi, ori Hotin, foarte puţine poduri de peatră fură consruite în unele epoci, încă de pe vremea lui Ştefan cel Mare, sau a altor Domnitori, dar aceasta nu atât în interesul călătorilor sau negustorilor ce aveau de transportat marfă sau producte, ci mai ales în interes strategic, când era vorba de apararea ţărei de duşmani.

Se pare că abia pe la sfârşitul veacului al XVIII-lea, Domnii respectivi începură a se gândi mai serios la regularea în mod mai practic a drumurilor mari ale ţărei şi la facerea mai multor poduri, cari se dădură în *otcup* (antrepriză) celor cari le construiau sau altora, pentru a'şi scoate cheltuelile de construcţie ale lor sau ale statului.

Instituirea unui Nazîr al menzilurilor. Curse postale spre Rusia, Turcia şi Muntenia.

Pe la începutul anului 1814 prin hrisovul lui Alexandru Calimah-Vodă, din 1 Ianuar, se institue mai întâi un *Nazîr al menzilurilor*, post ce nu fusese creat până atunci, echivalând cu *Directoratul General al poştelor* de astăzi, în care post se numeşte pe biv-vel Postelnicul Mihalachi Mavrogheni şi se regulează apoi întregul serviciu al transporturilor prin menziluri şi mijloacele de cari urmează să dispuie atît slujbaşii cît şi publicul în genere, pentru întrebuinţarea acestui serviciu.

Acelaş Calimah mai regulează, în 10 Noembre 1814, ca venitul ce se lua mai înainte de către Pârcălăbia de Galaţi, dela *Vătăjia de harabagii*, ce transporta marfa din ţară la Galaţi şi vice-versa, să se iee dela Pârcălăbie şi să se dee ca ajutor la *Casa Doftorilor din Iaşi*, ce era mai demult înfiinţată, pentru ajutorul bolnavilor saraci din capitala Moldovei.

După o publicaţie făcută în Iaşi, în 1814, găsim următoarea orînduirea a mersului poştei locale, atît spre Bucureşti, cât şi spre Rusia şi Turcia.

LA ROSIA:

La 2 zile ale lunei
La 12 zile, împreună cu scrisorile Ţarigradului.
La 20 zile, împreună cu scrisorile Ţarigradului.
La 27 zile, adecă de 4 ori pe lună.

LA BUCUREŞTI:

La 3 zile ale lunei, împreună şi la Ţarigrad.
La 9 zile ale lunei numai la Bucureşti.
La 17 zile la Bucureşti şi la Ţarigrad.
La 25 numai la Bucureşti. Adică de patru ori pe lună.

Toţi cei ce au a trimete amaneturi la Rosia sau la Ţarigrad, trebui să le ducă cu... zile mai înainte de purcederea poştei, căci în ziua poştei nu se primesc.

La Viena şi în toată ţara nemţască, se primesc scrisorile Luni şi Vineri de dimineaţa până la toacă.

Casa poştei din Iaşi. Hătmănia menzilurilor.
Poştele sub ocupaţia rusască şi apoi sub Mihail Gr. Sturza-Vodă.

Casa principală a poştei din Iaşi, prin anii 1810-14, a fost aşezată pe locul unde acum e grădina publică numită *Copou*. Era, după cum scrie Gh. Asachi, o casă cu două rînduri, încunjurată cu un cerdac şi



Casa Hătmăniei Menzilurilor sau Poştelor, ce a fost pe locul grădinei publice Copou, din Iaşi.

grile, sau ostreţe, susţinut de mai mulţi stâlpi de lemn, ce avea oarecare asemănare cu pavilioanele puse pe şarampoi pe malurile rîurilor Nil sau Ganges, spre a nu fi înecate de revărsările apelor. Credem că gravura ce o reproducem mai sus, reprezintă casa poştei de care e vorba, deşi cu o mică diferenţă de desemn.

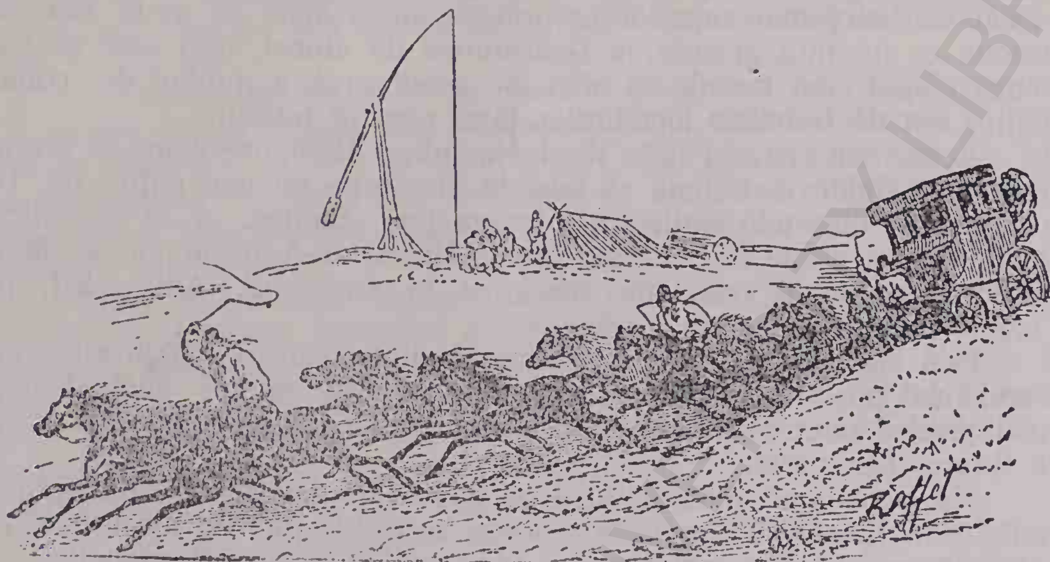


Plecarea unei căruţe de poştă, poreclită de popor şi «Căruţă de surgun», din Iaşi, spre interiorul ţarei.

Când Municipalitatea ieşană cumpără locul pe care era construită casa sus zisă, spre a face acolo *grădina publică* a oraşului, pe care o vedem şi azi în fiinţă, casa principală a poştei se mută în alt imobil

din strada Sărăriei, şi apoi, după un număr de ani, ea fu adusă şi instalată într'o mare casă boerească, situată în dosul Mitropoliei.

Pe ziua de 1 Ianuar 1818, Scarlat Alexandru Calimah-Vodă găseşte de cuviinţă a înălţa rangul Nazîrului de menziluri, numind în a-



O diligenţă poştală în goana cailor, pe şleaurile din ţară.

cest post, în acelaş timp, pe biv-vel Vornicul Vasile Roset, ca titlul pompos de „Hatman al menzilurilor".

Mai târziu, în 1820-21, şi mai cu samă în vremea izbucnirei revoluţiei Eteriştilor şi a întrărei în Moldova a diferitelor oştiri Ruseşti



O căpitanie de poştă, la o staţie de pe drumul mare, cu cai pregătiţi pentru schimburile trebuitoare în cursul mersului.

şi Turceşti ce-i urmă, serviciul menzilurilor se desorganiză aproape cu totul, pentru un timp, mai ales după mai multe peripeţii, administrare

în regie sau otcupuri, ce se dase la diferiţi boieri, cari nu puteau eşi la bun capăt din împrejurările fortuite ce le-am citat mai sus. Abia pe la sfârşitul anului 1826 vedem numindu-se, sub cârmuirea lui Ion Sandu Sturza-Vodă, un nou titular al Hătmăniei menzilurilor, în persoana boerului Gheorghe Buhuş, care este în acelaş timp mai mult un antreprenor decât un funcţionar superior propriu-zis, după cum se vede din contractul ce numitul încheie cu Ocârmuirea de atunci, prin care se stipulează chipul cum trebuia să aibă loc acest serviciu public de comunicaţie, aşa de trebuitor locuitorilor ţărei noastre întregi.

Acest contract, cu data de 1 Noembre 1826, prevăzînd că serviciul poştal al Moldovei trebuia să aibă la dispoziţie nu mai puţin de 1600 cai, pentru diferitele staţii din întreaga ţară, conţine, în 20 de articole, obligaţiile şi dările la cari este impus Hatmanul-Antreprenor al Menzilurilor şi se poate vedea în întregime în *Uricariul*, Anul XXII, pag. 346 şi urm.

Prin dispoziţiile luate în contractul citat se da o organizare nouă serviciului poştal al Moldovei şi se luau pentru întâiaş dată dispoziţii mai precise pentru asigurarea corespondenţei, atît publice cît şi private, a tuturor locuitorilor.

Nu trecu mult însă şi Ruşii ocupând ţara noastră, prin faptul că intrase în război cu Turcia, mai toate serviciile publice locale se dezorganizează din nou, printre cari bine-înţeles şi acel al poştelor. Aşa dela 1829 şi până la 1831, când se puse în aplicare Regulamentul Organic, după care urmă şi numirea noului Domnitor, Mihail Gr. Sturza, arzisul serviciu postal se făcu prin mijlocirea şi sub comanda armatei Ruseşti, care ocupase şi conducea toate trebile ambelor Principate Dunărene. Nu-i vorbă, întru cât priveşte unele servicii administrative ale Moldovei, ele primeau o organizaţie nouă şi poate ceva mai bună decât cum se aflase în trecut. Administraţia Generalului Kissileff aduse multe îndreptări şi complectă unele lipsuri simţitoare în conducerea afacerilor publice ale Moldovei; între aceste fu negreşit şi serviciul poştelor. Cu puţin timp înainte ca administraţia rusască să părăsească principatul nostru, se dădu prin licitaţie serviciul postal al ţărei, pe termen de trei ani, începând dela 1831, unui boer, grec de origină, *Nicolai Privileghie*, cu obligaţia de a se conforma unor anumite condiţii prevăzute în contractul său, în care i se impunea, între altele, să aibă în serviciu cel puţin 1000 cai de poştă pentru întreaga ţară.

După expirarea primului termin de antrepriză, tot Privileghie luă din nou pe sama sa acest serviciu, la 1 Ianuar 1834, pentru un period de alţi trei ani, adică până la 1837, pentru care trebuia să primească o sumă de 442.000 lei din casa statului, dar râdicând numărul cailor la 1310.

Taxa călătorilor s'a statuat prin acest din urmă contract să fie de 20 parale pe cal şi ceas, celelalte taxe însă rămânând la aprecierea antreprenorului. Din notele rămase de atunci se constată că serviciul postal între capitalele celor două Principate Române, Iaşi şi Bucureşti, se făcea într'un timp *nu mai mult de 36 de ceasuri* (!)

Şi dela 1837 contractul lui Privileghie se mai prelungi pe alţi trei ani, adică până la 1840, tot în aceleaşi condiţii de remunerare caşi cele prevăzute în contractul precedent.

In Ianuar 1840 antrepriza poştelor din Moldova trece, tot pentru

trei ani, asupra *Logofătului Teodor Sturza*, cu plata de 226 lei pe an de fiecare cal ce trebuia să ţie în slujba sa, în număr total de 1310,— ceiace însemna o subvenţie anuală de 296.590 lei 60 parale, pentru transportul ce era obligat a'l face unor slujbaşi ai statului, cărora nu trebuia să le ceară plata drumului.

Urmă apoi şi alte antreprize, la cari taxa pe cal de poştă se coborî la 205 lei.

Un călător francez, Billecoq, trecând pe atunci prin Moldova, scrie că surugii ce i-a întâlnit aici conducând poşta, sunt neîntrecuţi în meseria lor, căci prin vorbele şi conducerea cailor lor înveselesc pe toată lumea, aşa că nici nu'ţi mai dai samă de lungimea şi greutăţile drumurilor. In ce priveşte însă înjurăturile la adresa cailor, ele întrec orice închipuire omenească.

Mihail Sturza-Vodă dispuse să se facă cea dintâi şosea pietruită dealungul Moldovei, începând din Mihăileni, pe unde intrau cei ce veneau din Bucovina, şi trecând prin Dorohoi, Botoşani, Iaşi, Vaslui, Bârlad, Tecuci şi până la Galaţi; după care urmă un alt drum mare pietruit, mergând dela Fălticeni, prin Roman şi Bacău, la Galaţi. Pe aceste drumuri poşta începu a se purta cu mult mai repede şi mai exact, după orariile ce se stabileau de ocârmuirea centrală.

In 1847 s'a reîntocmit o administraţie specială în Iaşi, sub denumire de Casa Menzilurilor, care stabili următorul program al curselor din Moldova:

Poştele pentru toate politiile ţinutale se pornesc din Iaşi de două ori pe săptămână: Lunia şi Joia, la 8 ciasuri sara.

Tot în acele zile se pornesc din toate politiile ţinutale la Iaşi, unde sosesc Mercurea şi Sâmbăta.

Delijansul se porneşte din Iaşi la Botoşani de două ori pe săptămână, Marţa şi Vinerea dimineaţă la 7 ciasuri. Tot în acele zile purcede de acolo delijansul la Iaşi; pasagerul la locul I, plăteşte 16 lei şi la al II-lea 13 lei, putând lua cu sine bagaj 12 ocă, peste astă câtime plăteşte 30 parale de ocă. Banii poştei, a persoanelor şi a bagajului se numără în cursul visteriei.

POSTA ROSIANĂ:

Din Rosia: Marţa şi Vinerea după amiază la 3 ciasuri.
La Rosia: Duminica şi Joia până la amiază zi.
Din Bucureşti: Joi la amiază zi.
Dela Constantinopol: de două ori pe lună. La Constantinopol asemenea.

POSTA AUSTRIANĂ:

Soseşte: Duminica şi Miercurea dimineaţă la 7-8 ciasuri.
Purcede: Lunia şi Vinerea după amiază la 2-4 ciasuri.

In cursul anilor 1849—56, sub domnia lui Grigore Alex. Ghica, poştele se dădură iar de mai multe ori în antrepriză şi se înfiinţă în acelaş timp şi un serviciu deosebit de mai multe diligenţe-cupele, cele mai multe aduse din străinătate, cu care se transportau şi scrisorile şi persoanele ce aveau interese de a călători, iar în 1858 şi 1859 se introduse în serviciul poştal timbrele de francare a scrisorilor, pe diferite valori, dela 5 la 108 parale, timbre care apoi deveniră aşa de rare, încât filateliştii de astăzi plătesc cu miile de franci unele exemplare de cari au nevoie pentru colecţiile lor.

In 1860, un an după îndeplinirea unirei Principatelor Române, poş-



Cele dintâi mărci poştale emise în Moldova, în anii 1858 şi 1859.

tele şi diligenţele din Moldova mai circulau în chipul următor, după amănuntele ce găsim într'un afipt contimporan:

Biurourile direcţiei poştale sunt deschise în toate zilele (afară de Duminică), la oarele mai jos însemnate:

1) De la 9 de dimineaţă şi până la 2 după amează se primesc scrisori, se abonează pasageri la delijanse, şi se slobod blanchete de cai de poştă.

2) De la 5 oare după amiază până la 6 se slobod numai bileturi la delijanse, blanchete de cai de poştă şi se primesc delijansele ce sosesc, iar scrisori particulare, gropuri şi pachete nu vor fi primite.

3) Pornirea delijanselor este fixată la 9 oare dimineaţa şi anume:

Galaţi: Luni, Mercuri şi Vineri, prin Bârlad, ajungând sara la 4 oare după amează.

Focşani: Marţi, Joi şi Sâmbătă prin Bacău, ajungând la 12 ore.

Mihaileni: De 2 ori pe septămână, adică Marţi şi Vineri, ajungând la 6 oare dimineaţă a doua zi.

POŞTA ROSIEANA din Iaşi. — I. Primirea Corespondenţei:

a) La Rosia: Luni şi Vineri, dela 3 până la 12 ore dimineaţa.

b) La Bucureşti: Vinerea dela 8 până la 12 ore dimineaţa şi

c) La Constantinopol: La 2 septămâni odată, Vinerea, dela 8 oare până la 12 dimineaţă, începând dela 1-iu Ghenari 1860.

II. Sosirea Poştelor.

a) De la Rosia: Mercuri şi Sâmbătă dimineaţă.

b) Dela Bucureşti: Luni dimineaţa şi

c) Dela Constantinopol: Luni dimineaţa, la două săptămâni odată, incepând la 1-iu Ghenari 1860.

Guvernul lui Alexandru I. Cuza-Voda lua apoi masuri, din cei dintâi ani dela unire, pentru perfecţionarea cât mai rapede a intregului serviciu poştal, aducându-se câţiva funcţionari instructori din strainatate, diferite formulare şi aparate pentru regularea serviciilor, cum şi facându-se cu multa sirguinţa împietruirea şi rectificarea, ori nivelarea drumurilor publice, pe cari urma sa se poarte serviciul poştal.



Cea mai veche pecete a menzilurilor, servind în acelaş timp şi ca timbru poştal, doveditor de achitarea taxelor pe scrisori.

9

Vămile Moldovei.

Chipul cum se percepeau taxele sau veniturile ţărei prin slujba vămilor.



in cele mai vechi vremi cunoscute în ţara Moldovei s'au încasat de stăpânirile respective biruri diferite, sub denumirea de *Vamă Domnească*, după cum am mai arătat în paginele precedente; mai toate hrisoavele Domneşti, tratatele de negoţ, privilegiile acordate unor naţii megieşe, ori târguri sau persoane diferite, fixau în linii generale sumele ce urmau să se perceapă pe mărfuri de orice soiu, ce intrau, eşiau, sau numai circulau în interiorul ţării. Chiar şi productele ce se vindeau pe loc, fără transportări mai departe, în dugheni, pe drumuri sau în pieţe, erau deasemenea supuse la taxe anumite, tot sub denumire de vamă Domnească şi până la o epocă nu prea depărtată mai întreg venitul acestor vămi intra drept în punga Domnitorului, formând astfel un soi de *listă civilă* a casei Domnitoare. Abia mai târziu s'au fixat unele cifre adiţionale, un fel de zecimi ce se adăugau la taxele obicinuite, cari se distribuiau la plata serviciilor diferiţilor slujbaşi ai Domniei, sub denumire de pocloane, începând dela cel mai înalt, până la simpli cântaragii.

Câtă vreme vămile se vor fi căutat în regie de către funcţionari speciali, rânduiţi de Domnie şi până când, nu ştim; ştim numai că *Vistiernicul* era în acelaş timp şi *Vameş-Mare*, şi el era respunzător de bunul mers al unei asemenea slujbe, cum şi de siguranţa încasărei venitului acestuia.

Am văzut în convenţiile încheiate de Alexandru cel Bun şi Ştefan cel Mare, o bună parte a taxelor ce erau percepute în Moldova pe diferite mărfuri, arătate în acele convenţii, taxe cari, pentru cele mai multe obiecte se râdicau la 3% din valoarea mărfurilor.

Dacă în veacurile precedente sumele ce se percepeau astfel dela neguţitori pentru orice fel de lucruri, erau până la oarecare punct cuviincioase, în veacul al 18-lea, după venirea Fanarioţilor la domnie, taxele acestea se suiră din ce în ce tot mai mult, spre a putea satisface poftele de înbogăţire răpede ale celor, în mâna cărora Poarta Otomană dădea soarta ţărilor Româneşti.

In prima jumătate a veacului al XVIII-lea s'a înfiinţat în capitala Moldovei o *carvasara* (vamă centrală), în care se aduceau cea mai mare

parte din mărfurile ce intrau în ţară, spre a se taxa aici, după o revizuire cu amănuntul, aşa ca să nu scape nimic care să nu fie impus cât mai simţitor în avantajul Domniei.

S'a făcut atunci o legislaţie specială, numită *Testamentul Vămei*, după care urma să se execute plăţile, cum şi un tablou amănunt de fiecare obiect ce trebuia taxat cu preţ anumit. In acest tabloul găsim nu mai puţin de vre-o 350 obiecte deosebite, supuse taxelor vamale. Se pare că atât testamentul de care vorbim, cât şi tabloul ce-i fu anexat, se datoreşte fostului Domnitor Grigore Matei Ghica, care a domnit în cursul anilor 1726 – 33, şi încă în alte două epoci ulterioare, întrucât tot el a introdus aşa vămi şi în Muntenia, unde fu deasemenea Domn un număr de ani.

Pentru a avea o idee mai precisă de mărfurile ce intrau în Moldova pe acea vreme, cât şi de taxele la care ele erau supuse, vom reproduce aici, din zisul testament, seria de articole, — după cum le găsim înserate in *Arhiva Românească* a lui M. Kogălniceanu, astfel:

Vama cea mare precum s'au aşezat să se ea (1726 — 1733).
(Socoteala în lei, bani şi potronici vechi).

Aba albă, de 14 bucăţi 1 leu vechiu.
Aba roşie, de 7 bucăţi 1 leu.
Alăgea de Misir, de bucăţi 1 leu.
Alăgea de Halep, bucata 55 bani.
Alăgea şam, bucata 50 bani.
Alămăi, din zece una la vamă.
Alune, cântarul 50 bani.
Anison, cântarul 10 bani.
Arnici roş şi vânăt din Halep, oca 27 bani, ear de Ţarigrad 22 bani.
Arce zugrăvite, unul 30 bani.
Arce nelucrate, de 2, 16 pol bani.
Aramă lucrată, de 14 ocă 1 leu.
Astariu, de 14 bucăţi 1 leu.
Atlaz, de 14 coţi 1 leu.
Albii, covăţi, scafe, căuşe, de car 1 leu.
Anterlicuri, de 14 ocă 1 leu.
Anterlicuri bune, de unul 90 bani.
Argint, oca 5 lei.
Bacan, de 14 ocă 1 leu.
Bileală, de 14 ocă 1 leu.
Bogasie de ialbichir albe, 7 parcele 1 leu.
Bogasie, bune ori proaste, 14 parcele 1 leu.
Bob, fasole, cântarul 50 bani.
Boi de negoţ, de unul un leu.
Boi de giug, unul 88 bani.
Brâe de păr mari, 14 1 leu.
Brâe de păr mici, 28 1 leu.
Brâe de Rumeli de bumbac, 4 la o parce, 14 parcele 1 leu.
Brâe halalci buclir, unul 11 bani.
Brâe de mătasă mari, unul 44 bani.
Brâe de matasă mici, unul 32 bani.
Brâe mari de Bagdat, o parce 88 b
Bumbi de ibrişim, oca 220 bani.
Bumbac alb tors, oca 10 bani.
Burci, de 7: 1 leu
Burungiuc, bucata de 50 coţi 87 bani.
Bute cu vin care trece în ţara Căzăcească 2 lei şi câte 10 lei de bou sau cal.
Bute de vin din Turcia şi Muntenia care vin aice, una 2 lei.
Blane de oae, de 14 părechi 1 leu.
Blane de cekal, 7 părechi 1 leu.
Blane de epure, 14 blane la leu.
Blane de sobol, una 17 lei 15 bani, de pântece de sobol tij, de alemii asemene.
Blane de câne, de una 220 bani.
Brâe de dimie, de o parce 22 bani.
Blane patce vulpe de Rumeli de 7: 1 leu
Bobou, bucata 50 bani.
Brâe de mucadir, de unul 22 bani.
Brâe de Adaliea, de 14: 1 leu.
Băibărace nouă, de 7 1 leu.
Brânză, cântarul 50 bani.
Bogasie lirburi, 7 parcele 2 lei vechi.
Bulgari, de 7: 1 leu vechi.
Blane de vulpe pântece, 1 leu 4 potronici.
Balăcdiş, oca 50 bani.
Brebu, bucata 95 bani.
Brâe de bumbac în tipar, 7 la 1 leu.
Blane patce de sobol, părechea 4 lei.
Băltage, 2 la parce, şi câte 10 bani.
Blane spinare de vulpe, 1 leu 4 potronici.
Blane patce de vulpe, 44 bani.
Blane gugini, părechea 44 bani.
Bice, cinci la o parce, 10 bani.
Vaci, de una 44 bani.
Vulpi de ţară, de 14 vulpi 1 leu.
Vulpi de Mosc, de 7: un leu.
Vergi sau ciubuce, carul 1 leu.
Găitan sau ibrişim, oca 220 bani.

Guşi de vulpi de Mosc, de 7 părechi 1 l.
Ghibrele, de 10 testele 9 pol bani.
Ghiugine tanele, de 3 : 1 ban.
Ghiuden, din 10 ocă, una la vamă.
Dafin sâmburi, cântarul 44 bani.
Darai turcească, cotul 5 bani.
Darai leşească, de 14 coţi un leu.
Dimie, de 14 coţi : 1 leu.
Dimie de bumbac, 14 parcele 1 leu.
Dinte de fil, oca 44 bani.
Dârlogi zugrăviţi, 7 părechi 1 leu.
Dârlogi proşti, 14 părechi 1 leu.
Demetun de tiutiun, de 14 ocă 1 leu.
Drobul de sare 2 bani.
Dohotul de poloboc, 2 pol lei.
Duşeclăcuri, o parce 9 pol bani.
Epure de Mosc, de 70 : 1 leu.
Epure blane de cei mari 7 : 1 leu.
Epuri, de 100 : 60 bani.
Elam cacom, blană 40 bani.
Jder, blana patce, 100 bani.
Jder spinare, 230 bani, 2 coade 1 ban.
Jder tanele cernite, părechea 55 bani.
Jderi întregi necerniti, de 1 : 10 bani.
Zămă de alămăe, cântarul 50 bani.
Zahar, de 14 ocă : 1 leu vechiu.
Zeboane vechi 2 la parce, 28; 1 leu.
Zurumbat, de 7 ocă : 1 leu.
Zirdiceav, de 14 ocă : 1 leu.
Zof sultan, bucata 95 bani.
Zof şamlă, bucata 47 pol bani.
Zof turcesc, bucata 23 pol bani.
Zof şali, bucata 100 bani.
Ibrişim, oca 220 bani.
Icri negre, cântarul 100 bani.
Icri roşii, cântarul 50 bani.
In de Braşov, oca : 2 bani proşti.
In de Misir alb cântarul : 100 bani.
In de Misir vânăt, cântarul : 50 bani.
In rusesc, cântarul : 44 bani.
Icri de kefal, oca 9 pol bani.
Imeni, bucata 44 bani.
In lipovinesc din ţară, de calul sau boul ce trage la car, 1 leu.
Imbir, de 14 ocă : 1 leu.
Câne de Mosc, de 7: 1 leu.
Cacom, sorocul : 50 bani.
Cacom blane, blana 230 bani.
Calacan, de 14 ocă : 1 leu
Casie, de 14 ocă : 1 leu.
Caculi, oca : 88 bani.
Capăre, cântarul 50 bani.
Castane, cântarul 50 bani, sau din 10—1.
Carabura halepcă, testeaoa 13 bani.
Carabura sau fote albe. 2 în teste 5 bani.
Camuhai inovezco, de 14 coţi : 1 leu.
Camuhai parangu, de 7 coţi : 1 leu.
Catife, bucata 220 bani.
Chihrimbar prost, oca 230 bani.
Chihrimbar bun, oca 3 lei 7 pot.
Cahve, de 14 oca : 1 leu, car de butca de coase, în car or fi 800 coase : 11 lei 8 pot.
Cositoriu, pe 14 ocă : 1 leu.
Chimen, cântarul 100 bani.
Chinăvar, de 14 ocă : 1 leu.
Chilimurile turceşti, unul 16 bani.
Covoare, de unul 50 bani.
Cojoace de oae, 7 : 1 leu, mici 14 : 1 leu.
Cuţite splinofe, 2 testele : 19 bani.
Cuţite cu plase de cerb, o teste : 19 bani.
Cărşină proastă în tipar, 5 bucăţi la o parce, şi parceaoa : 19 parale vechi.
Cuţite Danska, părechea 10 bani.
Cuţitoae, testeaua 18 bani,
Cuişoare, oca 88 bani.
Cămeşi, de 14 : 1 leu.
Cărţi de joc, testeaua 5 bani.
Cracatiţă, de 14 ocă : 1 leu vechiu.
Coajă de năramză, cântarul 50 bani.
Colanuri, roata 10 bani.
Chiusoleu, de unul 19 bani.
Corale sau mărgeanuri, oca 42 bani.
Chilimuri Broslavscoi, de unul 10 bani.
Coade soboli, de 70 : 1 leu.
Cai turceşti, de unul 5 lei vechi.
Cai de ţară, de unul 1 leu vechi.
Chichidie, una ocă : 9 pol bani.
Caraboea, 10 ocă : 1 leu nou.
Cuftele, cântarul 50 bani vechi.
Chingi de păr, de 2 legături : 9 pol bani.
Clei de moron, 14 oca : 1 leu.
Clei de potloage, 14 oca : 1 leu.
Cojoace negre căzăceşti, blana 50 bani.
Câne de Mosc tanele, 14 părechi : 1 leu.
Chiperiu, 14 ocă : 1 leu.
Cozi de soboli, de 70 : 1 leu vechiu.
Cărşină, 3 bucăţi drept o parce : 9 pol bani.
Chiperniţe bune de Braşov, una: 10 bani
Cutnii alăgele, de una : 50 bani.
Cheaneală, oca 5 bani.
Carsac, blana 220 bani.
Cărşină de cea proastă, mică, 3 buc, 5 b.
Cuie de şindilă, 3 oca la o parce şi de 14 parcele : 1 leu vechiu.
Crocuri de vulpe, de una 60 bani.
Cuţite negre de Beciu : boltul 20 bani.
Catarguri, de 1 : 60 bani.
Caşcavali, de car : 5 lei.
Carsaci, de 7 : 1 leu.
Chilermene, de 14 ocă : 1 leu.
Cuţite proaste, 2 testele : 10 bani.
Lăvdan, bucata 220 bani,
Lână, de un tai : 1 ban prost.
Lulele, din zece una, sau de cântar : 44 b.
Linguri de simcir, de 2 testele una.
Lăcăţi, de pont 10 bani.
Lasca blane, 105 bani
Lasca tanele, sorocul 25 bani.
Lupi, de 7 : 1 leu.
Margine de postav, 14 ocă : 1 leu.

Masline, cântarul 50 bani vechi.
Masă de pânză leşească, mari : 110 bani, iar cele mici 55 bani.
Mătasă, oca 44 bani.
Mărgele proaste handros, 14 oca : 1 leu.
Migdale, cântarul 110 bani.
Miere, poloboc de 10 cântare : 1 leu, iar învăţându-se Turcii a face poloboace mari, să dea câte : $1\frac{1}{2}$ leu.
Meşine, de 52 : 1 leu vechiu.
Muhair evri, bucata 90 bani.
Muhair mijlociu, buc. 45 bani, prost 22 b.
Măframe bărbiereşti, 4 în teste 10 bani.
Moron proaspăt, 1 leu, cu icre : 1 leu 8 pol. potronici.
Mosc săpon, oca 5 bani.
Mâţă blane de Mosc, 25 bani.
Mâţe tanele, de 70 : 1 leu.
Mascuri, de unul : 20 bani.
Nardinchiu, cântarul 44 bani.
Nevre, de 70 ocă 1 leu vechiu.
Nişadăr, cântarul 50 bani
Nohot, cântarul 50 bani.
Novicaton, bucata 1 leu vechiu.
Nucuşoara, oca 95 bani.
Nemeteţ, de un nemeteţ 110 bani.
Norniţă, blana 1 leu 8 pot.
Nasturi de aramă, de 100 : 9 pol bani.
Nurci tanele 1 : 2 bani.
Oloiu Rodinca, 6 pol lei.
Oloiu giumătate, polobocul 2 lei.
Oale, carul cu 2 boi : 1 leu, cu 4 boi : 2 lei, iar căruţa cu 1 cal : 6 pot.
Oi sau capre, de una 5 bani vechi.
Orez, cântarul 50 bani.
Oglindă de chihrimbar, 95 bani, mari 55 b. mici 5 la o parce : 10 bani.
Oţătul, cântarul 50 bani.
Ogheal, de 1 : 1 leu.
Papuci cu meştii, 10 părechi 1 leu.
Petele, 2 bucăţi : 110 bani.
Piper, de 14 ocă : 1 leu
Pei de bou, de 14 : 1 leu.
Pei de cal, de 7 : 1 leu.
Pei de oaie, de 70 : 1 leu.
Pelcele negre din Ungaria 100 : 3 lei.
Pelcele de hagem, de 7 : 1 leu.
Papure cu fir, bucata 95 bani.
Pelcele de Crăm, de 1 : 5 bani.
Peatră acră, de 14 ocă : 1 leu.
Peatră vânătă, de 3 oca : 1 leu 1 pot.
Petre de moară, de o păreche : 220 bani.
Pistoale bune, de o păreche 55 bani.
Pistoale mai proaste, de o păreche 30 b.
Puf, de 7 oca : 1 leu vechiu.
Potcoave de cai, ciubucul de 30 : 60 b.
Plumb, cântarul 50 bani.
Prav de puşcă, cântarul 220 bani.
Prunz, teneche, teluri, oca: 10 bani.
Pruzgiuc, bucata de 50 coţi : 95 bani.
Perpetan, bucata : 110 bani.
Pânză trepezenească, de 50 coţi 95 bani.
Pânză leşească, de 50 coţi 44 bani.
Pânză moschicească, de 30 coţi : 50 bani.
Postav subţire, o nemi: 220 bani.
Postav tuzunuc, bucata 220 bani.
Postav novigaton, bucata : 132 bani.
Postav şiftu, bucata 88 bani.
Postav ecstra, bucata 1 pol leu.
Pucioasă, cântarul 50 bani.
Ploşce, 3 la parce, de 14 parcele 1 leu.
Păhare de Veneţia de secriul mare cu 1000 pahare : 10 lei ; mijlociu 5 lei, mai mic 2 pol lei.
Peşte sărat, de car cu 6 boi : 1 pol l., 4 boi : 1 l., iar cu 2 boi: 6 pot. de intrat; iar de ieşit : carul cu 4 boi : 2 lei, cu 6 boi : 3 lei 4 pot, iar de boii ce ar cumpăra de giug la carăle lor : câte 88 bani de bou. Aceştii sunt Armenii de ţara leşească mergând în gios la Dunăre, îşi eu cărţulia dela vameşii de Cernăuţi pe câţi boi au la carăle ce trec cu deşert, iar încărcând peştele, ei cumpără boi câţi le trebue, şi aşa întorcându-se pe la Cernăuţi îşi dau sama câţi boi au avut, şi câţi au cumpărat, plătesc vama câte 88 bani.
Pelcele negre de ţară, de 70 : 1 leu.
Pelcele negre de Azac, de una 5 pol bani.
Pânză trepezenească, bucata 85 bani.
Pastramă, de 10 ocă una la vamă.
Pelcele de Mosc, de una 19 bani.
Pelcele de Rumeli, de 70 : 1 leu.
Pântece de soboli, sorocul 1 leu 8 pot.
Pei de capră, de 35 : 1 leu vechiu.
Răvent, oca 224 bani.
Râşi, perechea 95 bani.
Râşi, pântece blană, 7 lei 20 bani.
Râşi de ţară, de 7 râşi, 1 leu vechiu.
Rodo-Zahar de 14 ocă 1 leu, şi alte dulceţi asemine.
Rup de alămâe, cântarul 110 bani.
Răşcovi, cântarul 50 bani.
Râşi blane de patce, 3 lei 7 pot.
Răzători, 20 la o parce, 14 parcele 1 leu.
Sare, drobul doi bani proşti.
Sagriu bun, de 14 : 1 leu ; car prost 5 b.
Sopon cântarul 50 bani.
Sandalul, oca 1 pol leu vechiu.
Săftiene, de 28 : 1 leu vechiu.
Scatulce mai mari, de una 55 bani.
Săcrie de Braşov, tocul de 5 : 110 bani.
Stecle proaste, carul 5 lei
Stecle bune, carul 10 lei.
Stecle cristal, săcriul mare 14 lei, mici 5 l.
Sticle de ferestre din 10 una, sau 4 : 1 b.
Sucman de cot 1 ban prost.
Silitră, de ocă 5 bani.
Săgeţi proaste, testeaua 5 bani.

Săgeți bune, testeaua 19 bani.
Stiupici, 14 ocă: 1 leu.
Scorțișoară, oca 95 bani.
Scrâmbiți, 1000 : 20 bani, sau din 10 una și sardele din 10 una.
Strune de aramă, de 14 ocă : 1 l.
Strune proaste, de teste : 2 b. pr.
Scumpie, car cu 2 boi 220 bani, car cu 4 boi, 440 bani.
Smochine, cântarul 80 bani.
Sângepi blane mari 66 bani, mici 28 bani.
Sângepi tanele, de 1000: 2 pol lei.
Soboli, sorocul 10 lei.
Secoli, de tane: 22 bani.
Strafide, cântarul 50 bani.
Scoarțe turcești de una: 16 bani buni.
Site de Brașov, de 70: 1 leu.
Sirmă, bucata de 5 dramuri: 50 bani.
Salce sau saparină: 44 bani.
Sarică șerbetli de 1, 100 bani.
Suliman, oca: 44 bani.
Simenechi, oca: 44 bani.
Soboli patce, părechea 4 lei.
Sucmani cusuți, de 14: 1 leu.
Sandalis ghirai, de 14 ocă: 1 leu.
Sandala de 14 ocă: 1 leu.
Sacăz, de ocă: 9 pol bani.
Sfară, roata 35 bani.
Tarcinela, cotul 10 bani, sau oca $1^1/_2$ leu.
Teletin, părechea 45 bani.
Tulpan, bucata 90 bani.
Tiutiun furda, oca 5 bani.
Tiutiun muntenesc 35 ocă: 1 l. carul 7 l.
Tiutun de țară de 70 ocă: 1 leu.
Traiste de cai, de 14 testele 1 leu.
Tămâe, cântarul 220 bani.
Tratava de 4 legături: 10 bani.
Tiriplic, bucata mare 40 bani, mică 20 b.
Tiriplic leșesc 15 bucăți un toc, 50 bani.
Tulpan mermerei, bucata 44 bani.
Tulee proaste, 14 părechi: 1 leu.
Tarpuze, 5 la o parce, 9 pol bani.
Tabalin, cântarul 50 bani.
Taftuiu de săgeți, de 14: 1 leu.
Tabac, de 14 ocă: 1 leu vechiu.



Cea mai veche pecete cunoscută a Vămei Moldovenești.

Tiutiun de bocce, de 7 ocă 1 leu.
Tiutiun de miez, de 14 ocă: 1 leu.
Unt, cântarul 44 bani.
Untură de pește, cântarul: 44 b.
Urșinic, bucata 30 bani.
Urs, pelea 20 bani.
Unt-de-lemn, cântarul 100 bani.
Unt-de-naft, de 14 ocă: 1 leu.
Fede, cântarul 50 bani.
Filendriș, bucata 220 bani.
Fote ciurcbeș, părechea 72 bani.
Fote chiurchiu-calem, 200 păr. 77 b.
Fote celbiș, perechea 30 bani.
Fote eli-calem, părechea 88 bani.
Fote carabura 2 testele o parce: 5 bani.
Firul, 1 font 96 dramuri: 220 bani.
Fote cu margini roșii, părechea 12 bani.
Frânghii lungi, de 100 stânjeni: 10 bani.
Fuzii bune, una: 100 bani, proaste 50 b.
Fețe de pilotă, bucata: 9 pol bani.
Ferestri, carul 5 lei sau din zece una.
Fote zărgele, părechea 20 bani.
Fote otuzbeș-calim, părechea 60 bani.
Fildeș, oca 50 bani.
Frâe unguerești neferecate, 2 la o parce: 9 pol. bani, iar ferecate unul la o parce.
Flanela, bucata 50 bani.
Hârtie bună, tri-capelă, 30 conțuri în bucată: 44 bani.
Hârtie leșască, 20 conțuri: 35 bani.
Horilcă, 10 vedre: 1 leu.
Haras, bucata: 110 bani.
Ham, bumbac, oca 5 bani.
Her, cântarul 59 ocă, 50 bani.
Handreș, de 14 ocă: 1 leu.
Halali capicul, bucata 20 bani.
Hataea, 14 coți: 1 leu.
Horbote de tiriplic, cotul 1 ban.
Harea, de 14 coți 1 leu.
Hir prost, de 14 parcele: 1 leu.
Her alb table, de 2 ocă: 1 ban.
Halil, oca 5 bani.
Hunie, cântarul 50 bani.
Tiri, din zece unul la vamă.
Țipirig, oca 9 pol bani.
Țevit lahor, oca 44 bani, mai prost 22 b.






Peceți ale Casei Poșlinei vitelor ce se exportau peste hotar, din anii 1830—31...

Ţinte galbene sau albe, 2 hârtii $9^1/_2$ bani.
Ceară sleită, cântarul 220 bani.
Cibote or papuci cu meştii, 14 păr. 1 leu.
Ciubuce, de carul cu 2 sau 4 boi: 1 leu.
Cit prost, 14 bucăţi: 1 leu.
Cinghir, de 14 ocă: 1 leu.
Cedar-viziea, 14 bucăţi 1 leu.
Ceară tare roşie, oca: 1 leu 16 bani.
Ceară tare neagră, oca 65 bani.
Cit de bumbac cu flori, de bucată: 50 bani.
Ciopciun, oca: 1 leu 8 pot.
Ceam sacăz, cântarul 100 bani.
Cergi bune, de 7: 1 leu.
Cergi de cai, de 14: 1 leu.
Ciorapi, de 3 testele: 10 bani.
Şele zugrăvite, de 7: 1 leu.
Şele albe, de 14: 1 leu.
Şişitori, de 14 ocă: 1 leu.
Şindilă, carul 1 leu 8 potronici.
Şeice mari, de una 12 lei.
Şal, bucata 200 bani.
Şerbet, de 14 ocă: 1 leu.
Şeice, de una: 6 lei.

Cât va fi durat acest tarif, sau ce schimbări i se va fi adus în cursul vremilor, după stabilirea lui, nu se ştie.

Pe la începutul veacului al XIX-lea găsim că vămile se dau formal în antrepriză, ţinându-se în acest scop mezat (licitaţie), pentru a se încredinţa acelor ce vor da mai mare preţ pe ele.

Cea dintăi strigare la mezat, numită la *kokii vechi*, o întâlnim în anul 1826, şi rezultatul ei e consemnat într'un lung hrisov domnesc, ce se află publicat în Uricariul, anul XXII, şi prin care, după ce se înşiră toate *ponturile* (caetul de sarcini şi îndatoririle, cât şi tariful întreg vamal), ce urma să se păzească şi să se perceapă de întreprinzător, se arată, că cel ce a oferit mai mult pentru o atare *slujbă*, a fost *cinstitul şi credinciosul boer Dimitrie Ghica*, ce era în acelaş timp şi Vel-Vister-nic al Domniei. Antrepriza se dădu numai pentru un an, rămânând bine înţeles ca la sfârşitul acestuia să se proceadă la un nou mezat de dare în întreprindere, iar suma la care se râdicase asemenea venit, fu de 205.050 lei pe anul întreg, plus însă *avaeturile*, adică bacşişurile sau recompensele obicinuite ce fu îndatorat antreprenorul să le deie la diferiţi slujbaşi ai ţărei, după o anumită listă, ce se vede în cuprinsul hrisovului citat, cum şi un însemnat ajutor la *Casa milelor*, care exista din vremi mai vechi, şi din care se împărtăşea mai întotdeauna, numai rudele scăpătate ale boerimei cârmuitoare, sau unii din vechii boeri săraciţi prin diferite întâmplări.

Casa principală a vămei, *carvasaraua*, era pe atunci stabilită în Târgul-de-jos al Capitalei, localitate cuprinsă actualminte între stradele Rosetti şi Sft. Lazăr, după care ea se mută pe la jumătatea veacului în alte case, din uliţa Podului-Vechiu, astăzi strada Costachi Negri.

Unirea vămilor Moldovei cu ale Munteniei, pentru fixarea de tarife comune de export.

În anul 1847, lumea politică din ambele Principate Româneşti ferbea, deşi cam înăduşit, ideia unirei şi lucra din toate puterile spre o apropiere absolută, cu toate că din toate părţile bunii noştri vecini, mai ales Ruşii şi Austriacii, făceau tot ce le sta prin putinţă spre a împiedeca sau zădărnici acest fapt, ce era să le aducă o stânjenire serioasă intereselor lor de acaparare a ţărilor noastre.

Ca atare, şi ca un mijloc de mai serioasă apropiere, mai mulţi din reprezentanţii cârmuirilor Moldovei şi Munteniei, căutau să surpe unn câte una, piedicile cele mai aparente din relaţiile politice şi economice

ale lor. Unul din cei dintăi paşi serioşi şi oficiali făcuţi între ambele Principate spre o apropiere sau contopire a intereselor lor politice, fu negreşit, după oarecari tratative, încheierea unei convenţii vamale, prin care se regula perceperea la fel a taxelor vamale de exportaţie, atât din Moldova cât şi din Muntenia. Această convenţie s'a realizat în anul 1847, când delegaţii ambelor ţări putură stabili o *tarifă comună*, pentru evaluarea şi taxarea tuturor mărfurilor ce erau să treacă graniţele respective, tarifă care s'a aprobat de Domnitori şi Adunările parlamentare.

Atunci s'a publicat pentru întăia oară, într'o mare broşură şi pentru cunoştinţa tuturor: *Tarifa pentru preţul mărfurilor de exportaţie, care este de temeiu la luarea vămei în ambele Principate,* pe timp de şese ani, începători dela 1 Ghenarie 1848, care cuprindea o serie de table explicative, cu nu mai puţin de 577 articole, ce stabileau preţul de mijloc ce s'au scos din unirea amânduror preţurilor curente ale mărfurilor din Moldova şi din Valahia, precum ele se văd însemnate în anumite coloane, pentru fiecare obiect în parte, cu un scăzământ însă de 5°/₀ pentru transport.

Preţurile fură socotite după cursul visteriilor din ambele Principate — care difereau de acele din pieţele comerciale respective,—şi urmară să slujască pe periodul anilor 1848—1853 inclusiv, socotindu-se dreptul vamal de 3°/₀. Obiectele ce întâmplător nu erau scrise între cele enumerate în acea tarifă, sosind la graniţă, afară de acele ce plăteau dritul de exportare sub numire, în Moldova de *poşlină*, iar în Valahia de *taxie*, ce se percepeau deadreptul de orânduiţii stăpânirilor, sau de antreprenorii respectivi, urmau să plătească vama 3°/₀ după preţul cumpărăturei de pe loc, exportatorii fiind ţinuţi să dovedească asemenea preţuri prin mărturii înscrise, adeverite de autorităţile din fiecare localitate de unde pornea marfa supusă vămei.

Pentru o mai bună lămurire de chipul în care erau înscrise şi taxate mărfurile din acea epocă, după sus-citata tarifă, aranjată pe alfabet, vom reproduce aici ca exemplu două litere, A şi B, cu specificările cuprinse în fiecare coloană :



Interiorul unei crâşme moldoveneşti.

Numirea obiectelor din *Tarifa Valahiei*, dintre care obiecte cîte nu s'au găsit în Tarifa Moldovei s'au înscris dela vale de cele asămănate cu ale Moldovei	Numirea obiectelor din *Tarifa Moldovei* dintre care obiecte cîte nu s'au găsit în Tarifa Valahiei s'au înscris de la vale de cele asămănate cu ale Valahiei	Chipul vînzării	Obştescul preţ de mijloc din tarifa Valahiei		Obştescul preţ de mijloc din tarifa Moldovei		Legiuita vamă	
			Lei	Par.	Lei	Par.	Lei	Par.
A.								
Arpazic	Harpacică	oca	2	12	1	41	—	5
Ardei verde	Kipăruş verde	suta	—	109	—	28	—	2
idem pisat	tij pisat	oca	1	87	2	69	—	7
Alune de ţară	Alune de ţară	—	1	53	1	24	—	4
Aţă albă	Aţă albă bună	—	9	43	11	16	—	36
idem mai proastă	tij mai proastă	—	5	13	9	32	—	25
Aţă neagră	tij neagră	—	4	16	14	14	—	32
idem neagră cu turaua	tij cu bucata de 10 ghioluri	—	2	16	1	65	—	6
Arari de păr sau preşuri de căruţă	Ţoluri de păr	unul	27	8½	23	6	—	90
Abale de ţară cu cot.	Şiac cu cotul	cotu	1	84½	3	37	—	9
Arpacaş	Harpacaş	ocaua	1	60	1	51	—	5
Abale de ţară cu bucata		bucat.	17	73	—	—	—	63
Arnici de bumbac (un fel de aţă văpsită)		ocaua	23	69	—	—	—	84
Amei	Hemei	—	2	45	—	—	—	84
B.								
Bambe verzi	Bami verzi	suta	—	90	—	75	—	2
idem uscate	tij uscate	ocaua	2	2½	4	53	—	16
Bidineli	Badanale	una	5	59	2	88	—	9
Borangic	Burangic	ocaua	101	21	67	67	2	63
Boştină scursă	Boştină	—	1	81½	1	40	—	5
Bob uscat	Bob uscat	—	—	57½	—	63	—	2
Batoc de moron	Batoc de moron	—	7	112	5	34	—	23
Bureţi uscaţi sau mânătârce	Hribi	—	9	60	10	45	—	31
Bun de bou cu ocaua	Bun de bou cu dramu lei 4.63	ocaua	952	30	1810	—	28	70
Brânză de burduf	Brânză de oae de burduf	—	2	12	2	2	—	7
idem murată felii	tij de putină	—	—	117	—	118	—	3
Borcani de pămînt mari	Chiupuri de lut mari	unul	1	96½	1	51½	—	5
Bulgur de grîu	Bulgur de grîu	ocaua	—	90	—	89	—	2
Boştină nescursă	Miere de faguri	—	4	64	2	112	—	12
Bob verde	Bob verde	—	—	90	—	80	—	2
Bătuşăi de copre	Căpuci de vacă	păreche	1	37½	1	117	—	5
Boe roşie adică pămînt roş		ocaua	2	45	—	—	—	8
Brîe de lînă		unul	10	89	—	—	—	38
Brojbe		suta	7	82	—	—	—	27
	Brânză de vacă cu	vadra		—	5	119	—	21

Şi aşa mai departe, preţurile curente ale diferitelor mărfuri cuprinse în ambele tarife, ale Moldovei şi Valahiei, nediferând în cele mai multe cazuri decât doar cu câteva parale.

Punerea în aplicare a acestui tarif n'a fost fără oarecari dificultăţi, întrucât în cele mai dese cazuri se iveau contestaţii de o parte sau de alta, mai ales în privinţa mărfurilor facturate, asupra cărora trebuia să se iee dreptul uniform de 3%, căci, după cum se ştie, vămile ambelor Principate pe atunci se dădeau încă în arendă, sau antrepriză, la particulari, chiar şi la străini şi aceştia căutau întotdeauna să conteste veracitatea preţurilor din facturi, pe deoparte, iar pe de alta negustorii făceau tot ce puteau ca să prezinte preţuri cât se poate mai reduse.

Aşa, în *Descrierea stărei Principatelor* de *Neugebauer*, se arată că respectivii vameşi, cari credeau că nu e de ajuns preţul facturat al mărfurilor ce urmau să treacă graniţa, la perceperea taxei de 3%, evaluau mărfurile după cum le convenea, înlăturând cu totul facturile, nu primeau vama în natură în cazurile prevăzute de convenţie şi făceau aşa ca mărfurile contestate să rămâe sub cerul liber, supuse stricăciunilor sau furtului, până ce proprietarul lor convenea să plătească vama cerută.

Trebuie să notăm că atât căutarea în regie a vămilor, cât şi arendarea lor unui anumit antreprenor, din vremi mai vechi, chiar şi până în epoca lui Mihail Sturza-Vodă, nu cuprindea şi taxele ce erau aşezate asupra trecerei vitelor peste hotare, numite *poşlină*. Pentru acest drept de exportare erau mai totdeauna slujbaşi speciali, cari aveau aproape numai această grijă, conduşi după anumite indicaţii ce li se dădeau prin bilete eliberate din fiecare localitate de unde trebuia să plece spre export o cireadă de vite, în care se specifica numărul şi felul animalelor ce pleacă şi pentru câte capete s'au încasat taxe,—aşa că numai dacă la graniţe se prezentau mai multe decât erau scrise în ţidula respectivă, poşlinarul de acolo era în drept a le încasa un plus de taxe, ce trebuia să'l plătească exportatorul.

Cu tranzitul mărfurilor se petreceau lucrurile cam tot astfel, căci după dispoziţiile şi îngrădirile ce le luau vameşii pentru transportul mărfurilor, într'un timp dat absolut scurt, negustorii nu puteau trimite aşa răpede carăle lor, şi erau astfel expuşi la diferite globiri, pe cari vameşii le aplicau după cheful lor.

Deci, cu toată bunavoinţa arătată de conducătorii ambelor Principate, de a uni ca într'un mănunchi interesele lor fiscale, şi a pregăti astfel întrucâtva calea viitoarei uniri politice, ce urma să aibă loc peste puţini ani, dificultăţi se iveau în multe împrejurări, din aplicarea după voia fiecărui individ învestit cu o funcţie oarecare, atât a dispoziţiilor vamale în particular, cât şi celor generale, relative la comerţ, ale Regulamentului Organic, de care se conduceau atunci destinele ambelor noastre ţări.

10

Monedele, Măsurile şi Greutăţile întrebuinţate până în veacul precedent.

Trebuinţa şi rostul monedei.



oate societăţile organizate în stat politic şi economic, pentru ca să trăiască în comun şi să-şi satisfacă nevoile zilnice, trebuiesc să uzeze de mijlocul cel mai practic de a realiza schimbul productelor pământului, sau al îndeletnicirilor individuale, oricât de primitive ar fi ele, mijloc inventat şi întrebuinţat în întreaga lume civilizată, care e moneda, făcută dintr'un metal de oarecare preţ. Numai în ţările semi-civilizate s'a văzut, sau se mai vede încă şi astăzi, întrebuinţându-se în locul monedei de metal, o alta, compusă din bucăţi de petricele rare, dinţi sau piei de animale, stecle, boabe de anumite produse vegetale etc.

In Moldova, de îndată ce s'a organizat statul sub domnii regulate, a fost absolut necesar să se întrebuinţeze o monedă oarecare pentru transacţiile sau schimburile trebuitoare locuitorilor. Puţinii bani strânşi, de cari puteau dispune sau căpăta primii locuitori ai Moldovei, în urma unui întâmplător comerţ cu vecinii, nu ajungeau tuturor celor ce puteau produce ceva, sau căror le trebuia ceva în schimbul unor altor lucruri de cari se puteau dispensa.

Deaceia, dela cei mai vechi Domnitori ai ţărei, se pare că a început baterea sau fabricarea unor monede metalice,—din cari s'au mai putut afla un mic număr de exemplare, chiar de pe vremea celor dintâi Bogdani, un număr mai mare din vremea Muşăteştilor, ş'apoi alte exemplare diferite bătute de Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare şi câţiva urmaşi ai lor, până când ţara ajungând supusă politiceşte suzeranităţei Sultanilor Turceşti, se pare că aceştia opriră cu totul baterea de monedă în Moldova, spre a impune moneda lor, ori altele ce le conveneau lor mai bine, în negoţurile ce cu sila le făceau în cele mai multe cazuri în această ţară.

Despre cele mai vechi monede moldoveneşti găsim câteva indicaţii date de unul din cei dintâi istorici şi filologi ai renaşterei noastre, Paharnicul Gheorghe Seulescu, în revista *Arhiva Albinei*, No. 4, din 1844, în care el dă şi câteva facsimile de pe cele mai vechi exemplare ce i-au fost cunoscute, întovărăşite de oarecari lămuriri, din cari cităm :

Moneta de aramă, având pe de o parte icoana Mântuitorului, pe de alta o cruce, deasupra braţului căreia e scris cu litere latine: *IS. XS.*, iar de desubt: IASIIS, IASIIS. Anul 975. Această monetă este tot de un timp cu o alta a împaratului *Ioan Zimisce*, şi e vrednică de însemnat pentru următoarele cuvinte: 1) este cea mai antică monetă a Moldovei, ce se păstrează stampată, după datina veche, pe numele capitalei *Iassii*, după curăţirea de ghintele încursetoare şi restatornicia domniilor sau republicilor pământene a Românilor, cari uniţi în confederaţie se întindeau dela Tisa până la Nipru, întrând în astă confederaţie şi Domnii Hersonesului (Cherson); 2) Este dovadă ca Iaşii au stătut capitalie şi în veacul de mijloc, precum şi in epoca Romanilor, sub nume de *Municipium Iassiorum*; 3) Că literile latine erau întrebuite în Moldova prin suta a zecea; 4) Că în anul 967 Sviatoslav, strănepotul lui Ruric, Domnul Normano-Ruşilor, chemat de Imparatul Nicefor, prin Domnul Hersonesului, asupra Bulgarilor, nu numai au posesuit Bulgaria, dar făcea incursii şi peste Emu (Balcani), ajungând până pe la Adrianopole; deci expedând asupra lor Imperatorul Ioan Zemisce şi bătându-i, au recucerit Bulgaria, nevoind pe Sviatoslav a se înturna la Nipru; şi 5) Că în aceste împrejurări după rugămintea lui Sviatoslav, trimeţând Imperatorul Ioan la *Daco-Români*, numiţi atuncea *Pacinaţi*, sol pe Arhiereul Evhaiţilor Teofil, ca să încheie aliaţie, şi să mijlocească îngăduirea a trece prin ţara lor Sviatoslav, spre a se întoarce în ţara sa, Pacinaţii toate celelalte propuneri ale Imparatului au primit, afară de trecerea lui Sviatoslav, cu carele apoi resboindu-se şi învingându'l, spre aducerea aminte a epohei, au stampat această monedă întocmai cu acea a Imperatorului Zemisce din Constantinopole....

Mai departe Seuiescu arată că o monedă a lui Zemisce, de care e vorba, a căpătat-o dela „Presfinţitul seu patron Proin-Mitropolitul Veniamin (Kostaki), ce o avea din Bysanţia", iar acea reprodusă aici cu deviza „Iasiis", o are „dela un locuitor din satul Cornii, ţinutul Fălciu, aflată odată cu altele în livada sa".

Această monedă o reproducem pe pagina următoare sus.

De către Gheorghe Asachi ni se dă, în unul din volumele publicate de el, două facsimile de monede antice „Moldoveneşti", după cum afirmă el, dar, în lipsa unor explicaţii mai largi, şi cu toate cercetările ce am făcut nu le-am putut fixa origina, provenienţa sau data. Le dăm dar ca atare, tot în pag. următoare, unde mai reproducem o serie de alte diferite monede bătute în tarapanalele Domneşti din Moldova, şi care au circulat mai multe veacuri nu numai în ţara noastră, dar şi prin ţările vecine, unde ele erau bine primite, căci putea oricine avea nevoie de mărfuri moldoveneşti, să le întrebuinţeze la cumpărăturile făcute în vederea exportului unor asemenea lucruri.

Este drept că nu numai aceste monede circulau în Moldova, ci şi multe altele ale ţărilor vecine, ori mai îndepărtate, ca Polonia, Ungaria, Ucraina, Turcia, Germania, Austria etc., cari aveau libera circulaţie aici, fiind aduse de negustorii streini ce cumparau produse de ale noastre.

Mai toate monedele moldoveneşti erau bătute numai din argint; foarte puţine s'au bătut însă şi de aur, iar câteva fură de aramă argintată,—dela care se pare că a rămas zicala la noi că „îşi arată arama", prin faptul că poleiala de argint ce se aplica pe unele monede ştergându-se repede, se vedea arama din care erau fabricate ele.

Dintre monedele străine ce aveau curs în Moldova se citează în primul loc *Zloţii* de aur, ungureşti şi tătăreşti, *Grivnele* (ruble) de argint din Rusia mică, *Groşii* de argint poloneji şi ruseşti, *Irmilicii* sau icosarii turceşti de argint, cu subîmpărţirile lor de $^1/_2$ şi $^1/_4$; *Leii* şi *Paralele* turceşti, de un aliaj de metale diferite: *Talerii nemţeşti* şi chiar *suedezi* şi *olandeji*, *Florinii* şi *Galbenii (ducaţii)* de aur austriaci, *Ughii*, de aur un-




Cele mai vechi monede Moldoveneşti, cu data necunoscută (dupa Asachi).



Monedă Iasiană, din anul 975.



Taler de argint a lui Ion Vodă cel Cumplit.




Două monede de la acelaş, sau deosebiţi Ştefan-Vodă.













Groşi de argint: 1, dela Petru Muşat, 2, dela Alexandru cel Bun, 3, dela Iliaş-Vodă, 4, dela Bogdan I. 5, dela Ştefan cel Mare, 6, Taler de aur dela Eraclide Despot-Vodă.




Taler de argint dela Eraclide Despot-Vodă.
(Mărit odată şi jumatate, spre a se cunoaşte mai bine stema).



Moneda lui Ştefan Răzvan-Vodă. (Mărită de două ori).

gureşti, *Asprii, Potronicii, Piastrii, Colonade de Spania, Banii* (ce veneau întâi din Oltenia), *Sfanții, Sorocoveții, Capeicile, Șalăii, Puișorii, Firfiricii, Gologanii, Pitacii, Orții, Lețcaiele, Rubielele, Mahmudelele, Kreițarii, Dinarii* şi alte multe asemenea mărunţişuri, de valori diferite, ce nu se pot îndestul explica astăzi şi cari intrau în ţară, dispăreau, sau variau după timp şi împrejurări.

Se ştie doar că o *grivnă* valora 36 groşi, un *galbăn* austriac 15, apoi 26 până la 37 lei, *1 leu vechiu*, valora 40 parale, un *irmilic* 10 – 14 lei, un *sorocovăț* sau *sfanț* $2^{1}/_{2}$ lei, 1 *capeică*, sau *kreițar* 2—3 parale, o *para* 2 leţcăi, un *firfiric* (vier-pfenig) 5–6 parale, un *ort* 10 parale, un *taler* 12 — 16 lei, iar în timpul mai din urmă un *taler curant* valora 1 florin 25 de argint, iar florinul acesta până la 6 lei; 1 *șiling englez* = 3 lei, o *liră sterling* $2^{1}/_{2}$ galbeni = 74 lei, 2 *lei turcești* $1^{1}/_{2}$ irmilic = 5 livre franceze etc., şi alte diferite monede, ce'şi schimbau cursul adesea, variind mai ales întotdeauna cursul pieţei (negustoresc) de cel al visteriei (oficial).

După cum am văzut îndărăt (pag. 93), pe lângă monedele citate şi altele poate, ce aveau un curs recunoscut oarecum în chip oficial în toată Moldova, Turcii, pe vremea când încă făceau diferite negustorii aicea şi mai ales cumpărături de cereale, aduceau cu ei, spre a face plăţi, încă şi alte monede, de diferite valori, fabricate de ei, sau de alţi meşteri din lumea lor, cu cari plăteau mărfurile ce cumpărau, silind pe locuitorii ce le vindeau ceva să primească asemenea monezi, de cari apoi nu ştiau cum să se desfacă, bine înţeles cu o simţitoare pagubă.

In anul 1774, pe vremea războiului dintre Ruşi şi Turci, când ambele noastre Principate erau ocupate de oştile Impărătesei Caterina II, guvernul Rusesc găsi de cuviinţă să fabrice o câtime însemnată de gologani de aramă, cu indicaţia de *3 capeici sau 2 parale*, pe cari îi răspândi în Moldova şi Muntenia, dându-i în leafa soldaţilor Ruşi, spre a avea cu ce plăti — dragă Doamne! — ceeace ei găseau de cuviinţă să cumpere dela noi. Acele monede ce se impuse ţărilor noastre, aveau pe o parte indicaţia valorei citate, pe de alta mărcile ambelor noastre Principate alăturate,—lucru ce se întâmpla ca o prevestire pentru viitoarea unire a ţărilor Româneşti, dacă nu ca „pregătire“ pentru o eventuală administrare mai îndelungată.



Moneda de 2 parale, sau 3 capeici, bătută de Ruşi, pentru Principatele Române Moldova şi Valahia.

Pela sfârşitul primei jumătăţi a veacului precedent cursul monezilor străine ce se găseau circulând în ambele principate Româneşti, se vede stabilit astfel:

MONEDE DE AUR	Franci	Sfanţi	Cursul Visteriei	Cursul pieţei Iaşi
Galbănul Austriac	11.85	14	31½ lei	35
Galbănul Olandez	11.85	14	31½	35
Rubiaua	2.20	2.12	—	6½
Funducul (4 rubiele)	8.80	10.8	—	26
Mahmudeaua moale	16.24	19.15	—	48
„ tare	6.67	7.18	—	19½
Irmilicul sau Icosarul vechiu	5.26	6.5	14	16
„ „ nou	4.66	5.10	—	14
Dodecarul vechiu	4.51	5.6⅔	—	13
„ nou	4.04	4.15½	—	12
MONEDE DE ARGINT				
Reistalerul, sgripţorul	5.07	6	13½	16
Sfanţul	0.84	1	2¼	½
Carboava (rubla)	3.94	4.13⅓	10½	12
Colonatul (diricliu)	5.26	6.4½	—	16
Beşlicul	3.94	4.13⅓	—	1 ½

Leul moldovenesc valora la 1848, 37 centime, iar paraua 0.09 fr., adică aproape 1 centimă franceză.

La 1852 se găseşte stabilit pentru Iaşi şi Moldova următorul curs: Galbănul 32 lei 20 p.; Sorocovăţul 2 lei 10 p.; Irmilicul 12 lei 10 p.; Carboava 10 lei 20 p.; Polul imperial 54 lei; iar în 1865: Napoleonul 62 lei 12 p.; Lira engleză 72 lei, Galbănul 37 lei, Irmilicul de argint 14 lei şi Sfanţul 2 lei 20 parale.

Tot în acea epocă circulau în Moldova si *Florinii* austriaci *de hârtie*; dar ei aveau totdeauna un curs mai scăzut decât cei de argint.

Astfel când la 1859 se realiză unirea ţărilor Româneşti, monedele ce circulau în Moldova erau emanate mai dela toate statele din Europa şi de tot felul de valori, aşa că nimeni din popor nu mai ştia adevăratul lor curs, trebuind fiecare om, când negoţa ceva, să treacă prin filiera zarafilor, cari stăteau înşirati cu mese şi tejghele prin mai toate uliţele oraşelor din ţară, gata a schimba bani de tot felul, contra unui *baş* (agio), pe care'l fixau după placul lor.

Cea dintâi Bancă Naţională a Moldovei.

Dacă în veacurile dinaintea celui al nousprezecelea negoţul ţarei noastre se făcea în chip patriarhal, dându-se marfa şi primindu-se imediat preţul ei, s'au şi cu mici îngăduinţe pentru locali, ce se rezemau cel mult pe un simplu sinet, sau mărturie ori garanţie a doi-trei indivizi, trebuinţa imperioasă ce se simţi în prima jumătate a zisului veac, de a se da o întindere cu mult mai mare decât în trecut a exploatărilor agricole, cât şi nevoia absolută de înfiinţare a mai multor industrii în ţară, pentru producerea unor obiecte pentru cari se risipeau necontenit mari sume de bani ce trebuiau să treacă graniţele, — cerea ca finanţele publice, ale ţărei, ca şi cele ale marilor proprietari, agricultori ori oameni capabili de a înfiinţa oarecari exploatări sistematice, să se organizeze aşa, ca fiecare cerere de capitaluri să poată fi satisfăcută şi pe alte căi sigure, decât pe bani gata, sau pe împrumuturi ori chezăşii greu de găsit la timp şi suficiente în orice împrejurare.

Sistemul creditelor financiare, prin emisiuni bancare, poliţi, asigurări, bilete la ordine, amortizări etc., adoptat de mult timp în ţările străine civilizate, trebuia absolut introdus şi în Moldova, fără care orice pas înainte spre civilizaţie şi propăşire economică era cu neputinţă.

De aceia, îndată după urcarea în scaunul Moldovei a lui Grigore Alex. Ghica-Vodă, în 1849, începu a se propune şi discuta ideia formărei unei Bănci Naţionale, după modelul celor străine, cu dreptul de emisiune de bilete-monetare, întrucât câteva aşa zise mici Bănci particulare ce existau în Iaşi şi Galaţi, conduse de câte un singur individ, ori cel mult de o asociaţie de doi-trei, nu putea dispune nici de un capital suficient care să facă faţă ori când marilor cereri, nici de garanţia cerută pentru organizarea unui credit mai simţitor.

Pentru crearea unei asemeni bănci de stat, în Iaşi, se făcură propuneri concrete în 1851, lui Ghica-Vodă şi de Consulul Prusienesc ; dar acest Domnitor cerând şi avizul cabinetului din St. Petersburg,—întrucât Rusia, ca protectoare a ţărilor Dunărene, cerea ca orice dispoziţie principală s'ar lua în administraţia ţării, să se facă numai cu cunoştinţa şi consimţimântul seu,—găsi o opunere formală din partea acestui protector, care susţinea că nu este în interesul Moldovei, (de fapt al Rusiei, care voia să înfluenţeze pe diferite căi financiare administraţia acestei ţări), să creeze o bancă proprie, la care trebuia să se cheme şi o parte din finanţele altor ţări străine.

Totuşi, ideia în sine şi nevoiele mereu crescânde ale ţărei trebuiau să precumpănească. După mai multe stăruinţi şi corespondenţi, guvernul Moldovei capătă autorizaţia ambelor Curţi suzerane, aşa că în August 1852 se publică *Ofisul Domnesc* prin care luă fiinţă instituirea unei *Bănci de stat a Moldovei* în Iaşi, pentru a cărei lucrări pregătitoare se numi o comisie, compusă din Prinţul Neculai Suţu, Vornicul Vasile Ghica Visternicul ţărei şi Postelnicul Petraki Mavroieni, Ministrul lucrărilor publice.

Se hotărî a se face apel la public şi capitaliştii din ţară şi chiar din străinătate, emiţându-se liste de subscripţii, pe baza unui *Statut*, în regulă aprobat de guvernul Moldovei şi de Domnitor.

Acţiunile ce se emiseră erau în valoare de 25 galbeni una, iar capitalul cu care urma să se înceapă operaţiile se fixă la *1.000.000 galbeni austro-olandeji*, pe baza cărui se hotără a se pune în circulaţie bilete la purtător, plătibile la vedere, în felul *florinilor de hârtie* ce circulau în Austria.

Regulele după care urma să se facă orice operaţii bancare fură prevăzute cu deamănuntul în statutul mencionat mai sus, iar valoarea biletelor de bancă se stabili deocamdată la 50 galbeni unul. Mai târziu însă se admise a se pune în circulaţie şi bilete de o valoare mult mai mică,—a 3 galbeni, sau 100 lei, unul chiar,—după cum avem prilejul de a fi aflat unele bilete, ale căror formă o dăm pe pag. următoare.

Se mai dădu dreptul Băncei acesteia de a înfiinţa o sucursală la Galaţi, sau şi în alte oraşe ale ţărei, unde ar găsi ea de nevoie. Deschiderea Băncei urmă să se facă în Ianuar 1853, iar în Comitetul de administraţie al ei se numi, ca Preşedinte Prinţul A. K. Moruzi, Vice-Preşedinte L. Teremin (Consulul Prusian) şi ca Consilieri Petraki Mavroeni, Victor Place (Consulul Francez), Eugen Alcaz şi Mihail Cogălniceanu, mari proprietari şi Adolf Henning mare comerciant.

Cum şi ce fel s'a administrat această instituţie în primii ani ai funcţionării sale nu ştim, dar ca rezultat al operaţiilor sale se vede, că în 1858 ea se află în stare de lichidare, în urma unui faliment.

In Decembre 1858 se fac sforţări noi de a se reînvia această instituţie, prin întruniri şi desbateri la cari iau parte, pe lângă membrii citaţi ai Consiliului de Administraţie al Băncii şi proprietarii Iancu Donici, Cost. Filipescu, Ion Fătul, Dr. Russu, Dr. Bassereau, Dimitrie Cozadini, Consulul Belgian Hutter, (care fu un timp şi Directorul Băncei, în urma retragerei lui Niederhofheim), şi alţii.

Cu toate sforţările făcute de proprietarii locali şi cei câţiva streini financiari, lipsind însă cel mai puternic sprijin ce ar fi putut da viaţă acestei instituţii, acel al guvernului ţărei, care părăsi Iaşul puţin timp



Biletul de 100 lei-hârtie al Băncei Moldovei.

după proclamarea Unirei Principatelor,—Banca Naţională a Moldovei trebui să închidă definitiv porţile sale.

Măsurile şi greutăţile întrebuinţate în ţară.

Tratatul încheiat de Alexandru cel Bun cu Polonii, ca cel mai vechiu act comercial al Moldovei, nu ne dă nici o indicaţie asupra măsurilor sau greutăţilor ce s'ar fi întrebuinţat la aplicarea taxelor vamale stabilite prin acel act, întrucât suma drepturilor de plătit Domniei se calculează mai la toate obiectele *ad-valorem*, adecă să se plătească 1, 2, 3, sau mai mulţi *groşi* la *grivnă* (rublă), şi numai la câteva obiecte să se iee taxa pe *cântar*, pe *car*, pe car *nemţesc* ori *armenesc*.

Conţinutul acestor greutăţi sau capacităţi nu'l putem evalua în termenii actuali, întrucât şi *cântarul* se va fi schimbat mult, în proporţii, în cursul atâtor veacuri, şi carele diferite vor fi luat alte forme de atunci până astăzi. Abia mai târziu găsim că un cântar trage cât 110 funţi de Lipsca. Apare apoi oca, litra, dramurile, ca măsuri de greutate ;

dar şi pentru licvide; o ocă cântăreşte cât 2 ½ funţi nemţeşti, de unde se poate deduce valoarea cântariului vechiu.

Pentru măsura cerealelor şi altor producte agricole apare *kila*, care trage 220 ocă grâu, egal cu 285 *livre*, sau livra egală cu 2¼ ocă. Mai târziu vedem şi *kila de Ţarigrad*, care e mult mai mică. 15 kile de Ţarigrad egalau 7 cântare germane. Kila moldovenească, se subîmparte în *mierţe*, de câte 110 ocă, care la rândul ei cuprinde 10 *dimerlii*, sau baniţe, a 11 ocă.

In raport cu măsurile actuale oca cântărea 1,27815 kilograme, sau 313 dramuri la 1 kilogram. Un *cântar* avea 45 ocă, sau 57,517 kilograme. 100 *livre* nemţeşti cântăreau 44 ocă în capăt, iar un *pud* rusesc=12 ocă şi 3 litre.

Ca măsuri de suprafaţă şi de lungime au fost: *falcea*, având 80 *prăjini* în lung, pe 4 în larg, ceeace conţinea 2880 *stânjeni patraţi* = 14,218 *metri patraţi*, sau 1.*4218 hectare*. *O leghe patrată* avea 1390 fălci sau 197,491,136 metri patraţi.

O *milă patrată* avea 3858 fălci, sau 54.863.649 metri patraţi. = 2 leghe şi 15.365.377 metri pătraţi.

Un stânjen avea 2 metri 22 centimetri 2 milimetri; 3 stânjeni formau 1 *prăjină*. 2000 stânjeni=4444 metri=o leghe de 25 la grad. O milă geografică nemţească cuprindea 3333 stânjeni, sau 7407 metri. Stînjenul se împarte în *8 palme*, palma în *2 palmace*, palmacul în 10 *degete*.

Ca măsuri de capacitate, 1 ocă era = 1.5873 litri. 1 kilolitru avea 630 ocă; 1 dimerlie = 12 ocă = 19.0476 litri. 1 mierţă = 10 dimerlii = 190.4760 litri. 1 kilă avea 1½ cvarteri, sau cvarterul=2 hectolitri 818 grame. 1 vadră cuprindea 10 ocă, sau 15.8730 litri.

Pentru măsura stofelor s'a întrebuinţat din vechime *cotul*, egal cu 63.7 centimetri, care se împarte în 8 *rupi*, = aproximativ a 8 centimetri.

Alte diferite măsuri, ale căror dimensiuni sunt puţin sau deloc cunoscute în timpul de faţă, mai erau: *bătrânul*, *pământul*, *funia* pentru pământuri; *pogonul* pentru vii; *fârtaiul* pentru piatră; *sarcina*. *carul* şi *maldacul* pentru lemn de foc; *stogul*, *claia*, *căpiţa* pentru păioase; *mierticul* şi *căuşul* pentru cereale şi făinuri; *găleata* pentru lapte şi alte licvide; *paliciul*, *ceaşca*, *sângeapa* pentru băuturi spirtoase, etc. Toate aceste variau în măsură după timp şi localităţi.

Bucăţile sau unităţile diferitelor obiecte se specificau prin *testele* (10 bucăţi), *bolturi* sau *ponturi*, *parcele*, sorocuri (20 bucăţi) etc.

Introducerea sistemului metric francez, după unirea ţărilor Româneşti, atât în măsură de lungime, de greutate, cât şi de capacitate, a făcut ca încetul cu încetul mai toate vechile sisteme de măsuri să dispară una câte una, până ce n'a mai rămas nimic din ele, luândule locul *metrii*, *kilogramele* sau *litrii*, cu subîmpărţirile sau multiplele lor, — cari astăzi sunt legiferate şi întrebuinţate exclusiv de toată lumea.

11

Breslele de negustori.

Rostul constituirei breslelor.



ai în toate statele europene, încă de prin veacurile al XIII-lea sau al XIV-lea, se aflau instituite diferite asociaţii de locuitori, unii meseriaşi ori comercianţi, alţii de o educaţie sau cultură superioară, clerici sau cărturari, asociaţii ce aveau de scop ajutorarea reciprocă, îngrădirea intereselor comune, susţinerea şi ridicarea avantajelor ce ar fi fost cu putinţă să le obţie fiecare membru, sau totalitatea lor, de la cârmuirele respective, faţă cu concurenţele eventuale, calamităţile economice ori politice, sau întâmplări de orice natură, ce ar fi putut în unele împrejurări să stingherească interesele individuale sau comune.

Sub numele de *corporaţii, uniuni, confrăţii* şi altele, în Franţa, Belgia, Olanda, Germania, Italia, etc. s'au închegat astfel de asociaţii, cari, rând pe rând, ş'au întocmit reguli precise de conducere, statornicite prin voinţa serioasă a membrilor lor de a le urma şi păzi fără escepţie, faţă cu toţi, cât şi prin hotărâri ale guvernămintelor respective, cari dădeau putere legală unor asemenea constituiri. Şi până astăzi chiar, în toate aceste ţări civilizate, instituţia nenumăratelor corporaţii subsistă, propăşeşte şi în acelaş timp foloseşte atât indivizilor respectivi cât şi patriei lor în genere.

Şi la noi, în Moldova, nişte asemenea instituţii se găsesc a fi instituite, – deşi într'o măsură încă putin lămurită, – de prin veacul al XV-lea cel puţin. Documente precise însă, în această privinţă, aproape lipsesc, şi, dacă putem aminti ceva despre ele, apoi trebue să vorbim, în primul loc, doar de constituirea corporaţiei, denumită cu termenul de *breaslă*, acea a... *calicilor din Iaşi*, care, de pe vremea lui Petru Rareş-Vodă cel puţin, ar fi pastrat unele hrisoave de constituire, ocrotire şi miluire, din cari ar rezulta că o asemenea tovărăşie avea fiinţă chiar cu multă vreme mai înaite.

Cuvântul *breaslă*, ar fi derivând din slavonul *bratsvo*, ce însamnă *frăţie*; iar fruntaşul rânduitor sau conducător al unei asemenea frăţii, se numea *Staroste*, cuvânt ce de asemenea este împrumutat din limba slavonă, însămnând *bătrân*. Deci un bătrân trebuia să aibă o demnitate de *mai-mare*, ca să conducă o frăţie, o breaslă.

Acest Staroste era în cele mai multe cazuri ales de cei de o meserie cu dânsul, iar când nu era îndestulă înţelegere asupra persoanei ce trebuia să fie aleasă, Cârmuirea, sau Poliţaiul localităţei respective, îşi lua dreptul de a'l numi.

O condică specială trebuia să'şi închipuiască fiecare breaslă, în care starostele urma să'şi înscrie pe toţi administraţii săi, – să scrie deasemenea în ea principalele reguli ce trebuiau să păzească breslaşii, în interesul lor, al turor cetăţenilor şi al ordinei publice a statului, condică care, sub denumirea de *Catastih*, căta în acelaş timp să cuprindă şi socotelile veniturilor şi cheltuelilor rezultând dintr'o bună administrare a breslei.

Dacă căutăm să ne dăm samă despre rostul social şi numărul breslelor, uşor putem vedea că el, în primul loc, urma să puie o ordine de natură poliţienească între cei ce practicau o anumită meserie, comerţ, slujbă sau însuşire, atât în interesul lor, cât şi în acel general al obştiei,—căci era de interesul fiecăruia, ca nu oricine s'ar fi sculat mai de dimineaţă, să se intituleze, de i-ar plăcea, negustor, ciubotar, croitor, fierar, argintar, bacal, ori chiar... calic sau cerşitor, şi recomandându-se obştiei ca atare, să facă lucrul „de buraclă", şi pe nedrept să înşele pe cei ce i-ar fi încredinţat o lucrare sau furnitură oarecare, fie chiar şi milă, şi să păgubească apoi, mai la urmă, şi pe muşterei, şi pe adevăraţii meşteri, buni cunoscători ai meseriei lor.

Mai avea însă şi un rost mai puţin mărturisit şi convenabil întregei societăţi constituirea breslelor: acela de a se forma o stânjenire pe cât cu putinţă concurenţei dintre membrii asociaţiei, lucru avantajos unora, dar păgubîtor altora, iar mai ales păgubitor publicului în genere, care avea nevoie de obiectele sau lucrările făcute de bresle şi breslaşi, cu un preţ şi în condiţiile cele mai cuviincioase oricui.

Ca urmare a ideiei constituirei în breaslă, pe lângă unele bunuri obţinute şi ajunse până la cunoştinţa noastră, a mai decurs deci şi un curent dăunător societăţei în genere, acela al *cartelărei*, pentru stabilirea de preţuri peste valoarea reală a muncei şi a obiectelor, – derivând uneori într'o adevărată exploatare a obştiei, — al cărei rezultat îl cunoaştem doar astăzi mai bine decât oricând, prin înfiinţarea aşa numitelor *„trusturi"* *industriale* sau *comerciale*, cari, în definitiv, nu sunt decât rezultatul *frăţiei neînvinse* şi *interesate* a celor ce constituesc o breaslă oarecare.

Fixarea intereselor şi a regulelor de urmat între breslaşii aceleiaşi categorii, a avut adesea ca urmare şi neînţelegeri ori certe, pentru apucăturile unora din membrii unor bresle, de a lucra şi în domeniul altora. Şi certurile acestea au ajuns până acolo, încât deseori s'au produs încăerări, ce au dus până la pragul Scaunului Domnesc; de aceia se găsesc hrisoave în care foştii Domnitori ai Moldovei poroncesc ca să nu se mai facă amestec de atribuţii în meşteşuguri şi negoţuri, sub diferite ameninţări de pedepse în cazuri de neascultare.

Acolo însă unde o breaslă nu se putea constitui, din cine ştie ce întâmplări, tot Domnia lua măsuri da a se numi un *Şef* al categoriilor de lucrători, ori neguţitori, ce nu se puteau uni între ei, şi acest şef purta denumirea de *Başa*.

Ca atare găsim un *Pitar-Başa*, un *Casap-Başa*, un *Bacal-Başa*, un

Bărbier-Başa, un *Cafegi-Başa* etc., toţi aceştii numiţi de cârmuire, dintre cari unii aveau în atribuţie privigherea la nevoile obştiei, pe când alţii, tot cu asemenea titlu, căutau de nevoea şi aprovizionarea numai a Curţilor Domneşti.

In altă ordine de idei, când breslaşii unei anumite ocupaţiuni erau într'un număr mic, aşa că nu puteau ei singuri în deajuns să înjghebe şi supravegheze interesele lor, breslele aceste se întovărăşau, două-trei, chiar şi mai multe la un loc, făcând astfel o asociaţie mai puternică, cu mijloace mai îndestulătoare, spre a se ajuta şi susţine la nevoile lor; în alte cazuri se vede că unele bresle, dinpotrivă, se despart, - poate din pricini personale, — şi se constituesc în subîmpărţiri ale aceloraşi meserii, cum se întâmplă cu *ciubotarii*, cari fac o breaslă aparte pentru cei ce lucrau încălţăminte proastă *(cizmari)*, alta pentru *pantofari*, pentru ciubote *de teletin*, etc.

Aceste bresle durară, cu mici schimbări în organizaţia lor, până pe la 1865, când, prin diferite regulamente şi dispoziţii ale autorităţilor, se desfiinţară, dându-se o deplină libertate atât meşterşugarilor cât şi negustorilor, de a lucra fiecare în socoteala sa şi în chipul în care îi convenea.

Ce bresle au fost constituite în capitala ţărei.

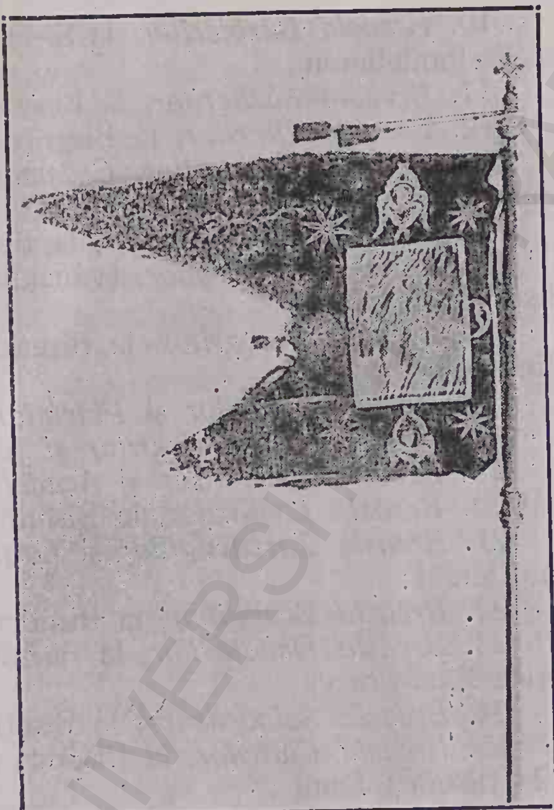
Atât din *Catastihurile breslelor* diferite, cât şi din mai multe hrisoave ajunse până la noi, putem constata spiritul de ocrotire, pe deoparte a intereselor comune a poporaţiei, pe de alta acel de ajutorinţă şi conservare a celor ale breslaşilor, cari căutau mai întotdeauna să'şi facă un zid de apărare în potriva năvălirei altor breslaşi străini, veniţi proaspeţi de pe aiurea. Aceasta mai ales în cercul capitalei Moldovei, întrucât pentru restul ţărei, o asemenea măsură ar fi fost dăunătoare locuitorilor, lipsind pe acolo meşterii şi făcând astfel pe băştinaşi să sufere în aprovizionarea lor, din pricina unor atari lipse.

Cel mai vechiu şi mai mare număr de documente relative la existenţa breslelor, ni'l dă doar... *breasla Mişeilor* sau *Calicilor* din Iaşi,— deşi această instituţie nu era, propriu zis, o breaslă, făcută într'un scop comercial, ori meşteresc, ci numai doar în unul *umanitar*. Astfel din cuprinsul unui hrisov aflător în Biblioteca Academiei Române, datat din 6988 (1480), adică din vremea domniei lui Ştefan cel Mare, ar rezulta că, o asemenea breaslă se va fi constituit pe atunci mai ales în interesul de a se ocroti *nevolnicii* şi *betegii* rămaşi pe urma multelor războae ce le-a avut Stefan-Vodă cu vecinii săi, — sau mai modern vorbind : *invalizii* rezultaţi din zisele răsboaie.

Se pare dar că un *aşezământ al Invalizilor de răsboi* va fi fost constituit de însuşi Ştefan-Vodă cel Mare, ca o datorie patriotică şi o răsplată celor ce au rămas schilozi, ciuntiţi, orbi, orfani poate etc. pe urma răsboaelor din vremea aceia, în afară de cei, bine înţeles, cari prin întâmplări altele, fizice sau fortuite, vor fi fost puşi în trista poziţie de a se prezinta societăţei ca cerşetori sau calici. După închipuirea acestei bresle sau şi altcum, vor fi funcţionat poate tot de pe atunci multe altele, compuse din meseriaşi, negustori, slujbaşi etc. Dar restrângându-ne spaţiul hotărât acestei scrieri, vom vorbi mai pe scurt numai

de acele ce privesc *negustoria* propriu zisă, cari figurează şi în unele hrisoave ale lui Vasile Lupu-Vodă, şi în mai toate listele ulterioare de breslaşi, — cum vedem de pildă, şi pe vremea lui Grigore Ghica-Vodă (decapitatul), într'un şir de 33 bresle constituite, despre cari menţionăm îndărăt la p. 64.

Trecând deci peste amănuntele epocilor mai vechi, vom da aici numai lista breslelor aflate în Iaşi pe la începutul veacului al nouă sprezecelea, cu indicaţia *hramurilor* sau a *patroanelor* ce aveau fiecare breaslă creştină de aici, şi a bisericilor la care se închinau, serbătorind fiecare comunitate aparte, cu mult alai, patronul său odată cu al bisericei la care era afiliată. Astfel găsim pe atunci nu mai puţin de 41 bresle şi anume:



Model de steag al breslelor, cum se află unul la Biserica S-ţii Voevozi-Rufeni din Iaşi.



O lumânare a breslelor, cum se află un exemplar la Biserica Talpalari din Iaşi.

1. *Breasla Bacalilor*, care se închina şi sărbătorea patronul seu la Biserica Sf. Ştefan, ce era întrunită cu Biserica Sf. Neculai-Domnesc, din Poarta Curţei Domneşti;
2. *Breasla Negustorilor măruntuşari şi Braşoveni*, la Biserica Sf. Spiridon;
3. *Breasla Ciubotarilor* şi a *Mindirigiilor*, la Biserica Curălari;
4. *Breasla Croitorilor* şi *Işlicarilor*, la Biserica Sf. Gheorghe-Lozonschi;
5. *Breasla Abagerilor*, la Biserica Vovidenia;
6. *Breasla Blanarilor*, la Biserica Sf. Ilie;
7. *Breasla Curălarilor*, la Biserica Curălari;
8. *Breasla Talpalarilor*, la Biserica Talpalari;
9. *Breasla Casapilor*, la Biserica Sf. Dumitru-Misai;

10. *Breasla Bărbierilor*, la Sf-ta Paraschiva (Metocul Maicelor) şi la Sf. Pantelimon;
11. *Breasla Făclierilor*, la Biserica Sf. Neculai-Domnesc;
12. *Breasla Olarilor*, la Biserica Toma-Cozma;
13. *Breasla Rachierilor, Crâşmarilor* şi *Păscarilor*, la Biserica S-ta Vinere;
14. *Breasla Cherestegiilor*, la Biserica Sf. Andrei;
15. *Breasla Lipovenilor*, (vânzători de obiecte aduse din Rusia), la Biserica Lipovană;
16. *Breasla Păscarilor*, la Biserica Sf. Vasile din Tataraşi şi la S-ta Vinere;
17. *Breasla Pitarilor* şi *Plăcintarilor*, la Biserica Sf. Pantelimon;
18. *Breasla Ceasornicarilor şi Juvaergiilor*, (evrei);
19. *Breasla Braharilor* şi *Acadelarilor*, la Biserica Vulpea;
20. *Breasla Lăutarilor*, la Biserica Sf. Ioan-din-Beilic;
21. *Breasla Zarzavagiilor* şi *Grădinarilor*, la Biserica Sf. Neculai-din-Ciurchi;
22. *Breasla Boengiilor*, la Biserica Sf. Constantin şi Elena;
23. *Breasla Dubalarilor*, la Biserica Sf-ţii Voevozi-Rufeni şi la Biserica Ziua-Crucei;
24. *Breasla Saidacarilor*, la Biserica S-ţii Atanasie şi Chiril;
25. *Breasla Calicilor*, la Biserica S-ta Paraschiva (Prapa-Doamna) şi la Biserica Banu;
26. *Breasla Calaraşilor Agiei*, la Biserica S-ţii Voevozi-Roşca;
27. *Breasla Cojocarilor* şi *Căciularilor*, la Biserica Sf. Teodor;
28. *Breasla Cizmarilor*, (cari făceau ciubote pentru ţarani, *iminii de teletin* şi *iuft*, şi papuci femeeşti de *meşină* şi *săftian*), la Biserica Sf. Lazăr;
29. *Breasla Argintarilor* şi *Bogasierilor*, cari aduceau fabricate ruseşti, frânghii, clopote, ferării, la Biserica Albă şi la Sf. Sava;
30. *Breasla Căldărarilor* şi *Ferarilor*, la Biserica Sf. Andrei;
31. *Breasla Negustorilor importatori de Blănuri ruseşti* şi din Lipsca, la Biserica Banu;
32. *Breasla Potcapcierilor*, la Biserica Sf. Dumitru-Balş;
33. *Breasla Lăcătuşilor* şi *Carctaşilor*, la Biserica Sf. Neculai-cel-Sărac;
34. *Breasla Cărămidarilor, Pietrarilor* şi *Ciubotarilor Ruşi*, la Biserica Sf. Neculai-din-Iarmaroc şi Sf-ţii Voevozi-Rufeni;
35. *Breasla Teslarilor* şi *Butnarilor*, la Biserica S-ţii Voevozi-Rufeni;
36. *Breasla Lipscanilor*, la Biserica Patruzeci-de-Sfinţi;
37. *Breasla Tufecciilor* sau *Armurierilor*, la Biserica Sf. Haralamb;
38. *Breasla Brânzarilor*, la Biserica Sf. Ioan-Botezătorul;
39. *Breasla Suiulgiilor* sau *Suingiilor*, la Biserica Golia;
40. *Breasla Soponarilor*, la Biserica Ziua-Crucei;
41. *Breasla Doctorilor, Spiţerilor creştini*, şi o parte din *Bărbieri*, la Biserica Sf. Pantelimon.

In ultimii ani ai existenţei breslelor, prin 1860—1862, găsim constituite însă numai 33 bresle, ca şi în vremea lui Grigore Ghica-Vodă.

Trebue să mai adăugăm, ca particularitate a vremei, că fiecare breaslă, pe lângă starostele ei, îşi avea şi steagul, care se pastra în bi-

serica cărei breasla era afiliată, precum şi câte o *făclie mare de ceară* galbănă, *lungă de un stânjen şi groasă cât o cofă*, învălită cu muşama, ceva mai subţire spre vârf. Pe lumânare era zugrăvit sfântul care era luat de breaslă ca patron, şi se ţinea în picioare în anvonul bisericei. Când era vre-o serbare, sau vre-o înmormântare a unui breslaş, o scoteau şi o purtau patru colegi pe umerile lor, alăturea cu steagul. Asemenea lumânări se mai găsesc şi azi la Biserica Talpalari şi la Muzeul Municipal din curtea Bisericei Golia, iar un steag se mai află la Biserica Rufeni, din Tataraşi, după care dăm câte o reproducere.

In ce priveşte activitatea unora din breslele negustoreşti ce au fost constituite în Iaşi, notăm:

Breasla Străinilor, sau a *Sudiţilor*. Bine mărginite în activitatea lor n'au fost tocmai niciodată în vremuri toate breslele, şi cu atât mai puţin acele aşa zise a *străinilor*, căci şi mai de mult şi acum au fost şi sunt indivizi cari fac negoţ, sau îşi câştig pâinea cu un meşteşug nu absolut statornic şi esclusiv, ci trec adesea cu uşurinţă dela un fel la altul, azi lucrînd ciubotărie, mâni vînzând peşte, poimîni intrând fecior boeresc sau... cioclu, după apucături şi aptitudinea fiecăruia. Tot aşa se întâmpla cu breasla numită a străinilor, care, nu totdeauna cuprindea la un loc pe toţi adevăraţii „străini de ţară" ; căci odată găsim cuprinşi în această denumire pe Nemţi, Unguri, Saşi, Greci, Turci, Leşi, Evrei, Armeni etc., altă dată găsim ca bresle deosebite de ale străinilor, pe Jidovi, pe Armeni, pe Lipoveni etc.

Totalitatea străinilor aflători în Iaşi în diferite epoce întrunea toate elementele negoţului şi industriei: importatori şi exportatori de mărfuri (toptangii), vânzători de ferărie şi hăinărie, şi proastă şi de lux, de obiecte de gospodărie şi de mărunţuşuri, geambaşi şi... ceasornicari, juvaergii, pietrari, zugravi etc.

Ei făceau adesea obiectul unei atenţii deosebite din partea Domnitorilor şi Cârmuirei, după cum sufla vântul politic dintr'o ţară sau alta. Cu toate aceste, de pe la jumătatea veacului al 18-lea străinii „sudiţi", sau supuşi altor ţări, sunt în genere mai bine trataţi şi respectaţi de toţi, scutiţi de biruri şi angarale, scutiţi de *bataie în uliţă* şi de pocloane la Armaşi şi alţi veliţi boieri, cari toţi dispuneau, după voinţă, numai de negustorii şi meşterşugarii locali, sau acei venetici fără „hârtii la mână", nu însă şi de sudiţi.

Breasla Armenilor. Incă prin veacul al 15-lea ei aveu *Şoltuzii* (Primarii, ori mai degrabă *Starostii*) lor, în unele oraşe ale Moldovei, ca Suceava, şi desigur şi aicea în Iaşi.

Armenii fură întemeiaţi ca negustori prin toată Moldova, Transilvania, Galiţia şi împrejurimi, făcându-şi aşezări negustoreşti solide prin toate târgurile mai de samă. Ei căpătară diferite privilegii dela vechii Domni ai Moldovei.

Incepând dela negustoria cu carăle, venind dela Cetatea-Albă, sau dinspre Lemberg, pe vremea lui Alexandru-cel-Bun, şi micile meşterşuguri esercitate umblând din loc în loc, Armenii se îndeletnicesc până la cele mai însemnate întreprinderi, ca bacali, bogasieri, postavari, importatori de lucruri orientale, apoi blănari, argintari, mărunţuşari şi chiar arendaşi de moşii, şi'şi înjghiabă pretutindene bresle, biserici şi şcoli.

Deşi priviţi ca străini, de o religie deosebită de cea moldovenească, şi din această pricină adesea urâţi şi huliţi în multe prilejuri, fiindu-le oprită chiar încuscrirea cu pământenii, afară de cazul când se supuneau unui nou botez ortodox, — vedem că uneori chiar dintre fiii de Domni ai ţărei nu se sfiesc a se uni cu *Armence*, şi a da naştere la baistruci (bastarzi), cari, ca Ion-Vodă cel Cumplit, ocup apoi într'o bună zi scaunul Moldovei.

Incetul cu încetul Armenii acapăr o mare parte a negoţului ţărei, luptându-se în concurenţă cu alţi străini, ca Turcii, Grecii, Evreii, etc. pe cari îi dovedesc prin isteţimea lor, — de unde se formă în popor zicala: „un Jidan înşală zece Moldoveni, un Grec înşală zece Jidani şi un Arman înşală zece Greci"... Ii găsim dar în epocile mai apropiate pe lângă îndeletnicirile citate, cafegii, tutungii, mindirigii, croitori, cizmari, pitari, cofetari, plăcintari, zarafi, etc.; doar negoţul cu lumânări de ceară şi alte mirezme întrebuinţate în biserici li se opreşte prin anumite hrisoave domneşti, ca unii ce „nefiind de-o lege cu moldovenii", ar aduce prin aceasta o pângărire a religiei ortodoxe.

In zilele noastre apucarăm mari negustori, cu dugheni bogate, pe armenii *Pruncul*, *Hudig*, *Karacaş*, *Navasart*, *Inge Robert* tutungiul (fost Căpitan de Arnăuţi la Mihail Sturza-Vodă), *Melidonovici*, mulţi arendaşi şi chiar proprietari de moşii, din familiile *Buiucliu* şi *Buicli*, *Kesim*, *Ciolac* etc., hangii de samă ca *Misir*, *Ilie Armanul*, *Ghimeş*, etc.

Breasla Jidovilor. Sub această denumire începe a fi cunoscută mai bine, în epoca lui Ghica-Vodă decapitatul, comunitatea Evreilor din Iaşi, care, după alte acte şi note se crede a fi existat pe locurile aceste din vremuri vechi nedefinite. Fapt e că, prin veacurile 17 şi 18 se aflau evrei în Iaşi, însă într'un număr restrâns, cu toate că se afirmă a li se fi recunoscut o breaslă de Iliaş-Vodă, prin 1620—22, că Vasile Lupu ar fi avut un medic de casă *Cohen*, sau *Coen*, etc.

Prin vremea lui Ioniţă Sturza-Vodă şi a urmaşilor sei, ei apar însă din ce în ce în mase mai compacte. Ca şi Armenii, Evreii vin din alte părţi aicea ca negustori şi mai puţini ca meşterşugari; ei se ocup de toate soiurile de negoţuri şi reuşesc mai totdeauna, prin concurenţa ce fac celorlalte naţii şi prin traficurile de bani ce acord locuitorilor autochtoni cu mai multă uşurinţă, şi cu riscuri chiar, în socoteala unei camăte mai ridicate bine înţeles. Aceasta îi face din capul locului să fie simpatizaţi de unii şi invidiaţi, urâţi chiar de alţii.

Cele mai vechi îndeletniciri ale Evreilor sunt vânzarea de *măruntuşuri*, de *alimente* şi de obiecte de purtat; apoi *crâşmăritul*, *trămpăluitul*, *telalâcul*, *samsarlâcul* şi *zaraflâcul*. Puţini se dedară mai de mult la meşteşuguri, şi aceştia căutau totdeauna pe cele mai uşoare de făcut şi mai producătoare de câştig, evitând munca corporală grea, unde se poate câştiga puţin şi mai ales cea a pământului, fapte cari produc adeseaori tot mai mari animozităţi între băştinaşi şi Evrei.

Din vechile hrisoave ce mai găsim, rezultă că breasla sau comunitatea Evreilor din Iaşi era pusă în veacul al 18-lea sub autoritatea unui *Hahambaşa*, care reprezinta pe toţi cei de o credinţă cu ei înaintea stăpânirei, aplica dispoziţiile Domneşti şi răspundea de orice neorânduială, nesupunere sau pagubă ar fi pricinuit Evreii autorităţilor sau celorlalţi locuitori.

Rolul hahambaşiei dispare pe la jumătatea veacului trecut, şi conducerea comunităţei evreeşti este luată de un număr de Rabini şi civili,

Cu descompunerea vechilor bresle oficiale, recunoscute de cârmuire. a tuturor negustorilor şi muncitorilor din Iaşi, singuri Evreii par a mai fi păstrat oare-cari forme ale acestei vechi instituţii, întrucât diferitele categorii de meşterşugari şi negustori evrei mai continuă şi azi a fi constituiţi în societăţi desubsistenţă şi susţinerea intereselor lor proprii.

Breasla Lipscanilor şi a Braşovenilor. Numele de *lipscani* este cunoscut că vine dela oraşul Lipsca, întrucât mai toate mărfurile de manufactură şi lux importate în ţările româneşti cu un veac înainte, erau aduse din Lipsca, unde erau fabricele şi depozitele de mărfuri cele mai mari şi unde se ţinea în fiecare an unul din cele mai importante iarmaroace din Europa. Tot aşa şi cu *braşovenii,* ce importau mărfuri fabricate din Braşov. Printre braşoveni se numarau şi *Lipovenii,* cu mărfuri ruseşti.

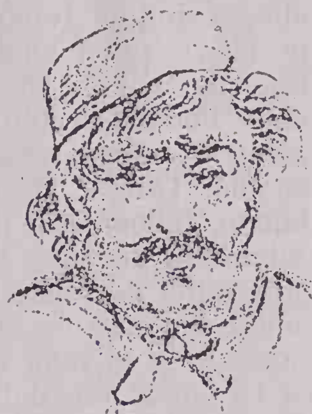
TIPURI VECHI DE BRESLAŞI IEŞENI



Crâşmar.



Zaraf grec.



Precupeţ.

Centrul comerţului lipscanilor din Iaşi, era în Târgul-de-Jos, unde'şi aveau dughenile lor ; însă breasla lor îşi alese patronul la Biserisa Patruzeci-de-Sfinţi, mai mult ca reclamă, pentrucă acolo veneau boierii dela Copou, cari urmau să'i vadă că se închină ca buni creştini, şi totodată să primească, *aşa în treacăt macar,* vre-o cerere de stofe sau mărunţuşuri, de cari boierimea ar fi avut trebuinţă.

Aceşti lipscani şi braşoveni însă nu aduceau numai mărfuri nemţeşti, ci se duceau adesea ei singuri prin Turcia, chiar şi prin Asia-Mică, la Brusa, Damasc, Trapezunt etc., şi aduceau cu greutate mare, mărfuri turceşti, ţesături de matasă scumpe, covoare, şaluri, obiecte de toatetă, chilimbare de ciubuc şi mătănii etc., pe care apoi le vindeau, pe preţuri încincite în Moldova.

Incetul cu încetul însă, concurenţa nemţească şi uşurarea transportului, a făcut pe lipscanii locali să nu mai rişte în călătorii prin ţările turceşti, aşa încât comerţul mărfurilor orientale a căzut cu totul, fiind înlocuit în mare parte cu cel german.

Intre cei mai însemnaţi lipscani şi braşoveni ce au fost prin a 2-a jum. a veacului al 18-lea, putem cita pe: Fraţii Ioan Constantin, Dim. Teohari,

Cost. Papafil, Pavăl Foti, Ştefan Merto (Mirtu), Cost. Duca, Cristea Ioan Scurtu, Ştefan Constantin şi alţii, iar pe la începutul veacului al 19-lea : Spartali, Iancu Adamachi, (în casele cărui s'a făcut apoi şcoala V. Adamachi), Hagi Hristodor Adamachi din Târgul-Fâinei (casele Luca), Mihalache Idieriu, fost în urmă preşedinte Eforiei, Hiotu, Miculi ce'şi avea magazia în dughenile ce au ajuns apoi a lui Neuschotz, (astăzi palatul Administraţiei Financiare), care şi el făcea pe atunci comerţ de zărăfie, etc.

Asupra lui Hristodor Adamachi, foaia *Buciumul Român* spune că „acest Adamachi, grecul, a fost aice în Iaşi mai întâi negustor mare (embor), de mărfuri străine; dela Lipsca aducea ghermesituri şi bumbăcărit; din Rusia îi venea săftianuri pentru stârlici şi meşi; asemenea blănuri de Astrahan şi pielcele de Crimeea (Carasubazar), pentru benişuri şi căptuşirea faţnică a işlicilor boierilor; iar din Ţarigrad i se trimetea în comision prin un nepot al său (Cardaşoglu), feliuri de şaluri turceşti, suvaele, citarele, cutnii şi chitabii pentru anteree; diferite miresme orientale, precum: curse, odagace, sacâz alb de mestecat în gură pentru albirea dinţilor (obicei cadânesc), cum şi alte mărunţuşuri, cari atrăgeau pe alişverişari (cumpărători). Bazarlâcul (negustoria) îl făcea în dughenile cele mici, vis-a-vis de biserica Trei-Sfetitelor, care formează colţul uliţei Podului-vechiu ce dă în strada Mare, şi se prelungeşte până în păretele caselor celor cu două rânduri, pronumite Fira, din faţa porţei hanului Turcesc. Consoţ la negustorie avea pe un alt grec, anume: Idieriu, (adevăratul nume de familie este Adieriu). Mai târziu, Hristodor Adamachi devenise şi dobânziu, da irmilici cu camătă pe la boieri, şi prin astfel de relaţie bănească, puindu-se în intimitate cu boierii, după multă stăruinţă ce întrebuinţase, şi trecerea ce avea pela unii şi alţii, căpătase şi el rang de boerie, carele ce e drept, singur el a mărturisit-o, că l'a costat ragialul, un peşcheş de două misezi de blană numai gâturi de samur, în valoare de peste 1000 ruble".

Breasla Bacalilor. Băcăliile aveau şi în trecut mare căutare, mai ales pentru bunătăţurile orientale pe cari le aduceau în harabale dela Galaţi, de unde venea câte o săptămână şi două chiar pe drum. Cei mai principali bacali erau aşezaţi în dughenile Trei-Sfetitelor şi ale Hanului Turcesc, de unde era şi vama aproape. Toată marfa se transporta în poloboace sau ţuhaluri mari, iar undelemnul se aducea numai în burdufuri sau tulumuri de capră.

Din cei mai vechi bacali şi negustori cunoscuţi din Iaşi, se citează prin 1775 : Anastase Economu, Sandel Pop, Ion Anastasiu, Constantin şi Antoni Abraham, Anastase şi Eftimi Duca, Dimitrie Ioan etc. Prin 1813 era Bacal-Başa în Iaşi un *Gheorghe Muraitul*. Cei din urmă bacali mai renumiţi pentru mărfurile ce aduceau, pe la jumătatea veacului al 19-lea, fură Iancu Constantin, zis *Iancu Bacalu*, al cărui nume s'a dat apoi pieţei de cherestegie din valea Trei-Sfetitelor şi unui pod peste Bahlui, ce se zice că a fost construit cu cheltueala lui (astăzi dispărut); apoi Stanciu Stamatiu, din Poarta Trei-Sfetitelor, Mihail Stamatiu din colţul dughenelor Paşcanului, care fu şi Staroste, şi în urmă chiar *Maimare staroste* peste ceilalţi staroşti, Bogusz, Iby, Stoianovici etc.

Bacalii vechi pe lângă obişnuitul lor negoţ de lucruri de mâncare,

băutură şi întrebuinţare gospodărească, mai ţineau de vânzare şi diferite buruene de leac, sau produse chimice şi colorante, ori chiar doftorii compuse, aduse gata din ţări străine. Aşa nu lipsea niciodată dintr'o băcălie de samă *balsamul unguresc*, *caneaua turcească* de boit părul, *elixirul de viaţă lungă*, *salcea* sau *salsaparila*, *argintul-viu*, (mercurul) cu care babele-doftoroaie făceau *fumuri*, *turta-lupului*, *chiclazăr*, *sânge de nouă fraţi*, *ţipirig*, (sare de amoniac), *piatră acră* sau *vânătă*, *pucioasă*, *şoricească*, (arsenic), *zahar negru*, căruia poporul îi zicea „... *de urs*“, *asa-foetida*, zis de asemenea „... *de drac*“, *buń de bou*, *piatra iadului* (lapis infernalis), *navalnic*, *avrămească* şi alte multe feluri de burueni şi leacuri, asupra cărora dădeau sfaturi celor bolnavi, cari în lipsă de *spiţerii* la îndemână, recurgeau adesea la ştiinţa bacalilor, spre a se curarisi de bolile sau beteşugurile lor.

Breslele Pitarilor, Casapilor şi Păscarilor. Aceste bresle erau supuse controlului Agiei, în ce priveşte mai ales vinderea dreaptă a *ocei*, aşa că dacă vre unul din aceşti negustori era prins că nu da oca dreaptă, întreaga marfă i se făcea *iama*, adică se împărţea gratuit pe la saracii ce se întâmplau prin apropierea dughenei lor şi deosebit de aceasta mai primeau şireţii negustori şi câte o *calcavură* zdravănă de la Aga, care făcea dese inspecţii în oraş, însoţit totdeauna de câte doi Aprozi călări, înarmaţi cu câte o râncă (vână de bou); vânzătorul prins cu *oca mică* era întins în mijlocul stradei, şi în faţa dughenei lui i se număra regulamentar până la douăzeci şi cinci de lovituri.

Ca să scape de aşa salată, cei mai mulţi vânzători de alimente se făceau *sudiţi*, adecă supuşi la diferite Consulate ce erau în Iaşi, căci Aga nu avea dreptul să bată pe un *sudit*.

Despre breasla păscarilor se povesteşte, că în vremea lui Ghica-Vodă, în 1849, intrând mai mulţi evrei între păscari, ei fură siliţi de Staroste să plătească *berbânţa* (cotizaţia la breaslă), din care, între altele, se susţinea şi serviciul bisericei Sf-ta Vineri, la care era afiliată această breaslă. Evreii păscari reclamară lui Vodă că nu e drept să plătească şi ei contribuţia pentru susţinerea ritului creştin. Fiind chemaţi Starostele şi câţiva dintre păscarii mai de samă la Logofeţia dreptăţei, şi punânduli-se în vedere reclamaţia Evreilor, Starostele arătă că astfel s'a urmat din cele mai vechi vremuri, ca orice străin ce ar fi intrat în breaslă să fie obligat a plăti berbânţa; iar dacă vor Evreii, cari au luat locul la mulţi creştini, să nu plătească, să se lese de negoţul de păscărie, sau Vodă să hotărască închiderea Bisericei, ce nu avea destule mijloace de susţinere. In această alternativă, Cârmuirea hotărâ ca orice breslaş, de orice naţie, să plătească toate contribuţiile ce plăteau şi localnicii.

Breasla Rachierilor şi a Crâşmarilor. Deşi după cum am arătat mai îndărăt în această scriere, negoţul băuturilor spirtoase a fost introdus în Moldova de alte naţii străine, ca nemţi, unguri şi evrei, localnicii au deprins repede uzul unor astfel de „alimente“, şi într'un timp dat găsim că Moldovenii s'au obicinuit aşa de bine cu el, încât şi astăzi chiar dintre negustorii băştinaşi de mâna a doua, majoritatea o formează cei ce vând produse alcoolice.

Se deosebesc întrucâtva rachierii de crâşmari, prin faptul că cei din-

tăi sunt un fel de toptangii, vânzând rachiuri cu vadra, sau în cantităţi mari, având în dugheni totdeauna poloboace pline, fără a mai debita şi alte lucruri, iar crâşmarii vând numai în cantităţi mici, cum şi vinuri şi tot soiul de alimente gata de mâncare, făcând în localurile lor, sau tolerând cel puţin, diferite petreceri, cu sau fără muzică, cari cele de mai multe ori degenerează în scandaluri sau bătăi.

Rachierii mai denumeau debitele lor în epoca din urmă şi „cantor" (comptoar), şi dintre ei în veacul precedent cel mai de samă în Iaşi a fost Dimitrie Anghel, de origină arman, (unii zic grec), care din vânzare cu râdicata a rachiului a devenit proprietarul unor mari moşii, a fost ales deputat al ţării, a adus colonii italiene la moşia sa Voineşti, pentru încercarea culturei orezului, a bumbacului etc.

Breasla Matrapajilor (precupeţilor). Oltenii noştri de azi şi buccengiii cu „marfă-mărunţuşuri" de odinioară, nu sunt de eri de alaltăeri; ei ş'au practicat negoţul lor din cele mai vechi vremuri; dar, pe cât unii îi bine-cuvintează, că le aduc marfa „la picioare" acasă, spre a nu se mai osteni să se ducă în târg să o cumpere, mai mult încă alţii îi blastemă, ca pe unii ce prin cumpărarea a tot felul de lucruri alimentare, de la producătorii lor direcţi şi revinderea cu preţuri mult mai mari, pricinuesc o scumpete a vieţei, greu de întimpinat de cea mai mare parte a populaţiei sărace. Tot aşa se întâmplă şi cu purtătorii de mărunţuşuri de manufactură, cari deşi vând unele lucruri cu preţuri ce se par mai eftine, ei dau mai totdeauna marfă mai proastă.

Pentru stârpirea acestor răle Grigore Ghica-Vodă, în 1776, regulează ca „Staroştii de matrapaji şi matrapajii, de ori şi ce soi, să lipsească, de vreme ce *din început n'au fost* (?), ci dela o vreme încoace s'au obicinuit, şi din pricina precupeţilor se pricinueşte mare scumpete la cele ce sunt de nevoie norodului, fiind că aceşti precupeţi se duc în afară de târg, întru întâmpinarea sătenilor şi a femeilor ce aduc lucruri de mâncare şi, cumpărându-le cu un preţ, le vând cu preţ întreit. Deci ţăranii precum şi femeile, după vechiul obicei, să vândă fieştecare lucrurile acele de mâncare însuşi ei, iar care va îndrăzni a face matrapanlâc să se pedepsească cu *uliţa*, (bataia în stradă)".

Cu toată această năstruşnică dispoziţie a lui Ghica-Vodă, precupeţii au continuat şi până în ziua de astăzi a'şi urma necinstitul lor negoţ.

De la vechea denumire a matrapajilor, a rămas in limba noastră şi astăzi cuvântul *matrapazlâc*, sinonim cu *şărlătănie* sau *excrocherie*.

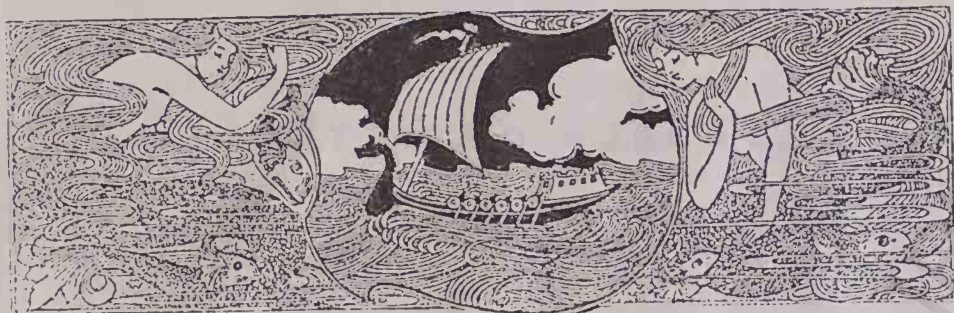


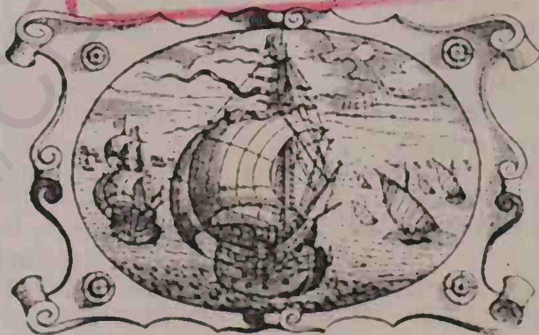
TABELA ILUSTRAŢIILOR

Alegoria de pe copertă, ce figurează pe o faţă a biletului-monedă a Băncei Naţionale a Moldovei (vezi pag. 172), reprezintă principalele isvoare de producţie şi avuţie ale Moldovei. In faţa unei stânci, pe care cresc brazi de o parte şi viţă de vie de alta; se văd, la dreapta un grup închipuind agricultura şi creşterea vitelor, la stânga albinăritul, cultura tutunului şi pescuitul. La mijloc Zeul Dunărei, încununat cu stuh, ţine un vas din care isvoreşte apa şi o lopată, pe care e scris *Donau*, având lângă el un corn de abondenţă răsturnat, din care curg fructe şi flori. Deasupra stâncei pecetea Moldovei, cu inscripţia împrejur a Băncei Naţionale, asupra căreia stă Ingerul păcei, luîndu-şi sborul, cu o ramură de maslin în mână, simbolul păcei şi a protecţiei activităţei publice.

(Reproducere după *Buletinul Societăţei Numismatice*, din Bucureşti, 1921).

In afară de text, la început, portretul D-lui N. V. Ştefăniu, Preşedintele Camerei de Comerţ şi Industrie şi al Sfatului Negustoresc.

TABELA DE MATERII



SCRIERI DE N. A. BOGDAN

Oraşul Iaşi. Monografie istorică şi socială. Volum in 4^0, de 522 pag., cu 550 ilustraţii. Iaşi, 1913—1915. Ediţia II.

Regele Carol I şi a doua sa Capitală. Relaţii istorico-politice. Volum in 4^0, de 660 pag., cu 170 ilustraţii. Bucureşti, 1916.

Monografia Universităţei din Iaşi, de la înfiinţare până la 1906. Volum inedit in-folio, de 1049 pag., cu 55 ilustraţii fotografice. (In colaborare cu *Const. Climescu,* Rectorul Universităţii ieşene).

Societatea Medico-Naturalistă şi Muzeul Istorico-Natural din Iaşi. 1830—1919. Documente, scripte şi amintiri. Volum in 4^0, de 178 pg., cu 65 ilustraţii. Iaşi. 1919.

Asistenţa Socială în Basarabia, în ultimul veac. Monografie scrisă din insărcinarea Ministerului Sănătăţii, Muncii şi Ocrotirilor Sociale. 1922. Bucureşti.

La Roumanie, pays que les François devraient mieux connaître. Broşură, cu 28 ilustraţii. Ed. II, a *Revistei Foreziene,* din St.-Etienne. Franţa, 1902.

Lupta pentru viaţă. Revista sociologică şi literară. Iaşi, 2 vol. 1903—1905.

Nuvele, Amintiri din teatru, Cronici, Versuri, 4 volume.

Poveşti şi Bazaconii din Moldova. Un volum in 12^0, de 352 pag. Ediţia III, a Librăriei Socec, Bucureşti, 1923.

Cincisprezece Comedii. Originale şi prelucrări. Volum in 12^0, de 278 pagini. Ediţia Librăriei Şaraga, Iaşi. 1897.

Alte cincisprezece Comedii. Originale, Prelucrări şi Traduceri. Volum in 12^0, de 362 pag. Ediţia Librăriei Socec, Bucureşti. 1924.

Ana Doamna. Dramă istorică, în 5 acte. (In revista *Lupta pentru viaţă*).

Bogdan I. Tragedie în versuri, în 5 acte. Volum in 12^0, 1890. Oradia-Mare.

Ciceron. Dramă în 5 acte. Vol. in 12^0. Iaşi. 1892.

Alte piese de teatru, originale şi prelucrări. 6 volume şi broşuri

Piese de teatru, traduse din franţuzeşte. 42 bucăţi.

Arta de a vorbi, recita şi declama. Studiu artistic. Iaşi. 1 volum., 1899.



PREŢUL 150 LEI

